

Een nieuw(e) (t)huis voor erkende en subsidiar beschermde vluchtelingen in Vlaanderen

Sara Willems

Thesis voorgedragen tot het behalen
van de graad van Master of Science
in de ingenieurswetenschappen:
architectuur

Promotoren:

Prof. dr. ir.-arch. Ann Heylighen
Prof. arch. Henk De Smet

© Copyright KU Leuven

Zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van zowel de promotoren als de auteur is overnemen, kopiëren, gebruiken of realiseren van deze uitgave of gedeelten ervan verboden. Voor aanvragen tot of informatie i.v.m. het overnemen en/of gebruik en/of realisatie van gedeelten uit deze publicatie, wend u tot Faculteit Ingenieurswetenschappen, Kasteelpark Arenberg 1 bus 2200, B-3001 Heverlee, +32-16-321350.

Voorafgaande schriftelijke toestemming van de promotoren is eveneens vereist voor het aanwenden van de in deze masterproef beschreven (originele) methoden, producten, schakelingen en programma's voor industrieel of commercieel nut en voor de inzending van deze publicatie ter deelname aan wetenschappelijke prijzen of wedstrijden.

Voorwoord

Deze masterproef kwam tot stand in het kader van mijn opleiding burgerlijk ingenieur-architect aan de Katholieke Universiteit Leuven. Een heel aantal mensen hielpen mij gedurende dit proces. Van deze gelegenheid wil ik dan ook gebruik maken om hen hartelijk te bedanken.

Bijzondere dank gaat uit naar mijn promotoren prof. dr. ir. arch. Ann Heylighen en prof. arch. Henk De Smet. Zij gaven me de kans om rond het thema huisvesting voor vluchtelingen te werken en bleven steeds geloven in het eindresultaat. Uit hun constructieve feedback heb ik veel geleerd. Ze zagen toe op een juiste aanpak van het onderzoek en deden me vooral voldoende reflecteren.

Graag bedank ik ook iedereen die mij te woord stond tijdens de uitwerking van deze masterproef. Vooreerst wil ik hierbij Hilde Stockman, Tom Van de Vel en Jan De Keyser vermelden voor de boeiende informatie die ik kreeg over hun initiatief. Hun bezieling, engagement en probleemoplossend vermogen onthoud ik als hartverwarmend. Verder dank aan alle vluchtelingen voor het delen van hun ervaringen en de warme ontvangst. Ook de hulp die werd geboden bij de vertaling van de probes naar het Arabisch waardeer ik zeer. Allen blijven mij met hun verhaal bij als inspirerende voorbeelden van menselijke veerkracht. شكراً, merci, thank you, dank u!

Ook gaat mijn dank uit naar alle medewerkers van Fedasil, Vluchtelingenwerk Vlaanderen, Caritas International, Centra voor Algemeen Welzijnswerk, Openbare Centra voor maatschappelijk Welzijn en Orbit voor het verstrekken van hun visie op de actuele situatie. Hierbij wil ik in het bijzonder Lore Robeyns van Vluchtelingenwerk Vlaanderen vermelden voor de uitgebreide informatie. Ook vastgoedmakelaar Meral Özcan en traumapsycholoog Geert Schelkens wil ik bedanken voor het delen van hun expertise.

Verder wil ik al mijn vrienden en mijn broer bedanken voor de ontspannende momenten samen en het bieden van een luisterend oor wanneer nodig. Minne Moens, met haar kennis van de Franse taal, verdient als vriendin een extra woordje van dank voor de hulp die erg welkom was. Ook mijn grootouders wil ik bedanken voor hun eigen manier van ondersteuning, namelijk voor 'het kaarsje dat steeds brandt...'. Ten slotte gaat bijzondere dank uit naar mijn ouders. De kansen die ik van hen krijg zijn eindeloos en hun ondersteuning bij de uitdagingen die ik aanga is onuitputtelijk.

Eén ding is zeker, zonder de hulp van al deze personen was dit werk niet gelukt. Hilde Stockman zou vermoedelijk zeggen: 'Je moet mij niet terugbetalen, pay it forward'. Ik hoop bij deze dan ook dat iedereen die deze masterproef leest evenzeer geniet en er evenveel uit leert als ik deed tijdens het realisatieproces. Veel leesplezier!

Sara Willems

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	iii
Inhoudsopgave.....	v
Abstract.....	ix
Lijst van figuren.....	xi
Lijst van tabellen.....	xvi

Inleiding.....	1
----------------	---

1. Een (t)huis voor personen met een migratieachtergrond.....	3
1.1. Inleiding	3
1.2. Een thuis.....	4
1.2.1.De materiële woning.....	4
1.2.2.Waardeoordeel over de materiële woning	4
1.2.3.Affectieve band met de materiële woning	5
1.2.4.Een thuis op andere niveaus	7
1.3. ‘Home-making process’	8
1.4. ‘Housing pathways’	9
1.5. Culturele verschillen tussen bewoner en ontwerper.....	11
1.5.1.Cultuur, identiteit en levensstijl	11
1.5.2.Acculturatie	15
1.5.3.Reactie dominante cultuur.....	18
1.5.4.Een gemeenschappelijke thuis.....	19
1.5.5.Ontwerpen voor verschillende culturen	20
1.6. Besluit	22
2. Methodologie.....	23
2.1. Inleiding.....	23
2.2. Methodologische keuzes.....	24
2.3. Persoonlijke eigenschappen.....	25
2.4. Dataverzameling.....	26
2.4.1.Verkenkend onderzoek.....	26

2.4.2. Dataverzameling initiatiefnemers.....	28
2.4.3. Dataverzameling vluchtelingen.....	30
2.4.4. Dataverzameling trauma-psycholoog.....	36
2.5. Dataverwerking.....	36
2.5.1. Transcripties.....	36
2.5.2. Data analyse.....	37
2.6. Besluit.....	38
 3. 'Housing pathway' van vluchtelingen in Vlaanderen.....	 39
3.1. Inleiding.....	39
3.2. Vluchtelingenproblematiek.....	40
3.3. Opvang tijdens de asielprocedure.....	42
3.4. De zoektocht naar een eigen woning.....	44
3.4.1. De woonomgeving.....	44
3.4.2. Oorspronkelijk aanbod aan woningen.....	47
3.4.3. Gevolgen van het beperkte aanbod.....	50
3.4.4. Hulp in deze huisvestingsproblematiek.....	52
3.5. Besluit.....	58
 4. Intenties initiatiefnemers.....	 61
4.1. Inleiding.....	61
4.2. Voorstelling projecten.....	61
4.2.1. Woonhulp voor vluchtelingen.....	61
4.2.2. House of Colours.....	62
4.2.3. Het Tiny House voor vluchtelingen.....	63
4.3. Motivatie initiatiefnemers.....	64
4.3.1. Aanraking met de problematiek.....	64
4.3.2. De problematiek volgens de initiatiefnemers.....	64
4.4. Aanpak van het project.....	65
4.5. Specifieke intenties	66
4.5.1. Woonomgeving en visie op integratie.....	66
4.5.2. Sociale, psychologische en culturele aspecten.....	67
4.5.3. Materiële aspecten van de woning.....	71
4.5.4. Huurprijs en verblijfsperiode.....	75
4.6. Obstakels.....	77
4.7. Toekomstperspectief.....	77
4.8. Besluit.....	78

5. Woonervaring vluchtelingen	81
5.1. Inleiding	81
5.2. Contextuele factoren	81
5.2.1. Profielen bevroagde vluchtelingen	81
5.2.2. Socio-economische positie	82
5.3. Woonomgeving	83
5.3.1. Rust en voorzieningen	83
5.3.2. Contact buurtbewoners	85
5.4. De woning	86
5.4.1. Zintuiglijke kwaliteiten	86
5.4.2. Sociale relaties	95
5.5. Buitenruimte	105
5.6. Besluit	107
 6. Een (t)huis voor vluchtelingen vanuit verschillende perspectieven	 109
6.1. Inleiding	109
6.2. Vluchtelingen	109
6.3. Vluchtelingen versus cultuur	110
6.3.1. Culturele praktijken	110
6.3.2. Culturele waarden	110
6.4. Vluchtelingen versus samenleving	111
6.4.1. Woonomgeving	111
6.4.2. Sociale contacten	111
6.5. Vluchtelingen versus de ander	112
6.6. Vluchtelingen versus de woning	113
6.6.1. Ouderdom woning, bouwtechnische kwaliteit en betrokkenheid vluchtelingen	113
6.6.2. Verblijfsduur	113
6.7. Besluit	114
 7. Discussie en conclusie	 115
7.1. Inleiding	115
7.2. Belangrijke bevindingen	115
7.3. Interpretatie en reflectie	116
7.3.1. Beschikbaarheid en betaalbaarheid	116
7.3.2. Woonomgeving	118
7.3.3. Private ruimte	120
7.3.4. Ruimtes voor sociaal contact	121

7.3.5. Buitenruimte.....	122
7.3.6. Bouwstijl.....	123
7.3.7. Verblijfsduur.....	125
7.4. Implicaties voor toekomstige huisvesting.....	126
7.5. Generaliseerbaarheid en betrouwbaarheid.....	127
7.5.1. Generaliseerbaarheid.....	127
7.5.2. Betrouwbaarheid.....	128
7.6. Vervolgonderzoek.....	129
7.6.1. Methodologische reflectie.....	129
7.6.2. Mogelijke toekomstige onderzoeksthema's.....	131
7.7. Tot slot.....	132
 Bibliografie.....	 135
Geraadpleegde literatuur.....	136
Persoonlijke communicatie.....	147
 Fiche masterproef.....	 149

Abstract

Het aantal erkende en subsidiair beschermde vluchtelingen in Vlaanderen kende een stijging in 2015. Deze vluchtelingen vinden moeilijk een woning vermits de beschikbaarheid van betaalbare en kwaliteitsvolle woningen beperkt is. In deze masterproef wordt onderzocht in welke mate initiatieven, ingezet ter verhoging van het aanbod aan private huurwoningen voor vluchtelingen, afgestemd zijn op hun wensen en noden. Hierbij wordt een overzicht gegeven van de huidige context en ingezette initiatieven. Voor drie types van projecten wordt gepeild naar de intenties van de initiatiefnemers met behulp van semi-gestructureerde interviews. Verder wordt de woonervaring van negen vluchtelingen onderzocht via twee semi-gestructureerde interviews, waarbij hen werd gevraagd om in de periode tussen de interviews ervaringen te documenteren met behulp van een probe. Uit een vergelijking tussen de intenties en de woonervaring wordt geconcludeerd dat zowel de initiatiefnemers als de vluchtelingen belang hechten aan sociale relaties. Ze zoeken naar een evenwicht tussen privacy en verbondenheid op niveau van de woonomgeving en de woning. Verder weerspiegelt het cultuurverschil tussen beiden zich in gewoonten omtrent bouwstijl, levensstijl en dieper gelegen waarden. Het verschil in bouwstijl accepteren de meeste vluchtelingen omwille van het Belgische klimaat. Acculturatie op vlak van levensstijl en waarden blijkt moeilijker. De socio-economische positie van vluchtelingen en de mogelijkheden van de initiatiefnemers zijn meebepalend voor de bouwtechnische kwaliteit. De beschreven perspectieven met betrekking tot huisvesting voor vluchtelingen kunnen initiatiefnemers, de overheid en vluchtelingen inzicht bieden en toekomstige acties ondersteunen.

Lijst van figuren

Hoofdstuk 1: Een (t)huis voor personen met een migratieachtergrond

Figuur 1.1.: Favela Painting in Rio de Janeiro	10
---	----

Bron: Magical Urbanism. Favela Painting in Rio de Janeiro.
Geraadpleegd op 14 mei 2017,
van <http://www.magicalurbanism.com/archives/809>

Figuur 1.2.: Gradaties in cultuuruitingen.....	12
---	----

Aangepast overgenomen uit: Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations (p. 11) door Hofstede, G. H., 2001, Thousand Oaks: Sage.

Figuur 1.3.: Acculturatiestrategieën minderheidsgroep.....	16
---	----

Aangepast overgenomen uit Acculturation: Living successfully in two cultures door Berry, J. W., 2005.

Figuur 1.4.: Acculturatiestrategieën dominante groep	18
---	----

Aangepast overgenomen uit Acculturation: Living successfully in two cultures door Berry, J. W., 2005.

Hoofdstuk 2: Methodologie

Figuur 2.1.: Werkplan.....	23
-----------------------------------	----

Eigen figuur

Figuur 2.2.: Cultural probe, Nederlandse versie.....	33
---	----

Eigen figuur

Figuur 2.1.: Cultural probe, Engelse versie.....	34
---	----

Eigen figuur

Figuur 2.2.: Cultural probe, Franse versie.....	34
--	----

Eigen figuur

Figuur 2.3.: Cultural probe, Arabische versie	34
--	----

Eigen figuur

Hoofdstuk 3: 'Housing pathway' van vluchtelingen in Vlaanderen

Figuur 3.1.: Nationaliteit herkomstland (2015)	41
Aangepast overgenomen uit Agentschap Integratie en Inburgering et al. (2016). Van opvang naar samenleven, p. 15. Gedownload op 25 oktober 2016, van http://www.integratie-inburgering.be/sites/default/files/atoms/files/Inspiratiegids_van%20opvang%20naar%20samenleven_def_0.pdf	
Figuur 3.2.: Profielen (2015)	41
Aangepast overgenomen uit Agentschap Integratie en Inburgering et al. (2016). Van opvang naar samenleven, p. 18. Gedownload op 25 oktober 2016, van http://www.integratie-inburgering.be/sites/default/files/atoms/files/Inspiratiegids_van%20opvang%20naar%20samenleven_def_0.pdf	
Figuur 3.3.: Binnenplaats opvangcentrum Sint-Truiden	42
Foto genomen op 17 april 2016	
Figuur 3.4.: Slaapkamer opvangcentrum Sint-Truiden	42
Bron: http://fedasil.be/nl/center/9513/gallery/9434 , geraadpleegd op 23 februari 2017	
Figuur 3.5.: Opeenvolgende fases van asielaanvraag tot eigen woonst.....	44
Eigen figuur	
Figuur 3.6.: Collectief goed cvba.....	56
Bron: http://www.samenlevingsopbouw.be/e-dossiers/anders-wonen/een-direct-antwoord-op-de-antwerpse-wooncrisis , geraadpleegd op 31 maart 2017	
Figuur 3.7.: Tiny House voor vluchtelingen.....	56
Foto genomen op 29 oktober 2016	
Figuur 3.8.: Skilpod-woning	56
Bron: http://www.bouwinfo.be/news/evenementen/bis-de-bouwbeurs/compact-modulair-bouwen-wordt-de-nieuwe-norm , geraadpleegd op 23 maart 2017	
Figuur 3.9.: House of Colours	57
Bron: https://www.facebook.com/houseofcoloursvzw/photos/a.867328683330221.1073741836.192792470783849/1374792609250490/?type=3&theater , geraadpleegd op 23 maart 2017	

Hoofdstuk 4: Intenties initiatiefnemers

Figuur 4.1.: Twee appartementen, Lier	62
Foto genomen op 22 november 2016	
Figuur 4.2.: Eén appartement, Lier.....	62
Foto genomen op 13 maart 2017	
Figuur 4.3.: Vrijstaande woning, Lier	62
Foto genomen op 14 maart 2017	
Figuur 4.4.: Woning Olen.....	63
Foto genomen op 2 november 2016	
Figuur 4.5.: Woning Beerse.....	63
Bron: https://www.facebook.com/houseofcoloursvzw/photos/a.566453466751079.1073741828.192792470783849/1347141148682303/?type=3&theater , geraadpleegd op 26 april 2017	
Figuur 4.4.: Tiny House voor vluchtelingen, voorzijde	63
Foto genomen op 29 oktober 2016	
Figuur 4.5.: Tiny House voor vluchtelingen, achterzijde.....	63
Foto genomen op 29 oktober 2016	
Figuur 4.8.: Tiny House voor vluchtelingen, gelijkvloers.....	72
Foto genomen op 29 oktober 2016	
Figuur 4.9.: Tiny House voor vluchtelingen, 1ste verdieping	72
Foto genomen op 30 juli 2016	
Figuur 4.10.: House of Colours, leefruimte Olen.....	72
Foto genomen op 19 november 2016	
Figuur 4.11.: Tiny House voor vluchtelingen, warmteplaat.....	75
Foto genomen op 29 oktober 2016	

Hoofdstuk 5: Woonervaring vluchtelingen

Figuur 5.1.: Woningen in de straat van Haruni, Eritrea.....	87
--	----

Bron: http://secretworldwiki.com/data_images/top_cities/asmara/asmara-10.jpg, geraadpleegd op 24 februari 2017

Figuur 5.2.: Westerse woning gelijkaardig aan woningen platteland volgens Nesrine.....	87
---	----

Bron: <http://www.immodockx.be/te-koop/huis/lier/4-slpk/1000>, geraadpleegd op 13 februari 2017

Figuur 5.3.: Tapijt Mekka.....	89
---------------------------------------	----

Foto genomen op 22 november 2016

Figuur 5.4.: Religieuze objecten	89
---	----

Foto genomen op 13 maart 2017

Figuur 5.5.: Traditioneel eten	90
---	----

Foto genomen op 19 november 2016

Figuur 5.6.: Zicht op het park vanuit de slaapkamer van Mahir en Selima.....	92
---	----

Foto genomen op 22 november 2016

Figuur 5.7.: Loskomend behangpapier.....	93
---	----

Foto genomen op 13 maart 2017

Figuur 5.8.: Probe Akil: Hij mist de sociale relaties met zijn gezin en vrienden.....	96
--	----

Bron: anoniem

Figuur 5.9.: Probe Nesrine: Ze houdt van het gevoel van verbondenheid met haar gezin.....	96
--	----

Bron: anoniem

Figuur 5.10.: Probe Nesrine: De leefruimte is voor haar de belangrijkste ruimte van de woning.....	97
---	----

Bron: anoniem

Figuur 5.11.: Matras in leefruimte gezin.....	97
--	----

Foto genomen op 22 november 2016

Figuur 5.12.: Typische concentrische planopbouw Syrië, getekend door Akil.....	98
---	----

Bron: anoniem

Figuur 5.13.: Probe Haruni: Hij houdt van de verbondenheid die hij voelt tijdens het driewekelijkse familiediner.	99
Bron: anoniem	
Figuur 5.14.: Probe Haruni: Hij houdt er niet van dat hij lawaai van medebewoners hoort in zijn kamer. Hierdoor voelt hij zich niet altijd gelukkig in zijn individuele kamer...	104
Bron: anoniem	
Figuur 5.15.: Badkamer met wc voor zes bewoners.....	105
Foto genomen op 19 november 2016	
Figuur 5.16.: Probe Haruni: Hij houdt van het zicht op de natuur vanuit zijn kamer.....	106
Bron: anoniem	
Figuur 5.17.: Probe Nesrine: De positieve aspecten die ze aanhaalt zijn steeds gerelateerd aan kenmerken van de buitenruimte.....	106
Bron: anoniem	
Figuur 5.18.: Binnentuin in woning Aleppo, Syrië.....	106
Bron: http://www.alamy.com/stock-photo-inner-court-yard-of-an-arabian-house-in-the-old-district-of-town-aleppo-21682897.html , geraadpleegd op 13 februari 2017	

Lijst van tabellen

Hoofdstuk 2: Methodologie

Tabel 2.1.: Participanten per initiatief.....	30
Eigen tabel	

Hoofdstuk 3: ‘Housing pathway’ van vluchtelingen in Vlaanderen

Tabel 3.1.: Kruistabel verhuisbeweging tussen de gewesten	45
Aangepast overgenomen uit Agentschap Integratie & Inburgering (2016). Monitoring verhuisbewegingen erkend vluchtelingen– oktober 2016, p. 3.	
Tabel 3.2.: Verhuisbeweging tussen de provincies.....	45
Aangepast overgenomen uit Agentschap Integratie & Inburgering (2016). Monitoring verhuisbewegingen erkend vluchtelingen– oktober 2016, p. 4.	
Tabel 3.3.: Verhuisbeweging gekoppeld aan de clusters van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen	46
Aangepast overgenomen uit Agentschap Integratie & Inburgering (2016). Monitoring verhuisbewegingen erkend vluchtelingen– oktober 2016, p. 8.	

Hoofdstuk 5: Woonervaring vluchtelingen

Tabel 5.1.: Matrix woonervaring.....	86
Eigen tabel	

Inleiding

In 2015 nam het aantal asielaanvragen in België toe met een factor 2,2 ten opzichte van 2014.¹ Indien asielzoekers het herkomstland gedwongen verlieten en recht hebben op bescherming van België krijgen deze het statuut 'erkende vluchteling' of 'subsidiar beschermde vluchteling'.² Hoewel de periode dat België bescherming biedt verschilt, wordt in deze masterproef 'vluchteling' als overkoepelende term voor beide statuten gebruikt. Na de toekenning van één van deze statuten hebben vluchtelingen twee maanden, of indien verlengd maximaal vier maanden, om een eigen woning te vinden. Omwille van het beperkte aanbod aan kwaliteitsvolle en betaalbare woningen in Vlaanderen blijkt dit een **moeilijke zoektocht** te zijn. Verschillende initiatieven willen deze zoektocht vergemakkelijken, maar de vraag naar kwaliteitsvolle en betaalbare woningen is nog steeds hoger dan het aanbod.

De **onderzoeksvraag** die in deze masterproef centraal staat is *'in welke mate initiatieven, ingezet ter verhoging van het aanbod aan private huurwoningen voor vluchtelingen, afgestemd zijn op hun wensen en noden.'* Vluchtelingen worden hierbij beschouwd als een groep die specifieke aandacht vraagt vermits sommigen onder hen moeten omgaan met traumatische ervaringen uit het herkomstland, de ervaring van een hectische tocht, chronische stress door de lage socio-economische positie waarin ze terecht komen en acculturatiestress.³ Acculturatiestress staat hierbij voor de stress die mensen kunnen ervaren wanneer ze geconfronteerd worden met andere culturele waarden en praktijken en zich hieraan aanpassen.⁴ Hoewel deze factoren de woonervaring kunnen beïnvloeden, is hierover nog weinig geweten.⁵ Bovendien is het verband tussen de betekenis die gegeven wordt aan een woning en de levensstijl en identiteit van de bewoners nog weinig onderzocht.⁶ Ook in deze context kan onderzoek met vluchtelingen inzichten opleveren. Verder kan het ontwerpen binnen cross-culturele contexten een uitdaging zijn vermits culturele waarden vervat zitten in de gebouwde omgeving.⁷ Het **doel** van dit onderzoek is dan ook om inzicht te bieden aan zowel huidige en toekomstige initiatiefnemers als de overheid voor toekomstige acties door verschillende perspectieven omtrent huisvesting voor vluchtelingen en hun wensen en noden naar voor te brengen. Bijkomend kan het vluchtelingen informeren over de intenties van initiatiefnemers.

¹ Myria (2016). 2016 Migratie in cijfers en in rechten. Gedownload op 4 oktober 2016, van http://www.myria.be/files/MIGRA16_NL_AS-NEW.pdf

² Ciré asbl (2004). Gids van de asielprocedure in België. Gedownload op 18 maart 2016, van <https://www.cire.be/guides/210-guide-de-procedure-nederlands-nl/file>

³ Schelkens, G. (Psycholoog), *persoonlijke communicatie*, 18 mei 2017.

⁴ Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712. doi:10.1016/j.ijintrel.2005.07.013

⁵ Netto, G. Strangers in the City: Addressing Challenges to the Protection, Housing and Settlement of Refugees. *International Journal of Housing Policy*, 11(3), 285-303. doi:10.1080/14616718.2011.599132

⁶ Clapham, D. (2005). *The meaning of housing: a pathways approach*. Bristol: Policy Press, p. 246.

⁷ Memmott, P., & Keys, C. (2015). Redefining architecture to accommodate cultural difference: designing for cultural sustainability. *Architectural Science Review*, 58(4), 278-289. doi:10.1080/00038628.2015.1032210

Om deze doelstelling te bereiken worden een aantal **onderzoeksdeelvragen** behandeld. Zo wordt onderzocht *welke initiatieven in Vlaanderen ingezet worden om het huisvestingsaanbod voor erkende vluchtelingen te vergroten*. Vervolgens wordt gefocust op twee perspectieven, namelijk *welke intenties van de initiatiefnemers schuil gaan achter de huisvestingsprojecten die ingezet worden voor vluchtelingen* en *hoe erkende en subsidiair beschermde vluchtelingen deze huisvesting ervaren*. Tot slot wordt onderzocht *hoe de intenties van de initiatiefnemers en de ervaringen van de gebruikers zich tot elkaar verhouden*.

Om een antwoord te formuleren op deze onderzoeksvragen bestaat de **opbouw** van de masterproef uit verschillende delen. **Hoofdstuk 1** bevat een literatuurstudie waarbij ingegaan wordt op de betekenis die een woning kan dragen, hoe deze kan veranderen en welke factoren hier invloed op uitoefenen. Vermits deze betekenisgeving in verband staat met de identiteit, levensstijl en cultuur van de bewoner en dus kan verschillen tussen vluchtelingen en de autochtone bevolking, waaronder mogelijk ontwerpers, wordt ook op deze aspecten ingegaan. Het hoofdstuk focust hierbij niet enkel op vluchtelingen. Ook literatuur over personen met een migratieachtergrond werd opgenomen omwille van de gelijkenissen die beide groepen vertonen op cultureel vlak.⁸ In **hoofdstuk 2** wordt vervolgens de gehanteerde methodologie voor de verzameling en analyse van empirisch materiaal beschreven. De volgende hoofdstukken handelen over de resultaten van deze dataverzameling en formuleren een antwoord op de onderzoeksdeelvragen. Zo kadert **hoofdstuk 3** de situatie van vluchtelingen in Vlaanderen en de initiatieven die momenteel ingezet worden ter ondersteuning van de zoektocht naar huisvesting. **Hoofdstuk 4** beschrijft de intenties van drie bevraagde initiatiefnemers. **Hoofdstuk 5** bevat de resultaten omtrent de woonervaring van vluchtelingen die verblijven in deze initiatieven. **Hoofdstuk 6** vergelijkt de intenties van de initiatiefnemers met de woonervaring van vluchtelingen. Ten slotte worden de belangrijkste bevindingen in de discussie en conclusie van **hoofdstuk 7** samengevat en geïnterpreteerd. Tegelijk wordt er ingegaan op implicaties van deze bevindingen, beperkingen van het onderzoek en topics voor verder onderzoek.

⁸ Het verschil tussen een vluchteling en een migrant ligt in de reden voor het verlaten van het herkomstland. Een migrant doet dit vrijwillig, bijvoorbeeld om economische redenen. Een vluchteling wordt hiertoe gedwongen. UNHCR (2016). Veelgestelde vragen over vluchtelingen en migranten. Geraadpleegd op 18 december 2016, van <http://www.unhcr.org/nl/2016/10/veelgestelde-vragen-vluchtelingen-en-migranten/>

Hoofdstuk 1: Een (t)huis voor personen met een migratieachtergrond

1.1. Inleiding

Vluchtelingen zullen op zoek gaan naar een eigen woning in België. Dit is een belangrijke schakel in hun 'housing pathway' vermits ze zich opnieuw permanent kunnen vestigen.¹ De term 'housing pathway' staat voor de route langsheen verschillende vormen van huisvesting waarin een individu verblijft doorheen de tijd en de continu veranderende interacties en ervaringen die hiermee gepaard gaan.² Over wat een 'kwaliteitsvolle' woning voor een vluchteling betekent is echter weinig geweten. In dit hoofdstuk wordt de algemene theorievorming in verband met een 'huis' en 'thuis' beschreven. Achtereenvolgens komen de materiële woning, het waardeoordeel dat bewoners vormen over deze materiële woning, de affectieve band die ze ermee kunnen ontwikkelen en de invloed van de woonomgeving en publieke sfeer op het thuisgevoel, aan bod. Vervolgens wordt dieper ingegaan op het 'home-making process' en 'housing pathways'. Zowel de materiële woning als de betekenis die een woning draagt voor de bewoners maken immers deel uit van een continu proces. Dit maakt het mogelijk om ook van nieuwe plaatsen een thuis te maken, waardoor een 'housing pathway' kan ontstaan. De identiteit, levensstijl en cultuur van de bewoner beïnvloeden hierbij zowel de betekenisgeving, als de keuzes die gemaakt worden op vlak van woningen. In het geval van vluchtelingen verschillen deze echter van de dominante cultuur van het aankomstland. Door het interculturele contact zal een uitwisseling van culturele kenmerken, of met andere woorden acculturatie, plaatsvinden. Het cultuurverschil heeft bovendien een impact op het ontwerpproces. Deze aspecten worden in het laatste deel van dit hoofdstuk behandeld. Hierbij wordt ook literatuur over mensen met een migratieachtergrond opgenomen omwille van de gelijkenissen met vluchtelingen op cultureel vlak.³ Het conceptueel kader van dit hoofdstuk dient als leidraad voor de analyse van de betekenis die vluchtelingen geven aan hun nieuwe woning in Vlaanderen en de intenties van initiatiefnemers die het huisvestingsaanbod voor vluchtelingen verhogen.

¹ Netto, G. (2011a). Identity Negotiation, Pathways to Housing and "Place": The Experience of Refugees in Glasgow. *Housing, Theory and Society*, 28(2), 123-143. doi:10.1080/14036096.2010.503676

² Clapham, D. (2005). *The meaning of housing: a pathways approach*. Bristol: Policy Press, p. 27.

³ **Het verschil tussen een vluchteling en een migrant ligt in de reden om het herkomstland te verlaten. 'Vluchtelingen' verlaten gedwongen hun land omwille van de onveilige situatie. 'Migranten' doen dit uit vrije keuze. Het is dus niet de vrees voor vervolging of dood die hun keuze beïnvloedt, maar de wens om hun leven te verbeteren.**

UNHCR (2016). Veelgestelde vragen over vluchtelingen en migranten. Geraadpleegd op 18 december 2016, van <http://www.unhcr.org/nl/2016/10/veelgestelde-vragen-vluchtelingen-en-migranten/>

1.2. Een thuis

1.2.1. De materiële woning

Een woning is de materiële plaats waar een huishouden woont.⁴ Met 'een huishouden' worden één of meerdere personen bedoeld die samen leven in een woning. Deze groep kan gevormd zijn op basis van bloedverwantschap of een huwelijksbinding, maar ook personen die niet verwant zijn kunnen in eenzelfde woning verblijven. Op vlak van de materiële woning legt de overheid **standaarden** vast in het huisvestingsbeleid. Het gaat hierbij over objectieve kenmerken zoals de grootte, de voorzieningen en de bouwtechnische kwaliteit van de woning.⁵ Bovendien pakt de overheid huisvestingsproblemen - zoals het gebrek aan betaalbare woningen - aan met behulp van **regelgeving**. De overheid heeft immers invloed op de locatie, het type van eigendom en de kostprijs van huizen die gebouwd worden door gebruik te maken van bijvoorbeeld subsidies, belastingen en het regelen van eigendomsrechten.⁶ De institutionalisering van huisvesting ontstond in de 19e eeuw vanwege volksgezondheidsoverwegingen. Veel woningen waren in die tijd ongeschikt en overbevolkt.⁵ Door het voorzien van een regelgeving met betrekking tot de materiële woning wil de overheid de individuele mogelijkheden verbeteren, de integratie tussen sociale groepen bevorderen en bijdragen tot de persoonlijke veiligheid, gezondheid, het eigenwaarde gevoel en de economische status van de bevolking.^{4,5}

1.2.2. Waardeoordeel over de materiële woning

De standaarden en regelgeving van de overheid zijn echter niet in staat om de **waarde** te reflecteren die mensen kunnen geven aan een materieel huis.^{4,5} Wat een voldoende bouwtechnische kwaliteit en geschikte woning is, kan bovendien verschillen voor huishoudens.⁵

Het vormen van waardeoordelen gebeurt niet enkel bij woningen, maar bij objecten in het algemeen.⁷ In die beoordeling spelen **verschillende factoren** een rol.⁸ Zo wordt via zintuiglijke ervaring een perceptie gevormd van het object. Bovendien heeft het mogelijk gebruik, of met andere woorden wat met een object gedaan kan worden, invloed.⁸ Daarnaast worden objecten, bijvoorbeeld een woning, waargenomen via cognitieve processen.⁷ De ervaring die hieruit voortvloeit is afhankelijk van de identiteit van de gebruiker (e.g. persoonlijkheid, achtergrond), kenmerken van het object (e.g. vorm, textuur, kleur) en van de context (e.g. materiële, sociale en economische context).⁹ Bovendien wordt het oordeel beïnvloed door de mening van de omgeving en culturele waarden en normen.⁸ Architect Amos Rapoport noemt dit 'filters'.⁷ Het object zal zo beoordeeld worden in het kader van de belangen van de gebruiker, namelijk de gewenste doelen, waarden en houdingen.⁸ Via dit proces communiceren objecten boodschappen naar de gebruiker.¹⁰

⁴ Hatuka, T., & Bar, R. (2016). Navigating Housing Approaches: A Search for Convergences among Competing Ideas. *Housing, Theory and Society*, 1-20. doi:10.1080/14036096.2016.1223166

⁵ Clapham, D. (2005), o.c., pp. 119-123.

⁶ Blunt, A., & Dowling, R. (2006). *Home*. New York: Routledge.

⁷ Rapoport, A. (1995). A critical look at het concept home. In D. N. Benjamin & D. Stea (Eds.), *The home: words, interpretations, meanings and environments*. Aldershot: Avebury.

⁸ Vaes, K. (2014). *Product stigmaticity: understanding, measuring and managing product-related stigma*. [Delft] : [Delft Academic Press / VSSD], Delft.

⁹ Desmet, P., & Hekkert, P. Framework of Product Experience. *International Journal of Design*, 1(1).

¹⁰ Vellinga, M. (2004). Review essay: Anthropology and the materiality of architecture. *American Ethnologist*, 34(4), 756-766. doi:10.1525/ae.2007.34.4.756

Een woning zal dus geëvalueerd worden door de bewoners binnen hun denkkader, idealen, normen en waarden.⁷ Immers, de verschijning en de layout van de materiële woning communiceren **boodschappen** naar zowel de gezinsleden als naar bezoekers en de omgeving. Zo kan de woning prestige en welvaart van de bewoners uitstralen.¹⁰ Bovendien gaan deze boodschappen over het leven in de woning en zijn gerelateerd aan sociale constructies van het familieleven, de levensstijl van het huishouden en de rollen van de verschillende geslachten.¹¹ Bewoners zullen evalueren of deze boodschappen aansluiten bij hun identiteit en levensstijl. Afhankelijk van dit waardeoordeel kunnen bewoners een bepaalde woning verkiezen, afkeuren, aanpassen en zich wel of niet hechten aan de woning.⁷

Hierbij dient opgemerkt te worden dat de relatie tussen de woning en de bewoners **niet dichotoom**¹² is.¹³ Mensen en objecten vormen elkaar wederzijds en continu.^{10,14} Immateriële ideeën, waarden en sociale en culturele relaties worden gedefiniëerd en geordend door mensen via de productie en consumptie van materiële cultuur. Deze ideeën, waarden en relaties bestaan niet los van de materiële objecten. Tegelijkertijd helpen ze om de materiële vorm te creëren. De woning als architecturaal werk staat dus in een dialectisch verband met de bewoners ervan. Ze bestaan niet zonder elkaar.¹⁰ Gebouwen worden ontworpen en gebouwd met een bepaalde levensstijl voor ogen.¹⁵ Evenzeer oefenen deze gebouwen invloed uit op de levensstijl van de bewoners.^{15,16} De materialiteit, het ontwerp en de ruimtelijke indeling van de woning geven dus vorm aan de dagelijkse activiteiten van het huishouden en het samenzijn in de woning.^{10,15} Anderzijds kan de bewoner de woning aanpassen aan de eigen levensstijl. De materiële woning kan immers onderhouden, gerenoveerd of vernield worden en is hierdoor een representatie van het huishouden in materiële vorm.¹⁰ Op die manier geeft het aan de eigenaars een gevoel van achterswaardigheid en persoonlijke identiteit.¹⁷ Daarnaast is de levensstijl die de materiële woning uitlokt afhankelijk van de individuele persoon.¹⁵ Door interpretatie van de materiële omgeving zal de bewoner bepaalde gebruiksmogelijkheden zien, die mogelijk verschillen van de intenties van de ontwerper.^{14,15} Welke mogelijkheden gezien worden is afhankelijk van het doel en de noden van de waarnemer.⁸ De onderliggende drijfveer is steeds het bekomen van welzijn.¹⁵

1.2.3. Affectieve band met de materiële woning

Een woning kan meer zijn dan de waarde die gegeven wordt aan de materiële structuur.¹¹ Het kan een speciale plaats zijn door het ontstaan van een **affectieve band** tussen de bewoner en de woning. Deze affectieve band is niet intrinsiek verbonden met de materiële structuur.¹⁸ Veel auteurs spreken in deze context over een 'thuis'.

¹¹ Clapham, D. (2005), *o.c.*, p. 136.

¹² **Dichotoom betekent dat er twee onafhankelijke mogelijkheden zijn, bijvoorbeeld ja of nee, goed of fout.**

¹³ Miller, D. (1987). *Material culture and mass consumption*. Oxford: Blackwell.

¹⁴ Gieryn, T. What buildings do. *Theory and Society*, 31(1), 35-74. doi:10.1023/A:1014404201290

¹⁵ Clapham, D. (2011). The Embodied Use of the Material Home: an Affordance Approach. *Housing, Theory and Society*, 28(4), 360-376. doi:10.1080/14036096.2011.564444

¹⁶ Clapham, D. (2005), *o.c.*, pp. 126-136.

¹⁷ Kusenbach, M. "Look at my house!" Home and mobile home ownership among Latino/a immigrants in Florida. *J Hous and the Built Environ*, 32(1), 29-47. doi:10.1007/s10901-015-9488-8

¹⁸ Duyvendak, J. W. (2011). *The Politics of Home: Belonging and Nostalgia in Europe and the United States* Palgrave Macmillan, pp. 37-38.

Volgens de fenomenologie¹⁹ proberen mensen zich altijd thuis te voelen op een plek, zelfs wanneer ze wonen in slechte levensomstandigheden.^{20,21} Wat een 'thuis' is heeft te maken met persoonlijke betekenisgeving en kan dus verschillen tussen mensen en op verschillende tijdstippen of contexten.^{7,22,23} Ook in de literatuur wordt een thuis op verschillende manieren omschreven. Toch herkent socioloog Jan Willem Duyvendak enkele gemeenschappelijke **kenmerken**.¹⁸ Zo is vertrouwdheid met de plaats van belang. Bovendien is een thuis een veilige, comfortabele, private en exclusieve schuilplaats. Zo is er materiële en mentale veiligheid en voorspelbaarheid. Het is een plek waar de bewoner zich kan terugtrekken en ontspannen. Bovendien kan er intimiteit en huiselijkheid plaatsvinden. Naast deze kenmerken wordt de mogelijkheid tot personalisatie in de literatuur aangehaald als een belangrijk element in de constructie van een thuis. Zo kunnen de bewoners tegemoet komen aan de huidige persoonlijke noden en voorkeuren.²⁴ Personalisering van de woning geeft bovendien het gevoel controle te hebben over de woonplaats en maakt zelfexpressie mogelijk.^{24,25} Zo kan een woning de identiteit van de bewoner reflecteren en kan de bewoner zich ermee identificeren.^{10,24,26} Het reflecteren van deze identiteit kan op een bewuste manier (e.g. door het plaatsen van bepaalde boeken of objecten) of op een onbewuste manier (e.g. de keuze voor bepaald type woning).⁴ Hierbij zijn 'semi-fixed' kenmerken van de woning (e.g. meubels, decoratie) vooral belangrijk voor bewoners die geen inspraak hadden in het oorspronkelijke ontwerp en de bouw van de woning volgens Rapoport.²⁷ Bovendien kunnen de woning en de bezittingen erin herinneringen dragen aan vroegere gebeurtenissen in het leven en geliefden waarvan afscheid genomen werd.²⁵ Bij mensen met een migratieachtergrond kunnen dit transnationale elementen zijn, bijvoorbeeld objecten van het herkomstland.²⁸ Een woning draagt dus symbolen, dromen en idealen²⁹ en is een onderdeel van de identiteit van de bewoner.²⁴

In deze kenmerken van een thuis zitten de **drie vormen van betekenisgeving** verweven. Zo is de psychologische, sociale en emotionele betekenis die de woning draagt voor de bewoner van belang voor de ontwikkeling van een affectieve band.²³ Op psychologisch vlak wordt een thuis geassocieerd met identiteit, veiligheid en stimulatie van de bewoners.³⁰ Bovendien kunnen

¹⁹ De fenomenologie is een benadering in de filosofie waarbij de werkelijkheid bestudeerd en beschreven wordt zoals ze verschijnt aan het menselijke bewustzijn en concreet wordt ervaren. De universele 'geleefde ervaring' van een concept of fenomeen is dus van belang. Theorieën die fenomenen causaal proberen te verklaren worden zoveel mogelijk vermeden en er worden geen vooronderstellingen gemaakt die niet ondervraagd zijn. Eén van de doelen van de fenomenologie is dus het verstaan van wat alle mensen gemeenschappelijk hebben wanneer ze de gebouwde omgeving ervaren.

Memmott, P., & Davidson, J. (2008). Exploring a Cross-Cultural Theory of Architecture. *Traditional Dwellings and Settlements Review*, 19(2), 51-68.

Aydin, C. O. (2007). *De vele gezichten van de fenomenologie*. Kampen: Klement.

Creswell, J. W. (2007). Five qualitative approaches to inquiry. In J. W. Creswell (Ed.), *Qualitative inquiry and research design* (pp. 53-84). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

²⁰ Duyvendak, J. W., o.c., p. 106.

²¹ Memmott, P., & Davidson, J. (2008). Exploring a Cross-Cultural Theory of Architecture. *Traditional Dwellings and Settlements Review*, 19(2), 51-68.

²² Duyvendak, J. W., o.c., pp. 106-124.

²³ Easthope, H. (2004). A place called home. *Housing, Theory and Society*, 21(3), 128-138. doi:10.1080/14036090410021360

²⁴ Ley-Cervantes, M., & Duyvendak, J. (2017). At home in generic places: personalizing strategies of the mobile rich. *J Hous and the Built Environ*, 32(1), 63-76. doi:10.1007/s10901-015-9492-z

²⁵ Clapham, D. (2005), o.c., pp. 139-140.

²⁶ Somerville, P. (1992). Homelessness and the Meaning of Home: Rooflessness or Rootlessness? *International journal of urban and regional research*, 16(4), 529-539. doi:10.1111/j.1468-2427.1992.tb00194.x

²⁷ Rapoport, A. (1982). *The meaning of the built environment: a nonverbal communication approach*. Beverly Hills: Sage, pp. 87-100.

²⁸ Bilecen, B. (2017). Home-making practices and social protection across borders: an example of Turkish migrants living in Germany. *Journal of Housing and the Built Environment*, 32(1), 77-90. doi:doi:10.1007/s10901-015-9490-1

²⁹ Lantz, G. (1996) vertaald in: Lewin, F. A. (2001). The Meaning of Home among Elderly Immigrants: Directions for Future Research and Theoretical Development. *Housing Studies*, 16(3), 353-370. doi:10.1080/02673030120049715

³⁰ Porteous, J. D. (1976). Home: The Territorial Core. *Geographical Review*, 66(4), 383-390. doi:10.2307/213649

mensen zich goed voelen louter door de aanwezigheid van een object.³¹ Dit kan een woning zijn. Op sociaal vlak komt de materiële unit van een woning overeen met de sociale unit van het huishouden.³² Op emotioneel vlak worden hierdoor de diepste emoties - zoals intimiteit en liefde - ervaren in de woning.¹¹ Ook andere emoties, zoals angst, verdriet, spijt en schuld komen er tot uiting.³³ Deze gevoelens kunnen vervolgens geassocieerd worden met de materiële structuur.^{7,18}

1.2.4. Een thuis op andere niveaus

Een thuisgevoel wordt niet enkel geassocieerd met de materiële woning, maar ook met de gemeenschap of de publieke sfeer van het thuisland.³⁴ Ook in deze sferen willen mensen zich immers thuis voelen.³⁵

Net zoals in de private sfeer speelt **vertrouwdheid** er een rol.²² Zo kunnen bewoners in de publieke ruimte vertrouwd raken met de gebouwde omgeving, maar ook vertrouwde sociale relaties in de woonomgeving zijn van belang. Mensen hebben immers nood aan een gemeenschap waar ze zichzelf kunnen ontwikkelen en een band voelen met anderen.¹⁸

Naast vertrouwdheid beïnvloedt de **homogeniteit** van deze mensen en plaatsen het thuisgevoel.²² Een gemeenschap waar mensen zich thuis voelen is vaak relatief homogeen in termen van etniciteit, klasse, leeftijd, levensstijl of seksualiteit.¹⁸ Dit groepsgevoel kan de leden helpen om zich thuis te voelen.

Verder zijn het private niveau, het niveau van het gemeenschapsleven en het publieke niveau **geen afgebakende domeinen**, maar kunnen elkaar overlappen.³⁵ Op nationaal niveau kunnen bijvoorbeeld alle inwoners van het land als één huishouden beschouwd worden.²² Anderzijds kunnen persoonlijke banden en familiebanden zich uitspreiden over het publieke en gemeenschapsniveau, bijvoorbeeld wanneer één van de ouders voor een tijd in een ander land verblijft.³⁶ Zo komt een gezin niet altijd overeen met het huishouden in de private woning, maar kan het ook het gemeenschaps- of publieke niveau beslaan.³⁵ Daarnaast wordt de private sfeer bijvoorbeeld verbonden met de publieke sfeer wanneer mensen met een migratieachtergrond een thuis associëren met hun herkomstland.³⁵ Zo kan in de private woning in het aankomstland de sfeer van het herkomstland opgeroepen worden, bijvoorbeeld door het plaatsen van objecten die herinneringen aan dit land van herkomst oproepen.²⁸ Bovendien kunnen migranten een gevoel van gemeenschap en vertrouwdheid in het aankomstland creëren door contact te houden met mensen in het herkomstland.³⁶

³¹ Giuliani, M. (1991). Towards an analysis of mental representations of attachment to the home. *The Journal of Architectural and Planning Research*, 8(2), 133-146.

³² Saunders, P., & Williams, P. (1988), p. 83 in: Easthope, H. (2004). A place called home. *Housing, Theory and Society*, 21(3), 128-138. doi:10.1080/14036090410021360

³³ Gurney, C. (2000), p. 34 in: Easthope, H. (2004). A place called home. *Housing, Theory and Society*, 21(3), 128-138. doi:10.1080/14036090410021360

³⁴ Al-Ali, N., & Koser, K. (2002). Transnationalism, international migration and home. In N. Al-Ali & K. Koser (Eds.), *New approaches to migration? Transnational communities and the transformation of home*. London: Routledge.

³⁵ Boccagni, P. & Brighenti, A. (2017). Immigrants and home in the making: thresholds of domesticity, commonality and publicness. *J Hous and the Built Environ*, 32(1), 1-11. doi:10.1007/s10901-015-9487-9

³⁶ Boyd, M., & Nowak, J. (2013). Social networks and international migration. In M. Martiniello & J. Rath (Eds.), *An introduction to international migration studies*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

1.3. 'Home-making process'

Oorspronkelijk werd vanuit het fenomenologisch¹⁹ perspectief een thuis beschouwd als een vaste en onveranderlijke plaats.³⁷ Mobiliteit zou een bedreiging zijn voor het persoonlijk welzijn vermits de band met een zekere plaats verloren gaat en de identiteit ontworteld wordt.³⁸ In tegenstelling tot deze visie wordt bij het 'home-making process' (soms ook 'home as a process' genoemd) het thuisgevoel losgekoppeld van een gefixeerde plaats. Zowel de materiële woning, als de betekenis die een woning draagt voor de bewoners worden gezien als een **proces**.^{23,39}

De materiële woning kan vergeleken worden met het menselijk leven. Het is **geen statisch object**, maar wordt gebouwd, onderhouden, gerenoveerd of heropgebouwd en uiteindelijk afgebroken.¹⁰ Deze veranderingen aan de materiële woning staan vaak in relatie met veranderingen in het leven van de inwoners (e.g. geboorte, trouwen, dood).¹⁰

Het vraagt bovendien tijd om van de nieuwe woning een vertrouwde plek te maken,¹⁸ het te beschouwen als een veilig onderkomen en er een affectieve band mee te ontwikkelen. Het thuisgevoel ontwikkelt zich door de dagelijkse routines en interacties die in de woning plaatsvinden.³⁷ Een thuis is dus niet iets dat 'is', maar dat kan 'worden'.³⁸ Bovendien wordt de betekenis die een woning draagt niet alleen geproduceerd, maar ook gereproduceerd doorheen het leven.^{17, 40} 'Home-making' is een **permanent en complex proces** waarbij inwoners voortdurend moeten omgaan met voorwaarden en moeten onderhandelen. Deze onderhandelingen spelen zich af tussen de bewoners onderling, de bewoners en de buitenwereld, de bewoners en de materiële woning, en de bewoners en de objecten in de woning.⁴¹ De betekenis die een thuis draagt is bovendien afhankelijk van het culturele milieu waarin de bewoner leeft. Ook bij culturele veranderingen wordt de betekenis dus gereproduceerd.²¹ Zo veranderde doorheen de jaren de positie van de vrouw en haar rol in onze samenleving. Vroeger waren de meeste vrouwen huisvrouw, terwijl nu ook meer vrouwen een carrière hebben. Deze veranderingen weerspiegelen zich in de materiële omgeving. Zo is het mogelijk dat de keuken niet langer gezien wordt als de ruimte van de vrouw en hebben vrouwen mogelijk een eigen kantoor in de woning.⁴² Deze veranderingen in betekenisgeving maakten een aantal mensen, welke nu op later leeftijd zijn, mee gedurende hun leven.

Daarnaast bevat de betekenis die een thuis heeft elementen die niet tot een specifieke plaats horen, maar **emotioneel en verplaatsbaar** zijn.⁴³ Voorbeelden hiervan zijn de eerder aangehaalde dagelijkse activiteiten en sociale interacties, maar ook religieuze praktijken, smaken en geuren van vertrouwd eten, herinneringen en verhalen van de bewoners.³⁸ Dit en de voorgaande aspecten maken het dus mogelijk om ook van nieuwe plaatsen een thuis te maken⁴⁴ en om zich op meerdere plaatsen tegelijk thuis voelen.⁴⁵

³⁷ Duyvendak, J. W., o.c., pp. 27-28.

³⁸ Nowicka, M. (2007). Mobile locations: construction of home in a group of mobile transnational professionals. *Global Networks*, 7(1), 69-86. doi:10.1111/j.1471-0374.2006.00157.x

³⁹ Duyvendak, J. W., o.c., p. 11.

⁴⁰ Clapham, D. (2005), o.c., p. 23.

⁴¹ Marta Vilar, R. (2010). The domestic work of consumption: materiality, migration and home-making. *Etnográfica*, 14(3), 507-525.

⁴² Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57-83. doi:10.1016/S0272-4944(83)80021-8, p.79.

⁴³ Gurney 1996 in Clapham, D. (2005). *The meaning of housing: a pathways approach*. Bristol: Policy Press, p. 138.

⁴⁴ Duyvendak, J. W., o.c., p. 15.

⁴⁵ Bendix, R., & Löfgren, O. (2007). Double Homes, Double Lives? *Ethnologia Europaea: Journal of European Ethnology*, 37(1-2), 7-15.

1.4. 'Housing pathways'

Door het 'home-making process' kunnen nieuwe woningen een thuis worden voor huishoudens. Zo kan een huishouden of individu **een route** afleggen langsheen verschillende vormen van huisvesting doorheen de tijd. Het concept 'housing pathway', geïntroduceerd door planoloog David Clapham, staat voor deze route langsheen verschillende vormen van huisvesting waarin een individu of huishouden achtereenvolgens verblijft en de continu veranderende interacties, relaties en ervaringen die hiermee gepaard gaan.²

Gebaseerd op de structuratietheorie⁴⁶ van socioloog Anthony Giddens houdt de 'housing pathway' benadering rekening met de relatie tussen houdingen en gedragingen van de huishoudens en de beperkingen en mogelijkheden die zij ondervinden.⁴⁷ Immers, de keuzes die gemaakt worden op vlak van huisvesting doorheen de tijd kunnen slechts binnen de mogelijkheden van de huishoudens.⁴⁸ De 'housing pathway' benadering geeft hierbij aandacht aan **structuren** van het huisvestingssysteem en de ruimere maatschappij die de keuzes beperken, mogelijk maken of ondersteunen. Voorbeelden zijn de wetgeving en ongelijke machtsverhoudingen tussen verschillende bevolkingsgroepen. Bovendien worden **acties** van individuen en huishoudens beschouwd. Deze kunnen de mechanismen, praktijken en houdingen ten aanzien van huisvesting veranderen.⁴⁹ Huisvesting wordt dus gezien als een continu proces van sociale constructie.⁴

Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen de ideeën en **concepten die sociaal geconstrueerd** zijn en de **materiële constructie** van de woningen.⁵⁰ Beide staan in een dynamische relatie tot elkaar.⁴ Zo beïnvloeden de historische, socio-economische en politieke omstandigheden de transformatie van de gebouwde omgeving.²¹ Anderzijds heeft de gebouwde omgeving invloed op de culturele omstandigheden.

Verder staat de eerder besproken betekenis die een woning kan dragen centraal in de 'housing pathway' benadering.⁵¹ Hierbij wordt benadrukt dat deze **betekenisgeving niet universeel** is,⁴⁹ maar verscheiden, dynamisch en vaak contrasterend.¹⁰ Ze varieert met veranderingen in culturele normen, machtsrelaties en sociale structuren.^{4,7} Huishoudens kunnen bovendien een andere levensstijl of mening over de nodige kwaliteiten van een woning hebben⁵² en hierdoor een andere woonvorm verkiezen. Ook kan de levensstijl en mening over de nodige kwaliteiten van een woning voor één huishouden variëren doorheen de tijd.⁵³ Deze veranderingen kunnen

⁴⁶ Met zijn structuratietheorie probeert Giddens het dilemma tussen handelen en structuur in de sociologie op te heffen. Zo lag bij sommige onderzoekers de nadruk op het individu en diens acties, betekenisgeving en wensen. Anderen gingen op zoek naar structuren die het handelen van mensen sturen. Volgens Giddens is het echter niet de ervaring van een individueel handelend persoon of het bestaan van enige vorm van sociale totaliteit die centraal moet staan, wel de wisselwerking tussen beide. Zo zullen individuen sociale structuren creëren, vorm geven en reproduceren. Anderzijds zullen de sociale structuren ook individuen en hun keuzes sturen. De wisselwerking tussen beide komt tot uitdrukking door sociale praktijken, namelijk het alledaagse handelen van mensen geordend over tijd en ruimte.

Giddens, A. (1993). *The constitution of society : outline of the theory of structuration* (Repr. ed.). Cambridge: Polity press.
Dom, L. (2005). Het nut van Giddens' structuratietheorie voor empirisch onderzoek in de sociale wetenschappen. *Mens en Maatschappij*, 80(1), 69-91.

⁴⁷ Clapham, D. (2005), *o.c.*, pp. 22-29.

⁴⁸ Clapham, D. (2005), *o.c.*, p. 11.

⁴⁹ Clapham, D. (2005), *o.c.*, pp. 7-35.

⁵⁰ Jacobs, K., & Manzi, T. (2000). Evaluating the Social Constructionist Paradigm in Housing Research. *Housing, Theory and Society*, 17(1), 35-42. doi:10.1080/140360900750044764

⁵¹ Clapham, D. (2005), *o.c.*, p. 17.

⁵² King, P. (1996) geciteerd in: Clapham, D. (2005). *The meaning of housing: a pathways approach*. Bristol: Policy Press, pp. 23-24.

⁵³ Clapham, D. (2005), *o.c.*, p. 32.

leiden tot de keuze om te verhuizen, waardoor de route langsheen verschillende vormen van huisvesting ontstaat.

Een voorbeeld van veranderingen in betekenisgeving door veranderingen in **culturele normen, machtsrelaties en sociale structuren** is het proces van subculturalisatie. Dit is een proces waarbij de manier waarop sociale groepen in de maatschappij aanzien worden, verandert. Oorspronkelijk als gemarginaliseerd en illegaal beschouwde groepen zullen namelijk de formele status van een subcultuur krijgen.⁵⁴ Dit kan gepaard gaan met andere sociale posities en transformaties van de woonomgeving.⁴ Meer concreet is de 'Favela Painting Foundation', opgericht door de Nederlandse artiesten Dre Urhahn en Jeroen Koolhaas, hier een voorbeeld van (zie Fig. 1.1.).⁴ Bewoners van buurten waar sociale exclusie plaatsvindt, worden opgeleid als schilder en schilderen vervolgens hun buurt. Dit verandert zowel de sociale positie van de bewoners als de esthetiek van de buurt, waardoor de buurt positieve aandacht en een positieve betekenis krijgt.⁵⁵ Zo kan het ook andere mensen aantrekken om naar deze buurt te verhuizen.

Figuur 1.1.: Favela Painting in Rio de Janeiro

Bovendien staat de betekenisgeving in interactie met andere aspecten in het **leven van de huishoudens** (e.g. veranderingen op vlak van tewerkstelling, inkomen, samenstelling van het huishouden).⁵⁶ In het leven van een individu of huishouden kunnen hierbij drie types van tijd onderscheiden worden. Zo spelen de leeftijd van ieder individu (de individuele tijd), de fase in de levenscyclus van de familie (de familie tijd) en de geldende sociale, politieke en economische voorwaarden (de historische tijd) een rol.⁵⁷ De 'housing career' focust op de relatie tussen veranderingen in deze fases van het leven en keuzes op vlak van de prijs, de materiële ruimte en de kwaliteit van de woning en de woonomgeving. Hierbij wordt de kwaliteit in objectieve zin benaderd, bijvoorbeeld aan de hand van de prijs op de woningmarkt.⁴⁷ Het 'housing pathway' concept bouwt hierop voort, maar includeert ook de wisselwerking tussen veranderingen in het leven en veranderingen in de sociale interacties en de subjectieve meningen die met de verschillende vormen van huisvesting verbonden worden. Veranderingen in sociale posities, rollen en levensstijlen kunnen leiden tot veranderingen in identiteit en zelfbeeld. Ook deze veranderingen in identiteit en zelfbeeld kunnen leiden tot andere keuzes op vlak van huisvesting.⁵⁸ Huisvesting wordt immers niet beschouwd als een doel op zich, maar als een

⁵⁴ Daskalaki, M., & Mould, O. (2013). Beyond Urban Subcultures: Urban Subversions as Rhizomatic Social Formations. *International journal of urban and regional research*, 37(1), 1-18. doi:10.1111/j.1468-2427.2012.01198.x

⁵⁵ Favela painting foundation. About. Geraadpleegd op 14 mei 2017, van <http://www.favelapainting.com/about/>

⁵⁶ Clapham, D. (2005), *o.c.*, p. 30.

⁵⁷ Clapham, D., Munro, M., & Means, R. (1991). Housing, the life course and older people. *Annual Conference of the British Society of Gerontology*.

⁵⁸ Clapham, D. (2005), *o.c.*, pp. 13-34.

middel tot zelfontplooiing.⁵¹ Omgekeerd beïnvloedt ook de woning waarin verbleven wordt de identiteit van de bewoner.

De **identiteit en levensstijl** van de bewoner en veranderingen hierin spelen dus een hoofdrol in de betekenisgeving en de keuzes op vlak van huisvesting.⁵⁹ Een goede overeenkomst tussen architectuur en de identiteit van de bewoner kan bijdragen tot het welzijn aangezien dit de culturele overtuigingen en praktijken ondersteunt. Een slechte overeenkomst kan stress veroorzaken.⁶⁰ Dit kan de keuze om te verhuizen beïnvloeden.

1.5. Culturele verschillen tussen bewoner en ontwerper

De culturele achtergrond van vluchtelingen, en de daarmee verbonden identiteit en levensstijl, verschilt van die van de bevolking in het aankomstland. Bovendien zal er acculturatie (i.e. een uitwisseling van culturele kenmerken)⁶¹ plaatsvinden door het intercultureel contact.⁶² Hierdoor kan de oorspronkelijke cultuur, identiteit en levensstijl van vluchtelingen veranderen. De manier waarop architectuur ervaren wordt en de meningen en waarden die met de materiële cultuur geassocieerd worden kunnen dan ook verschillen van die van de westerse cultuur en doorheen het acculturatieproces.^{10,60,63} In wat volgt wordt hier dieper op ingegaan.

1.5.1. Cultuur, identiteit en levensstijl

CULTUUR

Cultuur slaat zowel op 'beschaving' en wat hieruit voortvloeit (e.g. onderwijs, kunst en literatuur), als op alledaagse praktijken (e.g. groeten of eten).⁶⁴ Het wordt door psycholoog Jan Pieter van Oudenhoven⁶⁵ gedefinieerd als '*(...) een door een gemeenschap gedeeld systeem van waarden, normen, ideeën, attitudes, gedragingen, communicatiemiddelen en de producten ervan, die van generatie op generatie worden overgeleverd*'. Cultuur wordt gedeeld met anderen en verschilt hierdoor van de individuele persoonlijkheid.⁶⁶ Zo is een cultuur min of meer stabiel en niet afhankelijk van de individuen die doorheen de tijd tot deze cultuur behoren. Een cultuur bestaat dus los van deze individuen. Wel maakt cultuur deel uit van de identiteit van een individu.⁶⁷ Zo heeft de cultuur invloed op het zelfbeeld dat mensen hebben, namelijk dat ze tot een bepaalde groep behoren.⁶⁸ Kenmerken van de cultuur worden in de identiteit van een

⁵⁹ Clapham, D. (2005), *o.c.*, pp. 34-35.

⁶⁰ Memmott, P., & Keys, C. (2015). Redefining architecture to accommodate cultural difference: designing for cultural sustainability. *Architectural Science Review*, 58(4), 278-289. doi:10.1080/00038628.2015.1032210

⁶¹ Zie §1.5.2. Acculturatie

⁶² Van Oudenhoven, J. P. (2012). *Crossculturele psychologie: de zoektocht naar verschillen en overeenkomsten tussen culturen* (3de herz. druk ed.). Bussum: Coutinho, pp. 175-196.

⁶³ de Souza, T. R. C. B., Bernardes, J. L. J. (2016). The Influences of Culture on User Experience. In P.-L. P. Rau (Ed.), *Cross-Cultural Design. 8th International Conference, CCD 2016, Held as Part of HCI International 2016, Toronto, ON, Canada, July 17-22, 2016, Proceedings* (Vol. 9741, pp. 43-52). Switzerland: Springer International Publishing.

⁶⁴ Hofstede, G. H., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2015). *Allemaal andersdenkenden: omgaan met cultuurverschillen* (3de ed. ed.). Amsterdam: Amsterdam : Business Contact, pp. 18-21.

⁶⁵ Van Oudenhoven, J. P., *o.c.*, p. 12.

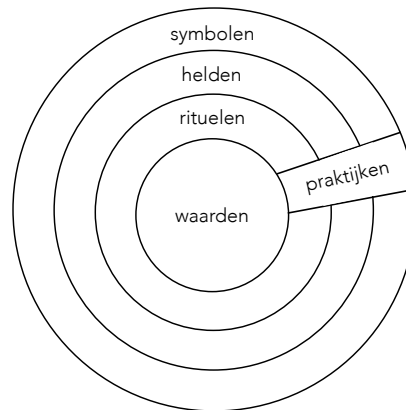
⁶⁶ Hofstede, G. H. (2001). *Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (Second edition ed.). Thousand Oaks: Sage, pp. 10-11.

⁶⁷ Berry, J. W. (2000). Cross-cultural psychology: A symbiosis of cultural and comparative approaches. *Asian Journal of Social Psychology*, 3(3), pp. 197-205.

⁶⁸ Ryder, A. G., Alden Or, L. E., & Paulhus, D. L. (2000). Is Acculturation Unidimensional or Bidimensional? A Head-to-Head Comparison in the Prediction of Personality, Self-Identity, and Adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(1), 49-65. doi:10.1037/0022-3514.79.1.49

persoon geïncorporeerd⁶⁹ en het menselijk gedrag wordt beïnvloed door de cultuur.⁶⁷ Daarnaast is cultuur niet aangeboren, maar wordt ze aangeleerd door de sociale omgeving. Er is dus een onderscheid tussen cultuur en de universele menselijke natuur.⁶⁴

Zowel concrete observeerbare praktijken en objecten behoren tot cultuur, als ook onderliggende symbolen, waarden en meningen.⁶⁷ Organisatiepsycholoog Gerard Hendrik Hofstede herkent onderstaande **gradatie** (zie Fig. 1.2.):⁶⁶

Figuur 1.2.: Gradaties in cultuuruitingen

Symbolen zijn de meest oppervlakkige vormen van cultuuruitingen vermits ze gemakkelijk veranderen. Ze dragen een betekenis die enkel leden van de cultuur begrijpen. Voorbeelden zijn gebaren, woordgebruik,⁷⁰ kleding en bouwstijl.⁷¹ **Helden** zijn personen die als gedragsmodel voor een cultuur fungeren. Zij bevatten eigenschappen waaraan een cultuur belang hecht. Deze personen kunnen zowel dood als levend, fictief als echt zijn. Zo kunnen fantasiefiguren zoals Barbie en Batman helden zijn⁷⁰ maar ook de profeet Mohammed, de Christusfiguur of Boeddha.⁷¹ **Rituelen** zijn collectieve activiteiten die binnen een cultuur uitgevoerd worden, maar technisch gezien niet essentieel zijn. Voorbeelden zijn manieren om elkaar te groeten en religieuze ceremoniën.⁶⁶ Deze drie uitingen van cultuur worden **praktijken** genoemd omdat ze zichtbaar zijn voor externen.⁷⁰ De diepste vorm van cultuur zijn **waarden**. Hofstede beschrijft dit als 'een collectieve neiging om een bepaalde gang van zaken te verkiezen boven een andere.'⁷⁰ Waarden hebben bijvoorbeeld te maken met gevoelens van goed tegenover slecht of abnormaal tegenover normaal. Deze waarden zijn meestal onbewust en niet zichtbaar voor buitenstaanders.

Onder meer **in de relatie met de gebouwde omgeving** spelen cultureel specifieke waarden, houdingen, kennis en gedragingen een rol.⁶⁰ Zo voorzien culturen die gesteld zijn op persoonlijke ruimte en privacy (e.g. de Noord-Europese en Noord-Amerikaanse cultuur) vaak fysieke of visuele afscheidingen in gemeenschappelijke ruimtes en meer private ruimtes. Mensen die als belangrijk aanzien worden, krijgen er vaak ook meer privéruimte of een eigen kamer, zoals een eigen bureau. In Azië daarentegen zijn meer ruimtes openbaar. Vaak zijn bureaus er open en worden ze door verschillende medewerkers en hun leidinggevende(n) gedeeld.⁷² Bovendien kunnen mensen met een verschillende cultuur zich soms op dezelfde en

⁶⁹ Berry, J. W. (2009). A critique of critical acculturation. *International Journal Of Intercultural Relations*, 33(5), 361-371. doi:10.1016/j.ijintrel.2009.06.003

⁷⁰ Hofstede, G. H., Hofstede, G. J., & Minkov, M., o.c., pp. 22-23.

⁷¹ Schuringa, L. (2001). *Omgaan met diversiteit: een uitdaging*. Soest: Nelissen, p. 62.

⁷² Nuñez, C., Nunez Mahdi, R., & Popma, L. (2010). *Interculturele communicatie: van ontkenning tot wederzijdse integratie* (2de herziene dr. ed.). Assen: Van Gorcum, p. 44.

soms op een verschillende manier ten opzichte van de gebouwde omgeving gedragen.⁶⁰ Zo wordt een verschil in gedrag vastgesteld tussen natuurbeheersende culturen en culturen die in harmonie leven met de natuur. Bij natuurbeheersende culturen leidt een lekkende kraan bijvoorbeeld sneller tot irritaties waardoor deze relatief snel gemaakt wordt. Bij culturen die in harmonie leven met de natuur zijn velen daarentegen tevreden met een emmer onder de kraan. De reparatie voeren ze uit wanneer dit past.⁷³

IDENTITEIT

Identiteit is enerzijds het algemene beeld dat een persoon heeft over zichzelf als individu. Anderzijds is de identiteit van een persoon meervoudig. Zo kan een verschillende identiteit aangenomen worden naargelang de persoon waarmee men interageert (i.e. iemand kan zich als vader gedragen ten opzichte van zijn kinderen en als zoon ten opzichte van zijn eigen vader). Identiteit is ook de manier waarop mensen willen dat anderen hen zien.⁷⁴ Het is bovendien geen vaste entiteit, maar verandert doorheen het leven. Dit kan gezien worden als een proces van 'becoming'.⁷⁵ Daarnaast heeft het enerzijds te maken met hoe iemand zich onderscheidt van anderen⁷⁶ om zo een gevoel van individualiteit te bekomen. Anderzijds willen mensen behoren tot een bepaalde groep van gelijken.⁷⁴ Socioloog David Taylor⁷⁷ maakt een onderscheid tussen de categorische en ontologische identiteit. Zo bestaat de identiteit uit verschillende categorieën, bijvoorbeeld biologische aspecten (e.g. geslacht en leeftijd), geografische kenmerken (nationaliteit, geboorteplaats, waar je woont), etniciteit, religie, interesses, opleiding, tewerkstelling, sociale klasse, ervaringen in het leven, persoonlijke kwaliteiten en beperkingen.^{78, 79} Deze worden samengebracht in één coherent zelfbeeld, namelijk de ontologische identiteit.

Identiteit wordt niet alleen gecreëerd in de eigen geest, maar ook door de **interactie van het lichaam met de buitenwereld**.⁸⁰ Zo speelt volgens het sociaal constructivisme⁸¹ de interactie met **anderen** een rol.⁷⁴ Het eigen gedrag en de reactie hierop van anderen wordt constant beoordeeld.⁸² Dit gebeurt bijvoorbeeld in de sociale context van een thuis, de school of de woonomgeving.⁴² Bovendien is de interactie met de **plaats** van belang. Er kan een gevoel van 'place-identity' ontstaan indien de materiële omgeving invloed heeft op de ontwikkeling van de eigen identiteit. Dit gebeurt op plaatsen waar iemand veel aan blootgesteld wordt (e.g. de materiële omgeving van de woning, de school of de woonomgeving) en die voortdurend zelf

⁷³ Nuñez, C., Nunez Mahdi, R., & Popma, L., o.c., p. 39.

⁷⁴ Clapham, D. (2005), o.c., pp. 13-14

⁷⁵ Jenkins, R. (2014). *Social identity*, p. 18.

⁷⁶ Kidd, W., & Teagle, A. (2012). *Culture and Identity: Second Edition*. New York: Palgrave macmillan.

⁷⁷ Taylor, D. (1998). Social identity and social policy: Engagements with postmodern theory. *Journal of Social Policy*, 27, 329-350.

⁷⁸ Kidd, W., & Teagle, A., o.c., pp. 7-9.

⁷⁹ Tjoa, T., Pereira, E., Kessler, M., Van Duin, C., & Van Tijen, A. (2016). *Caleidoscopia: spelen met diversiteit : theorie, praktijk en ervaring*. Antwerpen: Garant Uitgevers, pp. 22-23.

⁸⁰ Casey, E. S. (2001). Body, Self and Landscape: A Geophilosophical Inquiry into the Place-World. In P. C. Adams, S. Hoelscher, & K. E. Till (Eds.), *Textures of Place: Exploring Humanist Geographies* (pp. 403-425). Minneapolis: University of Minnesota Press

⁸¹ **Volgens het sociaal constructivisme kunnen waarheid en betekenis niet ontdekt worden vermits deze niet zouden bestaan in een externe wereld. Wel zou de werkelijkheid en kennis geconstrueerd worden door menselijke activiteit. Mensen zullen hierbij acties en gebeurtenissen in de wereld rondom hen interpreteren en gebruiken hiervoor eigen mentale modellen. Kennis wordt hierbij niet alleen individueel gevormd, maar ook door interactie met de omgeving. De eigen kennis zal namelijk gespiegeld worden aan de kennis van anderen en beïnvloed worden door de reacties en opvattingen in de sociale omgeving.**

Beaumie, K. (2001). Social Constructivism. In M. Orey (Ed.), *Emerging perspectives on learning, teaching, and technology*.

Geraadpleegd op 14 mei 2017, van <http://www.coe.uga.edu/epltt/SocialConstructivism.htm>

Gray, D. E. (2014). *Doing research in the real world* (3rd ed. ed.). London: Sage, pp. 17-18.

⁸² Jenkins, R. (2014), o.c., p. 40.

onderhouden en gecontroleerd worden. Bovendien zijn dit plaatsen waar de materiële omgeving bijdraagt tot het leren van eigen sociale rollen (e.g. geslacht, lid van een familie, lid van een etnische groep) en deze rollen uitdrukken. Door het verschil in ontwerp, gebruik en uitzicht van kamers voor jongens en meisjes in de woning leren kinderen bijvoorbeeld het verschil tussen geslachten.⁴²

Hierop voortbouwend kunnen mensen zich goed voelen op een plaats wanneer bepaalde kwaliteiten van de plek symboliseren hoe men zichzelf ziet.⁸³ Door dit positieve gevoel kan een gevoel van '**place-belonging**' ontstaan, namelijk een emotionele hechting aan de plaats, bijvoorbeeld de woning.⁴² Ook dit gevoel van 'belonging' staat dus in relatie met de eigen identiteit en de plaats.²³

Deze identificatie en verbondenheid met een plaats kan echter ook een **negatieve zijde** hebben. Mensen kunnen hun identiteit laten contrasteren met plaatsen waar mensen verblijven die anders zijn dan zichzelf. Op die manier kunnen ze deze plaatsen afwijzen.²³ Zo ontstaat bijvoorbeeld het concept 'natie', wat een geografische uitdrukking is van de ideologie nationalisme.⁸⁴

Verschillen in identiteiten kunnen hierbij te maken hebben met verschillen in praktijken (i.e. symbolen, helden en rituelen), maar niet noodzakelijk met verschillen in waarden. Zo kunnen verschillende groepen (e.g. protestanten en katholieken) fundamentele waarden gemeen hebben, maar ontstaan conflicten door verschillen in identiteit.⁸⁵ Hoe de samenleving zegt dat mensen zich dienen te gedragen heeft bovendien invloed op hoe men zichzelf ziet. Hoewel **identiteit en cultuur** verschillen, staan ze dus wel in verband met elkaar.⁸⁶

LEVENSTIJL

Levensstijl is enerzijds de **uitdrukking** van de persoonlijke **identiteit** in het dagelijkse leven.⁸⁷ Het zijn de patronen van acties van mensen in een bepaalde context.⁸⁸ Deze uiterlijk waarneembare manier van leven kan voortvloeien uit de dieper gelegen culturele waarden, houdingen en gebruiken, maar wordt er niet volledig door bepaald. Zo kunnen mensen die behoren tot eenzelfde cultuur goederen, plaatsen of tijd op een andere manier gebruiken of consumeren.⁸⁹ Voorbeelden zijn voorkeuren voor een bepaalde muziekstijl, sport,⁹⁰ eten, kledingstijl,⁹¹ maar ook aspecten waaraan meer of minder belang gehecht wordt, zoals het belang dat gegeven wordt aan een mooi huis.⁹² Anderzijds helpen deze patronen om onze **identiteit te vormen**. Er is dus een sterke link tussen identiteit en levensstijl.⁸⁷

⁸³ Rose, G. (1995), p. 89 in Easthope, H. (2004). A place called home. *Housing, Theory and Society*, 21(3), 128-138.

doi:10.1080/14036090410021360

⁸⁴ Penrose, J. & Jackson, P. (1993), p. 204 in Easthope, H. (2004). A place called home. *Housing, Theory and Society*, 21(3), 128-138.

doi:10.1080/14036090410021360

⁸⁵ Hofstede, G. H., Hofstede, G. J., & Minkov, M., o.c., pp. 314-315.

⁸⁶ Kidd, W., & Teagle, A., o.c., pp. 8-9.

⁸⁷ Clapham, D. (2005), o.c., p. 16.

⁸⁸ Chaney, D. (1996). *Lifestyles*. London: Routledge, p. 4.

⁸⁹ Chaney, D., o.c., p. 5.

⁹⁰ Chaney, D., o.c., p. 16.

⁹¹ Featherstone, M. (1987). Lifestyle and Consumer Culture. *Theory, Culture & Society*, 4(1), 55-70.

⁹² Schuringa, L., o.c., p. 104.

1.5.2. Acculturatie

Bij **intercultureel contact** kan gemerkt worden dat de eigen waarden verschillen van de waarden van de ander. Bij langdurig contact kan er hierbij **acculturatie** optreden. Acculturatie staat voor culturele en persoonlijke veranderingen in de cultuurpatronen van twee of meer culturele groepen en hun individuele leden waartussen contact plaatsvindt.⁹³ Over **culturele acculturatie** wordt gesproken wanneer acculturatie plaatsvindt bij contact tussen twee culturele groepen.⁹⁴ Zo vinden er veranderingen plaats in culturele praktijken, sociale structuren en instituties (e.g. eetgewoonten, veranderingen in taal of religieuze veranderingen).^{93,95} **Individen** binnen deze groep veranderen echter niet allemaal op dezelfde manier en participeren niet in dezelfde mate in deze groep. Zo ontstaan verschillen in de psychologische en socio-culturele acculturatie.⁹⁵ Het welbevinden van een individu behoort tot het psychologische domein. Zo kan iemand die in een nieuwe culturele omgeving verblijft zich na het acculturatieproces beter voelen in de nieuwe cultuur, hetzelfde voelen als in de oorspronkelijke cultuur of zich een vreemde blijven voelen.⁹⁶

De mate waarin een individu functioneert in het dagelijkse leven van de nieuwe culturele context behoort tot het socio-culturele domein.⁹³

Cultuurveranderingen op de **oppervlakkige niveaus**, namelijk de praktijken van mensen, verlopen hierbij sneller dan aanpassingen op vlak van **waarden**.⁹⁷ Bij contact met een andere cultuur kan bijvoorbeeld aangeleerd worden wanneer en hoe mensen elkaar groeten, maar het herkennen en aanvoelen van de achterliggende waarden is veel moeilijker.⁸⁵ Waarden zijn immers onbewust.⁹⁸ Wanneer de wederzijdse aanpassing moeilijk verloopt, kan dit leiden tot acculturatieve stress en culturele conflicten.⁹³

De mate waarin en de manier waarop de oorspronkelijke cultuurpatronen veranderen is afhankelijk van **twee factoren**, namelijk de mate waarin een individu of groep de eigen cultuur en identiteit wil behouden en de mate waarin contact gezocht wordt met andere groepen en geparticipeerd wordt in de samenleving.^{68,93} Dit kan verschillen tussen individuen, culturele groepen en ook binnen één huishouden.⁹³

Verschillende **acculturatiestrategieën** kunnen onderscheiden worden. Voor de niet-dominante groep maakt psycholoog John Berry⁹³ een onderscheid tussen integratie, assimilatie, separatie en marginalisatie (zie Fig. 1.3.).

⁹³ Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712. doi:10.1016/j.ijintrel.2005.07.013

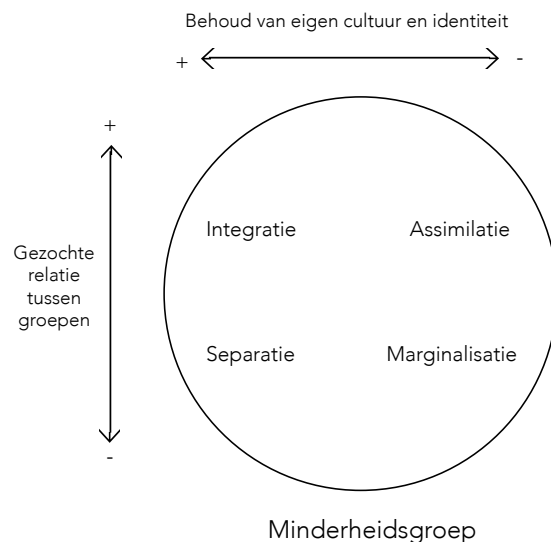
⁹⁴ Vanbeselaere, N., Snauwaert, B., Soenens, B., & Meeus, J. (2006). De houding van allochtonen ten aanzien van hun maatschappelijke positie: een analyse vanuit de acculturatiepsychologie en vanuit de sociale psychologie. In M.-C. Foblets, J. Vrielink, & J. Billiet (Eds.), *Multiculturalisme ontleed* (pp. 87-112). Leuven: Universitaire Pers Leuven.

⁹⁵ Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34. doi:10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x

⁹⁶ Hofstede, G. H., o.c., pp. 425-427.

⁹⁷ Hofstede, G. H., Hofstede, G. J., & Minkov, M., o.c., pp. 26-28.

⁹⁸ Hofstede, G. H., Hofstede, G. J., & Minkov, M., o.c., pp. 24-25.

Figuur 1.3.: Acculturatiestrategieën minderheidsgroep

Wanneer een individu enerzijds de eigen cultuur en identiteit wil behouden, maar anderzijds dagelijkse interactie met andere groepen belangrijk vindt, wordt gesproken van **integratie**. **Assimilatie** betekent dat het individu deze contacten eveneens belangrijk vindt, maar geen nood heeft om de eigen cultuur en identiteit te behouden. In contrast hiermee staat **separatie**. Hierbij wil een individu de eigen cultuur en identiteit behouden en wordt contact met andere groepen vermeden. Over **marginalisatie** wordt gesproken wanneer een individu geen behoefte heeft om de eigen cultuur en identiteit te behouden en bovendien geen contact zoekt met anderen.⁹³

Psycholoog Jan Pieter van Oudenhoven⁹⁹ actualiseerde deze vier vormen. Zo spreekt hij van **kosmopolitisme** in plaats van marginalisatie. Volgens hem hebben veel mensen met een migratieachtergrond geen sterke band meer met hun oorspronkelijke cultuur. Anderzijds wordt ook niet gekozen voor exclusieve contacten met de meerderheidsgroep. Wel hebben ze een open houding ten opzichte van verschillende culturen. Verder voegt van Oudenhoven twee vormen toe, namelijk creolisering en transnationalisme. Deze twee vormen komen voort uit de toegenomen culturele diversiteit in de huidige samenleving. Hierdoor moet niet meer gekozen worden tussen de eigen cultuur en die van de meerderheidsgroep en is tegelijk de cultuur van de meerderheidsgroep minder duidelijk. **Creolisering** staat hierbij voor de menging van oorspronkelijk verschillende culturen. **Transnationalisme** wordt door sociaal antropoloog Steven Vertovec¹⁰⁰ omschreven als de verwijzing naar '(...) *multiple ties and interactions linking people or institutions across the borders of nation-states.*' Mensen met een migratieachtergrond kunnen dus zowel gericht zijn op het herkomstland als op het gastland.¹⁰¹ Dit kan via sociale contacten en banden die over landsgrenzen heen reiken.¹⁰² Door bijvoorbeeld relaties met familieleden of vrienden in het herkomstland, frequente bezoeken aan het herkomstland, het over laten komen van familieleden, het kopen van een woning in het herkomstland, handel te drijven tussen beide landen of televisieprogramma's van het herkomstland te bekijken blijft men gericht op het land van oorsprong.^{99,102} Daarnaast kan ook de persoonlijke identificatie transnationaal zijn. Zo kan het gevoel van 'belonging' zich zowel in het thuisland als in het

⁹⁹ Van Oudenhoven, J. P., o.c., pp. 211-218.

¹⁰⁰ Vertovec, S. (1999). Conceiving and researching transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 447-462. doi:10.1080/014198799329558

¹⁰¹ Williams, L. (2006). Social networks of refugees in the United Kingdom: Tradition, tactics and new community spaces. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(5), 865-879. doi:10.1080/13691830600704446

¹⁰² Boccagni, P. (2012). Rethinking transnational studies. *European Journal of Social Theory*, 15(1), 117-132. doi:10.1177/1368431011423600

gastland bevinden.¹⁰² Deze transnationale hechting heeft zowel met de geografische plaats als met sociale, culturele, politieke en religieuze banden te maken.²⁸ Transnationalisme kan gecombineerd worden met de andere strategieën en kan hierdoor als een aanvullende strategie gezien worden.⁹⁹ Tussenvormen van deze verschillende acculturatievormen zijn bovendien mogelijk.¹⁰³

Uit onderzoek van Berry blijkt dat zowel op psychologisch, als op socio-cultureel vlak integratie tot de **meest positieve aanpassing** leidt.⁹⁵ Marginalisatie scoort het minst goed. Ook op vlak van acculturatieve stress bij de minderheidsgroep wordt integratie als het minst stressvol ervaren.⁹⁵ Bovendien blijken personen van de minderheidsgroep beter aangepast te zijn aan de nieuwe culturele context wanneer ze integreren. Met aanpassing wordt niet bedoeld dat ze assimileren. Wel staat dit voor het niveau van welzijn en de mogelijkheid om de dagelijkse activiteiten in de nieuwe culturele omgeving uit te voeren na de acculturatie. Welke strategie gekozen wordt hangt echter af van verschillende factoren.⁹³ Het kan afhankelijk zijn van de sfeer waarin een persoon zich bevindt. Zo kan een persoon er voor kiezen om in de private sfeer de oorspronkelijke cultuur sterker aan te houden, terwijl op het werk de eigen cultuur meer op de achtergrond geplaatst wordt.⁹⁹ Naast de *acties* van individuen moeten ook hier de beperkingen opgelegd door *structuren* in de maatschappij in rekening gebracht worden. Bepaalde strategieën kunnen opgelegd of verhinderd worden door dominante groepen. Hierdoor is het voor minderheidsgroepen niet altijd mogelijk om hun strategie van acculturatie te kiezen¹⁰⁴ en kan er dus een verschil ontstaan tussen de houding van de minderheidsgroepen of individuen ten aanzien van acculturatie en hun werkelijke gedrag.⁶⁹

Welke acculturatievorm vluchtelingen aannemen heeft **invloed op de woning**. Zoals eerder besproken staan de materiële omgeving en de levensstijl van mensen immers in een dialectisch verband. Zo kan de westerse woning de identiteit en levensstijl van de vluchtelingen beïnvloeden. Anderzijds heeft de gekozen acculturatiestrategie invloed op de betekenis die vluchtelingen geven aan de woning. Wanneer de materiële woning niet volledig aansluit bij de eigen wensen en noden kunnen vluchtelingen de materiële westerse woning aanpassen. Acculturatie zal op die manier ook op architecturaal vlak plaatsvinden. Architecturale kenmerken kunnen immers uitgewisseld worden tussen culturen. Dit leidt tot veranderingen in architecturale vormen, structuren, betekenis en andere eigenschappen van de gebouwde omgeving. Zowel de materiële omgeving als de waarden en betekenis die ermee geassocieerd worden zijn dus niet statisch.²¹

Dat **acculturatie** kan optreden **op architecturaal vlak** komt onder meer naar voor bij historische gebouwen. Zo bouwden kolonisten in de 19^e eeuw kerken in Polynesië waar zowel architecturale elementen van de traditionele Polynesische architectuur als van de westerse architectuur in terug te vinden zijn.²¹ Anderzijds bouwden Europese immigranten in Texas kerken volledig volgens hun eigen architecturale traditie. Met de gerechtsgebouwen drukten ze daarentegen hun assimilatie met de nieuwe cultuur uit door deze volledig te laten aansluiten bij de architecturale traditie van het gastland.¹⁰⁵

¹⁰³ Van Oudenhoven, J. P., o.c., p. 179.

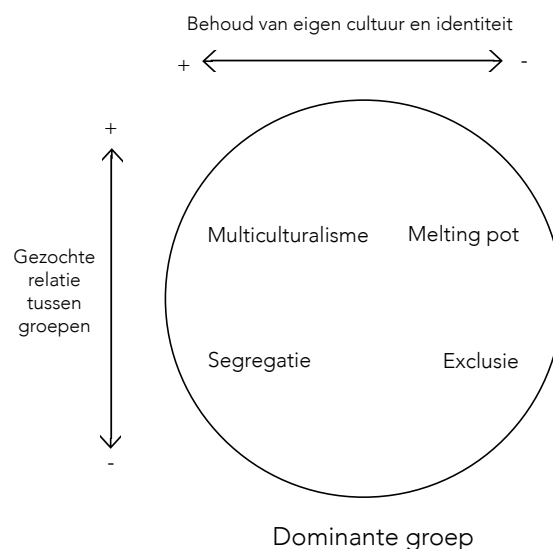
¹⁰⁴ Berry, J. W. (2008). Globalisation and acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(4), 328-336. doi:10.1016/j.ijintrel.2008.04.001

¹⁰⁵ Morris, Jacob James (2014). Immigrants' Acculturation as Expressed in Architecture: 19th Century Churches and Courthouses in South Central Texas. Doctoral dissertation, Texas A & M University. Geraadpleegd op 14 mei 2017, van <http://hdl.handle.net/1969.1/154064>.

1.5.3. Reactie dominante cultuur

Intercultureel contact heeft niet enkel invloed op de minderheidsgroep, maar ook op de dominante cultuur.¹⁰⁴ Bij de dominante cultuur kunnen hierbij verschillende **reacties** optreden, namelijk etnocentrisme, polycentrisme en xenofilie.¹⁰⁶ Wanneer mensen in het gastland op basis van hun eigen culturele normen en waarden de nieuwkomers beoordelen spreekt men van **etnocentrisme**. Mensen van de dominante cultuur kunnen echter ook inzien dat de nieuwkomers niet beoordeeld dienen te worden aan de hand van deze waarden en normen, maar aan de hand van andere maatstaven. In dit geval spreekt men van **polycentrisme**. Sommigen zullen hierbij in staat zijn om een nieuwkomer te beoordelen aan de hand van diens normen en waarden. **Xenofilie** duidt op de situatie waarbij de volledige cultuur van de nieuwkomers als beter beschouwd wordt.

Afhankelijk van de houding van de dominante groep ten opzichte van andere culturen kunnen zij de acculturatiestrategie van de niet-dominante groep opleggen of beïnvloeden. Zo onderscheidt Berry multiculturalisme, 'melting pot', segregatie en exclusie (zie Fig. 1.4.).⁹³

Figuur 1.4.: Acculturatiestrategieën dominante groep

De dominante groep kan assimilatie van de niet-dominante groep eisen. Dan wordt gesproken van '**melting pot**'. Indien separatie opgelegd wordt, noemt men dit **segregatie**. Marginalisatie van de niet-dominante groep staat in verband met **exclusie** door de dominante groep. Wanneer de dominante groep diversiteit aanvaardt en dus integratie mogelijk maakt, spreekt men van **multiculturalisme**.⁹³

Samenlevingen waar multiculturalisme aangemoedigd wordt, zorgen voor een meer **positieve context** waarin minderheidsgroepen zich kunnen vestigen.^{107,108} De minderheidsgroep wordt er niet gedwongen om te assimileren en er is minder exclusie door segregatie of marginalisatie. Bovendien is er hierbij vaak ondersteuning aanwezig van zowel instituties van de ruimere maatschappij als van de etno-culturele gemeenschappen.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Hofstede, G. H., Hofstede, G. J., & Minkov, M., o.c., p. 317.

¹⁰⁷ Murphy 1965 in Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712. doi:10.1016/j.ijintrel.2005.07.013

¹⁰⁸ Hofstede, G. H., Hofstede, G. J., & Minkov, M., o.c., p. 326.

1.5.4. Een gemeenschappelijke thuis

De manier waarop de dominante groep reageert op cultuurverschillen kan het thuisgevoel van de minderheidsgroep beïnvloeden. Zoals eerder besproken¹⁰⁹ hebben mensen onder meer nood aan een relatief homogene gemeenschap om zich thuis te voelen. Dit gemeenschapsgevoel willen mensen niet alleen ervaren, maar ook uitdrukken in de publieke ruimte. De manier waarop gemeenschappen dit doen kan echter verschillen,²² waardoor er **sociale heterogeniteit** aanwezig is in de publieke ruimte.³⁵

Uit de wens naar homogeniteit kunnen hierdoor **nationalistische gevoelens** ontstaan bij de dominante groep, wat kan leiden tot exclusie en discriminatie.²² Op nationaal niveau kan de dominante groep bijvoorbeeld 'vreemde' invloeden weigeren en immigratie tegengaan.^{110,111} Ook kan de dominante groep mensen met een migratieachtergrond dwingen om hun identiteit aan te passen en hun oude gewoontes, normen en waarden op te geven om te bewijzen dat ze zich 'thuis voelen' in het nieuwe land.²² Indien toch vastgehouden wordt aan oorspronkelijke gewoontes kan dit stigmatiserend werken. Bovendien kan een proces van zelfuitsluiting ontstaan wanneer geen gevoel van thuis ervaren wordt bij de eigen cultuur door acculturatie, maar ook de omgeving erg gesloten is ten opzichte van de nieuwkomers.¹¹⁰ In de ruimte kan dit vertaald worden in **segregatie**.³⁵ Hoewel geograaf Deborah Phillips¹¹² aanhaalt dat segregatie de voorkeur van de minderheidsgroep kan reflecteren om te behoren tot een bepaalde groep, legt socioloog Peter Ratcliffe de oorzaak bij beperkingen op vlak van huisvesting die minderheidsgroepen ervaren. Hieruit volgend beperkt dit volgens hem hun mogelijkheden om naar goede scholen te gaan, van medische voorzieningen gebruik te maken en werk te vinden.¹¹¹

Om ongewenste segregatie tegen te gaan kan ingezet worden op een **sociale mix** in buurten. Dit leidt echter niet automatisch tot een thuisgevoel bij de bewoners¹¹³ vermits er hierdoor minder groepsgevoel is. Bovendien blijkt een sociale mix vaak weinig contact tussen de verschillende bewoners te creëren.¹¹³ In dit verband wordt gesproken van 'parallel lives'.¹¹¹ Voor positief contact is immers een open houding, nieuwsgierigheid en zelfbewustzijn nodig.¹¹³

De uitdrukking van de eigen gemeenschap in de publieke ruimte is echter geen probleem wanneer niet de hele straat, buurt, stad of land als thuis geclaimed wordt en ingezien wordt dat de eigen mening over een thuis niet de enige mening is. Een thuis in de publieke sfeer kan dan een plaats zijn waar mensen zich vrij en onafhankelijk voelen en waar de eigen identiteit uitgedrukt kan worden in interactie met anderen.¹¹⁴ Zo kan een **diverse samenleving** nieuwe interculturele identificaties en interacties uitlokken op eenzelfde plaats.¹¹⁰ Een voorbeeld hiervan is New York City. Een groot aantal mensen met een migratieachtergrond voelt zich er thuis en ontwikkelt een gevoel van 'belonging'. In de woonomgeving ervaren ze immers een zekere homogeniteit op vlak van etniciteit, klasse, leeftijd en levensstijl. Bovendien treden ze in

¹⁰⁹ zie §1.2.4. Een thuis op andere niveaus

¹¹⁰ Cancellieri, A. (2017). Towards a progressive home-making: the ambivalence of migrants' experience in a multicultural condominium. *J Hous and the Built Environ*, 32(1), 49-61. doi:10.1007/s10901-015-9489-7

¹¹¹ Ratcliffe, P. (2004). *Race, ethnicity and difference : imagining the inclusive society*. Buckingham : Open university press, pp. 159-166.

¹¹² Phillips, D. (2006). Parallel lives? Challenging discourses of British Muslim self- segregation. *Environment and planning D*, 24(1), 25-40. doi:10.1068/d60j

¹¹³ Smets, P., & Sneep, K. (2017). Tenure mix: apart or together? Home-making practices and belonging in a Dutch street. *J Hous and the Built Environ*, 32(1), 91-106. doi:10.1007/s10901-015-9493-y

¹¹⁴ Duyvendak, J. W., o.c., pp. 119-122.

contact met anderen, bijvoorbeeld in school, in de publieke ruimte of op het werk. Wanneer een balans gevonden wordt tussen gevoelens van 'beloning', kunnen mensen met verschillende achtergronden één plaats dus als hun thuis zien.²²

De niet-dominante groep kan echter enkel vrij kiezen voor dergelijke integratie indien de dominante maatschappij **open en inclusief** is ten opzichte van culturele diversiteit. Zo vraagt het dat de dominante groep nationale instituties (e.g. gezondheidszorg, werk, scholen) aanpast om beter tegemoet te komen aan de noden van alle culturele groepen die in de maatschappij samen leven.⁹³

1.5.5. Ontwerpen voor verschillende culturen

Het uitdrukken van identiteit en cultuur gebeurt onder meer met behulp van architectuur. **Architecten en opdrachtgevers** leggen immers sociale en culturele betekenissen in hun gebouwen. Gedragingen en waarden zullen zo door de gebouwde omgeving gereflecteerd en versterkt worden.⁶⁰ Culturele waarden kunnen echter verschillen. Zo wordt bijvoorbeeld een verschil vastgesteld tussen 'westerse' (e.g. democratie, gelijkheid, individualiteit) en 'oosterse' (e.g. hiërarchie, ongelijkheid, collectiviteit) waarden.¹¹⁵ Ook in de gebouwde omgeving komt dit verschil tot uiting. Kenmerken van westerse architectuur (e.g. netwerk, verticaliteit, permanentie, statisch karakter) kunnen verschillen van die van oosterse architectuur (e.g. het 'patchwork' karakter, horizontaliteit, tijdelijkheid en flexibiliteit).¹¹⁶ Deze verschillen zullen ertoe leiden dat op een andere manier over architectuur gedacht wordt. Cultuur heeft dus invloed op het ontwerpproces en de typologie van de gebouwen.^{60,117,118}

Cultuur beïnvloedt bovendien de beleving van architectuur.^{117,118} **Gebruikers** decoderen immers de betekenissen van gebouwen.⁶⁰ Om het alledaagse en instrumentele gebruik van de ontworpen omgeving mogelijk te maken, dienen gebruikers de 'low-level' betekenis ervan te verstaan (e.g. de toegang van een gebouw, waar men kan gaan zitten).¹¹⁹ Gebouwen kunnen echter ook 'high-level' betekenis dragen, bijvoorbeeld wanneer er spirituele of religieuze waarden mee verbonden zijn. Deze betekenis wordt echter niet door iedereen begrepen²⁷ (e.g. In het Australische Arnhemland en Kaap York worden shelters met een specifieke vorm gebouwd voor rituelen zoals wijdingen. Enkel leden van de cultuur verstaan deze betekenis.).²¹

Door deze invloed van cultuur kan het ontwerpen voor mensen met een andere cultuur een uitdaging zijn en kunnen architecten de neiging hebben om op een **etnische manier te ontwerpen**. Als gevolg hiervan kan het ontwerp goed aansluiten bij gebruikers van de eigen cultuur, maar minder bij de wensen en noden van andere culturen.⁶⁰ Het ontwerpresultaat kan hierdoor het thuisgevoel van de bewoners beïnvloeden en van hen verwachten te assimileren met de cultuur van de 'melting pot'.¹²⁰ Een **voorbeeld** van deze uitdaging komt naar voor bij het ontwerpproces van architectuurstudenten van Université Laval in Quebec, beschreven door

¹¹⁵ Lewis, R. (2003) in Radović, D. (2004). Towards culturally responsive and responsible teaching of urban design. *URBAN DESIGN International*, 9(4), 175. doi:10.1057/palgrave.udi.9000124

¹¹⁶ Shelton, B. (1999) in Radović, D. (2004). Towards culturally responsive and responsible teaching of urban design. *URBAN DESIGN International*, 9(4), 175. doi:10.1057/palgrave.udi.9000124

¹¹⁷ Hyde, R. (2015). Special edition: exploring architectural science in the context of cultural sustainability. *Architectural Science Review*, 58(4), 275-277. doi:10.1080/00038628.2015.1047589

¹¹⁸ Radović, D. (2004). Towards culturally responsive and responsible teaching of urban design. *URBAN DESIGN International*, 9(4), 175. doi:10.1057/palgrave.udi.9000124

¹¹⁹ Rapoport, A., o.c., pp. 221-223

¹²⁰ Martin, T., & Casault, A. (2005). Thinking the other: Towards cultural diversity in architecture. *Journal of Architectural Education*, 59(1), 3-16.

architecte Tania Martin. De studenten kregen de opgave een woning te ontwerpen voor Innu's van Uashat mak Mani-U. Het voorzien van kasten en zetels bleken etnische ontwerpkeuzes. Innu's bergen hun kleren immers niet op en zitten op matrassen op de grond. Daarnaast bleek de culturele achtergrond de ruimtelijke layout te beïnvloeden. Innu's kloppen of bellen bijvoorbeeld niet wanneer ze een woning betreden. De achterliggende waarde is dat ze anderen niet willen storen met hun aankomst. Bijgevolg wensen ze overzicht over de hele woning. Zo kan gezien worden wie de woning betreedt. De studenten kunnen deze gedragingen en waarden al dan niet ondersteunen en versterken in hun ontwerp.¹²⁰

Binnen het onderzoek naar de manier waarop in architectuur omgegaan kan worden met cultuurverschillen lijken twee visies naar voor te komen. Bij **crosscultureel onderzoek** worden culturen met elkaar vergeleken. Hierbij wordt de diversiteit aan culturen niet ontkend, maar wordt op zoek gegaan naar **gelijkenissen** in culturele houdingen, overtuigingen, waarden of gedragingen.^{121,122} Zo wordt onderzocht hoe gedeelde culturele ervaringen verenigd kunnen worden met behoud van de specifieke culturele identiteiten.¹²³ Op architecturaal vlak worden culturen dus vergeleken om overlappingsen te vinden. Op die manier kunnen gemeenschappelijke ruimtes gecreëerd worden, wat leidt tot gemeenschappelijke ervaring. Door de multiculturele interactie kan bovendien geleerd worden van de culturele verschillen. Zo kan architectuur conflicten tussen verschillende culturen remmen of oplossen.¹²¹

De term 'cross-cultural' wordt echter door sommige onderzoekers op een andere manier gebruikt. De nadruk ligt in deze andere benadering niet op het vinden van gelijkenissen tussen culturen, maar op de **diversiteit** aan gedragingen, visies, waarden, gebruiken en betekenissen die geassocieerd worden met de gebouwde omgeving.⁶⁰ Aanhangers van deze visie vinden het behoud van deze diversiteit in architectuur van belang (e.g. Memmott et al. 2015, Martin et al. 2005).^{60,120} Architectuur die aansluit bij de cultuur van de gebruikers zorgt volgens hen voor welzijn bij de bewoners vermits de culturele visies en praktijken ondersteund worden door de materiële omgeving.⁶⁰ Op die manier kunnen de gebruikers hun traditionele of geaccumuleerde gewoontes en dagelijkse praktijken behouden in plaats van gedwongen te worden tot assimilatie.¹²⁰

Wanneer in het **ontwerpproces** ingezet wordt op diversiteit dienen architecten hun eigen waarden over goede architectuur los te laten en datgene wat men vanzelfsprekend vindt in vraag te stellen. Het gevaar is immers dat architecten de ander willen leren wat 'goede architectuur' is. Bovendien wordt niet het reproduceren van traditionele, historische gebouwen of oude levensstijlen en omgevingen die behoren tot de andere cultuur beoogd. Wel is het van belang om de dieper gelegen culturele wijze van ruimtegebruik te begrijpen. Dit kan door te focussen op de volumes in gebouwen, de ruimtelijke relaties en betekenisvolle materialen. Op die manier kunnen de kwaliteiten die inherent zijn aan de traditionele types vertaald worden in moderne types.¹²⁰

Om tot een goed ontwerpresultaat te komen is het van belang om over informatie te beschikken met betrekking tot de culturele houdingen en gedragingen van de toekomstige gebruikers.⁶⁰ De

¹²¹ Gill, K. S. (2015). Cross- Cultural Encounters: a holonic model of stability. *IFAC PapersOnLine*, 48(24), 189-194. doi:10.1016/j.ifacol.2015.12.081

¹²² Ember, C. R., Ember, M., & Peregrine, P. N. (1973). Cross-Cultural Research. In R. Naroll & R. Cohen (Eds.), *A handbook of method in cultural anthropology* (Reissue ed., pp. 561-600). New York: Columbia university press.

¹²³ Gill, K. (2007). Rethinking the cross- cultural interaction architecture. *AI & Soc*, 21(4), 639-647. doi:10.1007/s00146-007-0102-9

betekenis die mensen met een andere culturele achtergrond geven aan een woning kan immers verschillen door het cultuurverschil, de acculturatievorm die ze verkiezen en de fase in dit acculturatieproces. Informatie hierover kan verkregen worden door te ontwerpen 'met' in plaats van 'voor' culturele groepen.^{18,120}

Verder lijken beide visies onder meer **multiculturalisme en integratie via architectuur** te ondersteunen. Op die manier kan architectuur bijdragen tot het welzijn van personen die behoren tot minderheidsgroepen. Immers, zoals eerder besproken, blijken samenlevingen waar multiculturalisme aangemoedigd wordt de meest positieve context te creëren voor de vestiging van minderheidsgroepen.¹⁰⁷

1.6. Besluit

Een woning is meer dan enkel de objectieve materiële kenmerken. Bewoners geven er betekenis aan en kunnen er een affectieve band mee ontwikkelen waardoor de woning een thuis kan worden. Deze band wordt bovendien niet enkel bepaald door de woning, maar ook door het niveau van de gemeenschap en het publieke niveau. Vermits de band niet statisch is, maar het resultaat van een continu home-making proces, kunnen bewoners een 'housing pathway' (i.e. route langsheen vormen van huisvesting) afleggen. Naast structuren in de maatschappij beïnvloeden acties, zoals de betekenisgeving, van individuen deze route. De betekenisgeving staat hierbij in verband met identiteit en veranderingen hierin. Vermits deze identiteit in relatie staat met cultuur, kunnen veranderingen optreden in de betekenisgeving door acculturatie. Dit heeft onder meer impact op architecturaal vlak. Zo kan de betekenis die bewoners geven aan woningen verschillen afhankelijk van de gekozen acculturatiestrategie en veranderen gedurende het acculturatieproces. Ook voor architecten spelen cultuurverschillen een rol. Zij leggen immers culturele betekenis in hun gebouwen en kunnen zo bepaalde acculturatiestrategieën opleggen, bijvoorbeeld wanneer op een etnische manier ontworpen wordt. Om met deze uitdaging om te gaan lijken twee manieren naar voor te komen. Enerzijds kan gezocht worden naar gelijkenissen tussen culturen, anderzijds kan ingezet worden op diversiteit. Vermits de cultuur van de toekomstige gebruikers verschilt van die van de architecten is het van belang om over informatie te beschikken over de culturele houdingen en gedragingen van de toekomstige gebruikers, hun acculturatiestrategie en hun fase in het acculturatieproces.

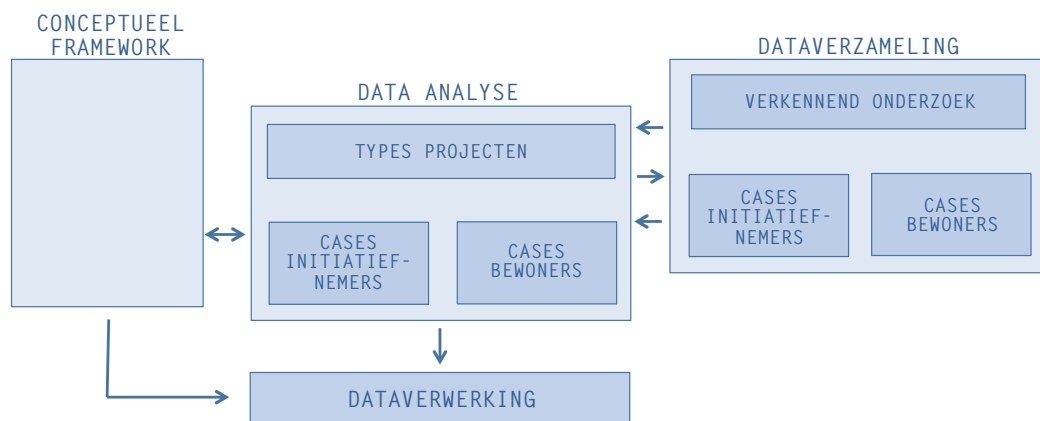
Dit conceptueel kader dient als leidraad voor het verdere onderzoek. Alvorens in te gaan op de 'housing pathway' van vluchtelingen in Vlaanderen wordt de methodologie beschreven in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 2: Methodologie

2.1. Inleiding

In het kader van mijn masterproef stelde ik voor om te werken rond het thema ‘huisvesting voor vluchtelingen’. Oorspronkelijk was het idee om een ontwerp te maken dat ingezet kon worden in de huidige problematiek. Er bleek echter weinig informatie beschikbaar te zijn over de wensen, noden en ervaringen van vluchtelingen met betrekking tot wonen. Vermits deze informatie naar mijn mening essentieel is om tot een geschikt ontwerp te komen en ontwerpend onderzoek deze onderzoeksvraag kan beperken, verlegde ik mijn focus. Zo koos ik om op een inductieve wijze kwalitatief onderzoek te doen over enkele cases waarbij ik een interpretivistisch paradigma hanteerde.

De masterproef startte met een verkennend onderzoek, waarbij ik verschillende medewerkers, actief binnen de vluchtelingenproblematiek, interviewde. De verkregen resultaten combineerde ik met geschreven kwalitatieve en kwantitatieve bronnen. Dit verkennend onderzoek leidde tot de conclusie dat binnen de private huurmarkt drie types projecten ingezet worden om vluchtelingen huisvesting aan te bieden. Aan de hand van interviews bij drie initiatieven, representatief voor ieder type, onderzocht ik de intenties van de initiatiefnemers en de woonervaring van de vluchtelingen. De manier waarop ik hierbij te werk ging, komt in dit hoofdstuk aan bod. Zo bespreek ik mijn methodologische keuzes en persoonlijke eigenschappen, vermits deze mijn kijk op het onderzoek kunnen beïnvloeden. Vervolgens ga ik in op mijn proces van dataverzameling en -verwerking.

Figuur 2.1.: Werkplan

2.2. Methodologische keuzes

Mijn methodologische keuzes vloeien voort uit mijn onderzoeksdoel en onderzoeksvra(a)g(en). Ik baseer mij hierbij op de **'housing pathway'** benadering. Zoals in de literatuurstudie beschreven, bouwt deze benadering voort op de structuratietheorie van Giddens. Zowel beperkingen en mogelijkheden gecreëerd door structuren in de maatschappij als de betekenis die individuen geven aan huisvesting en hun acties worden in rekening gebracht. Zoals planoloog David Clapham aangeeft is het omwille van deze holistische benadering niet mogelijk om alle factoren die de 'housing pathway' van individuen beïnvloeden te analyseren binnen één onderzoek. Wel raadt hij aan om op bepaalde aspecten te focussen.¹ Hoewel in het verkennend onderzoek ook kwantitatieve bronnen aan bod komen, ligt de focus in deze masterproef op de bewuste en onbewuste betekenis die individuen geven aan huisvesting, de maatschappelijke beperkingen en mogelijkheden die ze ervaren en de acties die hieruit voortvloeien.

Vermits weinig onderzoek voor handen is over de wensen, noden en ervaringen van vluchtelingen omtrent wonen, ging ik op een **inductieve** wijze tewerk. Op basis van interacties met participanten² wilde ik te weten komen hoe architectuur de wensen en noden van vluchtelingen kan ondersteunen.

Aansluitend bij de onderzoeksdoelstelling koos ik voor **kwalitatief** onderzoek. Dit biedt immers de mogelijkheid om sociale fenomenen en hun context te begrijpen vanuit het standpunt van de persoon die deze ervaart.^{3,4} Naar mijn mening zijn de participanten hierbij zelf 'expert',⁵ in die zin dat zij kennis hebben over hun eigen ervaringen, wensen, noden en de achterliggende redenen voor hun keuzes. Daarnaast wil ik dieper gelegen waarden en normen van de participanten onderzoeken, waarbij dit voor sommige van hen in verband staat met emotionele en gevoelige onderwerpen.⁶

Bij het onderzoek naar deze betekenisgeving hanteer ik een **interpretivistisch** perspectief. Binnen dit paradigma wordt een onderscheid gemaakt tussen subjecten en objecten.⁷ Mensen zouden de wereld rondom hen interpreteren,⁸ betekenis geven aan evenementen en fenomenen door langdurige, complexe processen van sociale interactie³ en hun gedrag op basis hiervan aanpassen.⁸ Clapham⁹ herkent dit proces van betekenisgeving ook op vlak van huisvesting. Hierop aansluitend wil ik de betekenis die medewerkers van organisaties, initiatiefnemers en vluchtelingen aan huisvesting voor vluchtelingen geven begrijpen vanuit hun subjectief referentiekader. Meer concreet doe ik dit door de manier waarop zij hierover spreken en hun acties te interpreteren.³

¹ Clapham, D. (2005). *The meaning of housing: a pathways approach*. Bristol: Policy Press, p. 240.

² Gray, D. E. (2014). *Doing research in the real world* (3rd ed. ed.). London: Sage, pp. 17-18.

³ Schwandt, T. A. (1994). Constructivist, Interpretivist Approaches to Human Inquiry. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 118-137). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications.

⁴ Ritchie, J., & Lewis, J. (2003). *Qualitative research practice: a guide for social science students and researchers* Ed. by Jane Ritchie and Jane Lewis (Reprint ed.). London: Sage, p. 31.

⁵ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 33.

⁶ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., pp. 32-33.

⁷ Gray, D. E., o.c., p. 23.

⁸ Saunders, M. N. K., Lewis, P., & Thornhill, A. (2009). *Research methods for business students* (5th edition ed.). Harlow: Prentice Hall.

⁹ Clapham, D., o.c., p. 239.

Het focussen op enkele **cases** binnen de huisvestingsproblematiek lijkt mij hiervoor een gepaste strategie. Deze strategie maakt het immers mogelijk om de ervaringen en interpretaties van de participanten in hun eigen context op een diepgaande manier te onderzoeken, er vanuit gaande dat contextuele factoren de ervaring beïnvloeden. De cases worden hierbij beschouwd als illustraties van de te onderzoeken problematiek.¹⁰ Bij de selectie van de cases opteer ik voor onderlinge variatie. Dit kan immers een reeks aan perspectieven aan het licht brengen. Ook is een vergelijking van de verschillende cases op die manier mogelijk.¹⁰ Bovendien wil ik zo een representatieve selectie aan cases bekomen, wat bijdraagt tot de betrouwbaarheid, interne validiteit en mate waarin generalisatie mogelijk is.¹¹

Verder behoren de case studies met vluchtelingen tot '**cross-language**' kwalitatief onderzoek. Hierover wordt gesproken wanneer er een taalbarrière aanwezig is tussen de onderzoeker en de participanten.¹² Ondanks het verschil in taal behoud ik het authentieke taalgebruik van de participanten in iedere fase van mijn onderzoek.^{12,13} Participanten gebruiken taal immers om hun ervaringen uit te drukken. Bovendien maakt taal deel uit van de identiteit van de persoon die de onderzochte context ervaart.^{12,14} Omwille van mijn interpretivistisch perspectief zijn de oorspronkelijke uitspraken dus van belang. Naast het uitdrukken van betekenis beïnvloedt taal ook de betekenis die gegeven wordt aan uitspraken.^{13,14} Concepten in één taal kunnen immers een verschillende betekenis communiceren in een andere taal.^{12,13} Daarnaast wil kwalitatief onderzoek een stem geven aan de participanten, terwijl vertalingen deze stem kunnen vervormen.¹⁵ Vandaar dat ik ook bij de rapportering van de resultaten het empirisch materiaal in zijn oorspronkelijke vorm behoud. Deze keuze verhoogt bovendien de betrouwbaarheid, validiteit en reflexiviteit van mijn studie.^{12,13,14}

2.3. Persoonlijke eigenschappen

Naast de eerder besproken methodologische keuzes kunnen ook persoonlijke eigenschappen en ervaringen mijn benadering en interpretatie van de dataverzameling, -analyse en -verwerking beïnvloeden.¹⁶ Bij fenomenologisch onderzoek is het echter van belang om met behulp van '**bracketing**' bewust te zijn van de mogelijke invloed van vooronderstellingen. Op die manier kunnen de onderzochte fenomenen voor zichzelf spreken en kan de subjectieve ervaring van de participanten begrepen worden.¹⁷

Het eigen land gedwongen verlaten lijkt mij een pijnlijke ervaring. Ik ben dan ook blij dat ik hiermee nooit te maken kreeg. Wel heb ik **mijn eigen ervaring** van een huis en thuis in België

¹⁰ Creswell, J. W. (2007). Five qualitative approaches to inquiry. In J. W. Creswell (Ed.), *Qualitative inquiry and research design* (pp. 53-84). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

¹¹ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., pp. 269-277.

¹² Squires, A. (2009). Methodological challenges in cross-language qualitative research: A research review. *International Journal of Nursing Studies*, 46(2), 277-287. doi:10.1016/j.ijnurstu.2008.08.006

¹³ Nes, F., Abma, T., Jonsson, H., & Deeg, D. (2010). Language differences in qualitative research: is meaning lost in translation? *Eur J Ageing*, 7(4), 313-316. doi:10.1007/s10433-010-0168-y

¹⁴ Temple, B. (2008). Narrative analysis of written texts: Reflexivity in cross language research. *Qualitative Research*, 8(3), 355-365. doi:10.1177/1468794106093632

¹⁵ Denzin N. K. & Lincoln Y. S. (2000) in: Nes, F., Abma, T., Jonsson, H., & Deeg, D. (2010). Language differences in qualitative research: is meaning lost in translation? *Eur J Ageing*, 7(4), 313-316. doi:10.1007/s10433-010-0168-y

¹⁶ Fischer, C. T. (2009). Bracketing in qualitative research: Conceptual and practical matters. *Psychotherapy Research*, 19(4-5), 583-590. doi:10.1080/10503300902798375

¹⁷ Gray, D. E., o.c., p. 24.

en vind ik het gevoel om ergens thuis te kunnen komen belangrijk. Daarnaast maakte ik ook in Denemarken, in het kader van Erasmus, een nieuwe thuis in een onbekend land.

Ook **mijn visie** op cultuurverschillen kan mijn denkwijze beïnvloeden. Zo houd ik van culturele diversiteit. Dit vloeit vermoedelijk voort uit mijn positieve ervaringen met mensen van diverse culturele achtergronden tijdens verschillende van mijn reizen. De zomers die ik als kind doorbracht in Turkije hebben hier vermoedelijk een belangrijk aandeel in. De appreciatie die ik er ontwikkelde voor mensen met een Turkse cultuur stond in contrast met verhalen die sommige klasgenoten over hen vertelden. Deze tegenstrijdigheid deed mij al als kind nadenken over culturele diversiteit.

Bewust van mijn eigen ervaringen en visies probeer ik er voor te zorgen dat deze de resultaten en conclusies van het onderzoek zo weinig mogelijk beïnvloeden. Wel behield ik mijn interesse en respect voor andere culturen. Dit vind ik immers een meerwaarde bij de interactie met anderen.

Een andere factor die een rol kan spelen is mijn **beperkte ervaring** met kwalitatief onderzoek. Vermits het in het kader van deze masterproef de eerste keer is dat ik dergelijk onderzoek uitvoer, heb ik gedurende het proces bijgeleerd. Toch kan de beperkte ervaring mogelijk de resultaten beïnvloeden.

2.4. Dataverzameling

Bij de dataverzameling maakte ik gebruik van bronnen die de huisvestingsproblematiek vanuit verschillende invalshoeken benaderen. Als verkennend onderzoek verzamelde ik naast bestaande informatie ook nieuwe data in verband met de huidige structuren in de maatschappij. Bewuste en onbewuste betekenisgeving en acties van individuen en huishoudens op vlak van huisvesting benaderde ik bovendien vanuit twee standpunten, namelijk dat van initiatiefnemers van huisvestingsprojecten en dat van vluchtelingen wonend in deze initiatieven. Deze variëteit aan perspectieven kan zo verschillende aspecten die een rol spelen bij huisvesting voor vluchtelingen aan het licht brengen. De selectie aan participanten en de manier waarop ik de data verzamelde komt in wat volgt aan bod.

2.4.1. Verkennend onderzoek

Vermits ik bij de start van mijn masterproef weinig wist over de huisvestingsproblematiek van vluchtelingen besloot ik meteen na de toekenning van mijn onderwerp, namelijk in maart 2016, te starten met een verkennend onderzoek. Dit met als doel om een beeld te vormen van de problematiek en mijn onderwerp af te bakenen. Daarnaast is het verstaan van de context van belang om een goede selectie van cases mogelijk te maken.¹⁸ Het verkennend onderzoek rondde ik af in oktober 2016. Wel bleef ik mij gedurende het hoofdonderzoek informeren over de huidige stand van zaken.

Bij dit verkennend onderzoek maakte ik niet enkel gebruik van bestaande bronnen, maar genereerde ook nieuwe data. Meer concreet handelen deze data over de in de maatschappij

¹⁸ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 52.

aanwezige beperkingen en mogelijkheden op vlak van huisvesting voor vluchtelingen, de manier waarop medewerkers van organisaties de zoektocht naar huisvesting ervaren en initiatieven die momenteel ingezet worden. Deze contextuele factoren kunnen de ervaringen en keuzes van initiatiefnemers en de vluchtelingen, welke aan bod komen in mijn hoofdonderzoek, immers beïnvloeden. In wat volgt beschrijf ik de manier waarop ik de nieuwe data verzamelde.

CASES EN PARTICIPANTEN

Om meer te weten te komen over de huidige vluchtelingenproblematiek nam ik contact op met verschillende organisaties en instanties. Zo bracht ik een **bezoek** aan het opvangcentrum van Sint-Truiden en het Klein Kasteeltje in Molenbeek, beide rechtstreeks beheerd door Fedasil. Verder bezocht ik het Duits paviljoen op de Biënnale van Venetië, vermits dit in het teken stond van vluchtelingen. Daarnaast volgde ik een **lezing** over de Maggie door Benjamin Deneef, een info-avond over de vluchtelingenproblematiek aan de hogeschool PXL en de opendeurdag van Tiny Houses Belgium. De bekomen informatie vulde ik aan met **interviews** afgenomen bij medewerkers van Vluchtelingenwerk Vlaanderen, de dienst Infrastructuur van Fedasil, de dienst Studie en Beleid van Fedasil, het OCMW Leuven, Caritas International, het CAW Antwerpen en een vastgoedmakelaar die zich engageert voor de huisvesting van vluchtelingen.

Ik hanteerde hierbij weinig **selectiecriteria**. Mijn deelname aan publieke evenementen hing af van mijn beschikbaarheid. Individuele interviews vonden plaats met iedereen die mij uitnodigde. Deze uitnodigingen volgde uit de mails die ik rondstuurde om informatie te bekomen over de initiatieven die ingezet worden ter verhoging van het aanbod aan huisvesting voor vluchtelingen in Vlaanderen. Hoewel geen doelgerichte selectie gebeurde, leverde dit mijns inziens een grote variëteit aan profielen op.

METHODEN EN INSTRUMENTEN INTERVIEWS

De dataverzameling gebeurde op basis van **open interviews** die ik individueel of, in het geval van Caritas International, van twee personen tegelijk afnam. Als voorbereiding stelde ik voor ieder interview een beknopte topiclijst op.¹⁹ Zo kon ik tijdens het interview gemakkelijk inspelen op de 'know how' van de desbetreffende participant. De interviews werden dan ook gestuurd door zowel de participant als mijzelf. De participant kreeg ruimte om het eigen verhaal te vertellen, waarbij ik inpikte op betekenisvolle antwoorden. De interviewerbias wou ik hierdoor minimaal houden. Verder vonden deze interviews plaats op de locatie van de organisatie, waarbij ik steeds alleen met de participant in de ruimte aanwezig was.

Door de vluchtelingenproblematiek in dit verkennend onderzoek vanuit verschillende hoeken te benaderen was **triangulatie** van de data mogelijk. Op die manier wou ik de validiteit van het onderzoek verhogen.

¹⁹ Mortelmans, D. (2013). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden* (4de herz. dr. ed.). Leuven: Acco, p. 232.

2.4.2. Dataverzameling initiatiefnemers

Om inzicht te krijgen in manieren waarop huisvesting ingezet kan worden voor vluchtelingen vond ik het onderzoeken van de intenties die schuil gaan achter verschillende initiatieven van belang. Hiervoor selecteerde ik enkele cases, waarbij ik semi-gestructureerde interviews afnam bij de initiatiefnemers.

CASES EN PARTICIPANTEN

Bij de initiatiefnemers gebeurde de **selectie** van de cases wel op een doelgerichte manier. Zo koos ik voor ‘maximum variation sampling’, gebaseerd op het verkennend onderzoek. Het verkennend onderzoek leidde tot de vaststelling dat in Vlaanderen drie types van initiatieven ingezet worden om het aanbod aan private woningen voor vluchtelingen te verhogen. Voor elk van deze types selecteerde ik één representatieve case om de intenties van de initiatiefnemers nader te onderzoeken. Voor deze selectie hanteerde ik twee selectiecriteria. Enerzijds hield ik rekening met de mate waarin de projecten reeds ontwikkeld waren bij de start van mijn onderzoek. Anderzijds baseerde ik mij op de mate waarin de projecten reeds bewoond waren of waarin bewoning in de nabije toekomst verwacht werd. Dit leidde tot het selecteren van de cases Woonhulp voor vluchtelingen, House of Colours en het Tiny House voor vluchtelingen. Bij deze initiatieven bevroeg ik telkens een initiatiefnemer.

METHODEN EN INSTRUMENTEN

Bij de initiatiefnemers verzamelde ik **gegenereerde data**. Hierbij communiceren de participanten hun ervaringen en gedachten op een verbale manier, wat inzicht kan geven over de betekenis die ze eraan geven. Ook laat deze methode toe dat de participanten hierover reflecteren²⁰ en stelt het hun eigen interpretatie van ervaringen en gedachten boven deze van de onderzoeker.²¹ Gegenereerde data verzamelde ik aan de hand van individuele, semi-gestructureerde diepte-interviews.

Het gebruik van **individuele diepte-interviews** sluit naar mijn mening aan bij het doel om inzicht te krijgen in de intenties van de initiatiefnemers. Het laat immers toe om rijke, gedetailleerde antwoorden te krijgen, welke diepte geven aan het individuele verhaal van de participanten.²⁰ De participanten kunnen hierbij hun eigen interpretatie en betekenisgeving op een directe en expliciete manier uitdrukken.²¹ Ook is deze methode geschikt indien het onderzoek over complexe processen (e.g. motivaties en beslissingen) handelt.²²

Verder verliepen deze interviews op een **semi-gestructureerde** manier. Ik stelde een **protocol** op met als doel de participanten te stimuleren om te praten.

Bij de start van het interview introduceerde ik mijzelf en het onderzoek. Deze introductie was immers cruciaal om het interview op een goede manier te laten verlopen.²³ Voor het daaropvolgende vragenprotocol baseerde ik mij op een eerste analyse van geschreven bronnen over de initiatieven en inzichten uit het verkennend onderzoek. Zo bepaalde ik thema's die aan

²⁰ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 36.

²¹ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 57.

²² Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 60.

²³ Mortelmans, D., o.c., p. 254.

bod konden komen en bijhorende vragen die peilen naar visies, waarden, sterktes en knelpunten van het eigen project.

Voor de opbouw van de vragenlijst volgde ik de suggesties van socioloog Dimitri Mortelmans.²⁴ Zo startte ik met een openingsvraag, gevolgd door een inleidingsvraag, transitievragen, hoofdvragen en tot slot besluitende vragen. De besluitende vragen bestonden uit een overzichtsvraag, een samenvattende vraag en een eindvraag. Deze volgorde laat het toe om het interview geleidelijk op gang te brengen, de verschillende fases van een interview te doorlopen en uiteindelijk op een duidelijke manier af te ronden.²⁵ Wel hanteerde ik de structuur van dit protocol op een vrije manier gedurende de interviews. Dit omwille van mijn interesse in onvoorziene thema's die de participanten spontaan aanreiken en de manier waarop de participanten thema's aanhalen, benaderen en conceptualiseren.^{26,27}

Deze vrije omgang maakte ik mogelijk door het stellen van brede, open vragen. Deze creëren immers ruimte voor de participant om het antwoord op een eigen manier in te vullen en moedigen de participant aan om het interview zelf te leiden.²⁶ Op de aangehaalde intenties vroeg ik vervolgens door, om zo de dieper gelegen waarden te ontdekken en de volledigheid van de data te maximaliseren. Vervolgens stelde ik bijvragen, waarbij de overige thema's opgenomen in het protocol aan bod kwamen. Door deze consistentie, welke gebruikelijk is voor dit type van case studies,¹⁰ wou ik de verschillende initiatiefnemers dezelfde kansen geven om hun intenties toe te lichten. Dit maakt een vergelijkende analyse mogelijk. De mate waarin ik bijkomende vragen stelde was afhankelijk van de beschikbare tijd. Gemiddeld bedraagt de totale opnametijd per initiatief 1,5 uur.

Verder spelen **contextuele factoren** een rol bij de dataverzameling. De interviews vonden plaats op de locatie van de initiatieven. Bij Woonhulp voor vluchtelingen was ik alleen met de initiatiefnemer. Bij het Tiny House voor vluchtelingen nam, omwille van een misverstand, ook een student van de universiteit van Gent deel aan het interview. Bij House of Colours waren twee vluchtelingen aanwezig in dezelfde ruimte. Eén van hen spreekt beperkt Nederlands, de tweede kon het interview niet verstaan. Bij de interviews zorgde ik steeds dat ik niet frontaal tegenover de initiatiefnemers zat. Dit kan immers remmend werken.²⁸ Verder plande ik de interviews in de maanden oktober en november.

ETHISCHE ASPECTEN

Voor de initiatiefnemers werd een '**informed consent form**' opgesteld. Op basis van dit formulier informeerde ik hen voorafgaand aan het interview over het doel van het onderzoek, de wijze waarop de data gebruikt zouden worden, wat van hen verwacht werd en de duur van het interview. Ook vermeldde ik dat geen foute antwoorden mogelijk zijn, dat hun deelname vrijwillig was en dat hun deelname op ieder moment stopgezet kon worden. Verder vroeg ik toestemming voor een audio-opname van het interview en of hun voor- en familienaam gepubliceerd mag worden.

²⁴ Mortelmans, D., o.c., pp. 235-240.

²⁵ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., pp. 112-113, 144.

²⁶ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 110.

²⁷ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 141.

²⁸ Mortelmans, D., o.c., p. 246.

2.4.3. Dataverzameling vluchtelingen

Een ander perspectief dat ik aan bod wil laten komen in mijn masterproef is dat van vluchtelingen zelf. Hun mening kan volgens mij een relevante informatiebron zijn bij de uitwerking van toekomstige initiatieven.

CASES EN PARTICIPANTEN

Om data te verzamelen over de woonervaring van vluchtelingen maakte ik opnieuw gebruik van een **meervoudige case study**.¹⁰ De hiervoor gekozen cases werden gelijk gehouden aan deze van de initiatiefnemers. Echter, vermits in het Tiny House tijdens mijn onderzoek geen vluchteling verbleef omwille van onverwachte problemen, kon de woonervaring bij dit initiatief niet bevraagd worden. Verder is het bij case studies van belang om zowel voldoende diepte per case als voldoende breedte over de cases heen te creëren.¹⁸ Binnen de tijdspanne van mijn masterproef was dit naar mijn aanvoelen mogelijk door zes huishoudens in beschouwing te brengen. Hierbij opteerde ik om het aantal huishoudens per case gelijkmatig te verdelen. Voor de **selectie** van deze zes huishoudens zette ik in op een diversiteit aan profielen vermits ‘de vluchteling’ niet bestaat. Op die manier wou ik de participanten zo representatief mogelijk kiezen. Dit niet enkel voor vluchtelingen wonende in de geselecteerde initiatieven, maar ook voor de ruimere vluchtelingenpopulatie. De representativiteit staat immers in verband met de generaliseerbaarheid.^{10, 29} Bovendien creëert dergelijke selectie meer mogelijkheden tot identificatie van de factoren die de ervaring beïnvloeden en het aanbrengen van gradatie binnen deze factoren.³⁰ Zo verkoos ik om, in de mate van het mogelijke,³¹ participanten te selecteren met verschillende culturele achtergronden en gezinssamenstellingen. Ook de huidige situatie binnen het gezin bracht ik in rekening. Daarnaast koos ik om de taalbarrière te beperken en de selectie afhankelijk te maken van de motivatie van de participanten. Bij Woonhulp voor vluchtelingen peilde de initiatiefnemer naar de motivatie van de participanten. Bij House of Colours maakte ik op voorhand kennis met de bewoners van de verschillende woningen, sprak hen aan over het onderzoek en selecteerde vervolgens bewoners in overleg met de initiatiefneemster. De selectiecriteria leidden tot onderstaande cases (zie tabel 2.1.):

INITIATIEF	MOEDERTAAL	AFKOMST	AANTAL GEZINSLEDEN	GEZINSSITUATIE	TAAL INTERVIEW
Woonhulp voor vluchtelingen					
Participant 1+2 (koppel)	Arabisch	Syrië	4	Gezin in België	Nederlands + Engels
Participant 3+4 (koppel)	Arabisch	Syrië	5	Gezin in België	Engels
Participant 5	Arabisch	Syrië	1	Bezig met gezinshereniging	Engels
House of colours					
Participant 6+7 (koppel)	Frans	Guinea	4	Gezin in België	Frans
Participant 8	Arabisch	Syrië	1	Bezig met gezinshereniging	Nederlands + Engels
Participant 9	Tigrinya	Eritrea	1	Gezin in herkomstland	Engels
Tiny Houses					
/					

Tabel 2.1.: Participanten per initiatief

Na het selecteren van de participanten nam ik telefonisch contact met hen op om een afspraak te maken voor de interviews. Alle vluchtelingen waren hierbij vooraf geïnformeerd over de inhoud en doelstelling van het onderzoek.

²⁹ Williams, M. (2000). Interpretivism and Generalisation. *Sociology*, 34(2), 209-224. doi:10.1177/0038038500034002001

³⁰ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 83.

³¹ In de woningen van Woonhulp voor vluchtelingen verbleven enkel Arabisch sprekende vluchtelingen op het moment van mijn onderzoek.

METHODEN EN INSTRUMENTEN

Om te peilen naar het perspectief van vluchtelingen maakte ik gebruik van verschillende kwalitatieve methoden. Zo combineerde ik twee interviews met zelfdocumentatie van de woonervaring door de participanten aan de hand van ‘cultural probes’.

De keuze voor **semi-gestructureerde diepte-interviews** volgde uit dezelfde methodische kenmerken als besproken bij de initiatiefnemers.³² Bijkomend is deze methode geschikt wanneer de persoonlijke geschiedenis van de participant een rol speelt, het beschouwde probleem gerelateerd is aan persoonlijke omstandigheden, het om gevoelige onderwerpen gaat en wanneer er op vlak van communicatie moeilijkheden ondervonden kunnen worden.²² Hoewel deze factoren ook de intenties van de initiatiefnemers kunnen beïnvloeden, spelen ze naar mijn aanvoelen een belangrijke rol in de woonervaring van vluchtelingen.

Verder maakte ik gebruik van ‘**cultural probes**’. ‘Probes’ bevatten in het algemeen taken die de participanten inspireren om over hun levensstijl, ervaringen, ideeën en gedachten te reflecteren en deze zelfstandig te documenteren.^{33,34} Bij ‘cultural probes’ ligt de nadruk hierbij op culturele en persoonlijke aspecten.³⁴ In de context van de woning kunnen probes bijvoorbeeld aanzetten tot reflectie over vanzelfsprekendheden en intieme, private en persoonlijke ervaringen.³⁵ Zo kunnen de participanten een blik van binnenuit geven over hun persoonlijk en subjectief perspectief^{34,36} waardoor het inlevingsvermogen van de onderzoeker kan verhogen.³⁷ Het hoofddoel van een probe is immers het begrijpen van de participanten in hun eigen context^{34,36,37,38} en dit vooral op een empathische in plaats van intellectuele manier.^{37,39} Bovendien kan met behulp van probes informatie verzameld worden wanneer bij de aanvang van een onderzoek weinig geweten is over mogelijke resultaten.³⁴ Ze stimuleren ook om over architecturale elementen te praten zonder dat de participanten architecturale kennis dienen te hebben.^{38,40} Hoewel de onderzoeker niet aanwezig is tijdens de zelfdocumentatie, kan bovendien een gevoel van nabijheid tussen de onderzoeker en de participant ontstaan. De onderzoeker legt immers een deel van zijn persoonlijkheid in de probe. Zo is de onderzoeker aanwezig tijdens het onderzoek en toch blijft zijn invloed minimaal.^{37,41} Ook de participanten krijgen een andere positie in het onderzoek. Zij kunnen namelijk op een actieve manier meewerken.³⁴ Verder sluiten probes aan bij de manier waarop ontwerpers denken en problemen benaderen, namelijk visueel en creatief.^{34,42}

³² Zie §2.4.2. Dataverzameling initiatiefnemers, Methoden en instrumenten

³³ Yuan, S., & Dong, H. Adapting Data Collection Methods for Different Participants of the User Study: to Improve the Empathic Understanding between Designers and Users.

³⁴ Mattelmäki, T. (2005). Applying probes – from inspirational notes to collaborative insights. *CoDesign*, 1(2), 83-102. doi:10.1080/15719880500135821

³⁵ Sorbie, C. (2003). Probing the probes. *Orthopedics*, 26(8), 761-762.

³⁶ Mattelmäki, T. (2008). Probing for co-exploring. *CoDesign*, 4(1), 65-78. doi:10.1080/15710880701875027

³⁷ Lange-Nielsen, F., Lafont, X., Cassar, B., & Khaled, R. (2012). Involving players earlier in the game design process using cultural probes. In (pp. 45-54).

³⁸ Boehner, K., Vertesi, J., Sengers, P., & Dourish, P. (2007). *How HCI interprets the probes*. Paper presented at the Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems, San Jose, California, USA.

³⁹ Gaver, W., Boucher, A., Pennington, S., & Walker, B. (2004). Cultural probes and the value of uncertainty. *interactions*, 11(5), 53-56. doi:10.1145/1015530.1015555

⁴⁰ Loopmans, M., Leclercq, E., & Newton, C. (2011). *Plannen voor mensen: handboek sociaal-ruimtelijke planning*. Antwerpen: Garant.

⁴¹ Sanders, E. B. N., Brandt, E., & Binder, T. (2010). *A framework for organizing the tools and techniques of Participatory Design*.

⁴² Lee, J.-J., Vaajakallio, K., & Mattelmäki, T. (2011). *Tracing situated effects of innovative design methods: Inexperienced designers' practices*.

De **combinatie** van interviews en de 'cultural probes' heeft als voordeel dat beide methodes complementair zijn op verschillende vlakken.³⁷ Participanten communiceren met behulp van probes mogelijk ervaringen waarover ze tijdens een interview niet zouden reflecteren (e.g. emotionele ervaringen).^{38,39} Bovendien kunnen deze ervaringen naast verbaal ook visueel gecommuniceerd worden.^{37, 43} De resulterende data zijn echter vaak te subjectief en gefragmenteerd, waardoor er te veel interpretatievrijheid is om conclusies te trekken.^{38,39} Interviews die plaats vinden na de zelf-documentatie maken het mogelijk om de interpretatie van de data te bespreken. Hierbij kunnen de vragen meer gericht thema's aanbrengen.^{34,38} De probes kunnen hierbij de interviews meer effectief maken doordat de onderzoeker meer vertrouwd wordt met de participanten en hun context. Daarnaast kunnen ze een spontane en persoonlijke interactie uitlokken tussen de onderzoeker en de participant die elkaar op voorhand niet goed kennen.^{34,36,38} Hierdoor is het mogelijk gemakkelijker om te praten over gedachten en gevoelens. Bovendien kunnen ze bijdragen tot meer subjectieve thema's en reflecties over langere periodes.³⁴

De interactie tussen beide methodes bracht ik in rekening bij de opstelling van het **protocol**. In dit protocol probeerde ik bovendien de twee interviews en de probe op punt te stellen en een goede afstemming van de methodes te bekomen. Hiervoor baseerde ik mij op inzichten die voortvloeiden uit de literatuurstudie, de interviews met de initiatiefnemers, een eerste test van het protocol bij een vluchtelingengezin en een methodologische reflectie op de reeds afgenomen interviews. Na het testinterview zag ik bijvoorbeeld in dat de werklust die de probe uitstraalt best zo beperkt mogelijk is en dat eenvoudig geformuleerde, korte en concrete vragen belangrijk zijn. Uit de reflectie op de reeds afgenomen interviews met de initiatiefnemers leerde ik het belang van een goede introductie, het verduidelijken dat de drop-off enkel bedoeld is om kort enkele gegevens te verzamelen en het stellen van meer explorerende vragen.

Dit leidde tot een protocol waarbij ik startte met een **eerste interview**. Net zoals bij de initiatiefnemers begon ik met een voorstelling van mijzelf, het onderzoek en de ethische aspecten. De opbouw van het daarop volgende vragenprotocol komt overeen met het protocol gebruikt voor de initiatiefnemers.⁴⁴ Als openingsvragen koos ik voor een drop-off met sociodemografische vragen. Als inleidende vragen stelde ik kennisvragen, als transitievraag een vraag over de mening van de participant over de woning. De hoofdvragen besloegen vooral ervarings- en gedragsvragen over de huidige woning in zijn geheel. Zo vroeg ik naar negatieve en positieve aspecten en de relatie tussen huisvesting en hun culturele identiteit, inclusie en welbevinden. De besluitende vragen bestonden net zoals bij de initiatiefnemers uit een overzichtsvraag, een samenvattende vraag en een eindvraag. Ook tijdens deze interviews probeerde ik door te vragen op betekenisvolle antwoorden en op het non-verbaal gedrag van de participanten te letten. Op het einde van dit interview gaf ik de 'cultural probes' af en lichtte deze toe (zie Fig. 2.2.).

⁴³ Mullaney, T., Nyholm, T., & Edvardsson, D. (2011). *Wellbeing in Healthcare Environments: A Human-Centered Design Research Approach to Improving the Cancer Patient Experience during Radiation Therapy* Paper presented at the Proceedings of the First European Conference on Design 4 Health, Sheffield UK.

⁴⁴ Zie §2.4.2. Dataverzameling initiatiefnemers, Methoden en instrumenten

DAGDAGELIJKSE ACTIVITEIT:

WONING IN THUISLAND

In mijn thuisland vond deze activiteit plaats in de volgende ruimte:

Voorwerpen van mijn thuisland die ik belangrijk vind bij deze activiteit:

Deze activiteit deed ik in mijn thuisland op volgende momenten van de dag:

HUIDIGE WONING

In de huidige woning vindt deze activiteit plaats in volgende ruimte:

Ik voel mij in deze ruimte bij deze activiteit:

Geluid:

Geur:

Zicht:

Tast/gevoel:

WENSELIJKE WONING

Het liefst zou ik deze activiteit doen in volgende ruimte:

Ik ben in deze ruimte liefst:

of

alleen

met gezinsleden

met andere personen

met andere gezinnen

Figuur 2.2.: Cultural probe, Nederlandse versie

In deze ‘**cultural probes**’ peilde ik naar ervaringen en gedragingen, meningen en waarden, gevoelens en zintuiglijke waarneming van de vluchtelingen in de woning. Probes kunnen zowel over de huidige gebruikssituatie handelen, als over toekomstige situaties.^{34,38} Hierop voortbouwend gebruikte ik de probe als een biografische methode. Zo sluit de probe ook aan bij de ‘housing pathway’ benadering. Met een biografische methode kan bepaald worden hoe levenservaringen verstaan kunnen worden binnen de huidige culturele en structurele context.²⁰ Zo laat de probe de participanten toe om zowel hun ervaring van de huidige woning als deze in vroegere fases van hun leven en hun toekomstwensen uit te drukken. Ervaringen omtrent huisvesting kunnen immers variëren doorheen de tijd.⁴⁵ De kritiek dat participanten bij biografische methodes het verleden vertekend kunnen reconstrueren door selectieve herinneringen⁴⁶ zie ik hierbij niet als een probleem. Het is immers niet mijn intentie om hun biografie op een objectieve manier te rapporteren, wel om inzicht te krijgen in hun woonervaringen. Om participanten te motiveren dienen de taken, vormgeving en het taalgebruik van probes aangepast te zijn aan de doelgroep.³⁴ Vandaar dat ik opteerde om de vragen zo visueel mogelijk en eenvoudig voor te stellen. Ook bood ik de probe aan in het Nederlands, Frans, Engels en Arabisch (zie Fig. 2.3., 2.4. & 2.5.). De vertaling naar het Arabisch gebeurde door een ex-bewoner van House of Colours, afkomstig uit Syrië, en zijn Nederlandstalige vriendin die Arabische les volgt. Beiden leerde ik kennen op het familiediner.⁴⁷ De ‘cultural probes’ legde ik uit aan de hand van een eigen voorbeeld. Dit was handgeschreven om het persoonlijker te maken²⁷ en zo de respondent aan te moedigen om op een open manier over de eigen ervaringen te communiceren.

⁴⁵ Zie H1, §1.4. ‘Housing pathways’

⁴⁶ Hockey, J. & James, D. A. (2002) in: Clapham, D. (2005). *The meaning of housing: a pathways approach*. Bristol: Policy Press.

⁴⁷ Het familiediner is een driewekelijkse bijeenkomst waarop de bewoners van de verschillende woningen van House of Colours worden uitgenodigd. Bij deze familiediners eten, lachen en dansen de vluchtelingen samen en worden eventuele problemen besproken.

33

Figuur 2.3.: Cultural probe, Engelse versie

Figuur 2.4.: Cultural probe, Franse versie

Figuur 2.5.: Cultural probe, Arabische versie

In de periode tussen de interviews contacteerde ik de bewoners, vroeg hen of het lukte met het invullen van de probe en moedigde hen aan.⁴³ Uiteindelijk vulde drie van de zes huishoudens deze in. Bij hen vroeg ik tijdens het **tweede interview** toelichting hierbij.⁴² De manier waarop de participanten de betekenis van de ingevulde probe uitleggen kan immers waardevol zijn.³⁶ Bij de andere huishoudens overliep ik de probe samen met de participant tijdens het interview. Naast een manier van zelfdocumentatie diende de probe bij dit tweede interview dus als 'topic guide', waarbij ik de verschillende thema's aanhaalde in de verschillende ruimtes van de woning. Door op die manier samen door de woning te wandelen wordt de ruimtelijkheid ervaren. Hierdoor herinneren de bewoners zich mogelijk meer ervaringen van de woning, dan wanneer ze op een stoel zitten en de vraag moeten beantwoorden.⁴⁰ Verder bracht ik aan de hand van foto-elicitering, in combinatie met sorteervragen,⁴⁸ naar voor komende intenties van de initiatiefnemers ter sprake. Zo kon ik de prioriteiten van de bewoners, hun keuzes en de verbanden die ze herkennen tussen verschillende mogelijkheden ter discussie stellen⁴⁹ (e.g. een voorkeur voor privacy of verbondenheid tegenover een grote of kleine woning). Met deze grafische voorstelling wou ik bovendien het praten over architecturale elementen vergemakkelijken en de communicatie met mensen die de Nederlandse taal niet (goed) beheersen ondersteunen. In het oorspronkelijke protocol plande ik dit na de bespreking van de probe.

⁴⁸ Mortelmans, D., o.c., p. 243.

⁴⁹ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 130.

Bij de afname van het tweede interview bleek het moeilijk om de antwoorden van de respondenten in eerste instantie te sturen naar de meer specifieke elementen van de woning waarover de probe handelt. De bewoners haalden steeds de meer algemene thema's aan die ik wou bespreken bij de foto-elicatie. Omwille van deze reden keerde ik het protocol gedurende dit en de volgende interviews om. Dit is immers mogelijk omwille van de interne flexibiliteit van kwalitatieve interviews.⁵⁰ Daarnaast hanteerde ik het vooropgestelde vragenprotocol van zowel het eerste als het tweede interview op een meer vrije manier dan bij de initiatiefnemers. De mate van structuur staat immers in verband met de mate waarin het onderzochte thema op voorhand gespecificeerd kan worden.²⁶ De **vrije omgang** vond ik dan ook gepast binnen dit deelonderzoek. Wel kwamen dezelfde hoofdvragen bij iedere participant terug.

De verschillende contactmomenten hebben het voordeel dat er zich een **vertrouwensband** kan ontwikkelen tussen de vluchtelingen en mij als onderzoeker. Ook de gelegenheid die ik kreeg bij House of Colours om, voorafgaand aan de interviews, een dag mee te volgen droeg hiertoe bij. Zo hielp ik bij het ophalen van eten van de voedselbank en het verdelen hiervan over de verschillende woningen. 's Avonds werd ik uitgenodigd op het familiediner⁴⁷ en het feestje achteraf. Voor het onderzoek kan deze vertrouwensband ertoe bijdragen dat de interactie tijdens de interviews op een meer open manier gebeurt en dat pijnlijke ervaringen in mindere mate omzeild worden. Een dergelijke vertrouwensband kan de validiteit, volledigheid en betrouwbaarheid van het onderzoek dus verhogen.⁵¹

De dataverzameling bij de cases gebeurde over een zekere **tijdsperiode**. De tussenperiode tussen het eerste en het tweede interview was gemiddeld één maand. De interviews zelf duurde meestal een uur en een kwartier, maximaal twee uur. De duur liet ik afhangen van de inbreng van de participanten. Hoewel hetzelfde protocol bij allen gehandhaafd werd, liet ik hen aan het woord zo lang als ze aangaven hun verhaal te willen vertellen. Verder gunde ik hen de tijd om de juiste woorden te vinden, waardoor sommige interviews langer duurden. Verder werd het testprotocol in oktober en november uitgevoerd, de overige interviews tussen december en maart.

De interviews vonden **plaats** in de huidige woning van de vluchtelingen. Op één interview na, kon ik ook hier vermijden om frontaal tegenover de participanten te zitten. Bij de bewoners van het initiatief Woonhulp voor vluchtelingen waren meestal geen derden aanwezig. Enkel een vriend van een participant bevond zich in dezelfde ruimte bij één interview, bij een ander interview de pasgeboren zoon. Bij House of Colours daarentegen waren er vaak andere bewoners aanwezig in de ruimte waar ik het interview afnam, waardoor het niet altijd rustig was. Bovendien werden de interviews enkele keren onderbroken wanneer bewoners in de woonkamer passeerden en de participant en mij begroetten. Ik vond het echter niet gepast om hier een opmerking over te maken. Dit zou naar mijn aanvoelen afbreuk doen aan de sfeer. Bovendien had deze situatie ook zijn voordelen. Ondanks de onderbreking maakte het contact het interview informeler en de vertrouwensband groter. Verder werd ik bij het eerste Franstalige interview vergezeld door een vriendin die talen studeert. Hoewel ik de vragen zelf stelde, gaf het gevoel dat er iemand aanwezig was om mij te ondersteunen indien de communicatie met de participanten moeilijk zou verlopen mij meer vertrouwen. Bij het tweede Franstalige interview was zij niet aanwezig.

⁵⁰ Mortelmans, D., o.c., p. 229.

⁵¹ Mortelmans, D., o.c., pp. 258-259.

ETHISCHE ASPECTEN

Op vlak van ethische aspecten informeerde ik de vluchtelingen voorafgaand aan het interview op dezelfde manier als de initiatiefnemers. Ik werkte echter niet met een ‘informed consent form’. Bij het testinterview bleek immers dat het ondertekenen van een formulier, opgesteld in een andere taal dan de moedertaal, een gevoel van ongemak veroorzaakte bij de participanten. Wel deelde ik de informatie mondeling mee en maakte een geluidsopname van hun antwoord. In tegenstelling tot de afspraak gemaakt bij de interviews met de initiatiefnemers garandeerde ik de vluchtelingen bovendien anonimiteit. Ook beloofde ik op een vertrouwelijke manier om te gaan met de gegeven informatie en benadrukte ik dat het geen probleem was indien ze op sommige vragen liever niet antwoordden. Wanneer enkele respondenten het moeilijk kregen tijdens het interview herhaalde ik dit en gaf ik hen de mogelijkheid om tot rust te komen.

2.4.4. Dataverzameling trauma-psycholoog

Verder interviewde ik een trauma-psycholoog die momenteel vluchtelingen met trauma's begeleidt en instaat voor de screening van vluchtelingen op trauma's in het kader van het initiatief CURANT in Antwerpen. Tijdens dit open interview peilde ik naar zijn visie omtrent huisvesting voor vluchtelingen. Dit deed ik met behulp van open vragen. Vervolgens vroeg ik zijn mening over mijn resultaten in verband met de intenties van de initiatiefnemers en de woonervaring van vluchtelingen. Deze informatie verwerkte ik in de discussie.

2.5. Dataverwerking

2.5.1. Transcripties

Met voorafgaande toestemming van de participant maakte ik een audio-opname van het interview. Zo kon ik met volle aandacht luisteren naar het verhaal, betekenisvol non-verbaal gedrag opmerken en op een gepaste manier reageren. Het opnemen van de data in hun oorspronkelijke vorm heeft bovendien een meerwaarde omwille van de gewenste diepte en nuance in mijn onderzoek. Daarnaast is de eigen taal van de participant een belangrijk medium om de dieper gelegen betekenis te verstaan.⁵² Wel hield ik er tijdens het interview rekening mee dat de audio-opname naderhand verstaanbaar diende te zijn. Wanneer een participant bijvoorbeeld een ervaring duidelijk maakte aan de hand van gebaren, stelde ik mijn interpretatie van deze gebaren in vraag. Zo kon ik aftoetsen of mijn interpretatie overeen stemde met wat de participant bedoelde, alsook het met gebaren uitgedrukte woord vastleggen op de audio-opname. Een voorbeeld hiervan zijn de puntdaken. Het merendeel van de bevraagde vluchtelingen legde dit uit door met hun armen een driehoek te maken.

Vervolgens transcribeerde ik de audio-opnames. Voor de Franstalige interviews vroeg ik hiervoor hulp bij een vriendin. De keuze ging uit naar woordelijke transcripties, vermits deze het verhaal van de participant op een duidelijke manier weergeven. Betekenisvolle accenten, pauzes, emoties en informatie over het verloop van het interview nam ik hierin op. Verder transcribeerde ik zo snel mogelijk na het interview, zodat ik nog een recent beeld had van de interactie tussen de bewoner en mijzelf. De transcriptie van de eerste interviews met vluchtelingen gebeurde voor het tweede interview. Zo had ik vooraf een duidelijker beeld van hun woonervaring. Verder anonimiseerde ik de participanten reeds in de transcripties.

⁵² Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 142.

2.5.2. Data analyse

Na ieder interview vertelde ik mijn eerste indrukken aan mijn ouders en vrienden. De ontstane interactie hielp me om mijn interviewstrategieën in volgende interviews te verbeteren, maar vooral om de informatie die mij het meeste bijgebleven was te accentueren. Ook mijn gevoelens en ervaringen kon ik op die manier uiten. Deze kwamen vooral naar boven voor, tijdens en na de interviews met de vluchtelingen. Meestal waren deze gerelateerd aan aspecten die in verband staan met de specifieke context van een vluchteling en hierdoor in mijn ogen essentieel om bij stil te staan.

Tijdens het **transcriberen** dacht ik na over de antwoorden van de participanten en vergeleek ik of mijn eerste indrukken overeenstemden met de verworven nieuwe indrukken. Op die manier realiseerde ik mij welke thema's wel of niet bijgebleven waren, of er eventuele vooronderstellingen meespeelden bij mijn eerste indrukken en probeerde ik de redenen hiervoor te achterhalen.

Met behulp van deze transcripties analyseerde ik de antwoorden van de participanten om zo dieper gelegen betekenissen te achterhalen. Dit deed ik in verschillende fasen, gebaseerd op de analysemethode beschreven in de Quagol⁵³ en voorbeelden en tips van de QualiBuddy.⁵⁴ Ik startte met een **within-case analyse** van de, naar mijn indruk, meest rijke interviews. Gedurende dit analyseproces nam ik geleidelijk aan ook de overige interviews op. De transcripties las ik verschillende keren door totdat ik het gevoel had de essentie van het verhaal te vatten. Ook markeerde ik uitspraken die naar mijn mening belangrijke dieper gelegen waarden van de participant uitdrukken en schreef bedenkingen bij de transcripties. Om te testen of ik de essentie vatte, probeerde ik na het lezen het interview in het kort na te vertellen. Indien dit lukte, vatte ik het verhaal en de onderliggende boodschappen samen in enkele abstractere ideeën, welke ik vervolgens in de kantlijn bij het interview noteerde. Op die manier controleerde ik de geschiktheid van de ideeën en de eventuele nood aan bijkomende of overkoepelende concepten. Bovendien leidde dit tot een overzicht van ideeën die aan bod kwamen in het interview. Bij de data verzameld bij vluchtelingen, vergeleek ik na de analyse van de afzonderlijke interviews ook of de ideeën van de twee afgenomen interviews overeenstemden. Dit kan immers een indicatie zijn van hun belangrijkste woonervaringen. Bovendien analyseerde ik de gelijkenissen en verschillen tussen de ideeën van de participanten binnen iedere case.

Op deze within-case analyses volgde een **cross-case analyse** waarbij ik de ideeën van de initiatiefnemers en deze van de woonervaring van vluchtelingen onderling vergeleek. Zo kon ik overeenkomstige ideeën herkennen, controleren of niet terugkerende ideeën over het hoofd gezien waren bij sommige within-case analyses en of mijn mening over al dan niet relevante fragmenten van het interview gewijzigd was. Ook stelde het mij in staat om de ideeën te verfijnen, wat resulteerde in gemeenschappelijke codes per onderzoeksdeelvraag. Hierbij testte ik of ik op basis van deze codes het verhaal van de participanten kon reconstrueren. Vervolgens codeerde ik de interviews door de codes in een andere kleur dan de ideeën van de within-case analyse in de kantlijn bij de interviews te noteren. Zo controleerde ik of er een logisch verband

⁵³ Dierckx de Casterlé, B., Gastmans, C., Bryon, E., & Denier, Y. (2012). QUAGOL: A Guide for Qualitative Data Analysis. *International Journal of Nursing Studies*, 49, 360-371.

⁵⁴ Mertens, E., Heylighen, A., Declercq, A., Hannes, K., Truyen, F., Denier, Y., & Dierckx de Casterlé, B. (2017). 'How to improve your skills in analysing qualitative data?': the online 'QualiBuddy' support tool.

bestond tussen de ideeën en codes. Als volgende stap analyseerde ik de verschillen en gelijkenissen op vlak van betekenis die de participanten aan de codes gaven. Hierbij probeerde ik bovendien te achterhalen hoe deze verschillen of gelijkenissen verklaard konden worden. Ook over de redenen waarom bepaalde codes bij sommige participanten niet naar voor kwamen dacht ik na. Mijn bedenkingen hierover noteerde ik bij de transcripties. Door hier bij stil te staan wou ik aandacht geven aan het unieke verhaal van iedere respondent, de complexiteit ervan niet overmatig vereenvoudigen en zo de integriteit van ieders verhaal behouden. Daarnaast controleerde ik of mijn vooronderstellingen de codes niet beïnvloed hadden. De resulterende codes stelde ik voor aan de onderzoeksgroep. Vervolgens leidde de diepte-analyse tot een conceptueel framework, dat ik als leidraad gebruikte om op conceptueel niveau de essentiële bevindingen in antwoord op de onderzoeksvraag te rapporteren. Bij het uitschrijven van de resultaten illustreerde ik mijn interpretaties van de data met empirisch materiaal, namelijk authentieke citaten en fragmenten uit de ingevulde 'cultural probes'. Op die manier illustreren deze citaten de essentie van concepten en de relatie tussen concepten.⁵³ De lezer heeft bovendien de mogelijkheid om ook zelf de citaten te interpreteren.⁵⁵ Wanneer ik bij de citaten van vluchtelingen namen vermeldde, maakte ik omwille van de anonimiteit gebruik van pseudoniemen. Na het uitschrijven van een eerste versie van de bevindingen overliep ik de interviews nogmaals. Dit om te controleren of de formulering van de bevindingen niet tot misinterpretaties kunnen leiden in vergelijking met de oorspronkelijke boodschap van de participant, om de accuraatheid van de rapportering te verhogen en om de aanwezigheid van vooronderstellingen in de rapportering te vermijden. Door de data analyse op deze manier aan te pakken en mijn interpretaties met empirisch materiaal te staven, wil ik een zo maximaal mogelijke interne validiteit van de resultaten bekomen.

2.6. Besluit

Met behulp van kwalitatief onderzoek wou ik achterhalen hoe huisvestingsinitiatieven aan kunnen sluiten bij de wensen en noden van vluchtelingen. Hiervoor ging ik op een inductieve wijze te werk. In het kader van mijn verkennend onderzoek verzamelde ik data bij medewerkers van organisaties betrokken bij de vluchtelingenproblematiek door gebruik te maken van open interviews. De resultaten hiervan beschrijf ik in hoofdstuk 3. Voor het hoofdonderzoek interviewde ik drie initiatiefnemers van huisvestingsinitiatieven, waarbij ik deze initiatieven als representatief beschouw voor de types initiatieven in Vlaanderen. Ook het perspectief van vluchtelingen met diverse profielen, wonende in één van deze huisvestingsinitiatieven, werd bevraagd. Ik maakte hiervoor gebruik van semi-gestructureerde interviews en bevroeg zo negen vluchtelingen tweemaal. Om inzicht te krijgen in de woonervaring van vluchtelingen combineerde ik deze interviews met 'cultural probes'. Bewust van persoonlijke eigenschappen en eventuele vooronderstellingen, interpreteerde ik vervolgens de verkregen data om zo dieper gelegen betekenissen te achterhalen. Hiervoor transcribeerde ik de interviews op een woordelijke manier en analyseerde deze in verschillende fasen. De resultaten die deze analyse opleverde over de intenties van de initiatiefnemers komen in hoofdstuk 4 aan bod. De resultaten van de woonervaring van de vluchtelingen beschrijf ik in hoofdstuk 5. Door in dit hoofdstuk de verschillende stappen van mijn onderzoek op een correcte en transparante manier te rapporteren, wil ik de betrouwbaarheid van mijn onderzoek en deze resultaten verhogen.

⁵⁵ Tong, A., Sainsbury, P., & Craig, J. (2007). Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): a 32-item checklist for interviews and focus groups. *International Journal for Quality in Health Care*, 19(6), 349-357. doi:10.1093/intqhc/mzm042

Hoofdstuk 3: ‘Housing pathway’ van vluchtelingen in Vlaanderen

3.1. Inleiding

Wereldwijd verlaten miljoenen mensen gedwongen hun huis als gevolg van vervolging, conflict, geweld of schending van de mensenrechten.¹ Zij kunnen de bescherming van een ander land ingeroepen door er asiel aan te vragen.² Dit hoofdstuk beschrijft het proces dat vluchtelingen doorlopen vanaf deze aanvraag tot het moment waarop ze een eigen woning vinden in België. De informatie werd bekomen via gesprekken met medewerkers van Caritas International, het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW) Leuven, Centra voor Algemeen Welzijnswerk (CAW) Antwerpen, Vluchtelingenwerk Vlaanderen, een makelaar die zich engageert voor vluchtelingen, bezoeken aan twee collectieve opvangcentra, informatie gevonden op internet en eerder uitgevoerde onderzoeken in België omtrent de vormen en mate van discriminatie in de publieke en private huisvesting.

Het hoofdstuk start met enkele cijfers over het aantal asielaanvragen in 2015. Een asielaanvraag wordt gevolgd door de asielprocedure, waarbij onderzocht wordt of de aanvrager recht heeft op internationale bescherming.³ De aanvrager wordt gedurende deze procedure een asielzoeker genoemd⁴ en heeft in België recht op materiële hulp.⁵ Het voorzien van deze materiële hulp, waaronder opvangplaatsen, is een federale bevoegdheid.⁶ De opvang kan hierbij gebeuren in een collectief opvangcentrum of in een individuele woning. Deze zullen kort beschreven worden. Indien de asielzoeker voldoet aan de voorwaarden van het vluchtelingenverdrag wordt deze erkend als vluchteling.⁷ Asielzoekers die niet voldoen aan de voorwaarden, maar waarvan het leven toch in gevaar is wanneer ze terugkeren naar hun herkomstland, mogen tijdelijk in België

¹ UNHCR (2016). UNHCR Statistics. The World in Numbers. Geraadpleegd op 18 december 2016, van http://popstats.unhcr.org/en/overview#_ga=1.201071848.759965762.1462035528

² Vluchtelingenwerk Vlaanderen & Ciré (2013). Wat is een vluchteling? Gedownload op 26 november 2016, van <http://www.vluchtelingenwerk.be/publicaties/wat-is-een-vluchteling>

³ CGVS & Fedasil (2014). *Asiel in België*. Gedownload op 17 februari 2017, van http://www.cgvs.be/sites/default/files/brochures/asiel_in_belgie_-_nederlands.pdf

⁴ van Wieringen, J.C.M. & Roelants, M. (2016). Omvang en kenmerken van de populatie asielzoekers in Nederland en België. *Tijdschrift voor Jeugdgezondheidszorg* 48(5), 86-89, doi:10.1007/s12452-016-0081-7

⁵ Ciré asbl (2004). Gids van de asielprocedure in België. Gedownload op 18 maart 2016, van <https://www.cire.be/guides/210-guide-de-procedure-nederlands-nl/file>

⁶ Agentschap Integratie & Inburgering. ASIEL: Federale en Vlaamse bevoegdheden, en link met inburgering en integratie. Gedownload op 31 maart 2017, van

http://www.vvsg.be/sociaal_beleid_en_werk/Documents/Documenten%20Werkgroep%20OCMW%20Centrumsteden/2016/OCS%202016%200329%20Schema%20Asiel%20Federale%20en%20Vlaamse%20bevoegdheden%20link%20inburgering%20en%20integratie_20160302.pdf

⁷ Internationaal verdrag betreffende de status van vluchtelingen, p.1. Gedownload op 30 november 2016, van http://www.cgvs.be/sites/default/files/content/download/files/verdrag_van_geneve.pdf

blijven en krijgen het statuut subsidiair beschermde vluchteling.² Bij een positieve beslissing krijgen vluchtelingen⁸ een lokaal opvanginitiatief toegekend.⁹ Dit zijn woningen in het beheer van gemeenten. Ze mogen hier nog twee, maximaal vier, maanden¹⁰ verblijven en starten met de zoektocht naar een eigen woning.¹¹ In het vervolg van het hoofdstuk wordt deze zoektocht beschreven. Hierbij wordt gefocust op de situatie in Vlaanderen, vermits het woonbeleid tot de bevoegdheid van de gewesten behoort.¹² De keuzes op vlak van woonomgeving en het aanbod aan woningen wordt hierbij besproken. Het vinden van een woning blijkt echter moeilijk te zijn door het beperkte aanbod aan zowel sociale als betaalbare private huurwoningen. Verschillende lokale initiatieven zoeken oplossingen voor deze problematiek. Een structureel kader of overzicht ontbreekt echter. Het overzicht, gegeven in het laatste deel van het hoofdstuk, tracht bijgevolg een idee te geven van de types initiatieven die momenteel in Vlaanderen ingezet worden.

Kort samengevat schetst dit hoofdstuk de 'housing pathway', of met andere woorden de route langsheen verschillende vormen van huisvesting waarin vluchtelingen verblijven alvorens ze intrekken in een eigen woning en de beperkingen en mogelijkheden die de keuze voor de eerste eigen woning in Vlaanderen beïnvloeden. Dit verkennend onderzoek kadert de later besproken intenties van initiatiefnemers en de woonervaring van vluchtelingen.

3.2. De vluchtelingenproblematiek

In 2015 **verlieten** wereldwijd 63,91 miljoen mensen **gedwongen hun huis**.¹ Dit als gevolg van vervolging, conflict, geweld of schending van de mensenrechten. Van hen vluchtten 44,57 miljoen mensen binnen de eigen regio of naar een buurland.¹ Anderen gingen verder weg, bijvoorbeeld naar Europa. Hiervoor moeten ze vaak een gevaarlijke tocht ondernemen en mensensmokkelaars betalen. Er is immers zo goed als geen veilige en legale manier¹³ om in Europa te geraken.¹⁴ Omwille van de bewaking van de Europese grenzen en de strijd tegen illegale migratie wordt gesproken van 'Fort Europa'.¹⁵

Toch vroegen in totaal 1,256 miljoen mensen voor de eerste keer asiel aan in de Europese lidstaten in 2015.¹⁶ Door **asiel aan te vragen** wordt de bescherming van het aankomstland ingeroepen. Deze aanvraag is de start van de asielprocedure, waarbij nagegaan wordt of de

⁸ Met de term 'vluchteling' wordt in deze masterproef zowel erkende als subsidiair beschermde vluchtelingen bedoeld.

⁹ Huysmans, L. & De Jaegher, E. (forthcoming). Signalnota. Huisvesting Erkende Vluchtelingen Antwerpen-Rand.

¹⁰ **Uitzonderlijk kan een verlenging van de periode toegestaan worden door Fedasil (e.g. omwille van medische redenen, kwetsbaarheid, een huurovereenkomst die getekend is en kort nadien zal ingaan)**

Vluchtelingenwerk Vlaanderen. Informatiefiche voor lokale besturen. Gedownload op 31 maart 2017, van

<http://www.vvsg.be/zoeken/pages/results.aspx?k=informatiefiche%20lokale%20besturen>

¹¹ Fedasil (2015). Een opvangcentrum in uw gemeente. Informatiebrochure voor het gemeentebestuur. Gedownload op 23 maart 2017, van <http://fedasil.be/sites/5042.fedimbo.belgium.be/files/Informatiebrochure%20Fedasil%20gemeentebesturen.pdf>

¹² Winters, S. (2004). *De actoren van het Vlaamse woonbeleid*.

¹³ **In uitzonderlijke gevallen kan gebruik gemaakt worden van een humanitair visum.**

¹⁴ Myria (2016). 2016 Migratie in cijfers en in rechten. Gedownload op 4 oktober 2016, van

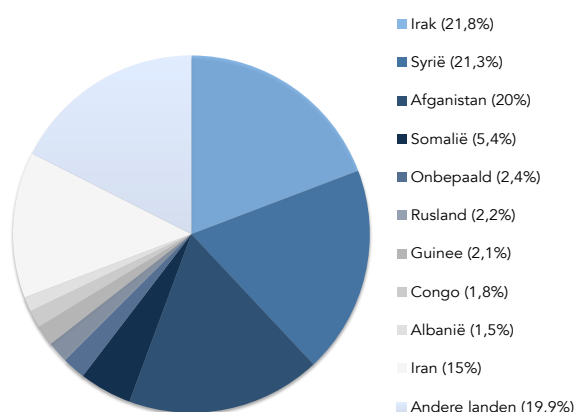
http://www.myria.be/files/MIGRA16_NL_AS-NEW.pdf

¹⁵ Vluchtelingenwerk Vlaanderen vzw (2016). Asiel. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.vluchtelingenwerk.be/asiel>

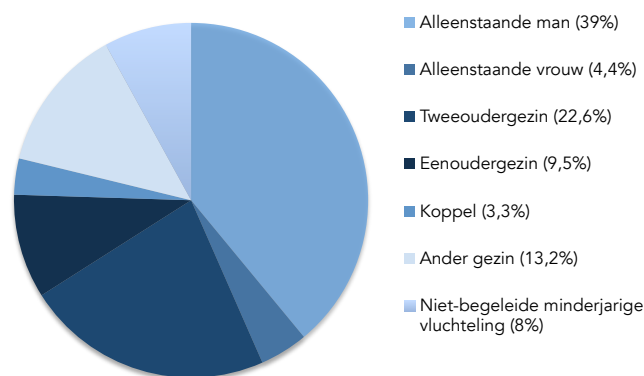
¹⁶ Bourgeois, V., & Juchno, P. (2016). Asylum in the EU Member States. Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015. Syrians, Afghans and Iraqis: top citizenships. Gedownload op 18 december 2016, van <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/>

persoon recht heeft op internationale bescherming.¹⁷ Gedurende de asielprocedure worden deze mensen een asielzoeker genoemd. 38.990 mensen deden zo een eerste asielaanvraag in 2015 in België. Dit is 2,2 keer zoveel als het aantal aanvragen in 2014¹⁴ en komt overeen met een ratio van 3.463 aanvragen per miljoen inwoners. Dit aantal is lager dan Duitsland, waar deze ratio 5.441 aanvragen per miljoen inwoners bedraagt, maar hoger dan buurlanden Nederland (2.546 per miljoen inwoners) en Frankrijk (1.063 per miljoen inwoners).¹⁶ In verhouding tot het bevolkingsaantal gebeurde de meeste asielaanvragen in Hongarije (17.699 per miljoen inwoners), Zweden (16.016 per miljoen inwoners) en Oostenrijk (9.970 per miljoen inwoners).

In 2015 kwam de meerderheid van de asielaanvragen in België van Irakezen, Syriërs en Afghanen (zie Fig. 3.1.).¹⁴ Syriërs zijn hoofdzakelijk op de vlucht voor burgeroorlog, het regime en terreurgroepen in hun land. In Afghanistan en Irak is al jarenlang oorlog waardoor er ook hier een grote onveiligheid is.⁴ De meeste vluchtelingen waren alleenstaande mannen, namelijk 39%. Een ander veel voorkomend **profiel** van gezinssamenstelling is tweeoudergezinnen. Hun aandeel bedraagt 22,6% (zie Fig. 3.2.).¹⁸ In 2015 kregen 60,7% van de asielzoekers in België een positieve beslissing van het commissariaat-generaal voor vluchtelingen en staatlozen (CGVS).¹⁹ Zij mogen - al dan niet tijdelijk - in België blijven.

Figuur 3.1.: Nationaliteit herkomstland (2015)

Figuur 3.2.: Profielen (2015)

¹⁷ UNHCR (2014). Vluchtelingen beschermen. Levens heropbouwen. Gedownload op 23 maart 2017, van

http://www.unhcr.be/fileadmin/user_upload/pdf_documents/UNHCR-WRD_Brochure-Belgium-NLD_A4-screen-Z.pdf

¹⁸ Agentschap Integratie en Inburgering et al. (2016). Van opvang naar samenleven. Gedownload op 25 oktober 2016, van

http://www.integratie-inburgering.be/sites/default/files/atoms/files/Inspiratiegids_van%20opvang%20naar%20samenleven_def_0.pdf

¹⁹ CGVS (2016). Asielstatistieken-overzicht 2015. Geraadpleegd op 21 maart 2017, van

<http://www.cgvs.be/nl/actueel/asielstatistieken-overzicht-2015>

3.3. Opvang tijdens de asielprocedure

Een asielaanvraag dient in België te gebeuren bij de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ).^{5,20} Tijdens de **asielprocedure** die hierop volgt, heeft de asielzoeker verschillende rechten, zoals het recht op opvang.⁵ Zo wijst de dienst Dispatching van Fedasil (Federaal agentschap voor de opvang van asielzoekers) meteen na de aanvraag een opvangplaats toe.³ Asielzoekers worden hierbij op een evenwichtige manier gespreid over het Belgisch grondgebied.⁹ In de opvangplaats krijgt de vluchteling materiële hulp, welke bestaat uit huisvesting, maaltijden en kleding. Daarnaast is er maatschappelijke, juridische, medische en administratieve begeleiding.^{3,21} Het grootste aandeel aan asielzoekers worden opgevangen in een **collectief opvangcentrum**. Deze collectieve opvangcentra worden meestal beheerd door Fedasil of het Rode Kruis.³ Voorbeelden zijn het Klein Kasteeltje in Brussel en het opvangcentrum in Sint-Truiden. In deze opvangcentra worden de slaapkamers gedeeld met andere asielzoekers. Verder is er onder meer een eetzaal waar de asielzoekers drie keer per dag een maaltijd krijgen, gedeelde douches en wc's, een wasserette, een ruimte met tweedehands kleding en kleding die uit collectie is, een ruimte waar dagelijkse producten zoals tandpasta verkregen kunnen worden en een buitenruimte.^{22,23}

Figuur 3.3.: Binnenplaats opvangcentrum Sint-Truiden Figuur 3.4.: Slaapkamer opvangcentrum Sint-Truiden

Naast collectieve opvangcentra worden **individuele woningen voorzien door OCMW's of ngo's**.²⁴ Indien een OCMW instaat voor de woning, wordt dit een lokaal opvanginitiatief (LOI) genoemd.²⁵ Ook hier leven de asielzoekers mogelijk samen met andere mensen, maar het aantal samenwonende personen is beperkter.²² Kwetsbare groepen, zoals asielzoekers met een medische beperking of zwangere vrouwen, worden meteen doorverwezen naar zo een individuele woning. Zij worden dus niet opgevangen in een collectief opvangcentra.²⁴ Volgens de wet kunnen asielzoekers die reeds zes maanden ononderbroken verbleven in een collectief opvangcentrum een overplaatsing naar een individuele woning aanvragen.²⁶ Voor asielzoekers met een grote kans om erkend te worden is deze aanvraag reeds na vier maanden mogelijk.^{24,26} In de praktijk wordt dit echter nauwelijks toegepast.

²⁰ CGVS (2012). Asiel in België. Gedownload op 17 februari 2017, van http://www.cgvs.be/sites/default/files/brochures/2012_asiel-in-belgie_nl.pdf

²¹ Agentschap Integratie & Inburgering (2016). Welk traject legt een asielzoeker af? Welke rechten heeft een vluchteling of subsidiair beschermde? Gedownload op 18 december 2016, van http://www.integratie-inburgering.be/sites/default/files/atoms/files/Traject_asielzoeker_def2_1.pdf

²² S.n. (Collectief opvangcentrum Sint-Truiden), *persoonlijke communicatie*, 17 april 2016.

²³ S.n. (Collectief opvangcentrum Klein Kasteeltje), *persoonlijke communicatie*, 15 maart 2016.

²⁴ Fedasil. Opvang asielzoekers. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://fedasil.be/nl/inhoud/opvang-asielzoekers>

²⁵ Fedasil (2015). Opening van een opvangstructuur voor asielzoekers. Gedownload op 20 maart 2017, van <http://fedasil.be/nl/spreidingsplan>

²⁶ Agentschap Integratie en Inburgering. Waar heb je als asielzoeker recht op materiële opvang? Geraadpleegd op 29 maart 2017, van <http://www.kruispuntmi.be/thema/sociaal-medisch/materiele-opvang/asielzoekers-en-afgewezen-asielzoekers/waar-heb-je-als-asielzoeker-recht-op-materiele-opvang>

De asielprocedure eindigt met de uitspraak van het Commissariaat Generaal voor Vluchtelingen en Staatlozen (CGVS), welke de asielaanvraag onderzoekt.⁵ Drie uitspraken zijn mogelijk. Asielzoekers worden **erkend** indien ze voldoen aan de definitie van de term 'vluchteling', zoals werd vastgelegd in de Conventie van Genève van 1951 en in 1953 werd geratificeerd in België. Volgens dit verdrag is een vluchteling iemand die: *"(...) uit gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging, zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil inroepen, (...)".*^{7,27} Van het totaal aantal asielaanvragen in 2015 werden 50,5% asielzoekers erkend als vluchteling.¹⁹ Zij krijgen sinds juli 2016 een verblijfsrecht voor vijf jaar. Op het einde van deze periode wordt geëvalueerd of de reden voor vervolging nog steeds aanwezig is in het herkomstland. Is dit het geval dan wordt een onbeperkt verblijfsrecht toegekend, indien niet wordt de verblijfsvergunning ingetrokken.²⁸

Oorlog, foltering, onmenselijke of vernederende behandeling, doodstraf of executie worden dus niet als vluchtreden beschouwd in het vluchtelingenverdrag. Deze redenen vormen echter ook een reëel en ernstig risico voor een asielzoeker indien deze dient terug te keren naar het land van herkomst.¹¹ Daarom werd in 2006 een andere vorm van bescherming ingevoerd door de Europese Unie, namelijk **subsidiare bescherming**.^{11,15} Het statuut subsidiair beschermde vluchteling betekent dat de vluchteling voor een beperkte periode in België mag blijven.²⁹ Bij dit statuut wordt de toestand in het herkomstland na één jaar herbekeken. Wanneer de situatie in het herkomstland nog steeds onveilig blijkt, kan het verblijf tweemaal met twee jaar verlengd worden.²⁹ Na een periode van vijf jaar mag de vluchteling voor onbeperkte duur in België blijven en wordt een definitieve verblijfsvergunning gegeven.²¹ Het CVGS kende bij 10,2% van de beslissingen in 2015 een subsidiaire beschermingsstatus toe.¹⁹

Wanneer de asielaanvraag **geweigerd** wordt, krijgt de asielzoeker het bevel om het grondgebied te verlaten.²¹ Eventueel kan in beroep gegaan worden tegen deze beslissing bij de Raad voor Vreemdelingenbetwisting (RVV).³⁰ In 2015 werd een negatief advies gegeven door het CVGS bij 39,3% van de aanvragen.

Na een positieve uitspraak hebben erkende en subsidiair beschermde vluchtelingen nog **tijdelijk recht op ondersteuning** van Fedasil. Sinds 1 augustus 2016 kan dit op twee manieren.³¹ Zo kan gekozen worden om de opvang op korte termijn te verlaten en meteen in te trekken in een eigen woning. Wanneer voor deze optie gekozen wordt krijgt de vluchteling 1 maand maaltijdcheques. Daarnaast kan de vluchteling er voor kiezen om opvang en begeleiding te krijgen in een Lokaal Opvanginitiatief of, bij meer kwetsbare vluchtelingen, een individuele

²⁷ UNHCR (1996). Convention and protocol relating to the status of refugees, p. 14. Gedownload op 30 november 2016, van <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10>

²⁸ Agentschap Integratie & Inburgering (2016). Verblijfsrecht en asiel. Geraadpleegd op 26 mei 2017, van <http://www.kruispuntmi.be/thema/vreemdelingenrecht-internationaal-privaatrecht/verblijfsrecht-uitwijzing-reizen/asiel/verblijfsrecht-en-asiel>

²⁹ CGVS (2015). U geniet subsidiaire bescherming in België. Uw rechten en plichten. Gedownload op 17 maart 2017, van http://www.cgvs.be/sites/default/files/brochures/2015-11-03_brochure_subsidiaire-bescherming_nl.pdf

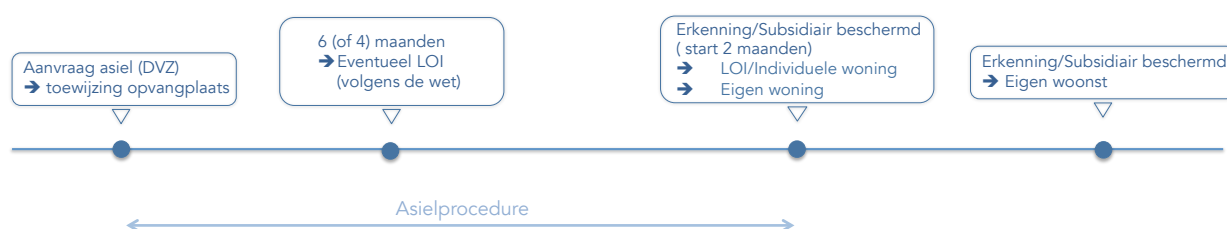
³⁰ Agentschap Integratie & Inburgering (2016). Wat zijn de beroepsmogelijkheden in de asielprocedure? Geraadpleegd op 26 mei 2017, van <http://www.kruispuntmi.be/thema/vreemdelingenrecht-internationaal-privaatrecht/verblijfsrecht-uitwijzing-reizen/asiel/wat-zijn-de-beroepsmogelijkheden-in-de-asielprocedure>

³¹ Dit geldt niet voor niet voor niet-begeleide minderjarigen en vluchtelingen opgevangen in het kader van een hervestigingsprogramma.

woning uitgebaat door een ngo.^{9,32} Deze woning wordt toegewezen²⁶ waardoor vluchtelingen evenwichtig gespreid kunnen worden in België. De vluchteling krijgt vervolgens twee, maximaal vier,¹⁰ maanden tijd om een eigen woning te vinden.^{11,21} Na deze periode dient de vluchteling in principe het LOI te verlaten.²¹

In Vlaanderen dienen vluchtelingen bovendien te starten met een verplicht **inburgeringstraject**. Dit bestaat uit een primair traject (cursus maatschappelijke oriëntatie om kennis te maken met de Vlaamse en Belgische samenleving, een basiscursus Nederlands, loopbaanoriëntatie en individuele trajectbegeleiding) en een secundair traject (er kan gekozen worden voor een beroepsopleiding, opleiding tot zelfstandig ondernemerschap en vervolgcursussen Nederlands).³³

De opeenvolgende fases van de asielpprocedure worden samengevat in onderstaande figuur (Fig. 3.5.).

Figuur 3.5.: Opeenvolgende fases van asielaanvraag tot eigen woonst

3.4. De zoektocht naar een eigen woning

Na het krijgen van een positieve beslissing kan de zoektocht naar een eigen woning beginnen. In principe kan een vluchteling hierbij zowel de woonomgeving als de eigenlijke woning vrij kiezen. In wat volgt wordt de verhuisbeweging van vluchtelingen en hun voorkeuren op vlak van woonomgeving besproken. Verder wordt ingegaan op het bestaande aanbod aan sociale en private huurwoningen. Vermits dit aanbod beperkt is in Vlaanderen verloopt de zoektocht naar een woning niet altijd eenvoudig. De gevolgen hiervan en de initiatieven die hierop een antwoord proberen te bieden komen vervolgens aan bod.

3.4.1. De woonomgeving

In België kunnen vluchtelingen, na de eventuele opvang in een LOI, **vrij kiezen** waar ze gaan wonen.⁹ Het idee hierachter is dat vluchtelingen dezelfde rechten hebben als de Belgische bevolking.³⁴ Dit in tegenstelling tot andere Europese lidstaten, waar wel een spreidingsplan voor erkende vluchtelingen gehanteerd wordt. Hun visie is dat een spreiding van vluchtelingen de integratie bevordert.³⁵ Ze geloven immers dat ruimtelijke segregatie van etnische groepen kan leiden tot discriminatie.³⁶

³² Fedasil (2016). Instructie Fedasil 20 juli 2016 transitie: overstap van materiële naar maatschappelijk dienstverlening. Gedownload op 22 maart 2017, van

http://www.vvsg.be/sociaal_beleid_en_werk/Vreemdelingen/Documents/2016%2007%2020%20Instructie%20transitie.pdf

³³ Agentschap Informatie Vlaanderen. Begeleiding van inburgeraars (het Inburgeringstraject). Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <https://www.vlaanderen.be/nl/gemeenten-en-provincies/dienstverlening-van-gemeenten-en-provincies/begeleiding-van-inburgeraars-het-inburgeringstraject>

³⁴ Fedasil. Integratie in België. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://fedasil.be/nl/inhoud/integratie-belgie>

³⁵ Phillips, D. (2006). Moving Towards Integration: The Housing of Asylum Seekers and Refugees in Britain. *Housing Studies*, 21(4), 539- 553. doi:10.1080/02673030600709074

³⁶ Schmal, P. C., Elser, O., & Scheuermann, A. (2016). *Making heimat. Germany, arrival country*. Ostfildern: Hatje Cantz Verlag.

Door de keuzevrijheid in België op vlak van woonomgeving blijkt een **verhuisbeweging** plaats te vinden van erkende en subsidiair beschermde vluchtelingen naar het **Vlaams en Brusselse gewest**.³⁷ De onderstaande kruistabel geeft de procentuele waarden van deze verhuisbeweging (zie tabel 3.1.). Deze waarden werden bepaald door vergelijking van de gemeente waar de vluchtelingen verbleven op het moment van erkenning en de verblijfplaats op het moment van de monitoring, namelijk 20 juli 2016.³⁷

	Vlaanderen (Op 20/07/2016)	Wallonië (Op 20/07/2016)	Brussel (Op 20/07/2016)	Andere (Op 20/07/2016)
Vlaanderen (Op moment erkenning)	86%	5%	9%	0%
Wallonië (Op moment erkenning)	29%	56%	15%	0%
Brussel (Op moment erkenning)	13%	5%	83%	0%
Andere (Op moment erkenning)	35%	17%	38%	10%
Totaal (Op 20/01/2016)	11.299	5.271	4.676	75%

**Tabel 3.1.: Kruistabel verhuisbeweging tussen de gewesten
(Andere: DVZ, onbekend,...)**

Ook op **provinciaal niveau** wordt deze tendens weerspiegeld. Met uitzondering van Limburg is er een netto instroom in alle Vlaamse provincies en een netto uitstroom in de Waalse provincies. Onderstaande tabel geeft deze stromen in cijfers (zie tabel 3.2.).³⁷

	Op moment erkenning		Op 20/07/2016		Verschil	
West-Vlaanderen	1.679	8%	2.009	9%	330	20%
Oost-Vlaanderen	1.592	7%	2.061	10%	469	29%
Antwerpen	3.371	16%	4.802	23%	1.431	42%
Limburg	1.843	9%	1.145	5%	-698	-38%
Vlaams-Brabant	1.222	6%	1.282	6%	60	5%
Waals-Brabant	521	2%	289	1%	-232	-45%
Luik	2.775	13%	2.746	13%	-29	-1%
Luxemburg	1.763	8%	502	2%	-1.261	-72%
Namen	1.755	8%	721	3%	-1.034	-59%
Henegouwen	1.271	6%	1.013	5%	-258	-20%
Brussel	2.858	13%	4.676	22%	1.818	64%
Andere	671	3%	75	0%		
Totaal	21.321	100%	21.321	100%		

**Tabel 3.1.: Verhuisbeweging tussen de provincies
(Andere: DVZ, onbekend,...)**

³⁷ Agentschap Integratie & Inburgering (2016). Monitoring verhuisbewegingen erkend vluchtelingen- oktober 2016

Op **stedelijk niveau** gaat de voorkeur in Vlaanderen uit naar de centrumsteden, de grootsteden Antwerpen en Gent en kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau (zie tabel 3.3.). Hierdoor krijgen vooral deze steden te maken met de complexe problematiek van erkende vluchtelingen op tal van levensdomeinen,⁹ waaronder huisvesting.

	Op moment erkenning		Op 20/07/2016		Verschil	
Grootstedelijk gebied centrumgemeenten	916	4%	3.723	17%	2.807	306%
Regionaalstedelijk gebied centrumgemeenten	1.460	7%	2.740	13%	1.280	88%
Kleinstedelijk gebied op provinciaal niveau	655	3%	844	4%	186	29%
Regionaalstedelijk gebied randgemeenten	361	2%	313	1%	-48	-13%
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	1.153	5%	936	4%	-217	-19%
Grootstedelijk gebied randgemeenten	453	2%	324	2%	-129	-28%
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	407	2%	237	1%	-170	-42%
Buitengebied	4.302	20%	2.182	10%	-2.120	-49%
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2.858	13%	4.676	22%	1.818	64%
Waals Gewest	8.085	38%	5.271	25%	-2.814	-35%
Andere	671	3%	75	±0%		
Totaal	21.321	100%	21.321	100%		

Tabel 3.3.: Verhuisbeweging gekoppeld aan de clusters van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (Andere: DVZ, onbekend,...)

De **aantrekkingskracht van Vlaanderen** zou het gevolg zijn van de grotere werkgelegenheid die er aanwezig is.^{38,39} Zo verkiezen sommige vluchtelingen regio's met meer opleidingskansen en werkgelegenheid^{9,39} of, indien ze reeds werk vonden, een woning dicht bij de werkplaats.³⁹

De cijfers van de verhuisbeweging kunnen echter ook het idee geven dat vluchtelingen een stedelijke woonomgeving verkiezen. Er wordt aangegeven dat dit voor sommige vluchtelingen zo kan zijn omwille van de nabijheid van bijvoorbeeld een eigen gemeenschap⁹ en de mogelijkheden tot het uitbouwen van een netwerk. Bovendien zijn verschillende diensten en voorzieningen (e.g. supermarkten, scholen, het OCMW, de Nederlandse les, etnisch-culturele en religieuze voorzieningen) er makkelijker bereikbaar. Pas erkende vluchtelingen hebben immers nog geen auto of fiets en dienen hierdoor te voet of met het openbaar vervoer op de gewenste locatie te geraken. Op vlak van openbaar vervoer gaat de voorkeur uit naar de bus vermits ze over een goedkoop lijnabonnement beschikken. Wanneer de bereikbaarheid van diensten en voorzieningen moeilijk is, zou dit de integratie van vluchtelingen in de Belgische maatschappij bemoeilijken. Daarnaast halen sommige medewerkers aan dat woningen in de stad goedkoper zijn.³⁹ Anderen vermelden daarentegen dat de huurprijs in steden hoger kan zijn.^{40,41} Verder zouden vooral jongeren en alleenstaanden stedelijke omgevingen verkiezen.³⁹

Anderzijds weerspiegelen deze cijfers niet altijd de wensen van vluchtelingen, maar de **locatie van beschikbare en betaalbare woningen**.^{39,41} Zo is het volgens medewerkers van Caritas zo goed als onmogelijk om binnen een termijn van twee maanden een woning te vinden in de gewenste woonomgeving. Zelfs indien een bepaalde stedelijke omgeving verkozen wordt, dient vaak breder gezocht te worden dan de gewenste stad.³⁹ Daarnaast zijn er vluchtelingen die liefst

³⁸ Belgische federale overheid. Trends op de Belgische arbeidsmarkt (1983-2013). Gedownload op 1 april 2017, van http://statbel.fgov.be/nl/binaries/analyse-b_nl_tcm325-261813.pdf

³⁹ Dillen, J. & Annys, V. (Caritas International), *persoonlijke communicatie*, 29 november 2016.

⁴⁰ Vluchtelingenwerk Vlaanderen (2016). Ik ben erkend als vluchteling en zoek een woning. Gedownload op 22 maart 2017, van http://www.vluchtelingenwerk.be/system/tdf/20161028_-_brochure_ik_zoek_een_woning.pdf?file=1&type=file&id=4735&force

⁴¹ Dresselaers, K. (OCMW Leuven), *persoonlijke communicatie*, 12 oktober 2016.

in de buurt van het opvangcentrum of LOI willen blijven wonen. De reeds ontwikkelde lokale binding speelt hierbij een rol.⁹ Zo merken medewerkers van Caritas dat sommige gezinnen verkiezen dat hun kinderen naar dezelfde school kunnen blijven gaan en contact houden met hun vrienden.³⁹ Andere redenen die meespelen bij de voorkeur voor een bepaalde woonomgeving zijn de bewuste keuze om niet met een meerderheid van mensen uit de eigen gemeenschap samen te wonen of een betere ondersteuning van het lokaal OCMW. De eigenlijke voorkeur kan ook gaan naar een rustige buurt. Dit vanwege de voorkeur voor een landelijke woonomgeving⁹ of een gemakkelijker contact met de bureaus in deze buurten.⁴⁰ Bovendien stellen medewerkers van Caritas vast dat sommige vluchtelingen denken dat hun kinderen er sneller de taal leren en integreren. Vooral gezinnen zouden hierbij een rustige woonomgeving verkiezen. Wel speelt de bereikbaarheid van een stad nog steeds een rol.³⁹ Ondanks deze mogelijke voorkeur om niet te verhuizen naar een stad gebeurt dit soms toch uit noodzaak. Immers, het aantal betaalbare huurwoningen is vaak beperkt in de rand van steden en in landelijke gemeenten.^{9,42} Zo zijn er vooral villa's of grote huizen en weinig studio's of appartementen.³⁹ In de stad is dit aanbod groter.^{9,42} Wel melden verschillende organisaties dat dit ruimere aanbod aan betaalbare woningen niet betekent dat de woningen ook geschikt en in een goede staat zijn.^{41,43}

Naast deze verhuisbewegingen van pas erkende en subsidiair beschermde vluchtelingen, wordt vastgesteld dat veel vluchtelingen binnen **1 à 2 jaar opnieuw verhuizen**. Het beschikbare aanbod, en niet de wensen van vluchtelingen, is in eerste instantie immers sterk meebepalend in de keuzes die gemaakt worden op vlak van de woonomgeving. Zo wordt aangeraden een beschikbare woning te accepteren zelfs indien de vluchtelingen een andere woonomgeving wensen. Dit geldt bovendien niet alleen voor de woonomgeving, maar ook voor de eigenlijke woning. In de toekomst kan vervolgens verhuisd worden naar een meer gewenste woonomgeving en woning. Hierbij wordt aangegeven dat het vinden van werk de mogelijkheid kan creëren om in duurder woningen in te trekken. Daarnaast kan gezinshereniging leiden tot een verhuisbeweging naar grotere woningen.³⁹

3.4.2. Oorspronkelijk aanbod aan woningen

Het aanbod aan beschikbare en betaalbare woningen lijkt dus een belangrijke factor te zijn bij de keuzes die gemaakt worden op vlak van huisvesting. Een vluchteling heeft immers maar twee, maximaal vier,⁴⁴ maanden tijd om een woning te vinden.^{11,21} Vanwege het beperkte budget van pas erkende of subsidiair beschermde vluchtelingen behoren sociale en goedkope private huurwoningen tot hun mogelijkheden.

⁴² Özcan, M. (Vastgoedmakelaar), *persoonlijke communicatie*, 31 maart 2016.

⁴³ Bödges, E. (CAW Antwerpen), *persoonlijke communicatie*, 16 maart 2017.

⁴⁴ **Indien goedgekeurd door Fedasil kan twee keer een maand uitstel gevraagd worden.**

Vluchtelingenwerk Vlaanderen (2017). Wanneer eindigt het recht op opvang? Geraadpleegd op 26 mei 2017, van https://steunpuntwonen.be/Documenten_2016-

[2020/Studiedagen/Het_grondrecht_op_wonen_naar_een_meer_resultaatsgerichte_aanpak_-_10_maart_2017/02-lore-robeyns-reshad-jalali-praktijk-huisvesting.pdf](https://steunpuntwonen.be/Documenten_2016-2020/Studiedagen/Het_grondrecht_op_wonen_naar_een_meer_resultaatsgerichte_aanpak_-_10_maart_2017/02-lore-robeyns-reshad-jalali-praktijk-huisvesting.pdf)

SOCIALE HUURWONINGEN

De meeste vluchtelingen komen in aanmerking voor een **sociale huurwoning**. Het voordeel van zo een woning is dat de huurprijs lager ligt dan op de private markt.⁴⁰ Zowel Sociale Huisvestingsmaatschappijen (SHM) als Sociale Verhuurkantoren (SVK) bieden zulke sociale woningen aan.

Sociale Huisvestingsmaatschappijen zijn zelf in het bezit van woningen en verhuren deze aan mensen met een laag inkomen. De toekenning gebeurt chronologisch op basis van een wachtlijst.⁴⁷ Het huren van een woning van een SHM blijkt echter zo goed als uitgesloten voor pas erkende vluchtelingen vermits de wachtlijsten zeer lang zijn. Twee maanden worden hierdoor als te kort ervaren om bovenaan op de wachtlijst te geraken.^{42,45} Hun statuut geeft bovendien geen recht op voorrang.²¹ Toch is het van belang dat een vluchteling ingeschreven is op deze wachtlijst. In Vlaanderen kan een vluchteling immers een huursubsidie en, indien deze vier jaar onafgebroken op de wachtlijst staat, een huurpremie ontvangen.^{40,46} Bovendien zijn enkele afwijkingen mogelijk waardoor vluchtelingen toch versneld toegang kunnen krijgen tot een sociale woning van een SHM.⁹

Anderzijds worden sociale woningen aangeboden door **Sociale Verhuurkantoren**. SVK's huren woningen van particuliere eigenaars en verhuren deze onder aan mensen met een laag inkomen en hoge woonneed,⁴⁷ waaronder vluchtelingen.⁴⁸ Ondanks deze onderverhuring wordt ook hier de woning ter beschikking gesteld tegen een lagere huurprijs dan gelijkaardige woningen op de privémarkt.⁴⁹ SVK's werken niet met een wachtlijst, maar met een puntensysteem.⁴⁰ Wanneer vluchtelingen geen woning vinden, zullen ze als dakloos beschouwd worden waardoor ze hoog scoren. Hierdoor krijgen ze voorrang op huishoudens met een lagere score, ook al staan deze reeds langer op de lijst. Anderzijds werken sommige SVK's met een systeem van lokale binding. Zo krijgt wie al een aantal jaar⁵⁰ in de gemeente woont extra punten.⁵¹ Volgens een medewerkster van Vluchtelingenwerk Vlaanderen geraken vluchtelingen hierdoor moeilijk bovenaan de lijst ondanks hun hoge woonneed.⁵² Omwille van deze reden en het beperkte aanbod kan ook een grote groep vluchtelingen niet in deze sociale woningen terecht. Verder kunnen **gemeenten en OCMW's** beschikken over huurwoningen.⁵³ Zij kunnen kiezen om te werken met een puntensysteem of wachtlijst.⁵⁴

⁴⁵ Inschrijving bij een SHM is sinds eind oktober mogelijk met een vluchtelingenattest (i.e. de bevestiging van de positieve beslissing van het CVGS). Voordien was inschrijving in het bevolkings- of vreemdelingenregister nodig.⁹

⁴⁶ Vlaamse overheid. Voor wie is de Vlaamse huursubsidie? Geraadpleegd op 26 mei 2017, van <https://www.wonenvlaanderen.be/premies/voor-wie-de-vlaamse-huursubsidie>

⁴⁷ Vlaamse maatschappij voor sociaal wonen. Bij een sociaal verhuurkantoor. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <https://www.vmsw.be/Home/lk-ben-particulier/Huren-van-een-sociale-woning/Bij-wie-kunt-u-huren/Bij-een-sociaal-verhuurkantoor>

⁴⁸ Ook de inschrijving voor een woning van een SVK mogelijk met een vluchtelingenattest (i.e. de positieve beslissing van het CGVS). Om daadwerkelijk toegewezen te worden aan een woning van het SVK is het voorlopig nodig om ingeschreven te zijn in het bevolkings- of vreemdelingenregister. Voor deze inschrijving is echter een domicilieadres nodig, wat betekent dat de vluchteling reeds een woning gevonden dient te hebben. Dit probleempunt staat geagendeerd bij de afdeling woonbeleid.⁹

⁴⁹ Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). *Diversiteitsbarometer Huisvesting*. Brussel: Interfederaal Gelijkekansencentrum, p. 43.

⁵⁰ Het aantal jaar wordt vastgelegd in het toewijzingsreglement van de gemeente.

⁵¹ De Vlaamse regering (2007). Besluit van de Vlaamse Regering tot reglementering van het sociale huurstelsel ter uitvoering van titel VII van de Vlaamse Wooncode. Geraadpleegd op 26 mei 2017, van <https://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1016403.html>

⁵² Robeyns, L. (Projectmedewerker integratie Vluchtelingenwerk Vlaanderen), *persoonlijke communicatie*, 15 mei 2017.

⁵³ Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). *o.c.*, p. 44.

⁵⁴ Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). *o.c.*, p. 93.

PRIVATE HUURWONINGEN

Het aantal sociale woningen is laag in Vlaanderen. De vraag ligt immers 70% hoger dan het aanbod.⁵⁵ Hierdoor moeten de meeste vluchtelingen op zoek gaan naar een woning op de **private huurmarkt**.^{39,42} Ook op de private huurmarkt is er echter een gebrek aan kwaliteitsvolle en betaalbare huurwoningen.^{42,56} Bovendien wordt gemeld dat het aanbod afneemt.⁴³

Bij de verhuur van private woningen speelt de **vrije markt van vraag en aanbod**.⁵⁷ Door de grote vraag is de prijs-kwaliteit verhouding van de goedkopere huurwoningen erop achteruit gegaan.⁵⁵ De grote vraag maakt het bovendien mogelijk voor verhuurders om die kandidaat te selecteren waarvan verwacht wordt dat deze de voorwaarden van de huurovereenkomst (e.g. de betaling van de huur, het onderhoud van de woning) het best zal naleven.^{58,59,60} Deze selectie van de verhuurder is legaal indien het niet gebaseerd is op ongefundeerde vooroordelen tegenover bepaalde categorieën van mensen.⁶¹ Toch lokt de huidige context **selectie- en discriminatiestrategieën** uit. Uit **onderzoek** van sociologen Kristof Heylen en Katleen Van den Broeck⁵⁹ blijkt dat er effectief sprake is van discriminatie in de Belgische private huurmarkt. Deze discriminatie gebeurt op basis van etniciteit, beperkingen, geslacht en financieel vermogen. Onderzoek van sociologen Ad Coenen, Koen Van der Bracht en Bart Van de Putte⁵⁸ toont bovendien aan dat discriminatie van etnisch-culturele minderheidsgroepen frequent voorkomt in Vlaanderen en hoofdzakelijk in het goedkope segment van de huurmarkt. In de concurrentie met andere potentiële huurders bevinden vluchtelingen zich dus in een zwakke positie.

In de praktijk wordt hun **vermogen** (i.e. de financiële middelen en inkomsten) als de grootste barrière ervaren.¹⁴ Veel eigenaars willen hun woning niet verhuren aan personen die afhankelijk zijn van het OCMW voor een leefloon en verkiezen dus kandidaten met een eigen inkomen. Dit is een vorm van discriminatie vermits selectie enkel mag gebeuren op basis van de hoogte van het inkomen en niet op basis van de aard van het inkomen.⁶² Bovendien wordt aangegeven dat een eigenaar een sterk vertrouwen moet hebben in het OCMW wanneer gekozen wordt voor een vluchteling als huurder. Immers, op het moment van het tekenen van het contract beschikt de vluchteling nog niet over een leefloon, huurwaarborg en huursubsidie.³⁹ Deze worden door het OCMW slechts uitgekeerd nadat de vluchteling een domicilieadres kan voorleggen. Dit kan echter pas wanneer de vluchteling reeds een woning gevonden heeft.⁹ Daarnaast wordt gemeld dat veel verhuurders en makelaars de 1/3de richtlijn hanteren voor het selecteren van kandidaat huurders.^{39,41} Deze richtlijn is afkomstig van de banksector en stelt dat slechts 1/3de van de netto-inkomsten besteed mag worden aan de terugbetaling van een lening.⁶³ Momenteel wordt zo ook door eigenaars vereist dat maximaal 1/3de van het maandelijkse budget mag uitgegeven worden aan de huur.^{39,41,64} Vermits de meeste vluchtelingen, na het vinden van een woning,

⁵⁵ Zwart, S. (2015). Maintaining an Efficient and Equitable Housing Market in Belgium. *IDEAS Working Paper Series from RePEc*.

⁵⁶ Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). *o.c.*, p. 144.

⁵⁷ Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). *o.c.*, p. 146.

⁵⁸ Coenen, A., Van der Bracht, K. & Van de Putte, B. (2015). Hoe toegankelijk is de huurmarkt? *Ruimte & Maatschappij*, 6(3), 54-72.

⁵⁹ Heylen, K., & Van Den Broeck, K. (2016). Discrimination and selection in the Belgian private rental market. *Housing Studies*, 31(2), 223-236. doi:10.1080/02673037.2015.1070798

⁶⁰ Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). *o.c.*, p. 28.

⁶¹ Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). *o.c.*, p. 29.

⁶² Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). *o.c.*, p. 156.

⁶³ Hoeveel kan ik lenen? Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.lening.org/hoeveel-kan-ik-lenen/>

⁶⁴ Huysmans, L. (CAW Antwerpen a), *persoonlijke communicatie*, 6 maart 2017.

slechts beschikken over een leefloon krijgen ze 867,40 euro als alleenstaande of 1.156,53 als gezin of 578,27 euro als samenwonende.⁶⁵ Hierdoor mag de huurprijs volgens de 1/3de regel niet hoger zijn dan respectievelijk 289,13 euro, 385,51 euro of 192,76 euro per maand. Het blijkt echter onmogelijk te zijn om een private huurwoning te vinden tegen deze prijs.³⁹

Naast het vermogen kan ook hun **etnische achtergrond** de zoektocht bemoeilijken.^{41,42,59} Enerzijds zijn er volgens een medewerker van het CAW Antwerpen verhuurders die een afkeer hebben van vreemdelingen.⁴³ Anderzijds heerst bij sommige verhuurders angst voor slecht onderhoud, betalingsproblemen, overbevolking door grote gezinnen en problemen met de burens vanwege de verschillende levensstijl, waarden en normen.⁶⁶ Bovendien wordt gemerkt dat vluchtelingen te maken krijgen met een taalbarrière. Het contacteren van eigenaars en het begrijpen van een huurcontract is hierdoor niet altijd eenvoudig.³⁹ Ondanks deze moeilijkheden wordt vastgesteld dat er geen verband bestaat tussen taalkennis en de kans om gediscrimineerd te worden door verhuurders.⁵⁸ Wel is het mogelijk dat sommige eigenaars huurders verkiezen waarmee de communicatie eenvoudiger verloopt.⁶⁷

Verder blijkt het vinden van een **particuliere woning** gemakkelijker te verlopen dan wanneer immokantoren gecontacteerd worden. Zo ondervinden medewerkers van Caritas dat ze een eigenaar gemakkelijker kunnen overtuigen om te verhuren aan vluchtelingen wanneer er rechtstreeks contact is.³⁹ Ook een makelaar die zich engageert voor vluchtelingen herkent het probleem om eigenaars en makelaars te overtuigen. Zij probeert dit aan te pakken door een positief beeld te schetsen van vluchtelingen met behulp van video's.⁴²

3.4.3. Gevolgen van het beperkte aanbod

Vanwege de grote druk op zowel het sociale als het goedkope private segment van de huurmarkt^{41,60,64} verloopt het vinden van een woning dus moeilijk bij vluchtelingen.^{22,39} Dit beperkte aanbod is reeds enkele jaren een probleem⁶⁸ en nam toe door de stijging van het aantal asielzoekers die in 2015 asiel aanvroegen en waarvan in 2016 de asielprocedure afliep met een positieve beslissing.^{41,68} Hierdoor is er sprake van '**pakken wat er te pakken valt**'.^{39,69} Zo vertellen medewerkers van Housing Cafés⁷⁰ dat ze met vluchtelingen in gesprek gaan die door persoonlijke voorkeuren beschikbare, voldoende kwaliteitsvolle en betaalbare woning afwijzen. Indien de vluchtelingen toch gericht blijven op een bepaald type woning of een specifieke woonomgeving zullen zij op eigen houtje verder moeten zoeken.³⁹ Een medewerker van het CAW Antwerpen haalt bovendien aan dat de vluchtelingen zich moeten aanpassen aan de beschikbare woningen, gebouwd volgens de Belgische wooncultuur. Hij gelooft niet dat eigenaars of bouwpromotoren woningen kunnen bouwen die aangepast zijn aan hun culturele wensen en noden.⁴³ Voor het in rekening brengen van de wensen en noden van vluchtelingen omtrent wonen is er momenteel dus geen ruimte.

⁶⁵ POD Maatschappelijke Integratie (2016). (Equivalent) leefloon. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.mi-is.be/nl/equivalent-leefloon>

⁶⁶ Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). *o.c.*, p. 219.

⁶⁷ Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). *o.c.*, p. 220.

⁶⁸ Vluchtelingenwerk Vlaanderen (2016). Je woning verhuren aan een vluchteling. Gedownload op 3 augustus 2016, van http://www.vluchtelingenwerk.be/system/tdf/20160525_-_brochure_verhuren_aan_een_vluchteling.pdf?file=1&type=file&id=3821&force=

⁶⁹ Robeyns, L. (Projectmedewerker integratie Vluchtelingenwerk Vlaanderen), *persoonlijke communicatie*, 19 oktober 2016.

⁷⁰ Zie §3.4.4. Hulp in deze huisvestingsproblematiek, Hulp op vrijwillige basis

Bovendien leidt het gebrek aan sociale woningen en de zwakke positie in de concurrentiestrijd op de private huurmarkt er vaak toe dat enkel **kleine, vochtige, slecht of niet geïsoleerde, energieverblindende en verouderde huurwoningen** als enige mogelijkheid overblijven.^{39,60} Wel grijpt de wetgeving hierop in met behulp van kwaliteitsvoorwaarden voor woningen. Deze moeten echter door de huurder afgedwongen worden. Hierdoor riskeert de huurder uit de woning gezet te worden of dient deze een hogere huurprijs te betalen na opknappingswerken.⁷¹

Het beperkte aanbod heeft ook als gevolg dat er vluchtelingen bij **huisjesmelkers** belanden. Zowel medewerkers van Vluchtelingenwerk Vlaanderen, het OCMW als het CAW Antwerpen hebben weet van zulke situaties. Er doen verhalen de ronde van matrasverhuur, overbevolking, slapen in shiften en opdeling in kamertjes.^{9,41,69} Vluchtelingen hebben echter niet de mogelijkheid om hierover te getuigen, vermits dit tot gevolg kan hebben dat ze de woning dienen te verlaten.⁶⁹ Een woning kan immers ongeschikt, onbewoonbaar of overbewoond verklaard worden volgens de Vlaamse Wooncode.⁷² Wel zijn er mogelijkheden om deze situaties tegen te gaan. Het OCMW van Antwerpen kent bijvoorbeeld geen huurwaarborg toe aan huurders die geen conformiteitsattest kunnen voorleggen van de toekomstige huurwoning.⁷³ Dit conformiteitsattest kan door de verhuurders van de toekomstige woning aangevraagd worden bij de gemeente en toont aan dat de huurwoning aan de Vlaamse woningnormen voldoet.⁷⁴ Deze regel geldt echter niet in heel Vlaanderen. Bovendien is het ook mogelijk om een woning te huren zonder beroep te doen op een huurwaarborg van het OCMW.

Daarnaast zijn er vluchtelingen die geen woning vinden binnen de twee maanden. Zij komen in de **daklozenopvang** terecht.^{39,69} Momenteel gebeurt er geen registratie van het aantal vluchtelingen dat zonder huisvesting het LOI verlaat.⁹

Toch is het vinden van een woning van belang. Iedereen heeft immers **recht op menswaardig wonen**,^{72,75} maar voor pas erkende of subsidiair beschermde vluchtelingen betekent het ook een mogelijkheid om zich te **domiciliëren**. Dit domiciliëadres is de eerste stap tot inburgering. Het is immers nodig voor de uitoefening van burgerrechten, zoals de aanvraag van een leefloon, gezinshereniging,⁹ inschrijving in het vreemdelingenregister, het ontvangen van een huurwaarborg en eventueel de eerste maand huur bij het OCMW.⁴¹ Ook voor het volgen van Nederlandse les en de aanvraag van een identiteitskaart is dit domiciliëadres verplicht.⁷⁶ Zonder dit domiciliëadres geraken vluchtelingen dus in een vicieuze cirkel.⁴² Vandaar dat huisvesting beschouwd kan worden als een eerste stap voor de start van vluchtelingen in België.⁶⁸

⁷¹ Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). *o.c.*, p. 151.

⁷² Departement RWO (2009). Vlaamse Wooncode. Geconsolideerde versie oktober 2009, p. 14. Gedownload op 23 maart 2017, van http://www.huisvesting-regio-izegem.be/websites/35/uploads/file/CA/Vlaamse_wooncode_2009.pdf

⁷³ OCMW Antwerpen. Huurwaarborg. Geraadpleegd op 26 mei 2017, van <https://ocmw.antwerpen.be/ik-zoek-hulp/wonen/financiële-tussenkomsten/huurwaarborg>

⁷⁴ Agentschap Informatie Vlaanderen. Conformiteitsattest voor (huur)woningen. Geraadpleegd op 31 maart 2017, van <https://www.vlaanderen.be/nl/bouwen-wonen-en-energie/huren-en-verhuren/conformiteitsattest-voor-huurwoningen>

⁷⁵ (2014). De Belgische grondwet. Geraadpleegd op 26 mei 2017, van http://www.senate.be/doc/const_nl.html

⁷⁶ Caritas International (2016). U wilt een appartement of een huis aan een vluchteling verhuren? Veelgestelde vragen. Gedownload op 19 maart 2017, van <http://www.caritasinternational.be/wp-content/uploads/2016/08/FAQ-woning-verhuren-aan-vluchteling.pdf?x32395>

3.4.4. Hulp in deze huisvestingsproblematiek

Vanwege deze moeilijke zoektocht hebben veel vluchtelingen nood aan hulp. Deze hulp wordt gevraagd aan woondiensten, woonbegeleiders en vrijwilligersorganisaties.⁷⁷ Hulp kan immers zowel vanuit het beleid als vanuit vrijwillige initiatieven komen. In wat volgt wordt de aangeboden hulp van deze twee besproken.

HULP VANUIT HET BELEID

Regelgeving kan invloed uitoefenen op het aanbod aan woningen binnen de sociale en private huurmarkt. Regels omtrent de kwaliteitsbewaking van woningen en het beleid over sociale woningen is opgenomen in de Vlaamse wooncode en is dus Vlaamse materie. De uitwerking van het woonbeleid op lokaal vlak is echter de verantwoordelijkheid van de gemeenten. Zo staan zij in voor de kwaliteitscontrole en dienen ze sociale woonprojecten te stimuleren, woonbehoeftige gezinnen en alleenstaanden te ondersteunen en de kwaliteit van het woonpatrimonium en de woonomgeving te bewaken. Bovendien dienen ze er op toe te zien dat woonprojecten van hunzelf, van sociale woonorganisaties en van het OCMW op elkaar zijn afgestemd.⁷²

Vanuit het Vlaamse woonbeleid wordt ingezet op een **verhoging van het aantal sociale woningen**. Zo kreeg iedere gemeente een bindend sociaal objectief opgelegd.⁷⁸ Dit houdt in dat het aantal sociale woningen waarover een gemeente beschikt minimaal 9% van het aantal huishoudens in de gemeente dient te bedragen tegen 2023.⁷⁹ Of dit in de praktijk echter realiseerbaar is, kan in vraag gesteld worden. Ondanks het bijbouwen van nieuwe sociale woningen nam het tekort toe. Dit vanwege een reële en potentiële sociale vraag die onverzadigbaar lijkt.⁸⁰ Bovendien legt de Vlaamse Wooncode kwaliteitseisen op voor woningen. Woningen dienen bijvoorbeeld te beantwoorden aan een minimale omvang.⁷² Volgens de directeur van een OCMW leidt vervangnieuwbouw van oudere gebouwen hierdoor tot steeds minder woningen binnen dezelfde bouwoppervlakte.⁴¹ Daarnaast komt, ondanks de grote nood aan goedkope huurwoningen, het bijbouwen van woningen waarschijnlijk te laat. Er wordt immers aangegeven dat het nog een tijd duurt voordat deze woningen klaar zijn terwijl vluchtelingen er nu nood aan hebben.^{39,43} Bovendien is er het vermoeden dat vluchtelingen door de lange wachtlijst nog steeds niet binnen de twee maanden geholpen kunnen worden, tenzij het aanbod sociale woningen enorm stijgt.³⁹

Naast regelgeving omtrent het aanbod aan woningen heeft het beleid invloed op **welke instantie verantwoordelijk** is voor het aanbieden van hulp in de zoektocht naar een woning. Gedurende de transitieperiode (i.e. de verblijfsperiode in het LOI) krijgen vluchtelingen nog steeds maatschappelijke begeleiding. De taak van de maatschappelijk assistent is onder meer het ondersteunen van de zoektocht naar huisvesting.⁹ De manier waarop dit aangepakt wordt, verschilt onderling.³⁹ Zo helpen sommigen bijvoorbeeld enkele dagen in de week met het contacteren van eigenaars, anderen helpen enkel met het huurcontract.³⁹ Indien gedurende de

⁷⁷ Regionale Welzijnsraad Roeselare-Tielt. Draaiboek voor het werken met woonbuddies. Gedownload op 3 augustus 2016, van http://www.vluchtelingenwerk.be/system/tdf/draaiboek_voor_het_werken_met_woonbuddysroeselaere.pdf?file=1&type=file&id=3185&force

⁷⁸ Vlaamse overheid. Bindend sociaal objectief: welke opdracht heeft uw gemeente inzake het realiseren van sociaal woonaanbod? Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <https://www.wonenvlaanderen.be/grond-en-pandenbeleid/bindend-sociaal-objectief-welke-opdracht-heeft-uw-gemeente-inzake-het>

⁷⁹ Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). o.c., p. 64.

⁸⁰ Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). o.c., p. 85.

transitieperiode geen woning gevonden wordt, zijn vluchtelingen in principe dakloos.⁸¹ Vermits ze legaal verblijvende dakloze vreemdelingen zijn is het OCMW verplicht om op de meest passende wijze, binnen zijn wettelijke opdracht, hulp te bieden.^{82,83} Het OCMW van de feitelijke verblijfplaats dient de vluchtelingen dus ook na de periode van twee maanden te begeleiden. De manier waarop hulp geboden wordt verschilt lokaal.⁹ Dit kan bijvoorbeeld door financiële steun te bieden (e.g. betaling van de huurwaarborg), het zoeken naar noodopvang waarna vervolgens verder gezocht kan worden naar een eigen woning of door de vluchtelingen langer in het LOI te laten verblijven. In verband met dit laatste meldt de directeur van een OCMW dat ze de LOI plaats dienen te schorsen, waardoor ze tijdelijk geen vergoeding krijgen voor de woning.⁸¹ Sommige OCMW's zoeken hierbij actief mee naar een woning, anderen laten dit over aan vrijwilligers of de vluchtelingen zelf.⁹ In dit verband blijkt dat de maatschappelijk assistenten niet altijd voldoende tijd hebben voor het helpen zoeken naar een woning.^{39,43}

OCMW's zijn dus verplicht tot het bieden van hulp, maar dit dient zich niet noodzakelijk te vertalen in een verhoging van het lokale woonaanbod. Wanneer OCMW's het aanbod verhogen, kan dit immers een ongewenst aanzuigeffect creëren. Vluchtelingen zijn afhankelijk van steun van het lokale bestuur. Daarnaast zullen zij weinig belastingen betalen en kampen zij vaak met andere problemen (e.g. trauma's). Vandaar dat de directeur van een OCMW meldt dat het opvangen van vluchtelingen weinig voordeel heeft voor een lokaal bestuur.⁴¹ Bovendien kan het aantrekken van vluchtelingen volgens hem gepaard gaan met het aantrekken van een huisvestingsprobleem.⁴¹ Alleenstaande vluchtelingen kunnen immers gezinshereniging aanvragen. Wanneer dit binnen het jaar na erkenning gebeurt, dienen ze niet te bewijzen dat ze over een geschikte woning beschikken.²¹ Vermits deze alleenstaanden een leefloon voor één persoon ontvangen, hebben ze vaak niet de mogelijkheid om een voldoende grote woning te huren. De directeur haalt aan dat vluchtelingengezinnen hierdoor terecht kunnen komen in kamers die te klein zijn.⁴¹ Omwille van deze mogelijk optredende moeilijkheden wordt gemerkt dat sommige OCMW's de vluchtelingen aansporen om in andere buurten op zoek te gaan naar een woning in plaats van het lokale woonaanbod te verhogen.⁶⁴

HULP OP VRIJWILLIGE BASIS

Om vluchtelingen bijkomend te ondersteunen in de zoektocht naar een woning worden verschillende initiatieven vrijwillig ondernomen. Dit gebeurt zowel door lokale besturen en organisaties die gebruik maken van overheidssubsidies (e.g. CAW's en OCMW's) als op initiatief van burgers. Welke initiatieven genomen worden, hangt vooral af van hun welwillendheid volgens een medewerkster van het CAW. Bovendien speelt de grootte van de toestroom aan vluchtelingen op lokaal niveau een rol.⁶⁴ Hoewel de initiatieven hierdoor lokaal verschillen kunnen enkele type projecten onderscheiden worden. Zo zijn er initiatieven waarbij hulp wordt aangeboden bij het contacteren van verhuurders, databases worden ontwikkeld, woningen worden onderverhuurd of het aanbod aan goedkope huurwoningen wordt verhoogd.

⁸¹ Dresselaers, K. (OCMW Leuven), *persoonlijke communicatie*, 29 maart 2017.

⁸² *Gerechtigd wetboek*. Geraadpleegd op 29 maart 2017, van

http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1998113033&table_name=wet

⁸³ Vluchtelingenwerk Vlaanderen. Informatiefiche voor lokale besturen. Gedownload op 31 maart 2017, van

<http://www.vvsg.be/zoeken/pages/results.aspx?k=informatiefiche%20lokale%20besturen>

Contacteren van verhuurders

Verschillende projecten ondersteunen vluchtelingen bij het **contacteren van verhuurders**. Door de taalbarrière vinden vluchtelingen vaak moeilijk hun weg op immobiliënwebsites en het bellen naar eigenaars van huurwoningen blijkt niet eenvoudig te zijn.⁸⁴ Daarnaast is het voor sommigen moeilijk om uit te leggen hoe de tussenkomst van het OCMW – bijvoorbeeld bij de betaling van de huurwaarborg - werkt. Vluchtelingen kennen zelf het systeem nog niet goed door hun recente aankomst in België.³⁹ Naast het aanbieden van hulp bij het contacteren van eigenaars wordt bij sommige projecten meegegaan op huisbezoek.⁸⁴ Verder worden de vluchtelingen bij enkele initiatieven tijdelijk opgevolgd na het intrekken in de woning. Zo wordt gecontroleerd of de nodige administratieve stappen ondernomen zijn (e.g. aanvraag installatiepremie,⁸⁵ leefloon, huurwaarborg, huurtoeslag, brandverzekering).³⁹ Bovendien worden deze initiatieven door medewerkers van Caritas niet enkel gezien als een gelegenheid om contracten binnen te halen. Het is ook een moment waarop de vluchtelingen erkenning krijgen dat het vinden van een woning niet eenvoudig is. Bovendien merken ze dat ook anderen het moeilijk hebben en ze er niet alleen voor staan.³⁹

Dit type project wordt door verschillende gesubsidieerde **organisaties** ingezet. In Roeselare is er een woonbuddy-project door samenwerking van zes partners, namelijk de woondienst van de stad Roeselare, vzw Werkspoor, de woondienst van de regio Roeselare, OCMW Roeselare, het CAW en het Meldpunt Discriminatie).^{77,86} In Gent is er het project Taskforce waarbij de krachten van stadsdiensten, het OCMW, partnerorganisaties en het middenveld gebundeld worden.⁸⁷ Daarnaast hebben bijvoorbeeld het OCMW van Rumst en Schoten^{88,89} en de meeste CAW's in Vlaanderen⁶⁴ (e.g. CAW De Kampen in Turnhout)⁹⁰ een gelijkaardig project. Ook Caritas International biedt deze hulp aan, namelijk in de vorm van Housing Cafés. Zij werken echter op basis van eigen fondsen. De Housing Cafés worden georganiseerd in Antwerpen, Brussel en Luik.³⁹ Bij al deze projecten wordt samengewerkt met vrijwilligers.

Daarnaast kunnen burgers volledig **vrijwillig** een 'woonclub' oprichten in hun gemeente.⁸⁴ Voorbeelden van zo een 'woonclub' zijn Woonhulp voor vluchtelingen in Lier⁹¹, Buren zonder grenzen in Leuven,⁹² het EVA-Centrum in Ekeren,⁹³ Living in Kuurne,⁹⁴ Solidariteit Onthaalhuis Christus Koning (SOCK) in Brugge⁹⁵, de Woongroep Aalst⁹⁶ en De Herberg in Asse.⁹⁷

⁸⁴ Orbit vzw. Ik doe mee! Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.woninggezocht.be/ik-doe-mee/3-trajecten/>

⁸⁵ Een installatiepremie is een eenmalige geldsom die door het OCMW wordt toegekend om zo het intrekken en inrichten van een woning mogelijk te maken. Het kan gebruikt worden om meubels te kopen of aansluitingen (e.g. elektriciteit, gas) te betalen.

OCMW (2008). De installatiepremie. Geraadpleegd op 26 mei 2017, van http://www.ocmw-info-cpas.be/fiche_FV_nl/la_prime_dinstallation

⁸⁶ Soete, P. (2015, 13 maart). Woonbuddy helpt huurders. *Krant van West-Vlaanderen*, pp. 20-21.

⁸⁷ Dienst Welzijn en Gelijke Kansen (2017). Taskforce Vluchtelingen. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <https://stad.gent/samenleven-welzijn-gezondheid/diverse-stad/asiel-en-vluchtelingenbeleid/taskforce-vluchtelingen>

⁸⁸ OCMW Rumst (2016). Gezocht! Gemotiveerde vrijwilligers. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.rumst.be/nieuwsdetail/1187/gezocht-gemotiveerde-vrijwilligers>

⁸⁹ OCMW Schoten. Begeleiding daklozen en vluchtelingen. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.schoten.be/ocmw/daklozen-vluchtelingen>

⁹⁰ CAW De Kempen. Hulp voor vluchtelingen? Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.cawdekempen.be/hulp-voor-vluchtelingen>

⁹¹ Van de Vel, T. Mondiale Werken regio Lier. Geraadpleegd op 18 maart 2017, van <http://www.welzijnszorg.be/projecten/mondiale-werken-regio-lier>

⁹² Vluchtelingenwerk Vlaanderen. Buren Zonder Grenzen. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.gastvrijegemeente.be/initiatieven/buren-zonder-grenzen>

⁹³ EVA-Centrum (Ekeren). Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <http://www.woninggezocht.be/de-buren/eva-centrum-ekeren/>

⁹⁴ Orbit. Living (Kuurne). Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <http://www.woninggezocht.be/de-buren/living-kuurne/>

⁹⁵ vzw Solidariteit Onthaalhuis Christus Koning. SOCK vzw (Brugge). Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <http://www.woninggezocht.be/de-buren/man-uit-brugge-verhuurt-ouderlijke-woning-aan-syrisch-gezin/>

Het helpen van vluchtelingen bij het contacteren van eigenaars blijkt de kansen te verhogen. Toch blijft deze zoektocht een **moeilijk proces**. Medewerkers van de Housing Café's vertellen gemiddeld 5 à 6 huisbezoeken te kunnen doen per 100 gecontacteerde eigenaars. Niet al deze huisbezoeken leiden bovendien tot een contract. Daarnaast zijn er situaties waarbij gebeld wordt naar een nummer waar reeds een twintig à dertigtal anderen contact mee opnamen.³⁹ Dit kan leiden tot frustraties bij de eigenaars van de woningen en is niet aangenaam voor de hulpverleners.⁴³

Ontwikkelen van databanken

Met behulp van **databanken** kan het meermaals contacteren van dezelfde eigenaars en de frustraties die hiermee gepaard gaan, verminderd worden. Het CAW in Antwerpen startte het project 'Wooncheck'. Het doel is een databank te ontwikkelen waarin woningen opgelijst worden die niet meer beschikbaar zijn. Zo kan terug gevonden worden welke eigenaars reeds een huurder vonden of niet willen verhuren aan vluchtelingen of andere mensen die een leefloon krijgen van het OCMW.⁴³ Vluchtelingenwerk Vlaanderen ontwikkelde het woonplatform 'Mijn huis, jouw thuis'. Deze databank bevat woningen waarvan de eigenaars net wel bereid zijn om te verhuren aan vluchtelingen.⁹⁸ Het project Restart – House Of Hope gaat onder meer op zoek naar woningen die op korte termijn vrijkomen en waarvan de eigenaars open staan om deze te verhuren aan vluchtelingen.⁹⁹ Deze woningen worden geplaatst op het woonplatform van Vluchtelingenwerk Vlaanderen. Bij het project 'Woning gezocht, burens gevonden' van Orbit vzw wordt onder meer een overzicht gegeven van burgerinitiatieven rond huisvesting voor erkende vluchtelingen.¹⁰⁰

Onderverhuuring

Enkele initiatieven spelen in op de zwakke positie die vluchtelingen hebben in de concurrentiestrijd op de private huurmarkt. Dit wordt gedaan door woningen te huren en vervolgens **onder te verhuren** aan vluchtelingen. Vrijwilligers kunnen dit bijvoorbeeld doen door de oprichting van een vzw. Voorbeeld hiervan zijn de vzw Huizen van vrede in Brugge¹⁰¹ en de Porta Aperta.¹⁰²

Aanbod verhogen

Verschillende projecten trachten het beschikbare **aanbod aan woningen te verhogen**. Het doel hierbij is veelal om de verhoging van het aanbod op korte termijn te realiseren vermits de toestroom aan vluchtelingen op dit moment plaatsvindt. De manier waarop dit aangepakt wordt verschilt.

⁹⁶ Lievens, R. (2017, 10 februari). "Vluchteling is betrouwbare huurder". Woongroep wil angst bij verhuurders wegnemen door bemiddeling. *HLN*. Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <http://www.hln.be/regio/nieuws-uit-aalst/-vluchteling-is-betrouwbare-huurder-a3077159/>

⁹⁷ Herremans, S. (2016). ASSE - Woongroep 'De Herberg' zoekt huurwoningen voor vluchtelingen. Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <https://editiepajot.com/regios/2/articles/52020>

⁹⁸ Vluchtelingenwerk Vlaanderen. Mijn huis jouw thuis. Geraadpleegd op 31 maart 2017, van <https://www.mijnhuisjouwthuis.be>

⁹⁹ Restart-House Of Hope. Kernactiviteiten. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van https://www.facebook.com/pg/Restart-House-Of-Hope-298653043806216/about/?ref=page_internal

¹⁰⁰ Orbit vzw. De burens. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.woninggezocht.be/category/de-burens/>

¹⁰¹ Huizen van Vrede (2016). Huizen van vrede. Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <http://emmausparochie.be/huizen-van-vrede/>

¹⁰² Sint-Michielsbeweging. Vriendschap met mensen in nood. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://www.sint-michielsbeweging.be/gent/agape-gent/>

Het aanbod aan woningen kan verhoogd worden door in te spelen op de leegstand in Vlaanderen. Door **leegstaande woningen op te knappen** kunnen ze verhuurd worden aan vluchtelingen. Dit wordt onder meer gedaan door de welzijnsschakel Woonhulp voor vluchtelingen Lier.¹⁰³ Ook het OCMW van Leuven ziet dit als een mogelijkheid.⁴¹ Daarnaast zijn er initiatieven waarbij woningen opgeknapt en vervolgens aangeboden worden aan sociale verhuurkantoren. Zo kunnen deze initiatieven op een indirecte manier bijdragen aan huisvesting voor vluchtelingen. Voorbeelden hiervan zijn Collectief goed cvba^{104,105} en Koekoekwonen.¹⁰⁶

Figuur 3.6.: Collectief goed cvba

Het aanbod kan ook verhoogd worden door **modulaire woningen** te plaatsen **in de tuin van een eigenaar**. Dit was de intentie bij het Refugee Tiny House in Maldegem¹⁰⁷ en de Skilpod-woningen voor vluchtelingen.⁶⁹ Deze projecten kampen echter met het probleem dat vluchtelingen niet kunnen domiciliëren in de tuin van de eigenaar. Wel kan gewerkt worden met een referentieadres bij het OCMW. Of het OCMW dit toestaat verschilt lokaal.⁶⁹ Daarnaast is er de intentie om verschillende van deze modules samen te zetten op een braakliggend terrein. Zo was er het idee om een Tiny House park op te richten.¹⁰⁷

Figuur 3.7.: Tiny House voor vluchtelingen

Figuur 3.8.: Skilpod-woning

¹⁰³ Woonhulp voor Vluchtelingen. Woonhulp voor Vluchtelingen zoekt dringend huurwoningen. Geraadpleegd op 18 maart 2017, van <http://www.vluchtelingenregiolier.be>

¹⁰⁴ Vogels, L. (Collectief goed cvba), *persoonlijke communicatie*, 2 november 2016.

¹⁰⁵ Vogels, L. (Collectief goed cvba), *persoonlijke communicatie*, 20 februari 2017.

¹⁰⁶ Verdonck, E. (2015, 2 juni). Koekoekwonen. AVS. Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <http://www.avs.be/avsnews/koekoekwonen>

¹⁰⁷ Tiny House Belgium (2016). Het Refugee Tiny House. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://www.tinyhouseprojects.org/the-refugee-tiny-house>

Andere projecten zetten in op het **samen wonen van en met vluchtelingen**. Op die manier kunnen vluchtelingen elkaar onderling ondersteunen of kunnen ze terugvallen op een gastgezin. Dit kan in de vorm van cohousing waarbij verschillende vluchtelingen in eenzelfde woning leven, al dan niet samen met de initiatiefnemer(s). Voorbeelden hiervan zijn het project House of Colours,¹⁰⁸ Vluchtelingen Ondersteuning Sint-Niklaas¹⁰⁹ en vzw Solidariteit Onthaalhuis Christus Koning in Brugge.^{95,110} Bovendien ontwikkelde de stad Antwerpen en het OCMW Antwerpen het project CURANT waarbij duo's, bestaande uit een jonge vluchteling en een Antwerpse student, samen wonen.¹¹¹ Daarnaast werkte Vluchtelingenwerk Vlaanderen samen met Pleegzorg Vlaanderen het project 'Geef de wereld een thuis' uit. Dit project maakt het mogelijk om niet-begeleide minderjarige vluchtelingen, vluchtelingengezinnen met minderjarige kinderen of alleenstaande volwassenen met een psychische problematiek, fysieke beperking of mentale beperking tijdelijk op te vangen onder de vorm van pleegzorg.¹¹² Gedurende deze periode kan het gastgezin de vluchtelingen ondersteunen in de zoektocht naar een woning en de nodige administratieve stappen. Voor het opvangen van een vluchtelingengezin bij een pleeggezin blijft het project tot op heden kampen met administratieve en juridische obstakels meldt Vluchtelingenwerk Vlaanderen.⁵² Problemen omtrent domiciliëring kunnen opnieuw opgelost worden met behulp van een referentieadres bij het OCMW. Een andere piste zou zijn dat de overheid pleegzorg opneemt binnen zorgwonen.⁶⁹ In Gent kunnen vluchtelingen in de eigenlijke woning van een gezin opgenomen worden onder de vorm van hospitawonen.¹¹³

Figuur 3.9.: House of Colours

Naast het creëren van nieuwe woningen of het opknappen van leegstaande gebouwen kan het aanbod verhoogd worden door iets **te dure woningen betaalbaar** te maken voor vluchtelingen en mensen met een leefloon. Hierop speelt het CAW Antwerpen bijvoorbeeld in. De intentie is om het aanbod aan sociale woningen te verhogen. Een persoon die zelf een woning aanbrengt bij het Sociale Verhuurkantoren krijgt voorrang op deze woning. Het SVK kan met de eigenaar van deze woning onderhandelen over de huurprijs, vermits het SVK alle zorgen van de verhuur op zich neemt en de eigenaar zeker is van een maandelijks huur. Hierdoor zal de uiteindelijke

¹⁰⁸ House of Colours vzw. Wat doet House of Colours? Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://www.houseofcolours.be>

¹⁰⁹ VLOS. Noodopvang voor vluchtelingen. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://www.vlos.be/VLOS/index.php/nl/materiele-ondersteuning/materiele-ondersteuning/opvang.html>

¹¹⁰ SOCK vzw. Solidariteit onthaalhuis Christus Koning vzw. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://dehelewereldinbrugge.be/sock%20vzw.html>

¹¹¹ Stad Antwerpen. Cohousing CURANT. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <https://www.antwerpen.be/nl/overzicht/cohousing-curant-1>

¹¹² Vluchtelingenwerk Vlaanderen. Geef de wereld een thuis. Geraadpleegd op 31 maart 2017, van <http://www.vluchtelingenwerk.be/geef-de-wereld-een-thuis>

¹¹³ Stad Gent (2016). Hospitawonen. Gedownload op 15 september 2016, van https://stad.gent/sites/default/files/page/documents/20160818_PU_00695%20A4%20brochure%20hospitawonen%20uitgave%202016%20LR.pdf

totale opbrengst voor de eigenaar zo goed als hetzelfde blijven. De huurprijs van deze woningen zal echter nog steeds te duur zijn voor het SVK. Vandaar dat aan lokale besturen om een huurtoeslag gevraagd wordt. Voor de gemeente zou dit op jaarbasis geen groot bedrag zijn. Naast lokale besturen zijn ook sommige OCMW's bereid om dit te betalen omdat het SVK in de voorgestelde situatie de verhuur administratief opvolgt. Dit is dus een ontlasting voor het OCMW. Vermits vluchtelingen bovendien recht hebben op een huursubsidie zal de uiteindelijke huurprijs wel betaalbaar worden voor hen. De mate waarin dit project het aanbod kan verhogen is volgens de initiatiefnemer afhankelijk van het aantal eigenaars dat overtuigd kunnen worden om samen te werken met een SVK en de mate waarin lokale besturen een bijdrage willen leveren.⁴³

Verder dient opgemerkt te worden dat sommige van deze projecten werken met **transitwoningen**. Vluchtelingen kunnen er dus voor een beperkte tijd verblijven totdat ze in een permanente huurwoning terecht kunnen. Voorbeelden hiervan zijn Woonhulp voor vluchtelingen in Lier⁹¹ en Taskforce in Gent.⁸⁷ Op korte termijn lijkt het aanbieden van deze transitwoningen een goede oplossing. Op middellange termijn is er echter gevaar voor een bottleneck en op lange termijn, namelijk wanneer ze de woning dienen te verlaten, ontstaat er mogelijk opnieuw een concurrentiestrijd tussen de verschillende woningzoekenden.⁹

Daarnaast zijn sommige initiatieven afhankelijk van **overheidssubsidies** (e.g. projecten van CAW's en OCMW's). In 2015 werden verschillende subsidies toegekend vermits de toestroom aan vluchtelingen sterk steeg in die periode en veel media aandacht kreeg. Momenteel neemt het aantal toegekende subsidies af volgens medewerkers van Caritas en lopen de projecten geleidelijk aan ten einde. Daarnaast merken ze dat ook de solidariteit bij de burgers vermindert.³⁹

3.5. Besluit

Wanneer mensen gedwongen worden om hun huis te verlaten kunnen ze asiel aanvragen in een ander land.¹⁷ Bij deze aanvraag zal in België de dienst Dispatching van Fedasil een opvangplaats toewijzen. Hier mag de asielzoeker verblijven gedurende de asielprocedure.³ Indien deze asielprocedure uitwijst dat België de vluchteling zal beschermen, krijgt deze nog tijdelijk materiële ondersteuning en kan de zoektocht naar een woning beginnen.^{9,21} Het vinden van een woning is hierbij essentieel om in te burgeren.⁹ Op vlak van woonomgeving lijkt een voorkeur te bestaan voor stedelijke omgevingen.³⁷ Echter, vaak zou deze keuze het gevolg zijn van het gebrek aan betaalbare woningen op andere locaties.^{9,39,41} Het aanbod aan kwaliteitsvolle en betaalbare woningen is immers beperkt in Vlaanderen⁶⁰ en de periode waarin de vluchteling een woning dient te vinden kort. Sociale huurwoningen zijn hierdoor in de meeste gevallen niet tijdig beschikbaar.⁴² Op de private huurmarkt geldt een spel van vraag en aanbod.⁵⁷ In de concurrentiestrijd die hieruit voortvloeit bevinden vluchtelingen zich vaak in een zwakke positie door hun afhankelijkheid van het OCMW, etnische afkomst en de taalbarrière.^{39,43,64,81} Dit heeft als gevolg dat sommige vluchtelingen in ongeschikte woningen, bij huisjesmelkers of in de daklozenopvang terecht komen.^{9,39,41,60,69} Vandaar dat verschillende lokale besturen, organisaties en vrijwilligers de vluchtelingen willen ondersteunen bij deze moeilijke zoektocht. Welke initiatieven ingezet worden hangt vooral af van de welwillendheid. Door het ontbreken van een

structureel kader verschillen de projecten lokaal. Toch kunnen enkele types onderscheiden worden. Zo zijn er initiatieven die samen met vluchtelingen eigenaars contacteren, databanken opstellen, woningen onderverhuren aan vluchtelingen of het aanbod aan woningen verhogen.

Omwille van de nood aan betaalbare en kwaliteitsvolle woningen in Vlaanderen lijken projecten die het huisvestingsaanbod voor vluchtelingen verhogen essentieel. Welke intenties schuil gaan achter initiatieven werd bevraagd bij initiatiefnemers. Hierbij werd gekozen om te focussen op drie cases, elk representatief voor de drie soorten projecten die het aanbod op de private huurmarkt verhogen. De resultaten van de bevestigingen worden beschreven in volgend hoofdstuk.

Daarnaast lijkt weinig aandacht uit te gaan naar de wensen en noden van vluchtelingen omtrent wonen omwille van het beperkte aanbod. Om huidige en toekomstige initiatieven te laten resulteren in een 'thuis', is het belangrijk om inzicht te verwerven in hoe vluchtelingen bestaande initiatieven en de woonomgeving ervaren. De resultaten van de bevestigingen van vluchtelingen worden beschreven in hoofdstuk 5.

Hoofdstuk 4: Intenties initiatiefnemers

4.1. Inleiding

Zoals beschreven in vorig hoofdstuk is het aanbod aan betaalbare en kwaliteitsvolle woningen in Vlaanderen beperkt. In de projecten die het aanbod aan private huisvesting verhogen werden drie types initiatieven onderscheiden, namelijk initiatieven die leegstaande woningen opfrissen en zo terug activeren, initiatieven die inzetten op het samenwonen van en met vluchtelingen en initiatieven met de intentie om modulaire woningen te plaatsen in de tuin van een eigenaar. Van elk type werd één representatieve case geselecteerd voor verdere analyse. Deze cases zijn respectievelijk Woonhulp voor vluchtelingen, House of Colours en het Tiny House voor vluchtelingen.

Dit hoofdstuk focust op de intenties van de initiatiefnemers. Hiernaar werd gepeild door afname van semi-gestructureerde interviews bij Tom Van de Vel van Woonhulp voor vluchtelingen, Hilde Stockman van House of Colours en Jan De Keyser van het Tiny House voor vluchtelingen.

Het hoofdstuk start met een korte voorstelling van de drie initiatieven, waarna wordt ingegaan op de motivatie van de initiatiefnemers en de manier waarop ze hun project aanpakten. Vervolgens komen meer specifieke intenties aan bod. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de intenties in verband met de woonomgeving en visie op integratie, sociale, psychologische en culturele aspecten van de woning, materiële aspecten van de woning en de huurprijs en maximale verblijfsperiode. Tot slot komen factoren die de initiatiefnemers als obstakels ervaren en hun intenties voor de toekomst aan bod.

4.2. Voorstelling projecten

Alvorens de intenties van de initiatiefnemers te beschrijven, worden de geselecteerde initiatieven kort voorgesteld. Achtereenvolgens komen Woonhulp voor vluchtelingen, House of Colours en het Tiny House voor vluchtelingen aan bod.

4.2.1. Woonhulp voor vluchtelingen

Woonhulp voor vluchtelingen is een project van de vzw Mondiale Werken Regio Lier. Het werd opgestart in 2015 door de Wereldraad van Lier, een Gemeentelijke Raad voor

Ontwikkelingssamenwerking. Tom Van de Vel vormt samen met drie andere personen de kerngroep. Ze worden bijgestaan door een veertigtal vrijwilligers.¹

Op twee manieren zetten de medewerkers zich in voor vluchtelingen. Enerzijds willen ze als tussenschakel fungeren tussen vluchtelingen en verhuurders. Dit doen ze onder meer door vluchtelingen te helpen bij het contacteren van eigenaars, door bij te springen bij het betalen van de huurwaarborg of door de vluchtelingen te begeleiden en op te volgen eens ze een woning huren. Anderzijds bieden ze zelf transitwoningen aan. Hierin kunnen de vluchtelingen voor een beperkte periode verblijven. Deze transitwoningen zijn oorspronkelijk leegstaande panden die (nog) niet te huur of te koop stonden. Na een eventuele opfrissing of renovatie willen de initiatiefnemers deze panden terug activeren op de woonmarkt. Momenteel beschikt het initiatief over vier transitwoningen, gelegen in Lier.¹

Figuur 4.1.: Twee appartementen, Lier

Figuur 4.2.: Eén appartement, Lier

Figuur 4.3.: Vrijstaande woning, Lier

4.2.2. House of Colours

House of Colours is een vzw, opgericht door Hilde Stockman, die verschillende hulpbehoevende personen onderdak aanbiedt en bijstaat. De nationaliteit, geloofsovertuiging, leeftijd, capaciteit en cultuur van deze personen verschillen.² Er wordt getracht hun individuele noden te ondersteunen. Deze noden bespreekt Hilde met de bewoners onder meer tijdens het driewekelijks familiediner.³ Meer concreet kan het hierbij gaan over de inclusie van de bewoners, de sociale cohesie, de taal, het schoolwerk, het samenleven met verschillen of de dagelijkse gang van zaken.⁴

Het initiatief omvat momenteel vier woningen. Deze zijn gelokaliseerd in Vosselaar, Olen, Retie en Beerse. Mensen van verschillende origine en met verschillende noden wonen er samen in de vorm van twee cohousing formules. Zo kan er ingetrokken worden bij een gastgezin of woont een groep mensen samen in een aparte woning.⁴

In deze masterproef ligt de focus op samenwonende vluchtelingen. Zes vluchtelingen verblijven in een woning in Olen. In Retie delen vluchtelingen de woning met andere personen met een

¹ Van de Vel, T. (Mondiale Werken Regio Lier), *persoonlijke communicatie*, 22 september 2016.

² House of Colours vzw. Visie en Missie. Geraadpleegd op 26 april 2017, van <http://www.houseofcolours.be/visie-en-missie>

³ Het familiediner is een driewekelijkse bijeenkomst waarop de bewoners van de verschillende woningen van House of Colours worden uitgenodigd. Bij deze familiediners eten, lachen en dansen de vluchtelingen samen en worden eventuele problemen besproken.

⁴ House of Colours vzw. Het Cohousing-model. Geraadpleegd op 26 april 2017, van <http://www.houseofcolours.be/het-cohousing-model>

migratieachtergrond. In de woning in Beerse is momenteel een eerste vluchtelingengezin ingetrokken. Zij zullen in de toekomst samenwonen met andere hulpbehoevende gezinnen.

Figuur 4.4.: Woning Olen

Figuur 4.5.: Woning Beerse⁵

4.2.3. Het Tiny House voor vluchtelingen

De 'Tiny House Movement' is een beweging waarbij mensen bewust kiezen om kleiner te wonen.⁶ Dit gebeurt in een mobiel Tiny House.⁷ Redenen hiervoor zijn bijvoorbeeld de lagere impact op het milieu, financiële redenen en het verlangen naar meer vrije tijd en vrijheid.⁶ In april 2015 kreeg de toen zestienjarige Louis De Keyser de kans om in de Verenigde Staten mee te helpen aan de bouw van zo een Tiny House.⁸ Na zijn terugkeer in België startte hij met de ontwikkeling van zijn eigen huisje en richtte hij Tiny House Belgium op.

Het Tiny House voor vluchtelingen is een initiatief van de ouders van Louis, namelijk Jan De Keyser en Catherine De Kesel. Zij besloten een prototype van een Tiny House te bestellen bij hun zoon. Dit met als doel om het huisje in hun tuin te plaatsen en aan te bieden aan vluchtelingen.

Figuur 4.6.: Tiny House voor vluchtelingen, voorzijde

Figuur 4.7.: Tiny House voor vluchtelingen, achterzijde

⁵ Geraadpleegd op 26 april 2017, van <https://www.facebook.com/houseofcoloursvzw/photos/a.566453466751079.1073741828.192792470783849/1347141148682303/?type=3&theater>

⁶ What Is The Tiny House Movement? Geraadpleegd op 26 april 2017, van <http://thetinyhouse.com/what-is-the-tiny-house-movement/>

⁷ Tiny Home Builders (2017). Tiny Houses on Wheels. Geraadpleegd op 26 april 2017, van <https://www.tinyhomebuilders.com/tiny-houses>

⁸ Tiny House Belgium (2017). Het California Tiny House. Geraadpleegd op 26 april 2017, van <http://www.tinyhousebelgium.be/our-work>

4.3. Motivatie initiatiefnemers

4.3.1. Aanraking met de problematiek

Zowel Jan en zijn vrouw Catherine (Tiny House) als Hilde (House of Colours), kwamen van **dichtbij in aanraking** met de vluchtelingenproblematiek. Zo is Catherine actief in de werkgroep 'een hart voor vluchtelingen' en in het opvanginitiatief van het Rode Kruis in Eeklo. Haar ouders zetten zich bovendien in voor vluchtelingen in Wetteren. Hilde woont momenteel samen met vluchtelingen. In 2004 organiseerde ze een kamp voor jongeren die opgroeiden in oorlogssituaties. Daar ontmoette ze Lucas, een Afrikaanse jongen die als niet-begeleide minderjarige vluchteling in België terecht kwam. De Bijzondere Jeugdzorg gaf aan dat er geen geschikte opvang voor deze jongen bestond. Vandaar dat Hilde hem in huis nam onder de vorm van Pleegzorg. In de omgang met Lucas kreeg Hilde een blik van binnenuit op de problematiek.

4.3.2. De problematiek volgens de initiatiefnemers

De drie initiatiefnemers geven allen aan dat er nood is aan residentiële opvang voor vluchtelingen. Echter, aspecten binnen deze problematiek waarop ze het accent leggen verschillen soms. In wat volgt komen overeenkomsten en verschilpunten aan bod. De manier waarop de initiatiefnemers de problematiek omschrijven beïnvloedt immers de intenties voor hun project.

Zowel Tom (Woonhulp) als Jan (Tiny House) geven aan dat vluchtelingen moeilijkheden ondervinden om binnen de **twee maanden** na hun erkenning een eigen woning te vinden: *"Je moet binnen de twee maanden na erkenning uit het opvangcentrum, maar dan moet je en werk, en [een] huis (...). Dat is bijna onbegonnen werk."* Volgens Tom zijn veel vluchtelingen gelijktijdig op zoek naar een woning. Dit door de grote toestroom aan asielzoekers die plaats vond in 2015. Volgens hem leidt dit zowel tot moeilijkheden voor **alleenstaande vluchtelingen als voor grote gezinnen**. Zo zijn er volgens hem weinig betaalbare appartementen beschikbaar die geschikt zijn voor grote gezinnen. Anderzijds zegt hij dat de competitie tussen alleenstaanden groter is vermits het aantal alleenstaanden hoog is. Tom wil dan ook beide groepen ondersteunen. Jan focust op deze laatste groep omwille van de competitie. Verder benadrukt Tom de **slechte woonomstandigheden** van sommige vluchtelingen: *"We hebben natuurlijk ook wel zaken gezien (...) waarvan je zegt: dat kan niet. Er zijn ook mensen die (...) bij ons komen en zeggen van: ik woon in een woning met het schimmel op de muren, met het vocht tegen de ramen langs de binnenkant."*

Hilde (House of Colours) ziet de oorzaak van het probleem onder meer in blokkades van het huidige **dienstverleningssysteem**. Op geografisch vlak ervaart ze moeilijkheden vermits OCMW's enkel bevoegd zijn voor een gemeentelijk gebied. Wanneer over de gemeentegrenzen heen gegaan wordt dienen procedures opnieuw opgestart te worden. Administratief is het volgens haar ook niet eenvoudig om volledig in orde te zijn. Hierbij haalt ze vooral problemen met betrekking tot domiciliëring aan. Volgens haar is een domiciliëadres heel belangrijk voor vluchtelingen, vermits ze anders in een vicieuze cirkel terecht kunnen komen. Zo vertelt Hilde dat het vinden van werk of het inschrijven bij de VDAB onmogelijk is zonder dit adres. Anderzijds is het volgens haar moeilijk om een woning te vinden wanneer vluchtelingen geen inkomen hebben. Ook de **trauma's** die vluchtelingen kunnen meedragen en het gebrek aan

verbondenheid vormen volgens haar een probleem. Hilde spreekt in dit verband over de **'hunger to belong'**. Ze vergelijkt dit met heimwee: *"Dat is hetgeen waar dat jij in uw buik van wegwijnt. Dat is een innerlijke pijn die je constant voelt. Eigenlijk is dat iets waar dat die mensen mee leven, want hetgeen dat er vroeger was, is er niet meer. (...) Je moet daaruit met uw gedachten. (...) En je gaat heel de tijd maar op zoek naar waar voel ik mij thuis."* Bovendien vindt ze dat onze cultuur te sterk gericht is op individueel wonen, waarbij **mensen in vakjes** gestoken worden. Volgens haar zijn mensen hier niet gelukkig mee vermits dit leidt tot eenzaamheid: *"In ons maatschappij, hoeveel eenzame mensen hebben wij? (...) Het gaat niet over dat huis. Het gaat over hoe dat mensen met elkaar omgaan. Hoe dat die verbinding wordt gemaakt tussen al die flatjes. Mensen duwen de bejaarden bij de bejaarden, de kinderen bij de kinderen, de gehandicapten bij de gehandicapten."*

4.4. Aanpak van het project

De manier waarop de initiatiefnemers hun project aanpakken verschilt. Bij het Tiny House startten de initiatiefnemers met de realisatie van de nieuwe woonvorm in de praktijk om hieruit vervolgens te leren. Bij Woonhulp voor vluchtelingen werd daarentegen eerst informatie ingewonnen bij andere organisaties. Op basis hiervan werkten ze een kader uit voor het eigen project. Ook Hilde (House of Colours) verzamelde eerst informatie. Echter, zij vertrok niet vanuit informatie van andere organisaties, maar vanuit de inzichten die de interactie met Lucas haar gaf omtrent de noden van vluchtelingen.

Meer concreet vindt Jan **innovatieve oplossingen** nodig om een antwoord te bieden op de huisvestingsproblematiek. Hierbij wil hij de wetgeving uitdagen, wettelijke obstakels ter sprake brengen en zo nieuwe oplossingen uittesten en mogelijk maken. Hij vindt dat al doende geleerd wordt en dat dit kan leiden tot nieuwe mogelijkheden: *"Ik vind het belangrijk om dit niet theoretisch te bestuderen maar gewoon te doen en te zorgen dat we een akkoord hebben met de gemeente."* Een Tiny House is volgens Jan een woonvorm die wettelijk nog niet erkend is in België en uitnodigt om mensen anders te laten denken. Volgens Jan verkiest zijn zoon Louis hierbij om zelfstandig de nodige informatie voor de bouw en het ontwerp van het huisje te verzamelen. Dit doet hij door zijn netwerk uit te bouwen en aan te spreken en door informatie te zoeken op internet.

Tom daarentegen vormt samen met drie andere inwoners van Lier de kerngroep van 'Woonhulp voor vluchtelingen'. De vzw 'Mondiale werken regio Lier' werd later door hen opgericht vermits deze juridische structuur meer veiligheid biedt op vlak van aansprakelijkheid bij het afsluiten van huurcontracten. Ze laten zich bijstaan door vrijwilligers.

Ter verhoging van het aanbod aan woningen ondernamen ze verschillende stappen, telkens met als doel om zoveel mogelijk panden te activeren op de woningmarkt. Met het sociaal verhuurkantoor De Woonkans bespraken ze de mogelijkheden van een **renovatiecontract**.⁹ Daarnaast hoopten ze via de Lierse Maatschappij voor de Huisvesting eigenaars van woningen

⁹ Een renovatiecontract is een huurcontract waarbij tussen de verhuurder en de huurder wordt afgesproken dat de huurder werken uitvoert in de woning die in principe door de verhuurder dienen te gebeuren. (2017). Wat is een renovatiecontract? Geraadpleegd op 27 april 2017, van <http://www.bespaarbelastingen.be/algemeen/wat-is-een-renovatiecontract/>

opgenomen in het **leegstandsregister** te kunnen contacteren. Beide initiatieven kwamen uiteindelijk niet tot uitvoering. Een poging via een derde piste, namelijk het aanspreken van hun **eigen netwerk** aangaande hun intentie om woningen te huren, te renoveren en vervolgens onder te verhuren, slaagde wel. Eigenaars boden zo vrijwillig hun woning aan omwille van de zekerheid maandelijks huurgeld te ontvangen terwijl tegelijk voor hen de lasten als verhuurder wegvielen. Verder wonnen ze informatie in bij het initiatief 'Vluchtelingen ondersteuning Sint-Niklaas' dat ook woningen verhuurt en onderverhuurt. Gesprekken met de stad Lier en de woondienst gaven bovendien inzicht in de noodzakelijke kwaliteit van de woningen. De opknappingswerken gebeuren in samenwerking met het sociaal economiebedrijf Werkmaat. Voor de inrichting doen ze beroep op de kringloopwinkel Opnieuw & Co en voor een mogelijke verdergaande renovatie op het sociaal economiebedrijf Levanto.

Hilde kreeg het idee om House of Colours op te richten na het in huis nemen van Lucas. Uit de **gesprekken met Lucas** bleek immers dat verschillende jongeren hetzelfde probleem als Lucas ervaren en dat er nood was aan een nieuw initiatief. Samen startten ze met het organiseren van gratis kampen tijdens de schoolvakanties. Dit met als doel om een gevoel van verbondenheid te creëren tussen de deelnemers. Wanneer een nood aan residentiële opvang bleek, nam Hilde jongeren die niet geplaatst konden worden, niet in instellingen terecht konden of waar geen pleegfamilie voor gevonden werd op in haar woning. Later breidde ze de doelgroep uit, vermits ze aanvoelde dat het huisvestingsprobleem erg groot werd door de toestroom aan vluchtelingen. Momenteel kunnen ook volwassen vluchtelingen in House of Colours terecht.

4.5. Specifieke Intenties

Verschillende intenties gaan schuil achter de initiatieven. Deze hebben betrekking op de woonomgeving en de visie op integratie, sociale, psychologische en culturele aspecten, de huurprijs en verblijfsperiode in de woning en tot slot materiële aspecten van de woning.

4.5.1. Woonomgeving en visie op integratie

Met betrekking tot de gewenste woonomgeving lopen de meningen van de initiatiefnemers uiteen. Hilde van House of Colours vindt dat de woning bereikbaar moet zijn maar houdt niet van een drukke buurt. Bovendien speelt de voorgeschiedenis van een buurt volgens haar een belangrijke rol. Wanneer er door eerdere negatieve ervaringen op voorhand al angst heerst voor vluchtelingen, gaan deze zich voortdurend moeten bewijzen. Dit terwijl ze de nieuwe cultuur nog moeten leren kennen. Bij een ontmoetingshuis dat ze uitbaatte in Turnhout merkte ze dat vluchtelingen meer te maken krijgen met racisme en vooroordelen in de stad. In een **rustige buurt** is volgens haar de druk op de gemeenschap van vluchtelingen minder, de tolerantiegrens hoger, worden anderen minder gestoord bij eventuele feesten en kennen de burens elkaar beter. Bovendien kan ze er werken met het principe van '**omgekeerde integratie**'. 'Integratie' vertrekt volgens haar vanuit de zwakte van mensen. Vluchtelingen worden op die manier in een zwakke positie geplaatst omdat ze de taal en de cultuur niet kennen. Zij werkt echter omgekeerd. Door leuke activiteiten te organiseren worden mensen geïnteresseerd in wat de vluchtelingen doen. Mensen komen hierdoor uit zichzelf naar House of Colours, waardoor ze een meer open houding aannemen: *"Laat ons het samen goed hebben en anderen komen daar naar toe. Laat ons niet*

proberen de vreemde eend in de bijt te zijn want dan ga je je daar nooit goed bij voelen. Ik ook niet. Als wij naar Afrika verhuizen, wat is het eerste dat we doen? Naar de ambassade gaan en vragen waar de Belgen zitten. Of je komt er iemand tegen die Vlaams spreekt. « Oh, maar dat is nu leuk dat ik nog eens Vlaams kan spreken. » Je denkt toch niet dat je tegen je kinderen Swahili gaat spreken. Dat is toch logisch. Waarom vinden wij dat dan niet logisch dat mensen hier Arabisch spreken?»

Jan heeft op vlak van de woonomgeving een andere ervaring. Hij plaatste een Tiny House in zijn tuin in Maldegem, een rustige buurt. Weinig vluchtelingen zijn echter geïnteresseerd om er te komen wonen: *“We hebben een aantal mensen gesproken en gezien en als het er dan op aan komt van het staat in Maldegem, dan voelen wij van ooh ooh, en dan stopt het.”* Jan verklaart dit doordat vluchtelingen die in een lokaal opvanginitiatief in Maldegem verblijven onmiddellijk doorstromen naar reguliere woningen. Vluchtelingen die in de stad opgevangen worden, zijn volgens hem niet geïnteresseerd om naar deze rustige buurt te verhuizen. Volgens Jan biedt **de stad**, in tegenstelling tot Maldegem, **meer mogelijkheden tot integratie**, het vinden van werk en ondersteuning. Indien een vluchteling toch naar Maldegem verhuist, dient deze vermoedelijk werk te zoeken in een andere buurt. In plaats van de dagelijkse verplaatsing van de woning naar het werk, stelt hij voor om het huisje te verplaatsen naar de stad. Naast de beperkte interesse bij vluchtelingen, zijn de inwoners van Maldegem het volgens Jan niet gewoon dat er mensen met een andere culturele achtergrond verblijven: *“(…) voor het dorpje zou het wereldschokkend zijn denk ik. Stel dat er hier een vluchteling komt. (...) Dat is hier jamais vu. Wij hebben hier een bed and breakfast. Wij hadden hier ooit een klant met een hoofddoek en de burens hebben de politie gebeld: « Er loopt hier ene met een hoofddoek. »”* De integratie van een vluchteling in dit dorp ziet hij dan ook als een uitdaging.

Bij Woonhulp voor vluchtelingen ligt de focus op Lier en de omliggende gemeenten. Tom vertelt situaties tegen gekomen te zijn waarbij vluchtelingen een woning weigeren omwille van de locatie, bijvoorbeeld omdat deze niet in het centrum ligt. Toch speelt de specifieke locatie voor Tom **geen rol** omdat het aantal aangeboden en beschikbare woningen klein is. Bovendien wordt volgens Tom altijd wel een gezin gevonden dat de woonomgeving geschikt vindt. Op het niveau van de buurt informeerden ze de eigenaars van aangrenzende panden over hun intentie om te verhuren aan vluchtelingen.

4.5.2. Sociale, psychologische en culturele aspecten

Ook intenties omtrent sociale, psychologische en culturele aspecten van de woning worden aangehaald. Deze intenties hebben te maken met het evenwicht tussen privacy en verbondenheid, de betrokkenheid van vluchtelingen bij het project en de manier waarop de initiatiefnemers omgaan met cultuurverschillen en acculturatie.

PRIVACY EN VERBONDENHEID MET ANDEREN

Zowel privacy als verbondenheid met anderen vinden de drie initiatiefnemers van belang. Het gewenste evenwicht en de manier waarop dit evenwicht geconcretiseerd wordt in de projecten verschilt echter. Uit de visie hierop volgt bovendien de keuze voor een bepaalde samenlevingsvorm.

Woonhulp voor vluchtelingen richt zich op **private huurwoningen**. De sociale interacties in de woning vinden dus vooral plaats binnen het gezin. Ondanks deze focus op privacy wil Tom tegelijk een gevoel van verbondenheid creëren, namelijk tussen vluchtelingen en de ruimere Belgische samenleving. Tom wil immers met het project het beeld uitstralen dat vluchtelingen welkom zijn in België: *“Met ons project willen wij vooral aangeven dat de mensen hier welkom zijn. En dat wij als Belgen toch ook ons uiterste best doen om er voor te zorgen dat zij hier, misschien dan tijdelijk, een plek hebben. Tegenover het beleid, het regeringsbeleid is (...) vooral een ontradingsbeleid [om] de mensen zoveel mogelijk te ontraden om naar Europa, naar België te komen.”*

Ook Jan zet in op een private woning, maar dit enkel voor een alleenstaande vluchteling en in de rustige buurt Maldegem. Wel plaatst hij het **private huisje in zijn eigen tuin**. Hierdoor kunnen sociale interacties tussen zijn gezin en de vluchteling plaatsvinden, kunnen ze de vluchteling ondersteunen en kan een gevoel van verbondenheid ontstaan, maar behouden beiden naar Jan's aanvoelen ook voldoende privacy. Dit in tegenstelling tot de vroegere overweging om een vluchteling op te vangen in de eigen woning.: *“We hebben een logeerkamer en we zouden dat kunnen inrichten als een studio, maar ik denk dat we ons dan ook niet oké zouden voelen. Ik denk dat we ruimte nodig hebben en die man ook.”* Hoewel de vluchteling een eigen woning heeft, worden enkele ruimtes en functionele toestellen gedeeld met het gastgezin. De beperkte grootte van een Tiny House laat het immers niet toe om over alle voorzieningen te beschikken. Meer concreet delen ze de wasmachine en een ruimte voor het ontvangen van bezoek in de woning van Jan, de aanpalende serre en de tuin.

Hilde zet in op het **samen wonen met en van vluchtelingen** omdat ze deze sociale contacten belangrijk vindt. Zij realiseert het evenwicht tussen privacy en verbondenheid dus op een andere manier. Zoals eerder beschreven kampen vluchtelingen volgens haar vaak met trauma's.¹⁰ In individuele woningen zouden ze het gevaar lopen zich eenzaam te voelen en deze trauma's steeds opnieuw te beleven: *“Als jij dus de hele dag alleen zijt met uw trauma's en uw families die ik weet niet waar ergens zitten en je zit daar de hele dag aan te denken, je functioneert niet meer.”* Als antwoord op de knagende pijn die vluchtelingen ervaren ontwikkelde ze een vorm van multicultureel samenleven in verbondenheid. Zo wil ze voor vluchtelingen een plek creëren waar ze verbondenheid met anderen ervaren en zich thuis kunnen voelen. Ze drukt dit uit met volgende woorden: *“Waar kan ik mij nog thuis voelen? (...) dat gaat niet in een instelling. Dat vind je niet ergens waar dat mensen betaald worden om voor jou te zorgen. Dat vind je alleen maar tussen mensen die er oprecht zijn en willen samenleven. Dat is die verbondenheid tot in uw vezel, waardat je gemist wordt als je er niet bent.”* Door het sociaal contact tussen vluchtelingen onderling kunnen ze elkaar ondersteunen en aan andere dingen denken dan hun trauma's. Een sterke band ontstaat bovendien wanneer vluchtelingen samen moeilijke omstandigheden doormaakten: *“Je lost het niet op met erover te praten, integendeel. Probeer dat tot rust te brengen. Met de mensen waarmee je samen in de boot gezeten hebt, daar heb je een veel sterkere binding mee.”* Deze contacten en ondersteuning helpen volgens haar ook om in België opnieuw te starten. Daarnaast biedt het collectief samenwonen de mogelijkheid om elkaar aan te vullen, waardoor ieders kwaliteiten benut kunnen worden. Inspelen op verschillen tussen de bewoners en deze waarderen ziet Hilde als de kracht van diversiteit.

¹⁰ Zie §4.3.2. De problematiek volgens de initiatiefnemers

Hilde's visie op privacy en verbondenheid met anderen uit zich in haar wensen omtrent de materiële woning. Zo vertelt ze het belangrijk te vinden dat de woonkamer een plek is waar de bewoners graag samen komen en zich veilig voelen. Door de band tussen de bewoners is er volgens haar minder nood aan privacy: *"Ze hebben minder privacy maar ze hebben er minder behoefte aan. Mensen hebben maar behoefte aan privacy als ze tegenover iemand zitten die ze niet kennen. Vanaf het moment dat ze die kennen, zijn ze liever samen. We gaven vroeger onze kinderen een eigen slaapkamer, ze gingen samen zitten op de badkamer."* Vandaar dat ze ook gedeelde slaapkamers voorziet. Wel wil ze dat de woning niet beklemmend aanvoelt of dat het samenzijn geforceerd verloopt. Vandaar haar voorkeur voor ruime woningen. Bovendien houdt Hilde van verschillende hoeken in een woning, waardoor de bewoners altijd ergens rustig kunnen zitten.

BETROKKENHEID VLUCHTELINGEN

Ook de betrokkenheid van vluchtelingen wordt door de initiatiefnemers aangehaald. Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen de betrokkenheid bij de ontwikkeling van het initiatief en bij de realisatie ervan.

Betrokkenheid bij ontwikkeling van het initiatief

De drie initiatiefnemers hebben contact met vluchtelingen. Toch zeggen ze **nooit rechtstreeks bij vluchtelingen gepeild** te hebben naar hun wensen en noden omtrent wonen of naar feedback op de huidige woningen. Wel vertrokken ze vanuit eigen aannames en inzichten.

Zo vertelt Jan (Tiny House) dat ze niet in dialoog traden met vluchtelingen vermits deze volgens hem andere dingen aan hun hoofd hebben eens ze erkend zijn. Jan voegt toe dat de ontwikkeling van het project ook heel snel ging. Zelf vindt Jan het huisje geschikt voor een alleenstaande man: *"Ik vind dit eigenlijk wel oké. Voor een man alleen is dit oké."*

Hilde (House of Colours) kreeg inzicht in de wensen en noden door samen te leven met de vluchtelingen, door zich te verbinden met hen en zich in te leven in hun situatie. Feedback op de huidige woningen vroeg ze niet, vermits dit volgens haar niet aan de orde is. Naar haar mening is het de huisbaas die beslissingen neemt op vlak van de woning. De vluchtelingen hebben geen andere keuze dan deze woning te accepteren. Deze keuze wordt hen dan ook niet gelaten. Bovendien zouden vluchtelingen volgens haar vooral blij zijn dat ze onderdak hebben.

Ook bij Woonhulp voor vluchtelingen zegt Tom dat deze peiling niet gebeurde. Enkel wanneer de woning opgeknapt is, wordt door middel van 'intake' gesprekken gepeild naar de verwachtingen van de vluchtelingen. Dit met als doel om een geschikt gezin te kiezen.

Betrokkenheid bij realisatie van het initiatief

Hoewel de mening van vluchtelingen omtrent wonen niet rechtstreeks wordt gevraagd, hebben de drie initiatiefnemers wel de intentie om vluchtelingen te betrekken bij de realisatie van de projecten. De redenen die de initiatiefnemers hiervoor geven verschilt.

Tom (Woonhulp) voert zoveel mogelijk **werkzaamheden samen met vluchtelingen** uit. Zo kunnen vluchtelingen helpen met bezettingswerken, afwerkingswerken en schilderwerken. Een schilder begeleidt hen bijvoorbeeld door uit te leggen welk materiaal gebruikt dient te worden

en op welke manier. Een voordeel van deze samenwerking is volgens Tom de **reductie van de kostprijs** voor de opfrissingswerken. Bovendien wordt er op die manier vrijwilligerswerk voor vluchtelingen gecreëerd, in de hoop negatieve gevoelens van **verveling** te vermijden. De vluchtelingen die hun steentje bijdragen, kunnen hiervoor een vrijwilligersvergoeding krijgen. Echter, een deel van hen zou dit niet aannemen vermits ze iets terug willen doen voor de Belgische maatschappij. De helpende vluchtelingen zijn hierbij niet per se degenen die intrekken in de toekomstige woning. Hoewel Tom het een meerwaarde zou vinden indien ook zij meewerken, weet hij van tevoren niet altijd wie de toekomstige bewoners zullen zijn.

Ook Hilde (House of Colours) vindt de betrokkenheid van vluchtelingen bij de uitwerking van het project belangrijk. Hierbij benadrukt zij de **verbondenheid tussen de bewoners onderling en tussen de vluchtelingen en de woning** die op deze manier gecreëerd kan worden. Verbondenheid met elkaar ontstaat volgens haar door samen oplossingen te bedenken voor problemen in verband met de woning en deze oplossingen vervolgens samen te realiseren. De bewoners verbinden zich zo ook met de materiële elementen die ze realiseerden. Hilde geeft het volgende voorbeeld: *“Er is hier geen licht, geen lamp of er hangt nog niks aan de muur. Laat ons iets maken om daar te hangen. Mensen die dan in dat huis weggaan en die komen daar terug, die vinden zichzelf daar terug want zij hebben toen die lamp gemaakt.”* In de toekomst wil Hilde sterker inzetten op deze betrokkenheid. Zo wil ze een project uitwerken waarin bouwen, opleiding en tewerkstelling geïntegreerd worden. Op die manier hoopt ze ook een aangeboden, leegstaand huis in Beerse samen met de vluchtelingen op te knappen.

Hoewel vluchtelingen momenteel niet ingezet worden voor de realisatie van Tiny Houses, haalt ook Jan dit aan als een intentie voor de toekomst. Gelijkaardig aan de toekomstvisie van Hilde en de werking van Tom's initiatief, willen Jan en zijn vrouw een leerwerkplek voor vluchtelingen inrichten. Het bouwen van Tiny Houses zien ze hierbij als een leerzaam proces. Net zoals Tom haalt Jan bovendien de reductie van de kostprijs aan. Verder wijst hij op een **psychologische meerwaarde**, namelijk dat bij vluchtelingen het gevoel kan ontstaan zelf de verantwoordelijkheid voor hun woning in handen te nemen. Door het mobiele karakter van de woning kunnen vluchtelingen zelfs het gevoel krijgen mee te helpen aan de wederopbouw van hun herkomstland. Wel voegt Jan toe dat hij betwijfelt of vluchtelingen effectief terug zouden gaan naar hun herkomstland eens ze ingeburgerd zijn in België. Naast het helpen bouwen van Tiny Houses wil hij de vluchteling laten inspringen bij andere taken door in te spelen op diens talenten: *“We gaan dus ook die persoon vragen om mee te draaien in ons sociaal weefsel: in de tuin werken, de moestuin onderhouden, ik weet niet waar iemand goed in is.”*

CULTUURVERSCHILLEN EN ACCULTURATIE

Hoewel de initiatiefnemers cultuurverschillen aangeven tussen vluchtelingen en henzelf, zet geen van hen hier expliciet op in. Tom (Woonhulp) benadrukt in deze context dat het woord 'vluchteling' een **containerbegrip** is. De verschillen die bestaan tussen vluchtelingen onderling zijn volgens hem meebepalend voor hun wensen en noden omtrent wonen: *“Het is een containerbegrip. Je moet eigenlijk al kijken naar de landen van herkomst. Dat zijn mensen uit Afghanistan (...). Ook uit Syrië, Irak. Dus dat verschilt al. Ik denk dat ook nog meespeelt of ze zelf uit de stad komen of uit een landelijke omgeving. (...) Dan heb je ook nog het religieuze aspect (...). En iedereen is ook nog verschillend. (...) Dus in die zin is dat moeilijk om te zeggen: de vluchteling heeft*

dat [nodig].” Wel merkt hij dat sommige vluchtelingen een kamer die hij oorspronkelijk als slaapkamer beschouwde gebruiken als salon voor het ontvangen van bezoek. Hij vermoedt dat de man-vrouw verhouding hierbij een rol speelt. De vrouw brengt volgens hem meer tijd door in de leefruimte samen met het gezin, terwijl de man andere mannen ontvangt in het salon.

Hilde (House of Colours) ziet cultuur als **gemeenschappelijke geschiedenis** waaruit bepaalde gewoontes en gedragingen voortvloeien die we als vanzelfsprekend beschouwen. Dergelijke vanzelfsprekendheden bestaan volgens haar ook binnen de Belgische cultuur. Deze creëren verwachtingen die mogelijk niet ingevuld worden door vluchtelingen vanwege de verschillen in cultuur. Bij multicultureel samenleven gaat het over het loslaten van deze vanzelfsprekendheden, het respecteren van verschillen en het creëren van een gemeenschappelijke toekomst ondanks het verschil in geschiedenis. Het respecteren van deze verschillen dient volgens haar vooral te gebeuren bij het leven in de woning. In deze context geeft ze het voorbeeld van de wederzijdse aanpassing op vlak van het eten met mes en vork: *“Als je gaat kijken over alle landen van de wereld, hoeveel landen er zijn die met mes en vork eten, dat zijn er maar een paar. Dat is helemaal niet vanzelfsprekend. Ga je daar mensen op beoordelen? (...) In ons huis vind ik het belangrijk dat al onze kinderen leren eten met mes en vork. (...) En op het moment dat wij samen zijn op een feestje van een bepaalde land, bijvoorbeeld een Keniaanse party, dan gaan wij niet met mes en vork eten.”* Op architecturaal vlak vindt ze dat **woningen niet aangepast** moeten zijn aan het verleden, maar aan de toekomst. Hierbij is het klimaat volgens haar een bepalende factor en niet de cultuur van het herkomstland. Omwille van het verschil in klimaat is het bouwen van woningen zoals in het herkomstland dan ook niet mogelijk. Bovendien vindt ze dat een woning de cultuur van de bewoner niet bepaalt. Wel is toekomstgericht bouwen in haar ogen energiezuinig en ecologisch bouwen.

4.5.3. Materiële aspecten van de woning

Een aantal aspecten van de materiële woning kregen specifieke aandacht. Intenties omtrent de grootte van de woning, de keuze tussen nieuwbouw en bestaande woningen, de bouwtechnische kwaliteit en de visie op ecologie worden achtereenvolgens beschreven.

GROOTTE VAN DE WONING

De intenties van de initiatiefnemers omtrent de grootte van de woning verschillen. Jan zet in op klein wonen in een Tiny House terwijl Hilde van House of Colours een ruime woning verkiest. Tom van Woonhulp voor vluchtelingen vertelt dat zij steeds een gezin met een geschikt profiel proberen te plaatsen in een beschikbare woning.

Bij het Tiny House voor vluchtelingen volgde de grootte van de woning uit het vrijheidsconcept dat inherent verbonden is met Tiny Houses in het algemeen. Zo vertelt Jan dat het idee achter Tiny Houses is om vrij en ongedwongen door het leven te gaan. Groot wonen zou volgens zijn zoon Louis niet bijdragen tot geluk. Wel zou Louis opteren om te leven zonder de verplichting om een hypothecaire lening af te betalen, losser van materie en bezit en zonder fysiek gebonden te zijn aan een plek: *“Dat is het verhaal van: ik heb minder geld nodig om mijn huis af te betalen, waardoor ik meer vrijheid heb, ook in de keuze van mijn job, ook in de keuze van mijn woonplaats.”* Dit vrijheidsideaal wordt volgens Jan vertaald naar **klein en compact wonen** in een mobiele

woning. Om de mobiliteit mogelijk te maken is de grootte van het huisje beperkt. Het huisje mag immers maximaal 3,5 ton wegen om met een aanhangwagen vervoerd te kunnen worden en de breedte, lengte en hoogte zijn gelimiteerd tot 2,55m x 12m x 4m. Omwille van de beperkte grootte opteerden Jan en zijn vrouw dan ook om te focussen op alleenstaande mannen. Zoals eerder besproken is dit in hun ogen een doelgroep die moeilijkheden ervaart bij de zoektocht naar een woning.¹¹ Wel zijn in de toekomst grotere huisjes mogelijk. Indien eigenaars het huisje niet op regelmatige basis wensen te verplaatsen, kan voor de eerste installatie gewerkt worden met een verhuisfirma voor de verplaatsing van de werkplaats naar de tuin van de eigenaar.

Figuur 4.8.: Tiny House voor vluchtelingen, gelijkvloers

Figuur 4.9.: Tiny House voor vluchtelingen, 1ste verdieping

Hilde (House of Colours) vindt echter dat een woning **ruim** genoeg moet zijn. Ze houdt niet van kleine appartementen waar geen lawaai gemaakt mag worden uit vrees voor burenhinder. Ook straalt een ruime woning een ander beeld uit naar de omgeving. Hierdoor krijgen vluchtelingen minder te maken met racisme en vooroordelen: *“Het feit dat dat die villa is, wekt al helemaal niet dat marginale.”* Verder vindt ze de grootte van belang vermits in de woningen met meerdere mensen samen geleefd wordt. Op die manier wil ze zorgen dat iedereen voldoende ruimte heeft. Bovendien houdt ze van grote ruimtes in de woning omdat deze een meer flexibele inrichting mogelijk maken. Hierdoor kan ze anticiperen op de noden: *“Ik hou niet van huizen vol met van die kleine kamertjes. Je kunt beter een grote kamer [hebben], dat is flexibeler om in te richten. (...) Nu slapen ze per twee. Maar als de nood hoog wordt dan maken we daar allemaal stapelbedden van of krijg je een gezin binnen, dan richt je het weer anders in.”* Daarnaast nodigen grote ruimtes uit uitnodigen om samen te komen. De materiële woning kan op die manier het samenzijn faciliteren.

Figuur 4.10.: House of Colours, leefruimte Olen

¹¹ Zie §4.3.2. De problematiek volgens de initiatiefnemers

De initiatiefnemers van Woonhulp voor vluchtelingen zetten in op zowel **grote als op kleine woningen**. Afhankelijk van de grootte van de aangeboden woningen zoeken ze vervolgens passende gezinnen: *“Eigenlijk is dat voor ons niet zo belangrijk omdat wij daar (...) flexibel [in kunnen] zijn omwille van de doelgroep (...). We weten dat als we iets hebben voor één persoon, dan krijgen we het verhuurd.. Als we iets hebben voor een gezin ook.”* Deze intentie sluit aan bij één van Tom zijn accenten bij de beschrijving van de problematiek, namelijk dat vluchtelingen met verschillende profielen moeilijkheden ervaren in hun zoektocht naar een woning.

NIEUWBOUW VERSUS BESTAANDE WONING

De keuze voor nieuwbouw of bestaande woningen verklaren de bevraagde initiatiefnemers vanuit de mogelijkheden en beperkingen die ze ervaren. De initiatiefnemers van Woonhulp voor vluchtelingen en House of Colours zetten in op bestaande woningen. Het Tiny House voor vluchtelingen is een nieuwbouwproject.

De woningen waarover de initiatiefnemers van Woonhulp voor vluchtelingen momenteel beschikken zijn **leegstaande woningen** die niet verkocht geraken of die op lange termijn afgebroken zullen worden en waarvan de eigenaars de lasten die komen kijken bij de verhuur of verbouwingen niet zien zitten. Deze woningen frissen ze op en verhuren ze vervolgens aan vluchtelingen. De mate waarin deze opfrissingen gebeuren verschilt naar gelang de toestand van de woning en de verwachte periode dat de woning in voor hun beschikbaar zal zijn. Om zelf nieuwbouwprojecten te ontwikkelen beschikt het initiatief niet over het nodige kapitaal, zo stelt Tom, en eigenaars van nieuwbouw zullen vermoedelijk hun woning niet ter beschikken stellen aan hun project.

De betaalbaarheid beïnvloedt ook Hilde's (House of Colours) keuze. Verder zegt ze, net als Tom, afhankelijk te zijn van de aangereikte mogelijkheden: *“Het gaat niet over het huis, het gaat niet over de plek, het gaat over welke mogelijkheden zijn er en hoe kunnen we in deze mogelijkheden oplossingen bedenken.”* Momenteel ziet ze mogelijkheden in **bestaande huurwoningen**. Deze woningen bieden, in tegenstelling tot nieuwbouw, op dit moment oplossingen. Verder nam het initiatief recent ook een ter beschikking gestelde leegstaande woning op in het aanbod. Op een aangeboden bouwgrond of bijkomende leegstaande woningen, waarbij eventueel renovatiewerken nodig zijn, zegt Hilde evenzeer te willen inzetten. In verband met leegstaande woningen verwijst ze naar de in haar ogen geldverspillende leegstandsvergoeding die eigenaars betalen. Wanneer vluchtelingen in deze woningen mogen verblijven, en de woning dus niet meer leeg staat, hebben de eigenaars hier dus ook baat bij.

Bij het Tiny House voor vluchtelingen was **nieuwbouw** mogelijk door de relatief beperkte bouwtijd en kostprijs van het huisje. Het Tiny House werd in een periode van een zestal weken op een ambachtelijke wijze gebouwd door twee personen. Jan sprak het budget van 35.000 euro (incl. BTW) vooraf af met zijn zoon Louis. Omwille van de relatief beperkte kostprijs ziet Jan mogelijkheden om het aanbod aan woningen met Tiny Houses te verhogen. Zo vertelt hij dat verschillende huisjes gebouwd kunnen worden voor de prijs van één sociale woning.

BOUWTECHNISCHE KWALITEIT

De mate waarin en de manier waarop de initiatiefnemers inzetten op de bouwtechnische kwaliteit van de woningen verschilt. Tom (Woonhulp) vertelt dat bij hen aandacht uitgaat naar manieren om een voldoende bouwtechnische kwaliteit te verkrijgen in de leegstaande gebouwen. De **checklist** gehanteerd door de Vlaamse overheid voor de toekenning van conformiteitsattesten gebruiken ze hierbij als leidraad. Het voldoen aan deze checklist is voor hen echter geen noodzakelijke voorwaarde om de woning op te nemen in hun aanbod, wel een streefdoel. Zo vinden ze dat ook woningen die niet voldoen aan alle criteria bewoonbaar kunnen zijn.

Bij het Tiny House ligt de focus vooral op bouwtechnische aspecten in verband met het **energieverbruik**. Jan vertelt dat het huisje goed geïsoleerd is. Het huisje heeft bovendien een K-peil van 36. Op vlak van andere bouwtechnische aspecten geeft Jan echter nog enkele gebreken aan. Dit verklaart hij doordat het een proefproject is en dus één van de eerste huisjes die Louis bouwde. Zo vertelt Jan dat de ramen nog niet open kunnen, een dampkap ontbreekt en het huisje niet volledig in orde is op vlak van brandveiligheid en de geldende woonnorm. Vanuit deze fouten kan volgens Jan geleerd worden voor de toekomst. Ook vindt hij dat verder nagedacht kan worden over bouwdetails en andere technische aspecten.

Hilde (House of Colours) vindt de bouwtechnische kwaliteit **ondergeschikt** aan de sociale interacties die in een gebouw plaats vinden. Zo hebben vluchtelingen naar haar mening meer nood aan oprechte relaties met medebewoners dan een mooie woning. Bovendien heeft een materiële woning op zich geen waarde volgens haar: *“Een woning op zich is niet een kwaliteit. Een lege woning, er is niks zo koud als een groot, leeg gebouw.”* Wel is het voor haar de beschermende omhulling van het leven dat zich in de woning afspeelt: *“Het is het leven dat een omhulling nodig heeft [door] onze weersomstandigheden. (...) Maar waar gaat het over, over het leven in dat huis. En eigenlijk moet het huis daarrond gebouwd worden.”* Daarnaast kan de lagere bouwtechnische kwaliteit van woningen verbondenheid creëren tussen de bewoners. In de woning in Beerse is er bijvoorbeeld geen verwarming. Enkel in de leefruimte is een kachel voorzien. Omdat dit de warme plek is in de woning brengt het de bewoners samen volgens Hilde. Verder haalt ze aan dat mensen vroeger ook in de woningen leefden welke nu bestempeld worden als woningen met een te slechte bouwtechnische kwaliteit en dat alles beter is dan op straat te leven.

ECOLOGIE

De initiatiefnemers van House of Colours en het Tiny House hechten belang aan ecologisch wonen. Bij Woonhulp voor vluchtelingen, net zoals bij House of Colours, is het gebruik van ecologische woningen momenteel echter niet mogelijk.

Ecologisch wonen is volgens Jan één van de intenties die schuil gaan achter Tiny Houses. Bij het Tiny House voor vluchtelingen leidde dit tot de keuze voor verwarming met behulp van een warmteplaat op elektriciteit (zie Fig. 11) in combinatie met de plaatsing van zonnepanelen. Bovendien ging aandacht naar de isolatiekwaliteit en is de grootte van het huisje beperkt, wat volgens Jan leidt tot een lage energievraag voor de verwarming.

Figuur 4.11.: Tiny House voor vluchtelingen, warmteplaat

Bij Woonhulp voor vluchtelingen gebeuren geen grootschalige renovaties. Hierdoor is het volgens Tom **niet mogelijk** om in te zetten op ecologisch wonen. Ook Hilde zegt deze mogelijkheid niet te hebben. Ze vindt dan ook geen van de huidige huurwoningen van House of Colours ecologisch. Wel wil ze hier in de **toekomst** op inzetten. Naar haar mening draagt ecologisch wonen immers bij tot **verbondenheid met de natuur**. Bovendien verwijst ze in deze context naar de hoge verwarmingskost in de huidige woningen. Volgens haar zijn veel vluchtelingen zich niet bewust van hun energieverbruik omdat ze hier eerder nooit bij stil stonden. Dit omwille van het warmere klimaat in het herkomstland. Om bij vluchtelingen meer energiebewustzijn op te wekken hecht ze belang aan een haardplaats. Zo merken ze dat het warm is dicht bij het vuur, kouder is verder weg en dat het moeite kost het om het vuur aan te houden. Ze verkiest hierbij tegelkachels zoals gebruikt worden in Zweden en Noorwegen. Met deze kachels worden verschillende ruimtes in de woning verwarmd met de warmte geproduceerd met de haard in de leefruimte. Naast een verhoging van het energiebewustzijn is een haardplaats volgens haar een plaats waar mensen willen samenkomen.

4.5.4. Huurprijs en verblijfsperiode

Verder namen de initiatiefnemers beslissingen omtrent de huurprijs en de maximale verblijfsperiode in de woning. Deze worden in wat volgt beschreven.

BETAALBAARHEID VOOR VLUCHTELINGEN

Naast de mogelijkheden van de initiatiefnemers¹² wordt ook rekening gehouden met de mogelijkheden van de vluchtelingen op vlak van betaalbaarheid. De huurprijs van de woning en de impact van de samenlevingsvorm op het leefloon worden hierbij als bepalende factoren door de initiatiefnemers aangehaald.

Hilde (House of Colours) vertelt dat het samenwonen van verschillende vluchtelingen in één woning als gevolg heeft dat sommige OCMW's de vluchtelingen als samenwonenden beschouwen. In dergelijke situatie ligt hun leefloon lager dan dat van vluchtelingen die alleen wonen. Andere **kosten** kunnen echter **gedeeld** worden tussen de samenwonende vluchtelingen. Hierdoor is deze samenlevingsvorm in een grote woning volgens Hilde uiteindelijk goedkoper dan wanneer ze een kleine studio individueel huren.

¹² Zie §4.5.3. Materiële aspecten van de woning, Nieuwbouw versus bestaande woning

Ook Jan haalt deze verlaging van het leefloon aan. Het wonen in een Tiny House, geplaatst in de tuin van de eigenaar, zou door sommige OCMW's evenzeer gezien worden als een vorm van samenwonen. Wel vertelt Jan dat hij en zijn vrouw oorspronkelijk het idee hadden om het huisje gratis aan te bieden. Echter, na overleg met het lokale OCMW, kozen ze uiteindelijk voor een **lage huurprijs aangevuld met de verwachting dat de vluchteling meehelpt** bij andere werken. Wat deze werken inhouden, willen ze laten afhangen van zijn talenten: *"We gaan de formule doen dat de huurprijs relatief laag is en aanvullend met betalen met talent."*

Bij Woonhulp voor vluchtelingen Lier zijn de woningen betaalbaar doordat ingezet wordt op **huizen die leegstaan** en waarin er momenteel weinig interesse is. Door deze op te knappen kunnen de woningen terug op de markt worden gebracht en zijn ze betaalbaar voor vluchtelingen.

VERBLIJFSPERIODE

Vermits de initiatiefnemers van het Tiny House voor vluchtelingen en Woonhulp voor vluchtelingen de twee maanden waarop een erkende vluchteling een woning dient te vinden als te kort ervaren, kiezen ze voor het aanbieden van **transitwoningen**. Op die manier willen ze de periode van twee maanden verlengen om zo vluchtelingen tot rust te laten komen: *"Het doel van het huis is geen permanente bewoning, (...) het is een transitwoning met het idee rust te vinden. Het is een heel hectische periode waar mensen uit komen eens de erkenning en dan begint het allemaal pas."* Nadat de vluchtelingen in de transitwoning ingetrokken zijn kunnen ze verder op zoek gaan naar een permanente woning. Wanneer bewoners van een woning van Woonhulp voor vluchtelingen na zes maanden nog geen permanente woning vinden kan de periode verlengd worden met nog eens zes maanden. Tom vertelt dat dit enkel gedaan wordt wanneer de vluchtelingen inspanning deden om een andere woning te vinden. Tegelijk vindt Tom het ook belangrijk dat de kinderen van vluchtelingengezinnen het schooljaar in dezelfde school kunnen afmaken. Vandaar dat hij het moeilijk vindt om een verlenging van het contract te weigeren in het geval van gezinnen. Verder werd een termijn van zes maanden gekozen omdat de vluchtelingen op die manier nog steeds aanzien worden als dakloos. Zo blijven ze hoog scoren op de prioriteitenlijst van het sociaal verhuurkantoor. Verder voegt Tom toe dat het niet hun intentie is om een verhuurkantoor te zijn, wel om zo veel mogelijk vluchtelingen verder te helpen. Ook dit is volgens hem mogelijk onder de tijdelijke huurformule van transitwoningen. In tegenstelling tot de woningen van Woonhulp voor vluchtelingen vertelt Jan dat het Tiny House voor vluchtelingen niet verhuurd wordt. Dit omdat het niet aan de woonnorm voldoet. Wel is een ter beschikking stelling mogelijk volgens hem. Gelijkaardig aan Woonhulp voor vluchtelingen heeft Jan hierbij de intentie om het huisje zes tot negen maanden ter beschikking te stellen. Jan verwacht dat deze periode voor vluchtelingen voldoende is om door te stromen naar een reguliere woning.

Bij de woningen van House of Colours is **geen maximale verblijfsduur** vastgelegd. Zo kunnen de vluchtelingen er zo lang als gewenst blijven: *"Er zijn er die hier niet weg willen en er zijn er die hier wel weg zullen gaan als ze iets gevonden hebben. (...) Er zijn er die een vriendin of vriend, die een partner leren kennen en die hun eigen weg gaan, dat zijn allemaal verschillende verhalen."*

4.6. Obstakels

Jan vertelt dat hij op verschillende wettelijke obstakels botste bij de uitwerking van het Tiny House voor vluchtelingen. Hilde (House of Colours) en Tom (Woonhulp) ondervonden minder moeilijkheden. Wel halen ook zij enkele beperkende factoren aan.

Hilde en Jan spreken in dit verband over **regelgeving omtrent uitkeringen**. Zoals eerder beschreven, beschouwen sommige OCMW's vluchtelingen als samenwonenden wanneer ze samen leven met andere vluchtelingen of met een gastgezin.¹³ Hierdoor vermindert hun leefloon. Zowel Jan als Hilde vinden dat dit niet kan vermits de vluchtelingen geen bloedverwanten zijn en de bewoners dus weinig verplichtingen ten opzichte van elkaar hebben. Volgens Hilde beschouwen andere OCMW's de vluchtelingen als daklozen in een tijdelijke woonst, waardoor ze wel een volledig leefloon ontvangen.

Jan en Tom halen bovendien de geldende **woonnorm** en **wetgeving omtrent stedenbouwkundige voorschriften** aan als obstakels voor initiatieven. De wetgeving rond minimale woonoppervlakte maakt volgens beiden sommige initiatieven onmogelijk. Het Tiny House voor vluchtelingen is bijvoorbeeld net te klein, waardoor het OCMW volgens Jan geen vluchteling wil toewijzen. Indien ze dit toch doen, zou het OCMW, net zoals Jan en zijn vrouw, aansprakelijk zijn wanneer er klachten volgen of er bijvoorbeeld een brand uitbreekt en de vluchteling overlijdt. Ook is het voor Jan nog niet duidelijk of een bouwvergunning¹⁴ nodig is voor Tiny Houses en welke impact het plaatsen van een Tiny House heeft op het kadastraal inkomen van het gastgezin. Vermits vluchtelingen, zoals eerder beschreven, niet geïnteresseerd lijken te zijn in Maldegem als woonomgeving¹⁵ en het Tiny House wettelijk niet helemaal in orde is, wordt het momenteel niet ingezet voor vluchtelingen. Potentiële andere eigenaars moeten immers een risico nemen wanneer ze, ondanks de huidige wetgeving, toch dit huisje in hun tuin plaatsen. Jan verwoordt het als volgt: *“Maar er zijn voldoende mensen met tuinen. Maar ja, de miserie is dat we tegen die mensen moeten zeggen: helemaal honderd procent wettelijk is het niet en je moet bereid zijn om dat risico te nemen.”*

4.7. Toekomstperspectief

In de toekomst wensen de drie initiatiefnemers hun project verder te ontwikkelen. Jan hoopt dat Tiny Houses erkend zullen worden als een **experimentele woonvorm**. Hierdoor kan afgeweken worden van bepaalde regels van de woonnorm. Ook werd een vzw opgericht die momenteel werkt rond de legalisering van Tiny Houses. Verder ziet hij een mogelijkheid in de ontwikkeling van **Tiny House parken**. Volgens Jan kunnen deze opgericht worden op bouwgrond die bestemd wordt als woonwagenvak. Deze grond kan aangekocht worden in een coöperatieve vorm waarbij de bewoners mede-eigenaar zijn van de grond. Verschillende gezinnen kunnen zo samenleven, waaronder vluchtelingen. Op die manier wil Jan een sociale mix creëren. Bovendien zou Jan de gezinnen enkele voorzieningen, zoals een wasmachine of een grote eetruimte,

¹³ Zie §4.5.4. Huurprijs en verblijfsperiode, Betaalbaarheid voor vluchtelingen

¹⁴ Vermits het huisje mobiel is en minder dan 40m² bedraagt is volgens Jan geen bouwvergunning nodig. Echter, om in dit huisje te domiciliëren zou het wel nodig zijn om over een bouwvergunning van de woonplaats te beschikken. Om een bouwvergunning te ontvangen, zou de woning moeten voldoen aan de woonnorm.

¹⁵ Zie §4.5.1. Woonomgeving en visie op integratie

gemeenschappelijk laten gebruiken. Verder heeft een Tiny House park volgens Jan de mogelijkheid om zelfvoorzienend te zijn door bijvoorbeeld de plaatsing van zonnepanelen, een waterzuiveringsinstallatie en een rietvijver.

Hilde's toekomstvisie is gelijkaardig. Ook zij wil inzetten op een sociale mix bij toekomstige woningen van House of Colours. Zo wil ze **geïntegreerde woongelegenheden** oprichten die naast voor vluchtelingen ook toegankelijk zijn voor mensen met een beperking en ouderen. Zo kunnen de bewoners elkaar aanvullen en ondersteunen. Ze geeft hierbij het voorbeeld van één van de woningen waar een vader met dementie en zijn zoon met een fysieke beperking samen wonen. Door ook vluchtelingen in hun woning op te nemen kunnen beiden thuis blijven wonen in plaats van naar een instelling te verhuizen: *“Hij is nu afhankelijk van zijn vader, maar zijn vader dementeert. Dus hij zorgt voor zijn vader en zijn vader zorgt voor hem, maar dat gaat niet blijven duren. Dus hij is bang als die vader het niet meer kan, dan moet de vader naar het rusthuis en hij naar een instelling voor gehandicapten. Dus er is geen één van de twee -. Dus nu hebben we van hun huis, dat is het huis in Antwerpen, een House of Colours gemaakt en die gaan nog heel lang samen kunnen leven.”* Verder wil ze graag naast huisvesting ook opleiding en tewerkstelling integreren in haar project. Dit omdat ze merkt dat vluchtelingen ook op deze vlakken moeilijkheden ervaren. Daarnaast wenst Hilde, net als bij de Tiny Houses, in te zetten op **ecologisch bouwen**. Ze ziet hierbij mogelijkheden in strobalewoningen.

Tom wil graag het initiatief Woonhulp voor vluchtelingen verder uitwerken zodat renovaties en opfrissingen op een meer gestructureerde manier aangepakt kunnen worden. Daarnaast hoopt hij dat ook huisvesting voor vluchtelingen in het algemeen **structureler** aangepakt kan worden. Verder haalt hij aan dat in de toekomst enerzijds samen gewerkt kan worden met de sociale huisvestingsmaatschappij onder de vorm van een renovatiecontract. Hierbij wordt tijdelijk een woning ter beschikking gesteld aan een organisatie, op voorwaarde dat deze organisatie de woning renoveert. Anderzijds zouden eigenaars van panden, opgenomen in het register van leegstand, gecontacteerd kunnen worden. Dit met de vraag of hun panden gerenoveerd mogen worden om ze vervolgens ter beschikking te stellen aan vluchtelingen. De initiatiefnemers van Woonhulp voor vluchtelingen ondernamen op beide vlakken reeds stappen, maar beide projecten zijn nog hangende.¹⁶

4.8. Besluit

De initiatiefnemers van de projecten Woonhulp voor vluchtelingen, House of Colours en het Tiny House voor vluchtelingen zetten zich in om het aanbod aan huisvesting voor vluchtelingen te verhogen. Dit doet ieder van hen vanuit een bepaald maatschappelijk engagement en vertrekken hierbij van waarden en idealen die geconcretiseerd worden in hun project. De manier waarop ze hun project uitwerken verschilt dan ook. Visies omtrent de woonomgeving blijken niet prioritair, maar staan volgens hen wel in relatie met de integratiemogelijkheden van vluchtelingen. Idealen zoals het vrijheidsprincipe in het Tiny House en multicultureel samenleven in verbondenheid bij House of Colours staan centraal. Verder zoeken de initiatiefnemers een evenwicht tussen privacy en verbondenheid. Dit uit zich in de keuze voor

¹⁶ §4.4. Aanpak van het project

een bepaalde woonvorm. Op cultureel vlak wordt, al dan niet bewust, gekozen voor de westerse bouwstijl. Wel zetten de initiatiefnemers van Tiny House en House of Colours in op ecologie. Op vlak van materiële kenmerken van de woning worden de grootte van de woning, de mogelijkheid om in te zetten op nieuwbouw of bestaande woningen en de bouwtechnische kwaliteit in rekening gebracht. Vooral bij Woonhulp voor vluchtelingen gaat aandacht uit naar de betrokkenheid van vluchtelingen bij de realisatie van het project. Participatie van vluchtelingen vindt plaats op vlak van de opfrissing van leegstaande woningen. Ook de andere initiatiefnemers willen in de toekomst hier graag sterker op inzetten. Initiatiefneemster van House of Colours wijst hierbij op de verbondenheid met de woning die gecreëerd kan worden. Bij het Tiny House ligt de focus op het inzetten van talenten van vluchtelingen en het positief zelfbeeld waar het bouwen van Tiny Houses toe kan bijdragen. Verder zetten initiatiefnemers van het Tiny House en Woonhulp voor vluchtelingen in op transitwoningen om zo meer rust te bieden aan vluchtelingen en verschillende vluchtelingen op weg te helpen. Initiatiefneemster van House of Colours legt geen maximale periode vast. Bovendien hebben de initiatiefnemers, ondanks de aanwezigheid van wettelijke obstakels, plannen voor de toekomst. Woonhulp voor vluchtelingen vindt in dit verband het samenwerken met huisvestingsmaatschappijen belangrijk. Tiny House en House of Colours spreken over innovatieve projecten waarbij opleiding, werk en wonen geïntegreerd kunnen worden.

Deze cases kunnen echter ook vanuit het perspectief van de bewoners benaderd worden. Mogelijk kan de woonervaring van de vluchtelingen immers afwijken van de intenties van de initiatiefnemers. Op deze woonervaring wordt ingegaan in hoofdstuk 5.

Hoofdstuk 5: Woonervaring vluchtelingen

5.1. Inleiding

Verschillende initiatieven worden ingezet om het aanbod aan huisvesting voor vluchtelingen te verhogen. Van drie cases,¹ namelijk de projecten Woonhulp voor vluchtelingen, House of Colours en Tiny House voor vluchtelingen kwamen in het vorig hoofdstuk de intenties van de initiatiefnemers aan bod. In dit hoofdstuk worden de resultaten met betrekking tot de woonervaring van vluchtelingen beschreven. Vermits in het Tiny House geen vluchteling introk gedurende het onderzoek, zijn deze resultaten enkel afkomstig van participanten die verblijven in een woning van de andere twee initiatieven. Naar hun woonervaring werd gepeild aan de hand van twee semi-gestructureerde interviews, waarbij de participanten in de tussenperiode hun ervaring konden documenteren met behulp van een probe.² Dit hoofdstuk start met een situering van de participanten. Vervolgens komen respectievelijk hun ervaringen in verband met de woonomgeving, de woning en buitenruimte bij de woning aan bod.

5.2. Contextuele factoren

De ervaringen, identiteit, culturele achtergrond en socio-economische positie van de participanten kunnen meebepalend zijn voor wat zij belangrijk vinden aan een woning. Deze worden dan ook kort toegelicht.

5.2.1. Profielen bevraagde vluchtelingen ³

Mahir en Selima spreken Arabisch en komen uit Syrië. Ze hebben drie zonen, namelijk één van vijf jaar, één van vier jaar en een pasgeboren zoon. Ze vluchtten samen met het hele gezin weg uit Syrië en kwamen in Turkije terecht. Mahir zette vervolgens zijn tocht verder naar België. Op die manier hoopte hij een veilige reis te kunnen regelen voor Selima en hun zonen. Vermits zijn asielprocedure langer duurde dan verwacht besloot ook Selima samen met hun zonen zich aan de tocht te wagen. Ze kwamen in 2015 in België aan. Momenteel beschikken ze over een appartement in Lier waarin ze enkel met hun gezin verblijven. Dit is een transitwoning, waardoor ze er slechts voor een beperkte periode kunnen wonen.

¹ Zie H4 Intenties initiatiefnemers, §4.2. Voorstelling projecten

² Zie H2 Methodologie, §2.4.3. Dataverzameling vluchtelingen, Methoden en instrumenten

³ De gebruikte namen voor de participanten zijn pseudoniemen. Dit om de anonimiteit van de bevraagde vluchtelingen te respecteren.

Akil spreekt ook Arabisch en is afkomstig uit Syrië. Hij werd geboren in een dorp en verhuisde later naar een woning in de hoofdstad Damascus. Hij besloot er geen woning te kopen, maar te huren. Door de start van de oorlog vreesde hij immers nooit de kans te hebben om effectief in de eigen woning in te trekken. Hij liet zijn vrouw en zoon achter in Syrië en kwam ongeveer één jaar geleden in België aan. Momenteel woont hij alleen, namelijk in een appartement in Lier, en wacht tot zijn vrouw en zoon naar België kunnen komen. Ook hij kan er slechts voor een beperkte periode verblijven.

Ook **Kardal en Nesrine** zijn Arabisch sprekend en van Syrische afkomst. Kardal vluchtte 1,5 jaar geleden weg uit zijn land. Zijn vrouw Nesrine, hun dochter en twee zonen konden in december 2016 dankzij gezinshereniging naar België komen. Zij wonen momenteel in een individuele, vrijstaande transitwoning in Lier die ze enkel met hun gezin delen.

Mazal spreekt ook Arabisch. Hij vluchtte weg uit Syrië na een jaar doorgebracht te hebben in de gevangenis. In zijn herkomstland woonde hij in een individuele woning met zijn gezin. In hetzelfde gebouw verbleef ook zijn jongere en oudere broer. Zijn vrouw en zonen wonen daar nog steeds. Wel is is hij momenteel bezig met gezinshereniging. Samen met Haruni verbleef hij voordien in het opvangcentrum in Retie. Op dit moment deelt hij een woning van House of Colours met vijf andere alleenstaande mannen, waaronder Haruni. Wanneer zijn gezin aankomt in België zal hij waarschijnlijk verhuizen naar een andere woning van House of Colours.

Haruni is afkomstig uit Eritrea. Zijn moedertaal is Tigrinya. Omwille van de dictatuur in zijn land van herkomst sloeg hij op de vlucht. Hij liet hierbij zijn vrouw en twee kinderen achter en kwam in oktober 2016 in België aan. Net zoals Mazal verbleef hij in het opvangcentrum in Retie. In de woning van House of Colours, waar hij samen met vijf andere alleenstaande vluchtelingen woont, kan hij zo lang als gewenst blijven.

Jaafar en Adia spreken Frans en komen uit Guinea. Ze hebben twee dochters, namelijk één van vijf jaar en een pasgeboren dochter. Eind 2012 kwamen Jaafar en Adia naar België omwille van de onveiligheid in hun land. Vermits ze hun vorige woning in Brussel moesten verlaten, trokken ze in in een woning van House of Colours. Recent verhuisden ze naar een andere woning van House of Colours. Ze zullen hier met zeven vluchtelingengezinnen verblijven.

5.2.2. Socio-economische positie

De woonervaring en wensen van de bevraagde vluchtelingen worden niet enkel beïnvloed door hun persoonlijke achtergrond, maar ook door hun socio-economische positie. Zo ervaren ze verschillende **hindernissen om een woning te vinden**. Akil en Mahir ervaren moeilijkheden door de taalbarrière. Bovendien is er sprake van racisme volgens Mahir. Volgens Haruni haken de meeste verhuurders af wanneer ze horen dat hij geen werk heeft, maar leeft van een leefloon. Dit laatste beïnvloedt volgens Akil, Haruni, Jaafar en Adia ook hun mogelijkheden op vlak van de woning: *“We can not imagine [what kind of house we like]. (...) First thing is how can pay.” “You have to live like your ability. Your possibility. But not just like your wishes. Our wishes are never ended. (...) If you have money, you can live just like the possibility of your money.”* Omwille van deze beperkte mogelijkheden zeggen Nesrine, Kardal, Akil en Haruni niet na te denken over hoe ze wensen te wonen. Het interview is voor de meeste van hen de eerste keer dat ze hier terug bij stil staan.

Bovendien hebben de meesten van hen weet van vluchtelingen die in slechte woonomstandigheden leven: *"We get solution. Because how many people cannot find house. They are sleeping in the streets. I know. But we get solution."* Allen vinden de huidige woonsituatie dan ook positief in vergelijking met deze van anderen die naar hun aanvoelen dezelfde beperkte kansen hebben op de woningmarkt. Hierbij benadrukt iedereen hun **dankbaarheid** ten aanzien van de initiatiefnemers voor het aanreiken van een oplossing.

Selima apprecieert bovendien de **stabiliteit** die ze ervaart in vergelijking tot de omstandigheden tijdens de tocht die ze ondernam. Wel hoopt zij, net zoals alle andere participanten, op meer stabiliteit in de toekomst. Nesrine, Adia en Jaafar verklaren deze wens omwille van de rust die hieruit voortvloeit. Een mobiele woning wijzen allen, met uitzondering van Haruni, dan ook af. Allen hopen in de toekomst een eigen woning te kopen.

Zowel de bewoners van de transitwoningen, als de bewoners van woningen waarvoor geen maximale verblijfsduur is vastgelegd, verwachten dan ook in de toekomst te **verhuizen**. De huidige beperkingen zien ze hierbij als een tijdelijke fase in hun leven: *"Ce n'est pas fini, vous voyez. Ce sont les étapes de la vie. Ça aussi ça ira passer, il y a d'autres étapes."* Stap voor stap willen ze Nederlands leren en werk vinden, waardoor ze verwachten dat hun mogelijkheden op vlak van woningen toenemen: *"Our wishes come, our dreams come. (...) Maybe one day, I have bought a house."* Hun huidige socio-economische en culturele positie in de maatschappij en hun wensen voor de toekomst beïnvloeden dan ook de manier waarop ze de huidige woningsituatie beleven en hiermee omgaan.

5.3. Woonomgeving

In de woonervaring van de bevroagde vluchtelingen speelt onder meer de woonomgeving een rol. De participanten spreken in dit verband over het evenwicht tussen rust en voorzieningen en hun wens naar contact met buurtbewoners.

5.3.1. Rust en voorzieningen

Op vlak van de woonomgeving ervaren de participanten een tweestrijd tussen de wens naar rust zoals bij niet-stedelijke omgevingen en het ruimere aanbod aan voorzieningen in een stad. Allen vinden een **stedelijke omgeving** niet zo aangenaam omwille van verschillende redenen. Zo houden Mazal, Nesrine, Akil en Haruni niet van de **drukke** veroorzaakt door de aanwezigheid van het grotere aantal mensen: *"Brussels and Antwerp have a lot of people. And when you are walking in this streets and you find people here and here, I feel that I am lost and I want to go to saw the wall. And I want to see the buildings, not people. (...) I love relax and peace."* Ook de grotere verkeersdrukke willen Mazal, Nesrine, Kardal, Mahir en Selima bij voorkeur vermijden omdat dit **onveilig** is voor hun kinderen. Mazal, Nesrine en Kardal vinden het geluid van auto's bovendien onaangenaam.

Alle bevroagde vluchtelingen voelen echter de nood om te **studeren en werk** te vinden. Een stad biedt hiervoor volgens hen meer mogelijkheden. Ook het ruimere aanbod aan andere **voorzieningen** appreciëren ze. Verder halen Haruni en Mazal het gemak om overal en altijd te geraken aan. Momenteel zijn ze afhankelijk van het **openbaar vervoer**, wat bij Mazal soms tot frustraties leidt. Daarnaast is het volgens Akil en Haruni eenvoudiger in de stad om **contacten** te leggen met anderen. Haruni ervaart bijvoorbeeld een sterke band met de Afrikaanse gemeenschap in Brussel en Antwerpen. Hoewel hij belang hecht aan deze band, is dit voor hem een reden om net niet in deze steden te gaan wonen. Hij wil zich immers niet verplicht voelen om iedere dag met hen op te trekken en hierdoor enkel nog zijn moedertaal te spreken. In de rustige buurt waar hij momenteel verblijft zegt hij zijn kennis van het Nederlands en Engels sneller te kunnen vergroten.

Wanneer de keuze gegeven wordt, verkiezen allen, op Akil na, een **rustige buurt**. Hoewel ook Akil houdt van rust, kiest hij uit noodzaak voor de stad. Haruni daarentegen verklaart zijn keuze doordat hij de voordelen van beide omgevingen kan combineren: *“So which are better? Quiet or more service? In a quiet place, after driving a little while, I can come to these services. But I cannot find drive the quiet place.”* De participanten van Lier voegen echter toe dat het maken van een keuze naar hun gevoel niet noodzakelijk is. Zij ervaren een goed evenwicht in de huidige woonomgeving: *“Ik hou van Lier. Hier kleine stad. Rustige stad. Alles hier. Ziekenhuis, CVO, hier.”* *“Beide, goed voor in combinatie.”* Op vlak van voorzieningen appreciëren Nesrine en Selima, de twee bevroagde vrouwelijke vluchtelingen uit Syrië, de aanwezigheid van een Turkse winkel. Hier kunnen ze ingrediënten kopen voor hun traditionele gerechten. Nesrine gaat af en toe ook naar een Arabische winkel in Antwerpen. Dat dit niet meteen in de buurt ligt, vindt ze geen probleem. Verder appreciëren alle participanten van Lier, net zoals deze van House of Colours, kenmerken van de huidige omgeving die leiden tot rust. Nesrine vindt Lier een **veilige** en **vredige** omgeving. Dit geeft haar een comfortabel gevoel. Mazal en Nesrine vertellen tot rust te komen door het zicht op de **natuur**: *“The green view will give you positive feelings and that making you relaxing and feel better.”* Mazal ervaart dit bovendien als gezonder.

Verder blijven Mahir en Selima in de toekomst graag in Lier wonen omdat ze reeds een **band** ontwikkelden met de **omgeving en buurtbewoners**. Ook willen ze, net zoals Nesrine, Kardal, Jaafar en Adia, dat hun kinderen naar **dezelfde school** kunnen blijven gaan. Deze wens is ook aanwezig bij diegenen onder hen die zelf lessen volgen.

De voorkeuren omtrent de woonomgeving in België weerspiegelen vaak keuzes die de participanten maakten in hun **land van herkomst**. Zo groeiden Nesrine, Kardal, Mahir, Selima, Mazal en Akil op in een niet stedelijke omgeving. Wel verhuisden Nesrine, Kardal en Akil na hun kindertijd naar een stedelijke omgeving om te studeren of te werken. Nesrine en Kardal voegen hieraan toe dat ondanks deze verhuis hun voorkeur uit bleef gaan naar een rustige buurt: *“We spent our childhood in like this [quiet] places so we have special feelings when we see like this. (...) When we were living in Aleppo, it is a big city, it is like this. Every weekend we escaped immediately to the countryside. Even if we can spend one day we can go. We travel tree our four hours by bus to reach to the countryside to spend relaxing time and wonderful time and then return to city.”*

5.3.2. Contact buurtbewoners

Alle participanten geven aan de gemeenschap van hun herkomstland te missen: *“We have a lot of heart breaking. When I came here I cannot do anything. I wanted to live in my country. I miss it. Life is good as a community.”* Contacten met buurtbewoners kunnen dit gemis volgens Nesrine verzachten. Hierbij heeft geen van de participanten een voorkeur op vlak van culturele **afkomst**. Het contact met Belgen helpt volgens hen om Nederlands te leren. Nesrine, Jaafar en Adia willen zo ook deel uitmaken van de Belgische samenleving: *“When you see Belgian people you can talk about your tradition and your habits here. I love to learn this. Also I, when I decided to come here, I have confidence that I should be a person in this society. I want to be one of this people. So I have to be friend of a lot of people here and I need to learn more about the people here. (...) I wish if I can be good woman here. And I can help people. And if I can deal with people as if they want.”* Akil, Nesrine, Kardal, Mahir en Selima appreciëren hierbij het aanwezige respect in België voor verschillen in levensstijl. Naast contacten met Belgen houden Akil, Haruni en Mahir ook van contact met mensen van dezelfde culturele achtergrond en lotgenoten. Dit geeft hen de mogelijkheid om de eigen taal te spreken, te praten over het herkomstland en elkaar te ondersteunen.

De participanten van Lier halen echter aan dat het niet eenvoudig is om **contact te leggen** met mensen in de buurt: *“Honestly, I didn’t speak to any neighbourhood yet. Just the owner of this house, daughters and her brothers and her relatives came and visited us (...). But I wish if I can connection with some of them. I love people. (...) But maybe they have works or maybe they don’t have free time.”* Mahir en Selima voelen deze verbondenheid wel meer in Lier dan in de rustigere woonomgeving van hun voorgaande woning in België.

Selima, Nesrine, Adia, Jaafar, Mazal en Haruni vergelijken deze contacten met de sterke familiebanden in hun **land van herkomst**. Familieleden woonden er dicht bij elkaar en meer in gemeenschap, wat leidde tot een gevoel van verbondenheid en ondersteuning. Hier in België missen ze hun familieleden. Ze hopen dan ook dat vrienden deze leegte kunnen invullen. Volgens Nesrine kan dit resulteren in een thuisgevoel.

5.4. De woning

In de woning blijken de participanten op zoek te gaan naar drie basiswaarden, namelijk **vertrouwdheid, vrijheid en rust** (zie tabel 5.1.). Deze betekenisgeving vloeit voort uit zintuiglijke kwaliteiten van de woning, maar ook uit de sociale relaties die er plaats vinden en die al dan niet door de woning ondersteund worden. Wat betreft de zintuiglijke kwaliteiten van de woning staan de basiswaarden in relatie tot betekenisgeving omtrent **visuele esthetiek, ruimtelijkheid en comfort**. Met betrekking tot de sociale relaties staan deze in relatie tot **verbondenheid, privacy en controle**. Deze betekenisgeving relateert bovendien aan materiële kenmerken van de woning (grijs in tabel 5.1.). Verder speelt de niet dichotome relatie tussen de woning en de bewoners een rol. Zo ondernemen de bewoners acties, wel enkel binnen hun mogelijkheden, indien de beleving van de huidige woning niet aansluit bij hun gewenste woning (blauw in tabel 5.1.). Deze betekenisgeving, materiële kenmerken van de woning en acties worden in wat volgt beschreven.

Basiswaarden	Zintuiglijke kwaliteiten	Sociale relaties
VERTROUWDHEID	Visuele esthetiek Vorm gebouwschil Gebruikte materialen → Plaatsen van culturele objecten → Bewust oproepen van zintuiglijke ervaring → Vertrouwde handelingen	Verbondenheid Gezinsruimte en ruimtelijke relaties Bezoekersruimte → Transnationale relaties
VRIJHEID	Ruimtelijkheid Grootte Uitzicht, daglicht en frisse lucht	Privacy Private ruimte
RUST	Comfort Kwaliteit gebouwschil Verwarming en warm water → Opfrissingswerken	Controle Gedeelde ruimte

Tabel 5.1.: Matrix woonervaring
(Zwart: betekenisgeving; Grijs: materiële kenmerken van de woning; Blauw: Acties van de bewoners)

5.4.1. Zintuiglijke kwaliteiten

De participanten geven betekenis aan verschillende zintuiglijke kwaliteiten van de woning. Een gevoel van vertrouwdheid staat hierbij in relatie tot visuele kenmerken van de woning die al dan niet als esthetisch ervaren worden, een gevoel van vrijheid tot de ruimtelijkheid van de woning en een gevoel van rust tot het comfort in de woning.

VERTROUWDHEID: Visuele esthetiek

Tijdens de interviews komt meermaals naar voor dat de visuele ervaring van een woning een gevoel van vertrouwdheid kan opwekken. Haruni gebruikt bijvoorbeeld maar één keer uit zichzelf het woord 'home' gedurende de interviews, namelijk wanneer hij een foto van zijn woning in het land van herkomst opzoekt: *"My home is not far from this. I think 200 meter."* Of de visuele kenmerken van een woning al dan niet als esthetisch ervaren worden, blijkt hier mee samen te hangen. Dit komt tot uitdrukking op vlak van de vorm van de gebouwschil en de gebruikte materialen.

Vorm gebouwschil

Alle participanten herkennen een **verschil** tussen de westerse bouwstijl en deze van hun herkomstland: *"In Syrian country, in African country, in elke country (...) system. Every place have system for woning, for living, for houses, for this thing."* Met het gebruik van puntdaken in plaats van platte daken en de aanwezigheid van verdiepingen in één woning zijn allen niet vertrouwd.

De **intrinsieke voorkeur** op vlak van bouwstijl verschilt. De Afrikaanse participanten verkiezen de westerse bouwstijl. Ze vinden deze stijl mooi: *"La maison est beau. Elle est très jolie."* en de traditionele woningen in hun herkomstland te primitief. Bovendien vindt Haruni de stijl van recente woningen in Eritrea gelijkaardig aan de westerse stijl. Dit illustreert hij met een foto (zie Fig. 5.1.). Volgens hem komt dit doordat Eritrea een kolonie was van Italië. Echter, de participanten uit Syrië behouden in eerste instantie wel een voorkeur voor hun vertrouwde bouwstijl en vinden deze meer esthetisch: *"This ancient building [from Syria] is very beautiful I think. (...) Dat mooier dan dit appartement I think."* Akil, Nesrine en Kardal verklaren deze esthetische voorkeur door herinneringen die ze associëren met de visuele uitdrukking van een woning: *"Better and mooi. [It] remembers me in my family too, and remember me when I was a child in Syria."* Om herinneringen te bewaren wil Nesrine geen veranderingen aanbrengen aan de vormgeving en inrichting van een woning. Wel geven Nesrine en Akil ook enkele intrinsieke redenen aan voor hun appreciatie van de westerse stijl, waarbij **herinnering en vertrouwdheid** opnieuw een rol spelen. Bij het tonen van een foto waarop een westerse woning te zien is herkent Nesrine gelijkenissen met Syrische plattelandswoningen (zie Fig. 5.2.). Deze visuele gelijkenissen zorgen ervoor dat ze zich thuis kan voelen in België: *"Before I came here I was so afraid if I couldn't live here because it is a strange country, no not strange, it is a different country about our country. (...) But (...) I find this house is look like my house in Syria in my countryside. So I didn't have fear anymore."* De westerse stijl draagt bovendien al betekenis voor haar omdat het haar herinnert aan de illustraties bij sprookjes die ze vroeger las: *"We have book for stories and we found picture like this [houses]. When we were child I wished if we can live in one of this because it is like my hero in the story house."* Akil zegt de westerse stijl mooi te vinden omdat deze nog nieuw voor hem is.

Figuur 5.1.: Woningen in de straat van Haruni, Eritrea

Figuur 5.2.: Westerse woning gelijkaardig aan woningen platteland volgens Nesrine

Ondanks individuele voorkeuren vinden alle participanten de westerse bouwstijl geschikter in de **Belgische context**. Vooral het verschil in klimaat wordt hierbij vermeld. Zo vinden Nesrine, Kardal, Haruni en Mazal puntdaken geschikter omwille van de grotere hoeveelheid regen: *"I like [a flat roof]. But maybe here, because you have a lot of rain, it will be better if the roof is like triangle. (...) Maybe because in our country (...) it is just tree months of rain, it is no problem to be*

flat. Nesrine verklaart dit bovendien vanuit verschillen in levensstijl: *“Our parents, our grandfathers and our grandgrandfathers (...) used the roof for other things. When they planting seeds and they pick up fruits, they dry it on that. Maybe your grandfather and grandgrandfathers think maybe it is better to make the house like this.”* Verder vinden Haruni, Mazal, Nesrine en Kardal het gebruik van gestapelde woningen geschikter wegens de beperktere beschikbare bouwoppervlakte in België: *“[Our system] will be a lot of space. But [in Belgium] it is upstairs. In a narrow place, a lot of rooms.”* Mazal verwijst bovendien naar de aanwezigheid van rotsachtige grond en het gevaar voor aardbevingen in Syrië. Vermits dit niet aan de orde is in België leidt dit volgens hem tot andere bouwstructuren.

Naast deze klimaat- en omgevingsfactoren speelt ook de **culturele context** een rol voor Nesrine, Haruni en Mazal. Zij vinden dat vluchtelingen zich moeten aanpassen aan het gastland om op die manier deel uit te maken van de nieuwe maatschappij: *“If I want to choose the shape of my house or my buildings, why am I in Europe? I will be distinguish from the people here. It is not good idea.”* Wel verkiest Mazal enkel een westerse gebouwschil. Binnenin de woning behoudt hij graag zijn vertrouwde ruimtelijke indeling: *“I want new for me house, same as Syria. De kamer same as Syria and the offside same as Belgium.”*

Gebruikte materialen

Naast de vorm van de gebouwschil herkennen enkele participanten ook **verschillen in gebruikte materialen**. Akil, Nesrine en Kardal vermelden dat in Syrië de volledige woning wordt opgebouwd uit steenachtige materialen, wel eventueel bedekt met tapijten. Met het gebruik van hout zijn ze hierdoor niet vertrouwd. Echter, ook in deze context vinden ze de gebruikte materialen in hun huidige woning geschikter in de Belgische context: *“Maybe wood warm, maybe better here for Belgium because not take much quality to stay warm. Is good for me.”* Dit in tegenstelling tot Jaafar en Adia, die meer het gebruik van hout in België verkiezen omdat ze dit ook in Guinea gewoon waren. Verder houden Adia, Jaafar en Mazal van de natuurlijke hagen die in België vaak de perceelsgrenzen aanduiden. In Syrië geven muren en hekken de randen aan vertelt Mazal. In Guinea worden daarentegen meestal gesloten houten afsluitingen gebruikt: *“Le clôture du jardin j’aime très bien ça. Chaque fois je vois ça je me dis quelque chose. (...) Avec des arbres comme ça vous coupez, ça me fait beaucoup de plaisir.”*

Door voorgaande aspecten zijn de participanten slechts in beperkte mate vertrouwd met de visuele uitstraling van de huidige woning. In de toekomst zouden alle participanten graag inspraak hebben in het ontwerp van hun eigen woning, waardoor deze beter kan aansluiten bij hun persoonlijke wensen, noden en levensstijl: *“If I help, it will be better. My opinion in the windows, my opinion in the vloer, schilderen or vloers. Bigger for cooking. Yeah, like this.”* Kardal wenst zo ook zijn eigen tradities met de westerse architect te delen. Echter op dit moment hebben ze deze mogelijkheid niet. Wel ondernemen ze **acties** in de woning om deze meer vertrouwd te laten aanvoelen. Deze acties zijn gerelateerd aan hun vertrouwde cultuur. Haruni benadrukt hierbij hoe belangrijk hij het vindt om zowel zijn culturele praktijken als waarden te behouden. Dit doen de participanten door het plaatsen van culturele objecten, het bewust oproepen van zintuiglijke ervaringen en het uitvoeren van vertrouwde handelingen.

→ Plaatsen van culturele objecten

Verschillende participanten plaatsten **objecten** in hun woning die gerelateerd zijn aan hun vertrouwde cultuur. Zo hingen Mahir en Selima een tapijt op met een afbeelding van Mekka (zie Fig. 5.3.). Ook plaatsten ze, aansluitend bij hun culturele gewoonte, matrassen in plaats van zetels in de leefruimte van het gezin. Verder plakten ze papiertjes met Arabische termen op enkele muren. Zo willen ze de herinnering aan houdingen en eigenschappen van mensen die ze belangrijk vinden levend houden. Graag zouden ze ook een foto van hun familie ophangen. Momenteel hebben ze enkel foto's op hun gsm. Haruni plaatste beelden van Maria en Jezus in zijn slaapkamer (zie Fig. 5.4.). De beelden zelf zijn voor hem niet belangrijk, wel het geloof waarvoor de beelden staan: *"I am Christian. Not important but you have to remember what your believe is. If you are a Christian, this is your saint."* Nesrine roept herinneringen op met behulp van zaadjes die ze meebracht uit haar tuin in Syrië. Deze plantte ze in de tuin van haar huidige woning: *"(...) I try to do some things always remembering me to my old house in Syria and to my parents house. (...) I bring me seeds from my own garden. When they will grow up (...) I will remember always my old plants in my garden. That will make me happy I think."*

Figuur 5.3.: Tapijt Mekka

Figuur 5.4.: Religieuze objecten

Met uitzondering van deze voorbeelden, valt het mij tijdens het rondwandelen in de woningen op dat er **weinig persoonlijke objecten** aanwezig zijn. Nesrine verklaart dit doordat ze bijna alles achter lieten in hun land van herkomst. In deze context associeert ze het verlies aan objecten met het verlies aan herinneringen: *"In Syria I had some pictures. I put it on the walls. They (...) are wonderful because one of my friend draw it with a potlood. She love drawing a lot and she has talent really. (...) But we left everything. That is what I feel sorry of it because we lost not just our houses and our money and our jobs. We lost also our memories."* Ondanks dat in de woning van Nesrine momenteel weinig persoonlijke objecten aanwezig zijn, vindt ze dit wel van belang om betekenis te geven aan de ruimtes. Als voorbeeld verwijst ze hierbij naar haar slaapkamer in Syrië: *"What is a room. It is walls and doors and you can put what you love in it, so you can make it like paradise if you want. And if you don't care with it, it will be normal. But I put everything that I love in it and I decorate it as I want. It was very nice."* Haruni daarentegen kiest bewust om weinig objecten te plaatsen omwille van zijn religie: *"For example I can bring pictures. I didn't do it. (...) This is because of my religion. I have books about where I am living. This is bible in Nederlands. I can read this books when I want. No other things to personalise it. No objects. (...)"*

➔ Bewust oproepen van zintuiglijke ervaring

De meeste bevraagde vluchtelingen roepen **herinneringen** op aan hun vertrouwde cultuur door op een bewuste manier in te spelen op zintuiglijke ervaringen in de woning. Zo roept Mazal vertrouwde Arabische **geuren** op met behulp van geurstokjes.

Mahir en Mazal vertellen graag naar Arabische muziek te luisteren. Tijdens het interview lieten ze dan ook trots voorbeelden van deze muziek horen. Mazal voegt toe dat deze vertrouwde muziek hem rustig maakt: *“Like it Arabic. Maybe you want to [hear]. It is good for hart for me.”* Hierbij dient opgemerkt te worden dat ook enkele participanten **geluiden** inzetten om vertrouwdheid met de nieuwe cultuur op te wekken. Zo houdt Selima ervan een Nederlandstalige CD te beluisteren zodat ze de taal kan leren. Om dezelfde reden kiest Mazal er bewust voor om het weerbericht in het Nederlands te bekijken.

Aan de **smaken** van vertrouwd eten en drinken hechten de meeste participanten veel belang. Nesrine, Kardal, Haruni en Mazal verwijzen naar traditionele gerechten: *“We have some traditional food and we love to keep this tradition in our house. (...) we love to eat sometimes Arabian bread.”* Vertrouwde smaken en bereidingswijzen willen zowel bewoners van House of Colours als Nesrine en Kardal dan ook graag met mij delen na de interviews (zie Fig. 5.5.). Verder bieden veel participanten tijdens de interviews thee aan, bereid zoals in hun herkomstland. Bij de bezoeken aan House of Colours lacht het multiculturele gezelschap meermaals met de smaak van Syrische koffie.

Figuur 5.5.: Traditioneel eten

➔ Vertrouwde handelingen

Ook door het aanhouden van vertrouwde handelingen in de woning wordt een gevoel van vertrouwdheid opgeroepen. Volgens Nesrine draagt het aanhouden van haar **levensstijl** zoals deze in haar herkomstland bij tot een thuisgevoel in de woning: *“When we spend time as we spend it in Syria, we find almost the same thing. So when (...) we do what we love to do in Syria, the same thing (...), I feel it is like my home.”* Zo plaatsten Selima, Mahir, Nesrine en Kardal matrassen in hun woning in plaats van zetels, vermits dit aansluit bij hun culturele gewoonte.

Ook kan de eigen **religie** beleefd worden in de westerse woning. Selima en Mahir vertellen dat ze moslim zijn. Ze bidden 5 keer per dag. De westerse woning biedt hiervoor volgens hen geen obstakels. Zich kunnen richten naar Mekka en de mogelijkheid om een mat in deze richting op de grond te plaatsen is voor hen voldoende. Ook andere islamitische vluchtelingen lijken geen problemen te ervaren bij het uitoefenen van hun religieuze praktijken. Tijdens één van de interviews bij House of Colours legt bijvoorbeeld één van de medebewoners een mat voor de tafel waar het interview plaats vindt en start met bidden.

Verder kunnen deze handelingen in verband staan met de **persoonlijke levensstijl**. Hierbij komt het voorbeeld van de keuken naar voor tijdens verschillende interviews. Zo benadrukken Nesrine en Mazal een grotere keuken te verkiezen in hun toekomstige woning vermits ze graag koken: *“And also the kitchen. It is my kingdom. I love cooking and I spend half of my day in the kitchen. (...) I like the kitchen wider (...). You can feel the kitchen is like the hart of the house. It is like the hart of the body because it is the place where you can eat, drink, do everything here and you, it should be clean and tidy and everything will be okay, so all house will be okay.”* Dit in tegenstelling tot Selima. Zij houdt hier helemaal niet van en vindt een keuken dan ook geen aangename ruimte.

VRIJHEID: Ruimtelijkheid

Tijdens de interviews worden enkele kenmerken van de materiële woning aangehaald die bijdragen tot een gevoel van vrijheid en ruimtelijkheid in de woning. Alle participanten spreken in dit verband regelmatig over de grootte van ruimtes, enkelen over verre uitzichten, daglicht en frisse lucht: *“I love to be wide places. I don’t want to look and I found wall. No, window here, window here. Yes, we can breathing. If you find just walls it is like a prison I think.”*

Grootte van de ruimtes

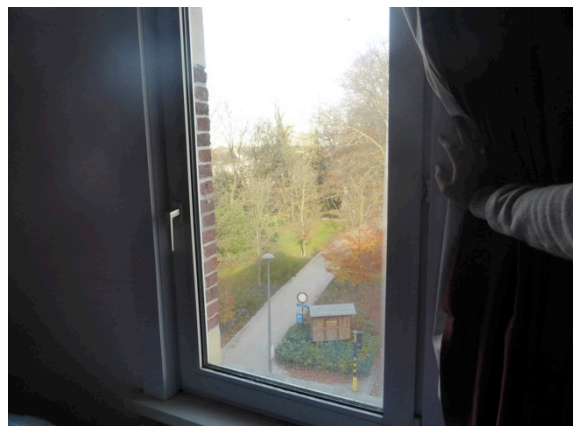
Grote ruimtes associëren Haruni, Nesrine, Jaafar en Adia met een gevoel van bewegingsvrijheid: *“Because it is big. You can do what you like. If you want to sit you can sit there, if you want to dance you can dance there, because it is very big. I like it.”* Nesrine en Mahir leggen hierbij een verband met hun gevoel in de ruimte. Zo zeggen ze zich niet goed te voelen in kleine ruimtes: *“We were live in a small flat, but I wasn’t happy because it was so small.”* Mazal’s voorkeur heeft vindt zijn oorsprong in wat hij meemaakte in zijn herkomstland. Kleine ruimtes roepen zijn trauma’s terug op: *“I like big uitzicht. In de kamer small for me, [my head] veel werken.”* Enkel Mahir haalt kort een positief kenmerk van kleinere ruimtes aan, namelijk de mogelijke reductie van de verwarmingskost.

In het **land van herkomst** hadden de participanten afkomstig uit Syrië de gewoonte om zowel grote woningen te bouwen als grote ruimtes in de woning te voorzien: *“In Syria, the houses is very groot. (...) 5, 6 slaapkamer. Or maybe some person much.” “Eén kamer [in Syrië] is 6m x 6m. Ik heb [zo] 4 kamer, 5 kamer met salon. (...) Groot. Groot.” “And the ceiling not low.”* Wel worden in stedelijke omgevingen ook kleinere woningen gebouwd. Haruni, Jaafar en Adia, afkomstig van Afrikaanse landen, vertellen echter dat de traditionele woningen in hun land van herkomst kleiner zijn en uit minder ruimtes bestaan dan de huidige woning. Haruni behoorde tot de middenklasse en beschikte enkel over twee ruimtes, namelijk een leefruimte en een slaapkamer voor het hele gezin. Ook Jaafar en Adia woonden kleiner in Guinea. Hun grootouders woonden in

ronde, houten hutten. Tegenwoordig worden meer moderne woningen gebouwd vertellen ze. Deze bestaan meestal uit een salon en drie à vier kamers, waaronder een kamer voor de ouders, een kamer voor de zonen en een kamer voor de dochters. Wel geven Haruni, Jaafar en Adia aan dat het klimaat warmer is in hun land van herkomst, waardoor er meer buiten geleefd kan worden: *“There is good weather. In the evening you can sit outside. You have to drink something. You have to chat. You can cook also outside.”* Het klimaat beïnvloedt hierdoor hun levensstijl en de grootte van de materiële woning.

Uitzicht, daglicht en frisse lucht

Verschillende participanten appreciëren kenmerken van een materiële woning die zorgen voor verre uitzichten, daglicht en frisse lucht. De wens naar **verre uitzichten** wordt aangegeven door Kardal, Nesrine, Mazal, Mahir en Selima. Nesrine zegt dat deze uitzichten haar goed doen voelen in een woning. Voor Mazal verzachten deze uitzichten zijn trauma's. Verder verwijzen Farida, Mahir, Haruni en Nesrine specifiek naar het zicht op natuur door ramen van de huidige of een toekomstige woning (zie Fig. 5.6.): *“For my house in future, I love to spend my time in the same living room, but it will be wider and have a lot of windows so I can see what is outside. Of course it will be my garden.”* De participanten uit Syrië verwijzen in deze context ook naar het uitzicht vanop de balkons en daken van hun vroegere woning: *“the first thing he would do, he will make a balcony. He love to look from the balcony.”* Vanop deze daken en balkons hadden ze een ver uitzicht over de omgeving: *“Mooi is zicht [vanop het dak van mijn huis in Syrië]. Kijk hier. (...) [Ik] kijk zo naar drie city.”*

Figuur 5.6.: Zicht op het park vanuit de slaapkamer van Mahir en Selima

Akil, Haruni, Jaafar, Adia en Nesrine vertellen bovendien voldoende **daglicht en frisse lucht** in een woning aangenaam te vinden. Wanneer deze niet aanwezig zijn voelt Nesrine zich opgesloten in de ruimte.

RUST: Comfort

Verschillende participanten halen kenmerken van de woning aan die hun gevoel van comfort in de woning beïnvloeden. Deze kenmerken hebben te maken met de kwaliteit van de gebouwschil, de verwarming en de aanwezigheid van warm water in de woning.

Kwaliteit gebouwschil

In verband met de kwaliteit van de gebouwschil ervaren verschillende participanten gebreken. Een probleem dat alle participanten, op Akil na, aanhalen, zijn **vochtproblemen** (zie Fig. 5.7.). Mahir, Selima, Nesrine en Kardal ervaren dit als ongezond: *"You can smell how wet it is. (...) I feel it is not healthy."* Dit leidt ertoe dat ze de huidige kwaliteit van de gebouwschil afwijzen: *"It has a wet smell. That the one things that I hate."* Haruni en Mazal verkiezen een woning zonder deze problemen, maar vinden dit in de huidige woning geen al te groot probleem. Verder spreekt Nesrine over insecten in het dak die haar en haar kinderen bang maken.

Figuur 5.7.: Loskomend behangpapier

De meeste participanten leggen de oorzaak van deze problemen bij de **ouderdom van de woning**. Echter, een nieuwe woning wordt daarom niet verkozen. Zo vindt Akil dat een gerenoveerde woning even kwaliteitsvol kan zijn als nieuwbouw. Haruni, Nesrine en Kardal verkiezen ondanks de mogelijke problemen een oudere woning. Nesrine en Kardal verklaren dit vanwege de herinneringen die een gebouw kan dragen: *"We love old things and when you renew it and it became modern again a little bit, it will be better. (...) When you find some decoration belongs to old time it is wonderful. (...) I can find some memories here. (...) When I came here and we started to clean the house, (...) I found the clock on the wall. I tried to change the place of this clock, but when I removed it from the wall I saw like a print. It is here from a long time."* Haruni vindt de kwaliteit van oudere woningen vaak beter dan die van nieuwe gebouwen. Volgens hem gaat tegenwoordig kwantiteit voor op kwaliteit omdat zo zoveel mogelijk winst gemaakt kan worden. Mahir daarentegen heeft wel een voorkeur voor nieuwbouw: *"Nieuwbouw, new building, ik denk beter. Alles hier building is oud. Vocht, vocht, vocht. Geur."*

→ Opfrissingswerken

Ook om het comfortniveau in de huidige woning te verbeteren worden **acties** ondernomen door de bewoners. Zo schilderde Haruni zijn huidige woning om deze **op te frissen**. Mazal vertelt vol trots dat hij de kraan in de badkamer repareerde, een kapstok maakte aan de deur van de badkamer en op zijn eigen kamer een systeem bedacht om het licht vanuit zijn bed aan en uit te doen. Ook Jaafar en Adia willen graag vrijwillig hun steentje bijdragen: *"Comme si nous, on est là, on vient faire des travaux – parce que ça rend une évolution. Là où tu es, tu peux aider, mais tu n'es pas obligé de le faire, mais aide de bonne foi il faut aider (...). Il vient faire des travaux ici je passe ici, je l'aide. Comme le chauffage, on va faire des travaux."* De participanten die de **vochtproblemen** in hun huidige woning afwijzen, reageren hierop op verschillende manieren.

Mahir en Selima leggen het probleem bij de naastgelegen, onbewoonde woning en wijzen enkel naar de lokaties waar de vochtproblemen optreden. Nesrine en Kardal daarentegen proberen in te grijpen. Op enkele plaatsen in de woning plakten ze behangpapier dat los kwam terug vast: *“When it raining and the weather is wet [the wallpaper] became off and we fix it.”* Wanneer het warmer wordt willen ze bijkomende acties ondernemen.

Ondanks deze opfrissingswerken halen Nesrine, Mazal, Mahir en Akil aan **niet te veel aanpassingen** te willen doen in de huidige woning. Voor Akil houdt een gebrek aan geld hem tegen: *“If I have money, maybe I change everything here. Zetel, stoelen, eetkamer, eettafel, everything. (...) Now good, no problem. But if I have money, I bring better.”* Nesrine, Mazal en Mahir willen er niet te veel geld aan uitgeven omdat ze niet de eigenaar van de woning zijn en in de toekomst verwachten te verhuizen. De uitgaves nodig voor aanpassingen vinden ze dan ook geen goede investering. Een voorbeeld dat Nesrine, Akil en Haruni in deze context aanhalen is de kleur van de muren of het behangpapier dat niet volledig aansluit bij hun voorkeur. Toch laten ze dit voorlopig zoals het is.

Verwarming en warm water

Verder wijzen alle participanten op hun nood aan verwarming en warm water. Nesrine, Jaafar en Adia vertellen het koud te hebben in de ruimtes waar **geen verwarming aanwezig** is. Dit geldt onder meer in de private ruimte van Jaafar en Adia vermits in hun woning enkel één houtkachel in de gedeelde leefruimte aanwezig is, maar geen elektrische verwarming in de volledige woning. Bovendien hebben ze momenteel geen warm water in de badkamer. In de toekomst zou dit wel voorzien worden. Voor Adia en Jaafar zijn het vooral deze primitieve woonomstandigheden die hen doen verlangen naar meer rust: *“On va au ville pour dégager quelque stress qui est dans nos têtes, parce que c’est plein hein. (...) Beaucoup dans la tête, beaucoup de stress. Vivre avec ses enfants-là, une situation pareille.”*

Mahir, Selima, Mazal en Haruni kregen te maken met **defecten** aan de verwarmingsinstallatie waardoor ook zij zich niet comfortabel voelden in de woning: *“I think one week, or two weeks without heating. We want to die, you know, really. (...) Even the hot water. We cannot touch the water because it is just freezing.”* Dit leidde tot verschillende acties. Mahir’s zoon slaapt, tot frustratie van Mahir, tijdelijk bij zijn ouders op de kamer. Daar werkt de verwarming immers wel. Mazal plaatste een elektrische verwarming op zijn kamer na een weekend in een koude woning doorgebracht te hebben door een gebrek aan stookolie.

Op vlak van de gebruikte **verwarmingsinstallaties** geven de participanten verschillen aan met hun land van herkomst. De participanten uit Syrië vertellen dat er in hun herkomstland hoofdzakelijk gebruik gemaakt wordt van hout of stookolie. In Guinea hadden Jaafar en Adia geen nood aan verwarmingsinstallaties: *“Comme nous, chez nous, il n’y a pas de chauffage, hein.”* *“On chauffe avec le naturel, avec le soleil. Donc on n’est pas froid.”*

Wanneer de participanten een **keuze** dienen te maken tussen het systeem in de huidige woning en het systeem in hun land van herkomst verschillen de meningen. Haruni verkiest verwarming op basis van natuurlijke producten, zoals hout, boven elektrische verwarming. Het is volgens hem gezonder, natuurlijke producten beschouwt hij als een gift van God en hij houdt er van wanneer warmte door inzet van mankracht wordt gegenereerd. De overige participanten hebben een voorkeur voor het Belgische systeem. Kardal vindt dit vooral veiliger voor zijn

kinderen, maar ook voor andere bewoners. Akil en Mazal vinden de verwarming in hun huidige woning gemakkelijker dan in hun herkomstland: *"I think the warming is better in Belgium. In Syria we used petrol. (...) [But here] you can put temperature in what you want. (...) I think fast for warming. We don't think about our [warming], everything okay. With mazout we need to think about the mazout all the time."* In de huidige woning van Mazal wordt wel stookolie gebruikt. Hij vertelt dat de bewoners veel energie verbruiken. De initiatiefneemster zou dit vervelend vinden, maar de bewoners zelf geven hier volgens hem minder aandacht aan. Dat de bewoners van deze woning van House of Colours dit niet zo belangrijk vinden viel mij ook op tijdens de bezoeken aan hun woning. Gedurende het familiediner⁴ in januari stonden zowel de binnen- als buitendeuren open en de verwarming op een hoge temperatuur. Dit was ook het geval bij mijn aankomst voor een interview in februari. Echter, Mahir, die momenteel een private woning huurt, lijkt wel belang te hechten aan zijn verbruik omwille van de kostprijs.

In deze context blijken de participanten het woord '**ecologie**' of gelijkaardige termen niet te kennen. Enkel Akil vertelt in deze context dat het niet gebruikelijk is in Syrië om alle woningen te isoleren vermits isolatiemateriaal er duur is.

5.4.2. Sociale relaties

Niet enkel zintuiglijke kwaliteiten van de woning beïnvloeden de woonervaring, ook de sociale interacties die in de woning plaatsvinden blijken een belangrijke rol te spelen. Bovendien kan de woning deze sociale interacties ondersteunen of net moeilijk laten verlopen.

VERTROUWDHEID: Verbondenheid

Alle participanten, met uitzondering van Haruni, vertellen dat vertrouwde relaties en verbondenheid met anderen één van de belangrijkste elementen is om zich goed te voelen in een woning. Dit onderwerp komt dan ook regelmatig ter sprake tijdens de interviews en ontmoetingen.

Vertrouwde relaties met het gezin

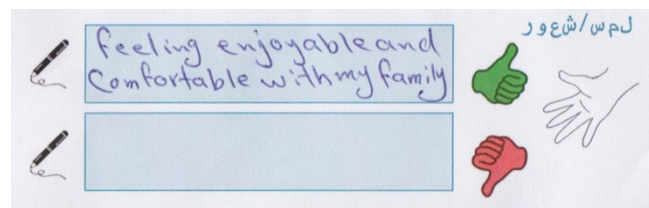
Voor de **vertrouwde relaties met het gezin** die zich in de woning afspelen brengen alle participanten, behalve Haruni, meermaals naar voor. Mazal en Akil wachten momenteel tot hun vrouw en kinderen naar België kunnen komen. Beiden laten duidelijk merken hoe belangrijk dit voor hen is. Mazal toont regelmatig foto's en filmpjes van zijn vrouw en kinderen en wil tijdens het familiediner van House of Colours samen met mij via skype met hen praten. Akil vertelt meer waarde te hechten aan de band met zijn gezin dan de materiële kenmerken van een woning: *"I don't need big house or mooi huis. I only need house suitable for me, my wife, my son, if they coming to here."* De sociale relaties met zijn familie en vrienden in Syrië mist hij dan ook (zie Fig. 5.8.): *"Everything in my country. Here, not only the life in eat and sit and this things, the life I think more than these things. You need friends and family, brother, mother. All these things in Syria, not here."* Het gemis beïnvloedt zijn levensstijl, waaronder zijn eetgewoontes, op een negatieve manier vertelt hij.

⁴ Het familiediner is een driewekelijkse bijeenkomst van bewoners die verblijven in verschillende woningen van House of Colours.

Figuur 5.8.: Probe Akil: Hij mist de sociale relaties met zijn gezin en vrienden

Ook participanten die met het hele gezin in België zijn, benadrukken hoe belangrijk het samenzijn met hun gezin voor hen is (zie Fig. 5.9.): *“Yes, feeling enjoyable and comfortable with my family. When I sit with my family together, we really spend enjoyable time with each other (...). I feel comfortable when I see my children and my husband and all of us happy.”*

Figuur 5.9.: Probe Nesrine: Ze houdt van het gevoel van verbondenheid met haar gezin.

Gezinsruimte en ruimtelijke relaties

De participanten die momenteel met hun gezin in een private woning verblijven, aanzien de **leefruimte** als een belangrijke plek omdat ze hier de band met hun gezin ervaren. Nesrine benadrukt dit meermaals (zie Fig. 5.10.): *“The most important place in the house is the living room, because it is the place where all the family sit together and you sharing everything with each other.”* De participanten die bezig zijn met gezinshereniging vinden het belangrijk dat een woning geschikt is voor een familie, zodat gezinshereniging mogelijk is.⁵

⁵ Wanneer vluchtelingen meer dan een jaar geleden erkend werden, is gezinshereniging enkel mogelijk indien ze kunnen bewijzen dat de woning waarin ze leven geschikt is voor een gezin.

Figuur 5.10.: Probe Nesrine: De leefruimte is voor haar de belangrijkste ruimte van de woning.

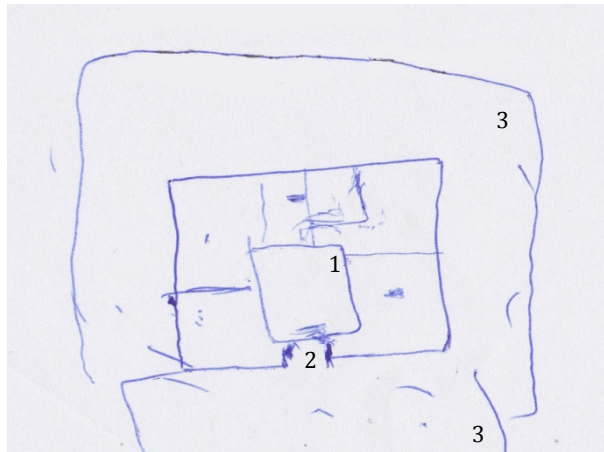
Wel merken de participanten uit Syrië **verschillen** op met de leefruimte in hun land van herkomst. Zo is de leefruimte er meestal groter en wordt er gewoonlijk gezeten op matrassen op de grond: *"It is very big. (...) The family became comfortable when they sit on the ground. Yeah, we used to stay on the ground."* De reactie op dit verschil varieert. Mahir en Selima plaatsten ook in de huidige woning matrassen (zie Fig. 5.11.). Mazal, die momenteel samenwoont met andere vluchtelingen, mist deze culturele gewoonte en hoopt in de toekomst dergelijke inrichting in zijn eigen woning te voorzien. Kardal en Nesrine hechten minder belang aan de materiële uitdrukking van deze sociale relaties. Zij vinden het dan ook geen probleem dat de huidige leefruimte ingericht is met zetels: *"The most important thing is to be together. Than it doesn't matter if you sit on a chair or on the ground."* Wel is voor Nesrine de aanwezigheid van zetels in de leefruimte niet zo vreemd. In de woning van haar ouders waren immers zowel zetels als matrassen aanwezig in de leefruimte. Dit omdat haar ouders reeds op latere leeftijd zijn en zetels hierdoor meer comfortabel vinden. Echter, in de huidige slaapkamer van de kinderen plaatste ze wel matrassen zodat ze er kunnen spelen.

Figuur 5.11.: Matras in leefruimte gezin

Ook de **ruimtelijke relaties** beïnvloeden volgens de participanten de relaties binnen hun gezin. Volgens de participanten uit Syrië zijn ruimtes meer concentrisch georganiseerd in hun herkomstland. De leefruimte ligt er centraal in de woning, de andere ruimtes errond (zie Fig. 5.12.). Nesrine legt de wederzijdse interactie tussen de sociale relaties en de gebouwde vorm als volgt uit: *"We have a big living room and also at the same time it is for eating, dinning room. (...) it*

is so long and it has a lot of doors, you can go to the rooms by this. (...) We sitting in it and (...) when I sit I can know who came in and who go out.” “You feel with family when you see your brother go and your children coming and your husband. (...) When you see moving in this house, you feel live. (...) I love to see all members of my family around me and I’m happy.” In traditionele woningen in Guinea, net zoals in de woning van Haruni in Eritrea, is enkel een salon aanwezig waarin alle dagelijkse activiteiten plaatsvinden.

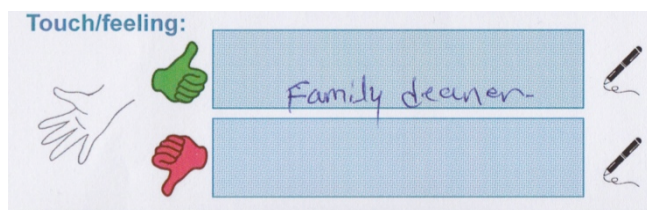
Figuur 5.12.: Typische concentrische planopbouw
Syrië, getekend door Akil.
(1: Leefruimte, 2: Inkom, 3: Tuin)

De **beleving** van de meer **lineaire planopbouw** in de huidige woning varieert. Voor Mahir komt de lineaire opbouw vreemd over. Dit beïnvloedt hoe hij zich voelt in de woning: *“Huis is moeilijk. Niet blij voor zelf. (...) Geen systeem voor deze huis.”* Akil vindt de lineaire planopbouw van zijn huidige appartement daarentegen beter omdat het systeem nieuw voor hem is. Wel vindt hij een concentrische opbouw mooier. Nesrine en Kardal houden er van dat de leefruimte in hun huidige woning niet centraal ligt omdat er zo meer licht kan binnenvallen. Kardal, Jaafar en Adia lijken bovendien de sociale interacties van de woning in het herkomstland te herkennen in de lineaire indeling van de huidige woning. Jaafar en Adia verklaren dit doordat de huidige leefruimte voldoende groot is. Hierdoor kunnen de bewoners er met verschillende activiteiten gelijktijdig bezig zijn. Volgens Kardal blijven dezelfde sociale contacten mogelijk door de open relatie tussen de keuken en de leefruimte: *“He love in this house the eating room, the dinning room, the kitchen. It is open. It is a good idea. You can go and see everybody moving here and you (...) can see whole the house from your place. Yes, he can talk to me while I was in the kitchen.”* Anderzijds ervaart hij ook een voordeel in de voor hem ongewone stapeling van ruimtes in één woning. Vermits de slaapkamers op een hogere verdieping gelegen zijn, worden bewoners volgens hem minder gestoord wanneer ze gaan slapen en andere gezinsleden nog in de leefruimte aanwezig zijn. Dit in tegenstelling tot de mening van Mahir, Selima, Jaafar en Adia, die de trappen in een woning gevaarlijk vinden voor hun kinderen. Jaafar en Adia verwijzen hierbij naar twee voorvallen waarbij hun dochter van de trap viel. Bovendien vinden ze dat trappen tot moeilijke situaties kunnen leiden voor mensen met een gebroken been of mensen die ziek zijn.

Vertrouwde relaties met niet-familieleden

Naast de vertrouwde relaties met gezinsleden zeggen allen nood te hebben aan een gevoel van **verbondenheid met niet-familieleden** in de woning. Dit omwille van dezelfde redenen als beschreven bij de woonomgeving,⁶ namelijk ter verzachting van het gevoel van eenzaamheid en het gemis aan familieleden en vrienden die achtergelaten werden. In de woning ervaren de participanten deze verbondenheid op twee manieren, namelijk door samen te leven met anderen en door bezoek te ontvangen.

Zo vertellen alle bewoners van House of Colours dat **hechte banden** kunnen ontstaan indien niet-familieleden samen wonen: *“On vit en famille, tout le monde. C’est ça entraîne de liaisons fondues.”* Volgens Haruni en Mazal komt deze verbondenheid onder meer tot uitdrukking tijdens de driewekelijkse familiediners (zie Fig. 5.13.). Bij deze familiediners eten, lachen en dansen de vluchtelingen samen en worden eventuele problemen besproken. Beide alleenstaande vluchtelingen appreciëren bovendien dat het samen leven hun eenzaamheid vermindert: *“It is beautiful than alone because if you go to alone (...) it is quiet. Not something to speak with people. [Here] you can share experiences.”* Een ander voordeel is volgens hen de mogelijkheid om elkaar aan te vullen. Mazal vertelt bijvoorbeeld dat hij graag kookt, maar niet alleen voor zichzelf. Op die manier vult hij Haruni aan, die dit helemaal niet graag doet. De hoofdreden achter Mazal’s voorkeur om samen te leven is echter dat deze verbondenheid zijn trauma’s verzacht: *“I don’t like to be alone. I love my room when it is not quiet, my friend, I like this. Alone, [my head] veel werken. (...) When I’m alone, I’m crying”* *“Not have vrienden, not have my vrouw en kinderen, misschien I delete. It is good for me smiling inside this house. When you have a problem, just live with me.”* Ook nadat zijn gezin in België zal aankomen, wil hij graag met andere families samen wonen.

Figuur 5.13.: Probe Haruni: Hij houdt van de verbondenheid die hij voelt tijdens het driewekelijkse familiediner.

Echter, alle bewoners van House of Colours melden dat er **conflictsituaties** optreden: *“C’est bien d’être en communauté, mais c’est difficile, la vie.”* Als oorzaak geven Jaafar, Adia en Haruni onder meer verschillen in levensstijl aan. Volgens Haruni hebben de conflicten dan ook te maken met cultuurverschillen tussen de bewoners: *“How many conflicts, because how many behaviours. From how many countries we come here in this [house]. There is a lot of differences.”* Deze conflicten zijn volgens Haruni moeilijk uit te praten vanwege het verschil in moedertaal. Vandaar dat volgens hem enkel een gemeenschapsgevoel kan ontwikkelen tussen mensen die vertrouwd zijn met elkaar en een gelijkaardige levensstijl hebben: *“Communities, they are just like family. They have behaviour, they have traditions, they have something. (...) But this is not community. This is refugees.”* De oorzaak van negatieve woonervaringen legt hij hierbij niet bij de materiële woning, enkel bij de sociale interacties die in de woning plaatsvinden: *“The house is good. Really good house. Because something is broken then you can fix it easy. (...). The house is oké, but I hate the life, not the house. (...). The problem is the gezelschap.”*

⁶ Zie §5.3.2. Contact buurtbewoners

Ondanks eventuele conflicten tussen de bewoners onderling hechten de participanten van House of Colours, net zoals deze van Woonhulp voor vluchtelingen, wel belang aan een gevoel van verbondenheid met anderen. Deze verbondenheid ervaren alle participanten bij voorkeur door **bezoek** te ontvangen in hun private woning: *"I think alone is sometimes good because you are a person. We want to quiet. We want to use as you want. (...) [But] I cannot forget them. I have to visit them and they will be visit me. That is better."*

Bezoekersruimte

Het ontvangen van bezoek kan volgens de participanten ondersteund worden door de woning. De aanwezigheid van een bezoekersruimte blijkt in het **land van herkomst** vaak meer specifieke aandacht te krijgen. De participanten uit Syrië verwijzen in dit verband naar hun gewoonte om een afzonderlijke bezoekersruimte te voorzien: *"So if someone strange or a man we don't know him, my father and my brothers will let him inside to the guestroom and they take privacy and also we take privacy because we are isolated on each other."* Deze ruimte wordt wel ingericht met zetels, in tegenstelling tot de matrassen in de leefruimte van het gezin. Jaafar en Adia spreken over een aparte slaapkamer voor eventuele bezoekers in woningen in Guinea. Bij gebrek aan deze ruimte vinden ze het vervelend om steeds de slaapkamer van hun kinderen af te staan. Ook vertellen ze dat vaak een kleine ruimte los van de woning voorzien wordt. Hier kunnen ze 's avonds met bezoekers samenzitten. Verder hielden Mazal, Kardal, Nesrine en Selima uit Syrië en Haruni uit Eritrea ervan om hun avond door te brengen op het platte dak van hun woning. Ook deze plek was voor hen een plaats waar ontmoetingen met vrienden en burens plaats konden vinden: *"We can go upstairs and we sit there and (...) especially in summer we have parties and some activities [on] the roof. (...) and you can see your neighbours and you talk to [them]. It is nice. But here you couldn't find."* Het verschil in klimaat en de aanwezigheid van hoofdzakelijk puntdaken in België heeft dus een impact op hun levensstijl en sociale interacties.

De **reactie** van de Syrische participanten op het ontbreken van een aparte bezoekersruimte in de huidige woning verschilt. In de woning van Mahir en Selima wordt één van de oorspronkelijk voorziene slaapkamers herbestemd voor dit gebruik. Het opofferen van deze slaapkamer doen ze ondanks het feit dat Mahir moeilijkheden ervaart nu zijn kinderen één slaapkamer delen: *"Alle kindjes in één kamer ja is moeilijk. Altijd zonen met probleem."* Nesrine en Kardal vinden het echter geen probleem dat in hun huidige woning geen onderscheid aanwezig is tussen de leefruimte voor het gezin en een ruimte voor bezoekers. Wel hechten ze er belang aan dat de leefruimte voldoende groot is, zodat het samen zijn met anderen op een comfortabele manier kan verlopen.

→ Transnationale relaties

Vermits het leggen van nieuwe contacten niet altijd eenvoudig verloopt en alle participanten familie en vrienden missen, onderhouden ze transnationale banden. Zo vertelt Mazal over het contact met vrienden dat hij onderhoudt: *"I'am now twee dagen zitten met mijn friend here. Met laptop, deze for chat. For telephone and laptop. For all country praten."* Ook bij het familiediner van House of Colours viel het mij op hoeveel waarde de bewoners hechten aan de band met personen die ze achterlieten. Na het eten haalden velen hun laptop of gsm boven om te skypen met **familie en vrienden** en zijn blij om hen aan mij voor te kunnen stellen.

Verder waren de participanten die verblijven in een individuele woning bij mijn aankomst voor het tweede interview steeds het **nieuws** van het herkomstland aan het volgen. Mahir vertelt: *“Probleem in Aleppo. Heel veel problemen. Altijd kijken nieuws, nieuws, nieuws, nieuws, nieuws.”*

Akil, Nesrine en Kardal houden er bovendien van om te vertellen over vroegere gebeurtenissen en **herinneringen** op te roepen. Akil praat hierover met vrienden die hetzelfde meemaakten, Nesrine en Kardal met hun kinderen. Ook door tijdens het interview te vertellen over vroeger heeft Nesrine het gevoel terug daar te zijn. Ze vindt het oproepen van deze herinneringen heel belangrijk: *“When you talked to me about the memories which I remembering, it takes me to the back when I was in Syria and to my house and my parents’ house, which is now just memories because they destroyed. Yes, it is the most important things.”*

VRIJHEID: Privacy

Naast een gevoel van verbondenheid met anderen blijkt er nood te zijn aan **privacy**, of met andere woorden persoonlijke vrijheid. Mahir en Haruni wensen een private plek waar ze kunnen ontspannen. Haruni, maar ook Mazal, de enige participant die wel graag samenleeft met niet-familieleden, wijzen bovendien op deze nood omwille van trauma’s. Zo vindt Mazal een individuele slaapkamer noodzakelijk: *“In kamer alleen slapen goed voor mij. Andere personen probleem voor mij.” “I was ziek before (...). Now tien dagen ik niet meer taken deze [medicatie]. Yeah. I am slapen alleen. Beetje mijn hart rustig.”* De periode dat hij een kamer deelde met een andere vluchteling sliep hij op de zetel in de leefruimte. Haruni verkiest echter een private woning vermits psychologische problemen het samen leven met anderen niet eenvoudig maken: *“We came because we have a problem and cannot live there. Because of ‘angst’. Every day you have to watch your back. Live in stress. To live together is than very difficult. (...) Every day I think about my family, my country, my government. It is blowing like a balloon. So explosive.”* Ook associeert hij dit met zijn persoonlijke identiteit: *“I am a quiet man, so I want to have a quiet place, a quiet house. That is my dream.”* Verder geven Mahir en Selima aan dat in een woning intieme relaties plaatsvinden waarvoor privacy gewenst is. Zij en de andere participanten die verblijven in een private woning vinden het bovendien een vreemd en ongewenst idee om samen te leven met niet-familieleden: *“(...) strange people, no. Of course you will not be comfortable (...). In your own house you have privacy.”*

Private ruimte

De nood aan privacy leidt tot voorkeuren op vlak van het type woning, de ruimtes in de woning en de ruimtelijke indeling. Zo verkiezen alle participanten, op Mazal na, een **individuele woning voor ieder gezin**. Akil, Jaafar en Adia verwijzen hierbij specifiek naar alleenstaande woningen zodat ook burenhinder vermeden wordt. Akil geeft als voorbeeld dat hij zonder probleem muziek wil kunnen opzetten. Jaafar en Adia verwijzen naar burens van hun vroegere appartement in Brussel die klaagden over het lawaai dat hun dochter maakte: *“Il n’ y a pas quelqu’un qui te plaigne « tu m’as dérangé, non ! » non je ne peux pas dormir quand ton enfant il marche avec des chaussures (...). Et tu ne peux pas l’arrêter à cinq ans et puis dire « non » mais elle commence à marcher tiptiptip. C’est super gênant.”*

Een individuele woning in combinatie met de eerder besproken voorkeur voor grote woningen valt volgens de participanten vaak echter buiten hun **mogelijkheden**. Allen, op Mazal na, verkiezen in deze situatie een kleine private woning boven een ruime woning waarin samengeleefd wordt met niet-familieleden. Zo vertelt Nesrine: *"(...) in a small one with my family to have my privacy. Because it is difficult to stay with other people all time. (...) No, I prefer to stay in a small flat."* Deze keuze maakt ze ondanks dat ze eerder het volgende aangehaalde: *"I love wide space. Also before when we were living in Aleppo, we were live in a small flat. But I wasn't happy because it was so small."* Wanneer hun mogelijkheden toenemen hopen de participanten te verhuizen naar een grotere woning: *"First we need to live alone. That is the first point. Than, what kind of house you prefer."*

Ook in de woning blijkt er nood te zijn aan private ruimtes. Een goede overeenstemming tussen het aantal **slaapkamers** en het aantal bewoners wordt in dit verband door alle participanten, met uitzondering van Kardal en Nesrine, expliciet aangehaald: *"Het is niet belangrijk dat het appartement groot en mooi is. Belangrijk is voldoende slaapkamers."*

Op vlak van het aanwezige aantal slaapkamers merken enkelen verschillen met hun woning in het **herkomstland**. De participanten uit Syrië en Guinea hadden de gewoonte om, naast een slaapkamer voor de ouders, één kamer voor alle zonen en één voor alle dochters te voorzien. Haruni uit Eritrea deelde met het hele gezin één slaapkamer.

In **België** verschillen de meningen over de mate aan privacy die met betrekking tot slaapkamers wenselijk is. De bevraagde alleenstaande vluchtelingen van House of Colours verkiezen een individuele slaapkamer voor iedere bewoner. Zo hebben ze de mogelijkheid om zich ergens terug te trekken. De oorzaak van negatieve woonervaringen in de huidige woning leggen ze in deze context niet bij de materiële woning zelf, wel bij een slechte overeenstemming tussen de woning en het aantal bewoners: *"I like it the construction, but for 4 people it will be okay. (...) One person have to be in one kamer."* Het bevraagde gezin van House of Colours deelt hun slaapkamer niet met andere vluchtelingen. Zij ondervinden echter moeilijkheden om met het hele gezin in één ruimte te verblijven: *"Moi pour se sentir bien il faut que chaque fois une qui a deux ou trois enfants avoir deux ou trois chambres et non pas que la famille doit avoir une chambre."* *"Mais on est ici dans une salle, on est serré. Ce n'est pas tranquille."* Ze verkiezen de situatie zoals in Guinea waarbij de ouders, de zonen en de dochters een aparte slaapkamer hebben. Nesrine daarentegen vindt het positief dat in België vaak afzonderlijke slaapkamers voor ieder kind voorzien worden vermits het haar kinderen leert zelfstandig te zijn: *"The idea of my children who has their own room is wonderful. They can learn how to depend on themselves in everything. They have their own closet, their own bed, their own things. In Syria no."* Ook de materiële woning kan dus bijdragen tot de opvoeding van haar kinderen. Verder voelt het bevraagde gezin van House of Colours zich ongemakkelijk wanneer ze bezoek uitnodigen in de huidige woning. Dit omdat ze zich genooddaakt voelen de bezoekers in hun private slaapkamer te ontvangen. Ze hebben immers het gevoel niet rustig te kunnen praten in de gemeenschappelijke ruimte wanneer deze gedeeld wordt door zeven families.

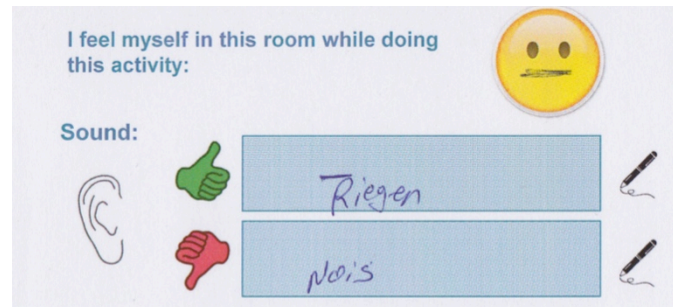
RUST: Controle

Verder houdt de meerderheid van de participanten van controle in de woning. Deze controle staat volgens hen in verband met hun veiligheid ten aanzien van externe factoren en vreemden en de samenstelling van het huishouden. Het beïnvloedt bovendien of ze al dan niet een gevoel van rust ervaren in de woning.

Veiligheid ten aanzien van **externe factoren en vreemden** komt enkele keren ter sprake tijdens de interviews. Het gebrek aan veiligheid in het herkomstland geven alle participanten als vluchtreden: *"We had a good life: work, a big apartment. We had everything (...). Whatever you think, we don't come to Belgium (...) for the money, we come to here for safety."* In België voelen ze zich wel terug veilig. Voor Akil, Jaafar en Adia is dit het meest essentiële element om zich thuis te voelen in een woning. Het geeft hen bovendien een gevoel van rust: *"Moi je me sens à l'aise si j'ai une maison ici et je suis bien en sécurité la première source."* *"même si tu as beaucoup de choses et tu n'es pas en sécurité c'est pas bien."* Wel dragen verschillende participanten nog **angstgevoelens** met zich mee. Haruni en Mazal vertellen het nog steeds moeilijk te hebben met wat ze in het verleden meemaakten. Bij Jaafar en Adia komen gevoelens van angst tot uitdrukking in het belang dat ze hechten aan de veiligheid van hun dochter en de behoefte aan goede ontsnappingsmogelijkheden uit de woning: *"J'aime bien encore les fenêtres qui sont d'espace parce que en cas des problèmes, si la maison prend du feu, pour ouvrir et sortir ici, tu ne peux pas sortir beaucoup de choses et beaucoup de gens, tu sais."* Ook verklaren ze hun angst doordat militairen in Guinea woningen binnen vielen en alles meenamen wat ze wensten. Nesrine en Mahir maken zich vooral ongerust over familieleden die momenteel nog in Syrië zijn: *"My sister is still in Syria. I am very afraid of her because everyday they have problem there. Bombs and military shoot them."*

Daarnaast beïnvloedt **de samenstelling van het huishouden** het gevoel van rust en controle. Eerder werd beschreven dat cultuurverschillen kunnen leiden tot conflicten wanneer samengeleefd wordt met niet-familieleden. Daarnaast geven Akil en de bewoners van House of Colours aan dat ze bij dergelijke samenlevingsvorm een gebrek aan controle ervaren over het leven dat zich in de woning afspeelt. Conflicten ontstaan hierbij volgens hen sneller dan wanneer enkel familieleden samenwonen. Haruni heeft het in deze context meermaals over verschillen in dagritme tussen de bewoners en het resulterende gebrek aan rust. Vooral 's avonds kan hij hierdoor niet slapen (zie Fig. 5.14.). Hij zegt hier echter weinig aan te kunnen veranderen. Adia vindt de opvoeding van haar dochter niet eenvoudig wanneer samen geleefd wordt met andere families. Verschillende ouders kunnen immers een andere mening hebben over de opvoeding van hun kinderen: *"Vivre en communauté (...), pour éduquer les enfants, ce n'est pas facile. (...) C'est un parent qui dit « ça, tu ne fais pas, ça c'est pas bon » mais elle voit d'autres enfant faire ça, et pour elle c'est bon et elle le fait."* Ook vinden Jaafar en Adia het moeilijk om te bemiddelen met niet-familieleden bij conflictsituaties. Als voorbeeld geven ze de ruzies die ontstaan tussen kinderen van verschillende gezinnen omtrent tv-programma's. In deze situatie is het volgens hen niet eenvoudig om tot een compromis te komen. Haruni heeft bovendien nood aan controle over wat met materiële objecten in de woning gebeurt. Zo merkt hij dat zijn eten soms verdwijnt wanneer hij dit in de gemeenschappelijke keuken achterlaat. Bovendien wordt hij regelmatig geconfronteerd met problemen in de gemeenschappelijke ruimtes: *"It is not good life. For example, if I go to kitchen, there is something wrong. Who did it? Who make it? Who care about?"*

Deze conflicten hebben als gevolg dat de bewoners van House of Colours soms **onrust** ervaren in de gedeelde ruimtes: *“Je demande « ah pardon » et tu vas dire « oui c’est pas grave » mais (...) même si on veut être amis, on ne peut pas parce que on y habite avec beaucoup. Le relaxation, ça ne vas pas.”* In tegenstelling tot het gebrek aan rust en controle in de gedeelde ruimtes, ervaart Haruni deze wel in zijn private ruimte en Akil in zijn private woning: *“This is my house. (...) Everything I can put in my system like I want.”*

Figuur 5.14.: Probe Haruni: Hij ervaart een gebrek aan stilte in zijn slaapkamer. Hierdoor voelt hij zich er niet altijd gelukkig.

Gedeelde ruimte

De wens naar controle weerspiegelt zich bij bewoners van House of Colours in wensen omtrent de **gedeelde ruimtes**. Zo vinden Haruni, Jaafar en Adia het belangrijk om persoonlijke bezittingen veilig op te kunnen bergen. Haruni ervaart deze controle momenteel niet in de gemeenschappelijke ruimtes. Zo zou hij graag een kast hebben in de gemeenschappelijke keuken die hij kan afsluiten. Op die manier is hij gerust dat hij zijn eten veilig kan achterlaten. Ook mist hij de mogelijkheid om de deur van zijn individuele kamer af te sluiten. Jaafar en Adia hechten vooral belang aan een veilige afsluiting van de hele woning wanneer ze deze verlaten. Echter, niet alleen over de veiligheid van hun bezittingen, maar voornamelijk over die van hun dochter maken ze zich zorgen. Vandaar hun voorkeur voor een veilig afgesloten private tuin en een eigen slaapkamer voor hun dochter zodat ze er veilig kan spelen: *“Chaque enfant a une salle. (...) comme il y a de l’espace là et s’il y a des jeux pour les enfants, tu ne peux pas aller parce que chaque fois ma fille me demande « maman on va aller au parc pour jouer » et là tu es tranquille, tu les surveilles et tu n’as pas peur. Cela me poserait beaucoup de plaisir.”*. Haar alleen laten met andere bewoners van House of Colours vermijden ze.

Bovendien hangt een gevoel van controle en rust volgens alle participanten van House of Colours samen met de mate waarin de **materiële woning in overeenstemming is met het aantal leden van het huishouden**. Jaafar en Adia halen in deze context aan dat conflicten ontstaan wanneer zeven families slechts over één keuken beschikken. Haruni en Mazal geven het voorbeeld van de badkamer die ze met zes delen (zie Fig. 5.15.): *“I hate the bathroom. There is one bathroom with the same toilet for six persons. Sometimes if somebody is in, you have to wait and you cannot wash before to go to work. This a main point for us. And you cannot go without brush. You have to wait here.”* Voor hen is niet de badkamer zelf, wel het aantal bewoners het probleem: *“Klein. For twee is goed. Voor zes personen it is niet goed.”* Voor Mazal is het eerder deze discrepantie die tot conflictsituaties leidt en niet zozeer de verschillen in levensstijl, cultuur of de al dan niet aanwezige familiebanden tussen de bewoners.

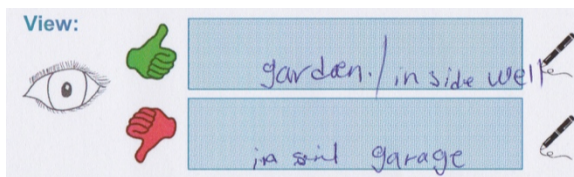
Figuur 5.15.: Badkamer met wc voor zes bewoners

Nesrine en Kardal, die momenteel in een individuele gezinswoning verblijven, houden van de controle die ze hebben over de momenten waarop de woning gedeeld wordt met anderen en wanneer niet. Hun voorkeur om **geen gedeelde ruimtes** te voorzien in een woning verklaren ze dan ook door het evenwicht tussen privacy en verbondenheid dat ze zo zelf kunnen creëren: *“I love to spend my privacy time, but also I love to be with community. (...) When the weather became warmer, we invited our friends to spend some time. (...) When I need privacy with my family I found it.”*

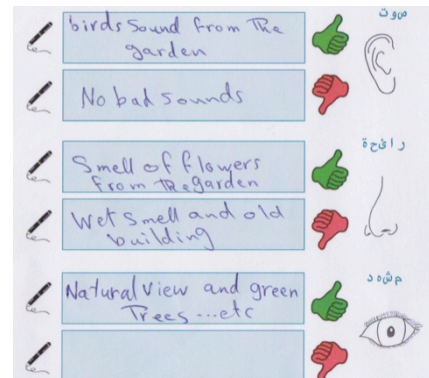
5.5. Buitenruimte

Naast voorkeuren omtrent de eigenlijke woning wordt de wens naar private buitenruimte meermaals uitgesproken. Alle participanten vinden de aanwezigheid van een **tuin** één van de belangrijkste kenmerken van een woning. De bevraagde vluchtelingen uit Syrië verwijzen in deze context ook steeds naar hun gewoonte om huizen te omringen met een grote tuin. Deze tuin heeft volgens de participanten invloed op hun **zintuiglijke ervaring en levensstijl** (zie Fig. 5.16. en 5.17.). Zo vinden velen het zicht op groen, de frisse lucht en de mogelijkheid om buiten te zitten aangenaam. Nesrine vertelt dat dit haar tot rust kan brengen: *“When you see this green (...) you feel comfort and relax inside.”* De participanten met kinderen appreciëren bovendien dat hun **kinderen er kunnen spelen**. Voor Mahir draagt het zo ook bij tot rust in zijn woning: *“Appartement probleem met kindjes. Geen tuin. Altijd is closed. Maar drie zonen is heel veel lawaai. Altijd hier. Stress, stress, stress.”* Bij Jaafar en Adia is de achterliggende reden vooral de geruststelling dat hun dochter er veilig is. In een publiek park vertellen ze voortdurend te moeten opletten. Nesrine, Kardal, Mazal, Mahir en Selima willen bovendien graag **groenten kweken** in hun tuin zoals ze in Syrië deden. Volgens Mazal is dit de hoofdreden waarom tuinen aanwezig zijn in Syrië en niet enkel voor het zicht en de ontspanning zoals hij vaak ziet in België. Volgens Kardal heeft dit bovendien invloed op zijn **gevoel en zelfbeeld**: *“Every season you can find something to eat in this garden. And when you see your trees grown up, that will make you feel happy and you will find your work is advantage and useful for this. And when somebody came to visit you, like visitors, like friends, you can food this fruit. (...) When you tell this visitors that you will (...) give him some fruits from your garden it is very (...) respectable.”* Nesrine geeft de interactie aan tussen de aanwezigheid van een tuin en haar **gevoelens, sociale relaties,**

privacy, levensstijl, betekenis die de woning draagt en haar zelfbeeld: *“It is like your freedom. (...) When your house has a garden [it] is like a castle. You didn’t need anything from outside. You look like a queen. So you didn’t have to go for a picnic (...) to the park or to do anything. (...) Also we make a barbecue and some parties in the garden, so we like it so much.”* De participanten die momenteel beschikken over een tuin appreciëren dit, degenen zonder tuin missen het.

Figuur 5.16.: Probe Haruni: Hij houdt van het zicht op de natuur vanuit zijn kamer.

Figuur 5.17.: Probe Nesrine: De positieve aspecten die ze aanhaalt zijn steeds gerelateerd aan kenmerken van de buitenruimte

Bij het interview met Mazal, Akil en Nesrine komt, naast deze tuin, ook de **binnentuin** van de traditionele huizen in Syrië ter sprake (zie Fig. 5.18.). Ze vertellen dat in deze binnentuin steeds een fontein geplaatst wordt, welke **culturele betekenis** voor hen draagt. Nesrine en Mazal houden echter vooral van de **zintuiglijke ervaring** die deze architecturale vorm met zich meebrengt. Zo genieten ze er van de zon en de buitenlucht. Bovendien vertellen Nesrine en Kardal dat de zon op ieder moment van de dag binnen kan vallen in ruimtes die deze binnentuin omringen: *“They make it in a way that they can use the light of sun all the day. All rooms have a big windows to let sun shines come inside rooms and warm of course. They are genius to make this houses. It is warm in winter and cold in summer. It is wonderful.”* Ook vertelt Nesrine dat er fruitbomen en bloemen geplaatst worden die een aangename geur verspreiden in de woning. Verder associeert Mazal deze binnentuin met de mogelijkheid om zich te **ontspannen**. Nesrine houdt er bovendien van dat deze buitenruimte omsloten is. Dit geeft haar een gevoel van **privacy**. Ze dient er dan ook haar hoofddoek niet te dragen.

Figuur 5.18.: Binnentuin in woning Aleppo, Syrië

5.6. Besluit

Uit de bevraging van de woonervaring van vluchtelingen komen een aantal wensen naar voor. Vooreerst hopen de participanten een woning te vinden die betaalbaar is en aan basis kwaliteiteisen voldoet. Op vlak van de **woonomgeving** geven ze de voorkeur aan een rustige buurt. Tegelijk vinden ze voorzieningen (scholen, winkels, werkgelegenheid) en mogelijkheden om zich te verplaatsen met het openbaar vervoer noodzakelijk. Bovendien willen ze graag contacten leggen met buurtbewoners, waarbij contacten met mensen met dezelfde culturele achtergrond, lotgenoten, Belgen en mensen afkomstig uit andere culturen wenselijk zijn. Dit sociaal contact is erg belangrijk voor hen omdat ze hun familie en vrienden in het herkomstland missen.

In de woning zijn ze op zoek naar vertrouwdeheid, vrijheid en rust. De beleving van de **woning** wordt beïnvloed door **zintuiglijke kwaliteiten** die al dan niet leiden tot een esthetische ervaring en een gevoel van ruimtelijkheid en comfort. Een andere invloedsfactor zijn de **sociale interacties** die in de woning plaatsvinden. Deze kunnen leiden tot een gevoel van verbondenheid, privacy en comfort. Vertrouwde relaties en verbondenheid met anderen blijken hierbij één van de belangrijkste elementen te zijn om zich goed te voelen in een woning. De ruimtelijke indeling van de woning kan de gewenste interacties al dan niet ondersteunen en zo de ervaring beïnvloeden. Zowel op vlak van zintuiglijke kwaliteiten als materiële ondersteuning van sociale interacties merken vluchtelingen verschillen met de bouwstijl in het herkomstland. Om de woning beter te laten aansluiten bij hun wensen ondernemen ze acties in de woning. Tot slot vinden alle participanten de aanwezigheid van een **buitenruimte** een belangrijk element. Het draagt bij tot hun mentaal en fysiek welzijn.

Bij het vergelijken van de woonervaring van de vluchtelingen binnen de verschillende initiatieven worden enkele opvallende verschillen vastgesteld. De participanten van Woonhulp voor vluchtelingen appreciëren de privacy en de rust die ze ervaren in hun individuele woning. Ook zijn ze blij te wonen in een rustige woonomgeving met voldoende voorzieningen en faciliteiten. Anderzijds hebben ze soms last van eenzaamheid en vinden ze het moeilijk om contacten te leggen in de buurt.

De bewoners van House of Colours, het cohousing project waarbij ingezet wordt op het creëren van verbondenheid, vinden de sociale interacties met medebewoners een meerwaarde. Ze verlangen echter meer privacy.

Hoe deze woonervaringen zich verhouden tot de intenties van de initiatiefnemers wordt beschreven in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 6: Een (t)huis voor vluchtelingen vanuit verschillende perspectieven

6.1. Inleiding

In de vorige hoofdstukken kwamen respectievelijk de intenties van de initiatiefnemers en de woonervaring van vluchtelingen aan bod van de cases Woonhulp voor vluchtelingen, House of Colours en het Tiny House voor vluchtelingen. In dit hoofdstuk worden de resultaten van de analyse van beide perspectieven tegenover elkaar geplaatst. Hierbij wordt eerst ingegaan op kenmerken van ‘vluchtelingen’ die door vluchtelingen zelf en door de initiatiefnemers aangehaald worden en die hun woonervaring kunnen beïnvloeden. Vervolgens komt het cultuurverschil tussen de vluchtelingen en de initiatiefnemers aan bod en gevolgen ervan op vlak van de intenties en de woonervaring. Dit wordt gevolgd door een beschrijving van de resultaten betreffende de relatie van vluchtelingen ten opzichte van de samenleving. In dit verband komen de woonomgeving en de sociale relaties in de woonomgeving aan bod. Verder worden meningen in verband met de gewenste relaties tussen vluchtelingen en anderen geschetst. Tot slot wordt ingegaan op de relatie tussen vluchtelingen en de materiële woning.

6.2. Vluchtelingen

De bevroegde vluchtelingen verlieten gedwongen hun land van herkomst vanwege een gebrek aan veiligheid. In deze context verwijzen enkelen onder hen, net als Hilde van House of Colours, naar fysieke en emotionele **trauma's** met een oorsprong in het herkomstland. Sommigen vertellen bovendien over de **hectische tocht** die ze ondernamen. Omwille van deze ervaringen verliezen vluchtelingen volgens Hilde de band met zichzelf. Na erkenning ondervonden de vluchtelingen moeilijkheden om een eigen woning te vinden binnen de vooropgestelde termijn. Zo merken ze dat het beperkte budget, de afhankelijkheid van het OCMW, hun etnische achtergrond en de taalbarrière een negatieve invloed hebben op hun kansen op de huurmarkt. Voor Tom (Woonhulp), Jan (Tiny House) en Hilde is deze problematiek dan ook een belangrijke motivatie voor het inzetten van hun initiatief. Verder wordt het **missen van achtergelaten familieleden en vrienden** en de wens, maar ook obstakels, om een nieuw netwerk in België uit te bouwen door Jan, Hilde en verschillende vluchtelingen aangehaald. De bevroegde vluchtelingen merken bovendien **verschillen in cultuur** tussen hun land van herkomst en België. Deze verschillen blijken zich ook te weerspiegelen op vlak van de gebouwde omgeving. Al deze factoren leiden er volgens Hilde toe dat vluchtelingen hun verbondenheid verliezen. Dit leidt volgens haar tot een **‘hunger to belong’**.

6.3. Vluchtelingen versus Cultuur

De culturele achtergrond van de bevroagde vluchtelingen en initiatiefnemers verschilt. Op vlak van de gebouwde omgeving uit zich dit in verschillen in culturele praktijken en waarden.

6.3.1. Culturele praktijken

De initiatiefnemers ontwikkelden hun project in aansluiting met de westerse bouwstijl. Hilde (House of Colours) vindt in dit verband dat een woning gericht moet zijn op de toekomst en niet op het verleden, waar de cultuur in het herkomstland deel van uitmaakt. Hieruit volgend ervaren de meeste bevroagde vluchtelingen verschillen in **bouwstijl**. Ondanks dat verschillende vluchtelingen de stijl gangbaar in hun land van herkomst meer esthetisch vinden, accepteren allen de vormelijke verschillen van de gebouwschil omwille van het Belgische klimaat. Voor de meerderheid geldt dit ook op vlak van de gebruikte materialen. Bovendien vinden sommige vluchtelingen aspecten van de westerse bouwstijl zelfs mooier (e.g. natuurlijke omheiningen). Enkelen onder hen willen zich niet onderscheiden ten opzichte van de autochtone bevolking.

Als reactie op de niet vertrouwde bouwstijl zoeken verschillende vluchtelingen manieren om een gevoel van **vertrouwdheid** op te wekken in hun woning. Dit doen ze bijvoorbeeld door het plaatsen van culturele objecten (e.g. plaatsen van matrassen in de leefruimte of religieuze beelden), door het bewust creëren van zintuiglijke ervaring (e.g. oproepen van geuren uit het herkomstland met geurstokjes, koken volgens hun traditionele recepten) en door vertrouwde handelingen in de woning uit te voeren (e.g. religieuze praktijken). Personalisatie op vlak van materiële objecten gebeurt slechts in beperkte mate. Daarbij blijkt de mate waarin en de wijze waarop acties ondernomen worden onderling te verschillen.

Echter, het verschil in bouwstijl blijkt ook invloed uit te oefenen op de **levensstijl** van de bewoners. Aanpassingen op vlak van levensstijl vinden de meeste bevroagde vluchtelingen moeilijker. Zo missen Syrische vluchtelingen de mogelijkheid om 's avonds op het dak van hun woning te zitten en ontbreekt voor hen het onderscheid tussen een leefruimte voor het gezin en een ruimte om bezoek te ontvangen. Als reactie hierop vormden Mahir en Selima een ruimte die Tom (Woonhulp) aanzag als slaapkamer om tot een bezoekersruimte. Akil, Selima en Kardal passen zich op dit vlak echter aan de westerse gewoonte aan door enkel één leefruimte voor beide activiteiten te gebruiken. Een andere praktijk die de bevroagde vluchtelingen missen of, indien aanwezig sterk appreciëren, is de mogelijkheid om in een buitenruimte, zoals een tuin, te verblijven. De bevroagde vluchtelingen komen immers uit warmere klimaten en hadden de gewoonte om meer buiten te leven. Ook Hilde (House of Colours) hecht hier belang aan. Ze spreekt in deze context over verbondenheid met de natuur. Verder staat het Tiny House voor vluchtelingen in een tuin. Enkel bij Woonhulp voor vluchtelingen wordt de aanwezigheid van buitenruimte niet als een criterium voor het selecteren van een woning gezien.

6.3.2. Culturele waarden

Verder blijken er gelijkenissen en verschillen aanwezig te zijn op vlak van dieper gelegen culturele waarden. Een verschil uit zich op vlak van **ecologie**. Zo vinden Jan (Tiny House) en Hilde (House of Colours) ecologisch wonen belangrijk. Vermits de bevroagde vluchtelingen uit warmere klimaten afkomstig zijn, hebben de meesten hier echter weinig aandacht voor. Dit

blijkt onder meer uit de hoge energiefacturen bij House of Colours. Volgens Hilde is het niet eenvoudig om de vluchtelingen bewuster te leren omgaan met energie. Deze waarde wil ze op een expliciete manier bijbrengen door gebruik te maken van haardplaatsen waardoor vluchtelingen ervaren dat ze inspanningen moeten leveren om de woning warm te houden.

Een andere culturele waarde die Hilde aanhaalt is het verschil tussen **individualiteit en collectiviteit**. Ook vluchtelingen geven dit aan. De meeste vluchtelingen vertellen meer in gemeenschap met hun familie te leven in het herkomstland. Vooral participanten van Woonhulp voor vluchtelingen lijken dit gemeenschapsgevoel te missen. Echter, alle participanten vertellen het niet gewoon te zijn om met niet-familieleden samen te wonen zoals bij House of Colours. Deze vorm van cohousing wordt door de vluchtelingen als 'nieuw' en 'vreemd' ervaren.

6.4. Vluchtelingen versus samenleving

6.4.1. Woonomgeving

De bevroagde vluchtelingen houden allemaal van een **rustige, groene en veilige buurt**, zoals aanwezig is bij de drie initiatieven. Tegelijk vinden ze **voorzieningen** zoals scholen noodzakelijk. Hilde (House of Colours) en enkele vluchtelingen wijzen bovendien op de nood aan **openbaar vervoer** vermits vluchtelingen hier meestal afhankelijk van zijn. Zoals Jan aangeeft missen vluchtelingen deze voorzieningen mogelijk in de woonomgeving van het Tiny House. De bewoners van de woningen in Lier en de woning van House of Colours in Beerse ervaren wel het evenwicht tussen voorzieningen en rust. Bovendien wordt de aanwezigheid van etnische winkels met vertrouwde producten in Lier geapprecieerd. De bewoners van de woning in Olen missen voldoende mogelijkheden op vlak van openbaar vervoer. De rust die ze ervaren in de woning vinden ze echter belangrijker.

Verder zijn het niet enkel de vluchtelingen die **beperkingen** ervaren bij het vinden van een woning. Ook de **initiatiefnemers** zoeken oplossingen binnen hun mogelijkheden. De kostprijs van de woningen, het beschikbare aanbod en, in sommige gevallen, de huidige wetgeving worden hierbij als beperkingen ervaren. Zo zijn Tom (Woonhulp) en Hilde (House of Colours) afhankelijk van leegstaande of bestaande woningen die aangeboden of beschikbaar zijn. Nieuwbouw vinden ze niet betaalbaar. Jan (Tiny House) is afhankelijk van de wetgeving, zoals de beperkingen die hij ervaart om een vluchteling te domiciliëren in zijn tuin. Voor hem was nieuwbouw wel betaalbaar omwille van de beperkte grootte van het huisje.

6.4.2. Sociale contacten

Naast de aanwezige voorzieningen vinden alle bevroagde vluchtelingen sociale contacten met buurtbewoners van belang om zich goed te voelen in de Belgische maatschappij. Hierbij vinden ze zowel contacten met de eigen gemeenschap als met lotgenoten, Belgen en mensen met een andere culturele achtergrond wenselijk. Echter, enkele participanten vertellen dat het voor vluchtelingen niet altijd eenvoudig is om deze **contacten** te leggen. Wel geven verschillende bevroagde vluchtelingen aan dat ze in België in het algemeen respect ervaren ten aanzien van andere culturen. Enkel van hen kregen slechts in beperkte mate te maken met racisme. Om een positieve interactie met mensen in de omgeving te verkrijgen werkt Hilde met het principe

van 'omgekeerde integratie'. Door activiteiten te organiseren met House of Colours wil ze de omgeving nieuwsgierig maken. Hierdoor worden de vluchtelingen niet in een zwakke positie geplaatst, zoals bij integratie het geval is, en er ontstaat een meer open houding van de omgeving. Verder is het de intentie van Jan en Hilde om in de toekomst in te zetten op een sociale mix en multicultureel samenleven. Zo wil Jan Tiny House parken oprichten en Hilde geïntegreerde woonvormen.

6.5. Vluchtelingen versus de ander

Naast een gevoel van **verbondenheid** met anderen in de publieke ruimte en binnen het gemeenschapsleven vinden de bevraagde initiatiefnemers en vluchtelingen dit gevoel ook van belang binnen het huishouden. Anderzijds wijzen de vluchtelingen en de meeste initiatiefnemers ook op hun nood aan **privacy**. Waar het gewenste evenwicht ligt tussen beide, blijkt te verschillen van persoon tot persoon. Bovendien dient deze afweging gemaakt te worden **in relatie tot de gewenste grootte van de woning en het beschikbare budget**.

De bevraagde vluchtelingen houden, net zoals Hilde (House of Colours), van een **ruime woning** omwille van de bewegings- en ademruimte die er aanwezig is. Deze wens verklaren vluchtelingen vanuit herinneringen aan het land van herkomst. Daar leefden de meesten in grotere woningen dan de individuele woningen van Woonhulp voor vluchtelingen of het Tiny House. Enkel indien gekozen wordt om samen te leven met anderen is een ruimere woning in België volgens verschillende participanten betaalbaar.

Mazal (vluchteling House of Colours) en Hilde (House of Colours) zijn voorstander van deze laatste keuze. Het verblijven in kleine kamers zou volgens beiden trauma's verergeren terwijl het **samenleven met anderen** net trauma's en het gemis aan familieleden, vrienden en de eigen gemeenschap verzacht. Ook biedt het volgens hen een antwoord op de 'hunger to belong' en kan het netwerk dat zo ontstaat een hulp zijn bij de start in de nieuwe maatschappij. Dat individueel wonen een gevoel van eenzaamheid kan opwekken komt inderdaad naar voor bij de bewoners die momenteel alleen of enkel met hun gezin in een woning verblijven. De mening van Hilde en Mazal omtrent de manier waarop een woning in overeenstemming kan zijn met een huishoudsamenstelling bestaande uit niet-familieleden verschilt wel. Mazal vertelt nood te hebben aan een private plek, terwijl Hilde een voorkeur heeft voor gedeelde slaapkamers.

Aan het gevoel van vrijheid en rust dat ontstaat door privacy voor het gezin, de mogelijkheid om zich terug te trekken en te ontspannen, de mogelijkheid om zonder conflicten de gewenste culturele en persoonlijke levensstijl aan te houden, het gevoel mentale en materiële controle te hebben en het gevoel van veiligheid hecht de meerderheid van de bevraagde vluchtelingen echter meer belang. Bovendien is het volgens Haruni net deze **privacy** waar vluchtelingen nood aan hebben om met eventuele trauma's om te gaan en deze te verwerken. Deze meerderheid verkiest dan ook een woning die ze enkel delen met hun gezin, zoals bij Woonhulp voor vluchtelingen en het Tiny House, ook al leidt dit tot een beperkte grootte omwille van het beschikbare budget. Het gevoel van verbondenheid willen vluchtelingen ervaren door de sociale interacties met hun gezin die zich in de woning afspelen. Hieraan hechten de meesten veel belang. Ook willen ze bezoek ontvangen in hun private woning en transnationale contacten

onderhouden. Verder komt de zoektocht naar een evenwicht tussen privacy en verbondenheid ook naar voor bij Jan. Door een Tiny House in zijn tuin te plaatsen wil hij niet enkel de vluchteling voldoende privacy geven, maar ook als eigenaar voelt hij zichzelf hier beter bij. Bovendien kan hij ook op deze manier de vluchteling ondersteunen en er een band mee ontwikkelen.

De mate waarin de bevroagde initiatiefnemers inzetten op contact met anderen verschilt. Hun keuze is gerelateerd aan de **woonomgeving**. Hoewel Tom (Woonhulp) de meest private woonvorm voorziet in vergelijking tot de twee andere geanalyseerde initiatieven, bevinden de woningen zich in de drukste woonomgeving. In drukkere buurten blijkt het immers eenvoudiger te zijn voor vluchtelingen om contacten te leggen met buurtbewoners. Hilde (House of Colours) en Jan (Tiny House) geven meer aandacht aan contacten binnen het huishouden, waarbij hun woningen gelokaliseerd zijn in rustige buurten.

6.6. Vluchtelingen versus de woning

6.6.1. Ouderdom woning, bouwtechnische kwaliteit en betrokkenheid vluchtelingen

De keuzes in verband met de **ouderdom en bouwtechnische kwaliteit** van de woningen worden hoofdzakelijk beïnvloed door de mogelijkheden van de initiatiefnemers, namelijk de kostprijs van en het aanbod aan woningen. In dit verband wordt door Jan (Tiny House) en Hilde (House of Colours) aangehaald dat de mogelijkheden van nieuwbouw beperkt zijn, vermits de woningnood op dit moment hoog is en dus snelle oplossingen nodig zijn. Bij een Tiny House zijn deze nadelen volgens Jan echter niet aanwezig. De voorkeur van de bevroagde vluchtelingen voor nieuwbouw of bestaande woningen verschilt. Wel zeggen allen zich goed te kunnen voelen in zowel nieuwbouw, zoals het Tiny House, bestaande woningen, zoals House of Colours, als gerenoveerde woningen, zoals Woonhulp voor Vluchtelingen, indien de bouwtechnische kwaliteit voldoende is. Op bouwtechnisch vlak ervaren verschillende vluchtelingen momenteel echter tekortkomingen. Toch tonen ze begrip voor de huidige situatie vermits andere vluchtelingen volgens hen in slechtere woonomstandigheden verblijven.

Zoals bij Woonhulp voor vluchtelingen reeds gebeurt en aansluitend bij de intenties van de andere initiatiefnemers, zouden alle bevroagde vluchtelingen graag **helpen bij het opknappen of de bouw** van woningen. Zo willen ze op een betaalbare wijze een betere kwaliteit bewerkstelligen. Volgens Hilde (House of Colours) kan op die manier ook verbondenheid met materialen ontstaan. Deze band komt onder meer naar voor in anekdotes die verschillende vluchtelingen vertellen. Andere redenen zijn de wens om hun steentje bij te dragen, zoals ook Jan (Tiny House) aanhaalt en de mogelijkheid tot zelfexpressie en het delen van hun cultuur.

6.6.2. Verblijfsduur

Jan (Tiny House) en Tom (Woonhulp) bieden transitwoningen aan om zo achtereenvolgens verschillende vluchtelingen te helpen en ieder van hen meer rust te geven in hun zoektocht naar een woning. De bewoners van het initiatief Woonhulp voor vluchtelingen appreciëren deze

tijdelijke rust maar kijken uit naar de mogelijkheid om zich meer permanent te vestigen. Hilde (House of Colours) legt geen maximale **verblijfsperiode** op. Het samenleven met niet-familieleden leidt hier echter voor sommige participanten tot een onrustig gevoel, waardoor ook zij in de toekomst in een andere woning willen intrekken. Ze verwachten dat veranderingen in hun sociale en economische positie, zoals het vinden van werk en het leren van Nederlands, het verhuizen naar een meer geschikte woning mogelijk zal maken.

Het uiteindelijke doel van alle vluchtelingen is om zelf over een woning te beschikken. Dit omwille van hun zoektocht naar **stabiliteit**. Deze wens vinden veel bevroegde vluchtelingen dan ook niet in overeenstemming met de betekenis die ze geven aan een Tiny House. Enkel Haruni lijkt zich aan te sluiten bij de mening van Louis, de ontwikkelaar van Tiny Houses Belgium en zoon van Jan. Voor hen is een thuis een hechting met de woning, maar niet automatisch met de woonomgeving.

6.7. Besluit

De intenties van initiatiefnemers en de woonervaring van vluchtelingen komen al dan niet overeen op vier terreinen. Zo spelen cultuurverschillen, de relatie van vluchtelingen tot de samenleving, de gewenste relaties met medebewoners en de relatie tussen de bewoners en de woning een rol. Op **cultureel vlak** zetten initiatiefnemers, zij het bewust of onbewust, in op de westerse stijl. Vluchtelingen ervaren dit als ongewoon, maar accepteren het. Aanpassingen op vlak van levensstijl die hiermee gepaard gaan blijken ze moeilijker te vinden. Als reactie ondernemen ze acties om vertrouwdschap op te roepen in de woning. Verder vinden alle vluchtelingen, in overeenstemming met de intenties van initiatiefneemster van House of Colours, de aanwezigheid van een tuin essentieel. Op vlak van ecologie botsen de waarden vermits de vluchtelingen uit warmere klimaten afkomstig zijn. Een groene **woonomgeving**, zoals aanwezig bij de initiatieven, wordt door alle vluchtelingen verkozen. Ook de aanwezigheid van voorzieningen en de mogelijkheid tot het gebruik van openbaar vervoer worden door de vluchtelingen als noodzakelijk ervaren voor hun integratie. Vooral de woonomgeving van de woningen in Lier en Beerse komen aan deze wensen tegemoet. Verder willen de participanten van het initiatief Woonhulp van vluchtelingen meer sociaal contact met buurtbewoners, iets dat momenteel niet altijd eenvoudig blijkt te lopen. Het principe van 'omgekeerde integratie', ingezet door initiatiefneemster van House of Colours, kan hier mogelijk een antwoord op bieden. Daarnaast verschillen meningen tussen initiatiefnemers en vluchtelingen over waar het gewenste **evenwicht tussen privacy en verbondenheid** ligt. De meeste vluchtelingen wensen een eigen woning in een buurt met voorzieningen zoals bij Woonhulp voor vluchtelingen. Wel wordt de grootte van de woningen en de tuin bij House of Colours geapprecieerd, maar conflicten tussen bewoners die samenwonen in eenzelfde woning leiden er tot onrust. Verder willen zowel de initiatiefnemers als de vluchtelingen samenwerken om **woningen** op te knappen. Tot slot verkiezen vluchtelingen meer stabiliteit. Hoewel ze blij zijn met de (transit)woning waarin ze nu verblijven, verwachten ze in de toekomst te verhuizen naar een meer geschikte, permanente woning.

In het laatste hoofdstuk wordt er verder ingegaan op deze bevindingen. De resultaten worden bediscussieerd en er worden conclusies getrokken.

Hoofdstuk 7: Discussie en conclusie

7.1. Inleiding

Deze masterproef trachtte te achterhalen *‘in welke mate initiatieven, ingezet ter verhoging van het aanbod aan private huurwoningen voor vluchtelingen, afgestemd zijn op hun wensen en noden.’* Verschillende inzichten die een antwoord bieden op deze onderzoeksvraag worden in dit hoofdstuk beschreven. Er wordt hierbij vertrokken van belangrijke bevindingen gegenereerd vanuit de contacten met vluchtelingen. De intenties achter de geselecteerde initiatieven worden hier bovendien aan getoetst. Vervolgens tracht ik deze resultaten te interpreteren, zo mogelijk te verklaren en er eigen reflecties aan te koppelen. Ook vergelijkingen met eerder onderzoek en inzichten vanuit de literatuurstudie komen hierbij aan bod. Verder worden de implicaties van deze bevindingen beschreven. Vermits deze bevindingen hoofdzakelijk gebaseerd zijn op de intenties en ervaringen van participanten behorende tot drie cases, volgt aansluitend een reflectie op de generaliseerbaarheid en betrouwbaarheid van de resultaten. Ook wordt ingegaan op een methodologische reflectie en suggesties voor vervolgonderzoek. Het hoofdstuk eindigt met de formulering van een algemeen besluit.

7.2. Belangrijke bevindingen

Uit bevragingen van vluchtelingen blijkt dat vooral de **beschikbaarheid en betaalbaarheid** van woningen essentieel is. Noden en eventuele wensen komen dan ook pas op de tweede plaats. Vandaar dat ze de initiatiefnemers vooral dankbaar zijn voor de aangereikte woning. Wel leidt het beperkte aanbod ertoe dat op vlak van bouwtechnische kwaliteit en basisvoorzieningen door sommige vluchtelingen gebreken ervaren worden. Hoewel ze dit vervelend vinden leggen velen zich hierbij neer of zoeken ze naar oplossingen. Wanneer gepeild wordt naar hun wensen en noden verkiest de meerderheid een rustige, groene **woonomgeving** met voldoende mogelijkheden tot integratie. Verder vindt het merendeel in eerste instantie een **eigen woning** noodzakelijk omwille van hun nood aan **privacy, rust, ontspanning, veiligheid en materiële en mentale controle**. Dit krijgt voorrang op de wens naar een ruime woning. Naast deze privacy geven ze aan dat ook **sociale contacten** van belang zijn om zich goed te voelen in de nieuwe maatschappij. Door deze contacten willen ze een nieuw netwerk uitbouwen en het gemis aan familie en vrienden verzachten. Hierbij wensen ze contacten met cultuurgeloten, lotgenoten, de autochtone bevolking en met mensen met een andere culturele achtergrond. Deze contacten kunnen gefaciliteerd worden door de gebouwde omgeving. Verder vinden alle

vluchtelingen de aanwezigheid van een **buitenruimte** belangrijk en worden verschillen opgemerkt tussen de westerse **bouwstijl** van de initiatieven en deze van hun herkomstland. Deze verschillen accepteren ze omwille van het klimaat. Om tegemoet te komen aan het verschil in levensstijl dat hiermee gepaard gaat en het niet vertrouwd gevoel personaliseren verschillende vluchtelingen de woning. Deze personalisatie gebeurt echter slechts in beperkte mate. Dit kan onder meer verklaard worden doordat alle vluchtelingen in de toekomst verwachten te **verhuizen**. Zo willen ze intrekken in een, naar hun mening, meer geschikte woning wanneer hun mogelijkheden toenemen. Anderzijds zijn ze ook op zoek naar een gevoel van stabiliteit.

Elk van de geanalyseerde initiatieven heeft kenmerken die goed en minder goed aansluiten bij deze wensen en noden. De drie initiatieven **verhogen** in eerste instantie het **aanbod aan woningen** voor vluchtelingen, wat het meest cruciaal blijkt. Ook de initiatiefnemers zijn hierbij afhankelijk van hun mogelijkheden. Om de bouwtechnische kwaliteit van aangeboden woningen te verbeteren worden deze bij Woonhulp voor vluchtelingen samen met vluchtelingen opgeknapt. Het Tiny House richt zich op nieuwbouw. Daarnaast lijkt het initiatief Woonhulp voor vluchtelingen aan te sluiten bij de wens naar rust en voorzieningen in de **woonomgeving** en naar **privacy** in de woning. House of Colours voorziet daarentegen de gewenste **sociale contacten** met lotgenoten, de autochtone bevolking en in sommige gevallen met cultuurgenoten. Het Tiny House voor vluchtelingen focust op contacten met een autochtoon gezin. De aanwezigheid van **buitenruimte** staat vooral bij House of Colours centraal. Tegelijk staat ook het Tiny House opgesteld in een tuin en is eveneens bij enkele woningen van Woonhulp voor vluchtelingen een buitenruimte aanwezig. Verder zetten de drie initiatieven in op de westerse **bouwstijl**. Bij House of Colours gebeurt dit bewust, bij de andere initiatiefnemers mogelijk onbewust. Door de focus op bestaande, leegstaande gebouwen bij Woonhulp voor vluchtelingen is er op dat vlak mogelijk ook weinig keuze. Tot slot zetten Woonhulp voor vluchtelingen en het Tiny House in op transitwoningen, terwijl bij House of Colours geen maximale **verblijfsperiode** is vastgelegd.

7.3. Interpretatie en reflectie

In deze paragraaf worden mogelijke interpretaties en verklaringen van deze bevindingen beschreven. Bovendien worden er eigen reflecties aan gekoppeld alsook resultaten uit eerder onderzoek en inzichten vanuit de literatuurstudie. Op een aantal belangrijke thema's, die uit de resultaten naar voor kwamen, wordt achtereenvolgens ingegaan. Dat zijn respectievelijk de beschikbaarheid en betaalbaarheid van woningen, de woonomgeving, de wens naar private ruimtes, ruimtes voor sociaal contact en buitenruimte, de bouwstijl van de woningen en tot slot de impact van de verblijfsperiode op de woonervaring.

7.3.1. Beschikbaarheid en betaalbaarheid

Het vinden van een woning voor vluchtelingen is niet eenvoudig omwille van hun lage socio-economische positie en het beperkt aantal betaalbare en kwaliteitsvolle woningen in Vlaanderen. **Beschikbaarheid blijkt dan ook te primeren op comfort**. Vanuit verschillende hoeken wordt aangegeven dat verschillende vluchtelingen in woningen met onvoldoende

bouwtechnische kwaliteit terecht komen. In deze context is er zelfs sprake van huisjesmelkerij.¹ Vluchtelingen hebben echter weinig andere keuze vermits iedereen nood heeft aan een woning. Het vinden van een woning is echter ook essentieel vermits ze een domicilieadres moeten bezitten om volwaardig te kunnen inburgeren.¹ De initiatiefnemers willen hier een antwoord op bieden door specifiek aan vluchtelingen woningen aan te bieden. Zo speelt de concurrentiestrijd met andere groepen op de private huurmarkt geen rol. Ook zij zijn hierbij afhankelijk van de mogelijkheden die zich aanbieden. Zowel vluchtelingen als verschillende initiatiefnemers zijn hierdoor weinig kritisch ten aanzien van woningen. Vluchtelingen zijn dankbaar wanneer ze in een - vaak om het even welke - woning terecht kunnen. Initiatiefnemers zijn blij wanneer een woning binnen het initiatief opgenomen kan worden.

Ook in sommige woningen van de geanalyseerde initiatieven is het comfortniveau hierdoor beperkt. De huidige bewoners vinden dit vervelend, maar accepteren dit wel. Deze acceptatie volgt vermoedelijk uit hun **zelfbeeld**. Immers, het vormen van een waardeoordeel wordt beïnvloed door de economische en culturele context^{2,3} en de identiteit van de bewoner.⁴ De bewoners zien zichzelf als vluchteling en vergelijken hun woonsituatie met anderen die ze ook als vluchteling beschouwen en bij huisjesmelkers terecht komen. Bovendien wordt hun zelfbeeld mogelijk beïnvloed door de confrontatie met hun lage socio-economische positie in de nieuwe maatschappij. Deze kan immers in sommige gevallen lager zijn dan hun positie in het herkomstland. Hierbij kan dan ook opgemerkt worden dat de invulling van het woord 'kwaliteitsvol' persoonlijk kan verschillen, maar ook afhankelijk kan zijn van de context.

Om het comfortniveau van de woningen te maximaliseren willen zowel de initiatiefnemers als de vluchtelingen samen woningen opknappen of bouwen. Ze kunnen hierbij aanzien worden als actoren in de maatschappij die veranderingen proberen te brengen in de optredende mechanismen.⁵ Naast een manier om op een betaalbare wijze een hoger comfort te verkrijgen, kunnen deze werken mogelijk ook bijdragen tot het 'home-making process' en het gevoel van 'place-belonging' van vluchtelingen.^{6,7} Zo kan een affectieve band ontstaan met de woning, waardoor het een **thuis** wordt. Dit is, naar mijn mening, van uitgesproken belang bij vluchtelingen vermits ze zich dienen te hechten aan een nieuwe plaats.

Bovendien laat deze participatie **zelfexpressie** toe, wat ook als een kenmerk van een thuis aanzien wordt.⁸ Momenteel lijkt hier echter weinig aandacht naar uit te gaan. Zo helpen vluchtelingen bij sommige initiatieven mee met werken aan de woning, maar ze lijken niet altijd inspraak te hebben. Echter, door de ruimtelijke omgeving mee vorm te geven, kan deze mogelijk beter aansluiten bij de eigen identiteit en levensstijl. Enkele vluchtelingen geven in deze context aan hun bouwcultuur te willen delen met architecten van het aankomstland. Door de uitwisseling van kenmerken van bouwstijlen kan zo ook **acculturatie** op architecturaal vlak

¹ Zie H3, §3.4.3. Gevolgen van het beperkte aanbod

² Vaes, K. (2014). *Product stigmaticity: understanding, measuring and managing product-related stigma*. [Delft] : [Delft Academic Press / VSSD], Delft.

³ Desmet, P., & Hekkert, P. Framework of Product Experience. *International Journal of Design*, 1(1).

⁴ Clapham, D. (2005). *The meaning of housing: a pathways approach*. Bristol: Policy Press, pp. 13-34.

⁵ Clapham, D. (2005), *o.c.*, pp. 7-35.

⁶ Vellinga, M. (2004). Review essay: Anthropology and the materiality of architecture. *American Ethnologist*, 34(4), 756-766. doi:10.1525/ae.2007.34.4.756

⁷ Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place- identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57-83. doi:10.1016/S0272-4944(83)80021-8, p.79.

⁸ Clapham, D. (2005), *o.c.*, p. 139.

plaatsvinden. Bovendien leidt het er mogelijk toe dat vluchtelingen bewuster stil staan bij redenen achter de westerse bouwstijl, bijvoorbeeld het Belgisch klimaat. Hierdoor worden verschillen met de stijl gangbaar in het herkomstland mogelijk gemakkelijker geaccepteerd. Voor vluchtelingen kan dit dan ook hun acculturatiestress verminderen.

Aansluitend bij de intenties van de initiatiefnemers kan deze participatie en het inzetten van de talenten en kwaliteiten van vluchtelingen mogelijk ook aanvoelen als een zinvolle bezigheid en zo een positieve impact hebben op hun **zelfbeeld**. Ook mensen in hun omgeving kunnen verrast worden door de werken wat kan leiden tot positieve beeldvorming. Tegelijkertijd kunnen de vluchtelingen tijdens de werken Nederlands leren spreken en westerse gewoontes leren kennen. Dit alles kan integratie en inclusie bevorderen.

Verder ga ik in op enkele elementen die kunnen bijdragen tot een 'kwaliteitsvolle' woning voor vluchtelingen. Eén van deze aspecten is de **thermische isolatie en gebruikte verwarmingsinstallaties**. Sommige vluchtelingen komen uit warmere klimaten, waardoor blijkt dat waarden omtrent energiezuinigheid minder aanwezig zijn dan bij de autochtone bevolking. Vermoedelijk zijn ze ook een hogere temperatuur in de woning gewoon. Energiefacturen blijken hierdoor hoog op te lopen. Initiatiefneemster van House of Colours haalt in dit verband een interessant idee aan. Zo wil ze vluchtelingen bewust maken van de inspanning die het kost om warmte te creëren door haardplaatsen te voorzien.

Daarnaast zijn er bij sommige vluchtelingen angstgevoelens aanwezig. **Veiligheid**, zowel op mentaal als materiëel vlak, kan hierdoor bijdragen tot hun welzijn. Het belang hiervan werd ook bij eerder kwalitatief onderzoek met vluchtelingen vastgesteld.⁹ Mogelijkheden om bezittingen op een veilige manier op te bergen, ontsnappingsmogelijkheden in geval van gevaar en veilige speelruimtes voor kinderen worden in deze context aangehaald door vluchtelingen.

Verder melden enkele vluchtelingen nood te hebben aan rust en stilte. Zo willen ze niet voortdurend gestoord worden door anderen en tegelijk ook anderen niet storen. Aandacht voor de **akoestische kwaliteit** van de woningen kan hier toe bijdragen.

7.3.2. Woonomgeving

In België wordt geen verplicht spreidingsplan gehanteerd om zo een vrij verkeer van personen te behouden, waarbij vluchtelingen gelijke rechten hebben als andere Belgische burgers. Momenteel wordt vastgesteld dat hierdoor een verhuisbeweging van vluchtelingen naar stedelijke omgevingen plaatsvindt. Dit weerspiegelt echter niet noodzakelijk de wensen van de vluchtelingen. Zo blijkt dat keuzes op vlak van de woonomgeving hoofdzakelijk in verband staan met de locatie van het eerder besproken beschikbare en betaalbare aanbod.¹⁰

Een tweede factor die op niveau van de woonomgeving blijkt mee te spelen is de aanwezigheid van **diensten en voorzieningen** die de integratie van vluchtelingen mogelijk maken. Vluchtelingen hechten belang aan scholen voor hun kinderen, scholen waar zij Nederlands kunnen leren, de aanwezigheid van openbaar vervoer en werkgelegenheid. Er wordt aangegeven dat ook deze voorzieningen makkelijker bereikbaar zijn in de stad.¹¹

⁹ Home office (2005) in: Phillips, D. (2006). Moving Towards Integration: The Housing of Asylum Seekers and Refugees in Britain. *Housing Studies*, 21(4), 539- 553. doi:10.1080/02673030600709074

¹⁰ Zie H3, §3.4.1. De woonomgeving

¹¹ Dillen, J. & Annys, V. (Caritas International), *persoonlijke communicatie*, 29 november 2016.

Naast deze noden komen ook wensen omtrent de woonomgeving naar voor. Zo wordt een rustige, groene buurt verkozen door de bevraagde vluchtelingen en de aanwezigheid van etnische winkels geapprecieerd. Echter, de wens naar een rustige buurt reflecteert vermoedelijk **persoonlijke voorkeuren**. Zo kwam ik ook in contact met andere vluchtelingen die wel van een stedelijke omgeving houden.

Uit deze mechanismen leid ik af dat vluchtelingen zich aanpassen om tegemoet te komen aan hun **noden**. Hun **wensen** lijken in verband te staan met het behoud van hun eigen identiteit, maar komen momenteel niet op de eerste plaats. Om een evenwichtigere **spreiding** van vluchtelingen te verkrijgen én de woonomgeving aan te laten sluiten bij de wensen van de vluchtelingen is mogelijk niet een spreidingsplan¹² maar een meer inclusieve maatschappij noodzakelijk. Indien voorzieningen, betaalbare woningen en voldoende openbaar vervoer bijkomend voorzien worden in niet stedelijke omgevingen spreiden vluchtelingen zich mogelijk zelf op basis van hun wensen, net zoals de autochtone bevolking. Aanpassingen van instituties zijn hierbij noodzakelijk om een minderheidsgroep vrij te laten kiezen voor integratie. Indien dit gerealiseerd wordt, kan gesproken worden van een inclusieve maatschappij.¹³ Uit onderzoek in het Verenigd Koninkrijk, waar wel met een gedwongen spreidingsplan gewerkt wordt, blijkt bovendien dat dit kan leiden tot spanningen tussen bewoners, een gebrek aan ondersteunende voorzieningen voor minderheidsgroepen in sommige buurten, een afname van het gevoel van 'beloning' en een verhoging van de huurprijzen in regio's waar oorspronkelijk weinig vraag was.¹⁴

Anderzijds kan de huidige overplaatsing van vluchtelingen naar lokale opvanginitiatieven (LOI) verspreid over verschillende gemeentes gedurende de twee maanden uitstroomtermijn ook een spreiding creëren.¹⁵ De vluchtelingen kunnen zich immers gaan hechten aan de woonomgeving, waardoor ze er willen blijven wonen. Hoewel de context niet helemaal overeen komt, geven ook de bevraagde vluchtelingen wonende in een transitwoning dit aan. Zij zijn op zoek naar stabiliteit en willen bij voorkeur in de huidige omgeving een permanente woning vinden.

Verder wil ik opmerken dat vluchtelingen mogelijk verwachten meer contacten te kunnen leggen in stedelijke omgevingen, wat een vrijwillige spreiding kan tegengaan. Vluchtelingen blijken immers nood te hebben aan **verbondenheid** omdat ze een nieuw netwerk wensen uit te bouwen in de nieuwe maatschappij. Vooral het gemis aan familieleden en vrienden uit het herkomstland speelt hierbij vermoedelijk een rol. Bovendien wordt aangegeven dat deze contacten eventuele trauma's kunnen verzachten. Architect Ginna Netto, die eerder onderzoek deed naar de woonervaring van vluchtelingen wijst bovendien op de nood aan een gevoel geaccepteerd te worden. De wens naar deze sociale contacten maakt vluchtelingen verschillend van andere groepen met een laag inkomen.¹⁶

¹² **Wettelijk is een spreidingsplan niet mogelijk in België. Wel komt het soms ter sprake in de media en publieke discours.**

¹³ Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712. doi:10.1016/j.ijintrel.2005.07.013

¹⁴ Phillips, D. (2006). Moving Towards Integration: The Housing of Asylum Seekers and Refugees in Britain. *Housing Studies*, 21(4), 539-553. doi:10.1080/02673030600709074

¹⁵ Huysmans, L. & De Jaegher, E. (forthcoming). Signaalnota. Huisvesting Erkende Vluchtelingen Antwerpen-Rand.

¹⁶ Netto, G. (2011b). Strangers in the City: Addressing Challenges to the Protection, Housing and Settlement of Refugees. *International Journal of Housing Policy*, 11(3), 285-303. doi:10.1080/14616718.2011.599132

Er kan verondersteld worden dat vluchtelingen dus hopen gemakkelijker een thuisgevoel te ervaren in een stedelijke omgeving. Mensen hebben immers nood aan een thuisgevoel op publiek niveau en het niveau van de gemeenschap. Op **publiek niveau** kan een thuisgevoel ervaren worden indien de eigen identiteit uitgedrukt kan worden in de publieke ruimte.¹⁷ In dit verband geven vluchtelingen aan respect te ervaren voor hun verschil in levensstijl en cultuur. In die zin kan de huidige maatschappij dus beschouwd worden als een samenleving waarin diversiteit mogelijk is.

Daarnaast willen mensen ook een thuisgevoel ervaren op **gemeenschapsniveau**.^{18,19} Het gevoel van verbondenheid met mensen in de omgeving blijkt momenteel echter **beperkt** te zijn. Vooral de vluchtelingen die individueel of enkel met hun gezin in een woning verblijven geven dit aan. Zij hebben het gevoel dat ze met weinig mensen in de omgeving, op de initiatiefnemers en vrijwilligers na, een band kunnen ontwikkelen. Dat het leggen van contacten voor vluchtelingen niet altijd eenvoudig is bevestigt ook de bevraagde traumapsycholoog.²⁰ Deze geslotenheid van de omgeving ten aanzien van nieuwkomers kan echter leiden tot zelfuitsluiting en segregatie.^{21,18} Vandaar dat in de toekomst meer aandacht uit kan gaan naar de verwezenlijking van positieve interacties in de omgeving.

7.3.3. Private ruimte

Als antwoord op de beperkte contacten in de woonomgeving kan het gemeenschapsniveau in de woning getrokken worden met behulp van cohousing. Uit de geanalyseerde cases blijkt dat deze samenlevingsvorm contacten kan uitlokken maar tegelijk voor verschillende vluchtelingen een gebrek aan **privacy** creëert. Vooral het gebrek aan materiële en mentale controle over het leven dat zich in de woning afspeelt, wordt in dit verband aangehaald. Conflicten ontstaan hierbij door verschillen in persoonlijke levensstijl en cultuur, wat leidt tot psychologische onrust en een gebrek aan stilte en ontspanning wanneer dit gewenst is. Bovendien leidt dit niet alleen figuurlijk maar ook letterlijk tot onbegrip door verschillen in moedertaal. Verder blijkt in het geval van trauma's dat, naast de gewenste contacten, ook de mogelijkheid om zich terug te trekken van belang is. Veel vluchtelingen verkiezen dan ook een woning die enkel met het gezin gedeeld wordt, waarbij ze de relaties met deze familieleden heel belangrijk vinden.

De wensen naar privacy komen overeen met de kenmerken die toegekend worden aan een thuis vanuit de fenomenologie. Zo wordt een thuis omschreven als een vertrouwde plaats die veilig, comfortabel, privaat, exclusief en voorspelbaar is. Bovendien kunnen bewoners zich er terugtrekken en ontspannen en kan er intimiteit en huiselijkheid plaatsvinden.¹⁸ Deze wens naar intimiteit en huiselijkheid kan mogelijk het belang van de relaties met het gezin verklaren. Bovendien zijn er vluchtelingengezinnen waarbij de huishoudsamenstelling momenteel hetzelfde is als voor hun vlucht. De verplaatsbaarheid van de sociale interacties maken zo het

¹⁷ Duyvendak, J. W. (2011). *The Politics of Home: Belonging and Nostalgia in Europe and the United States* Palgrave Macmillan., pp. 119-122.

¹⁸ Boccagni, P. & Brighenti, A. (2017). Immigrants and home in the making: thresholds of domesticity, commonality and publicness. *J Hous and the Built Environ*, 32(1), 1-11. doi:10.1007/s10901-015-9487-9

¹⁹ Duyvendak, J. W., o.c., pp. 106-124.

²⁰ Schelkens, G. (Psycholoog), *persoonlijke communicatie*, 18 mei 2017.

²¹ Cancellieri, A. (2017). Towards a progressive home-making: the ambivalence of migrants' experience in a multicultural condominium. *J House and the Built Environ*, 32(1), 49-61. doi:10.1007/s10901-015-9489-7

'home-making proces' mogelijk op een nieuwe locatie.²² Verschillend met cohousing (zoals bij House of Colours) is dit gezin bovendien een homogene, vertrouwde groep mensen, wat als voorwaarde aanzien wordt om een thuisgevoel of gemeenschapsgevoel op te wekken.¹⁹ Indien de woning deze gewenste sociale relaties ondersteunt, kan zich een gevoel van 'place-belonging' ontwikkelen.⁷

Daarnaast wil ik opmerken dat het samen leven met niet-familieleden bij de bevraagde vluchtelingen niet gebruikelijk is in hun herkomstland. Vermoedelijk vinden de conflicten die bij cohousing kunnen optreden ook plaats binnen een gezin maar is de bemiddeling, controle en het begrip mogelijk minder aanwezig tussen niet-familieleden. Bovendien kunnen private ruimtes, naar mijn mening, een gevoel van rust creëren vermits vluchtelingen er in zekere zin hun eigen identiteit kunnen aanhouden. In de publieke ruimte worden vluchtelingen mogelijk sterker geconfronteerd met verschillen in waarden met de autochtone bevolking, wat tot acculturatiestress kan leiden.

7.3.4. Ruimtes voor sociaal contact

Tegelijk blijkt uit de analyse van de cases dat woningen die enkel met het gezin gedeeld worden voldoende privacy creëren, maar kunnen leiden tot eenzaamheid. Vluchtelingen willen hieraan tegemoet komen door **bezoek** te ontvangen in hun woning. Ruimtes die dit mogelijk maken zijn dan ook gewenst. Op die manier willen ze zelf bepalen wanneer de woning open gesteld wordt aan anderen en wanneer het leven in de woning privé blijft.

Een belangrijk voordeel dat vluchtelingen in een individuele woning lijken terug te vinden is dus de controle over het moment waarop een gevoel privacy en verbondenheid ervaren wordt, waarbij ze belang hechten aan beide gevoelens. Opvallend hierbij is dat het **bewonersprofiel** de gewenste mate aan privacy of verbondenheid in de woning niet blijkt te bepalen. Zo kwam er geen onderscheid naar voor op vlak van de gewenste samenlevingsvorm tussen alleenstaanden en gezinnen. Mogelijk valt dit te verklaren door de nood aan nieuwe sociale contacten die beide groepen ervaren.

Het **creëren van een gewenst evenwicht** blijkt echter niet eenvoudig. Om de sterktes van cohousing en individuele woningen te combineren, tegemoet te komen aan een gevoel van eenzaamheid in individuele woningen en om contacten in de omgeving te ondersteunen, kan naar mijn mening gezocht worden naar een tussenvorm. Aan ieder gezin kan een eigen private wooneenheid geboden worden waarin men zich kan terugtrekken en de controle behoudt. Anderzijds kan het leggen van contacten gestimuleerd worden door gedeelde ruimtes. Aansluitend bij het idee van initiatiefneemster van House of Colours kan hierbij nagedacht worden over de connecties tussen deze wooneenheden. Uit de woonervaring van vluchtelingen kwam immers naar voor dat de ruimtelijke relaties de sociale relaties kunnen beïnvloeden. Een goede connectie tussen units kan op die manier een positief contact uitlokken.

²² Nowicka, M. (2007). Mobile locations: construction of home in a group of mobile transnational professionals. *Global Networks*, 7(1), 69-86. doi:10.1111/j.1471-0374.2006.00157.x

Wel stelt zich de vraag of het eerder een homogene of heterogene woongemeenschap is die verbondenheid kan creëren en welke gemeenschap gewenst is. Uit de woonervaringen van het initiatief House of Colours zou afgeleid kunnen worden dat een homogene groep verkozen wordt door vluchtelingen. Echter, vluchtelingen geven aan ook te houden van contacten met de autochtone bevolking om zo te integreren in de Belgische maatschappij, om de ondersteuning die geboden kan worden en vanwege de mogelijkheid om Nederlands te leren. Naar mijn mening kunnen banden tussen vluchtelingen en de autochtone bevolking bovendien de acculturatiestress verminderen. Zo kan immers met elkaar gesproken worden over verschillen in praktijken en waarden, wat een wederzijds begrip mogelijk maakt. Verder zijn ook contacten met lotgenoten gewenst, welke mogelijk ook een andere culturele achtergrond hebben. Segregatie lijkt dus niet wenselijk, wel een vermindering van conflicten binnen het huishouden.

Uit de wens naar diverse contacten kan volgen dat het creëren van een sociale mix, zoals in overeenstemming met de intenties van enkele initiatiefnemers voor de toekomst, ideaal is. De bevraagde traumapsycholoog sluit zich bij deze mening aan. Volgens hem kunnen vluchtelingen op die manier trouw blijven aan hun eigen achtergrond en tegelijk contacten leggen met de autochtone bevolking en mensen met andere culturen. Zo wordt volgens hem niet dezelfde fout gemaakt als met de migratiestromen in de jaren '60. Tegelijk wijst hij er op dat niet iedereen in de maatschappij openstaat voor een sociale mix.²⁰ Bovendien blijkt uit eerder onderzoek dat deze mix niet automatisch tot een thuisgevoel leidt omdat het groepsgevoel afneemt en mogelijk nog steeds weinig contacten uitgelokt worden. Om multicultureel samenleven mogelijk te maken is een open houding en nieuwsgierigheid van de omgeving noodzakelijk.²³ Het in de verf zetten van de kwaliteiten van vluchtelingen, zoals bij House of Colours momenteel gebeurt, kan deze nieuwsgierigheid uitlokken. Zo wordt **multicultureel samenleven** mogelijk, de samenlevingsvorm die de meest positieve context creëert voor nieuwkomers.¹³

7.3.5. Buitenruimte

De bevraagde vluchtelingen hechten bovendien veel belang aan de aanwezigheid van buitenruimte. Vluchtelingen met kinderen appreciëren het dat zij er kunnen spelen. Een buitenruimte wordt bovendien geassocieerd met een ontspannen, rustig en comfortabel gevoel. Dit geldt niet alleen in de buitenruimte, maar ook in de woning. Zo kan het uitzicht op een buitenruimte een gevoel van vrijheid en ruimtelijkheid creëren in de woning en bleken vluchtelingen een woning comfortabeler te vinden indien er voldoende daglicht, uitzichten en frisse lucht aanwezig zijn.

Hieruit leid ik af dat buitenruimte een positieve invloed kan hebben op het mentaal en fysiek welzijn van vluchtelingen. Buitenruimte kan helpen om met mogelijke trauma's en stress om te gaan. Ook kan het voor sommigen hun acculturatiestress verminderen. Veel vluchtelingen zijn immers afkomstig van warmere klimaten en hadden hierdoor de gewoonte om meer buiten te leven. Ook beschikten sommigen over een grotere woning in het herkomstland. Door uitzichten op natuur kunnen ook de kleinere woningen, die in het aankomstland binnen hun budget vallen, aangenaam en ruimtelijk aanvoelen. De confrontatie met een zwakkere socio-economische positie kan zo mogelijk verzacht worden.

²³ Smets, P., & Snee, K. (2017). Tenure mix: apart or together? Home-making practices and belonging in a Dutch street. *J Hous and the Built Environ*, 32(1), 91-106. doi:10.1007/s10901-015-9493-y

Echter, vaak zijn individuele woningen met een private tuin financieel niet haalbaar. Ook in dit verband kunnen woongemeenschappen een voordeel creëren. Zo kan een gemeenschappelijke tuin voorzien worden. Bijkomend kan dit ook interacties uitlokken tussen de bewoners.

7.3.6. **Bouwstijl**

Momenteel sluiten de initiatieven aan bij de westerse bouwstijl en lijkt het waardenpatroon van de initiatiefnemers meebepalend voor de manier waarop ze hun initiatief uitwerken. Sommige initiatiefnemers kiezen hierbij expliciet voor de westerse stijl, anderen doen dit vermoedelijk onbewust. Verder gaat bij sommige initiatieven aandacht uit naar de gebruikte materialen en installaties omwille van de waarde die gehecht wordt aan ecologie. Ook waarden omtrent collectiviteit en individualiteit komen tot uitdrukking. Vluchtelingen onderkennen hierdoor verschillen met de bouwstijl gangbaar in hun herkomstland. Hieraan willen ze zich aanpassen omwille van het klimaat. Echter, aanpassingen op vlak van levensstijl zijn minder vanzelfsprekend.

Cultuurverschillen tussen de initiatiefnemers en de vluchtelingen uiten zich dus op vlak van culturele praktijken en waarden. Dat de initiatieven aansluiten bij de westerse stijl kan vermoedelijk verklaard worden doordat waarden gematerialiseerd worden in de gebouwde omgeving. Zo wordt in gebouwen sociale en culturele betekenis gelegd, zoals waarden omtrent ecologie en collectiviteit. De invloed van deze waarden lokt dan ook uit om op een etnische manier te ontwerpen.²⁴

Dat alle bevraagde vluchtelingen zich willen aanpassen aan de westerse bouwstijl, maar dat aanpassingen aan hun levensstijl en dieper gelegen waarden minder gemakkelijk verlopen, kan mogelijk verklaard worden vanuit de **gradatie** die organisatiepsycholoog Gerard Hendrik Hofstede aangeeft op vlak van cultuuruitingen.²⁵ Zo behoren symbolen, waaronder bouwstijl, tot de meest oppervlakkige vorm van cultuuruitingen. Rituelen, waaronder levensstijlen, worden daarentegen aanzien als de diepste vorm van culturele praktijken en culturele waarden als de diepste vorm van cultuur.

Hierbij wil ik opmerken dat, naast deze gradatie, vluchtelingen ook niet de mogelijkheid hebben om veranderingen aan te brengen aan de **vaste materiële aspecten** van de bestaande woningen. Ze zijn immers niet de eigenaar. Ook is het bouwen of kopen van een eigen woning in deze fase financieel niet mogelijk. Vermits het waardeoordeel over objecten, waaronder een woning, steeds beïnvloed wordt door de economische context,² kan dit mogelijk ook meespelen in de acceptatie van de westerse bouwstijl.

Wel kunnen de vluchtelingen acties ondernemen in de woning. Hierin komt naar voor dat de relatie tussen een materiële woning en de bewoners **niet dichotoom** is.²⁶ Door deze acties kunnen vluchtelingen de woning beter laten aansluiten bij de eigen identiteit en levensstijl.²⁷

²⁴ Memmott, P., & Keys, C. (2015). Redefining architecture to accommodate cultural difference: designing for cultural sustainability. *Architectural Science Review*, 58(4), 278-289. doi:10.1080/00038628.2015.1032210

²⁵ Hofstede, G. H. (2001). *Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (Second edition ed.). Thousand Oaks: Sage, pp. 10-11.

²⁶ Zie H1, §1.2.2. Waardeoordeel over de materiële woning

²⁷ Zie H1, §1.2.3. Affectieve band met de materiële woning

Onder meer de 'semi-fixed' elementen, zoals de culturele objecten die vluchtelingen in de woning plaatsen, kunnen hierbij belangrijk zijn indien de vluchtelingen geen inspraak hebben in het ontwerp.²⁸ Gelijkaardig aan mensen met een migratieachtergrond zijn deze objecten vaak gerelateerd aan de eigen cultuur. Echter, in tegenstelling tot mensen met een migratieachtergrond konden de bevraagde vluchtelingen deze objecten niet meenemen tijdens hun vlucht. Dit is mogelijk een reden waarom **personalisatie** met materiële objecten slechts in beperkte mate gebeurt. Andere factoren die dit kunnen verklaren zijn de eerder aangehaalde verwachte verhuis, het beperkte budget en het feit dat de vluchtelingen niet de eigenaar van de woning zijn. Vandaar ook de tegenstelling met bevindingen in de fenomenologie, waarbij personalisatie als een manier aanzien wordt om van een woning een thuis te maken.²⁹ Echter, ook het bewust oproepen van vertrouwde zintuiglijke ervaringen, het aanhouden van vertrouwde levensstijlen en het onderhouden van transnationale contacten kunnen bijdragen tot deze personalisatie, ook al tonen deze acties zich niet in materiële vorm. Omwille van de verplaatsbaarheid van alle ondernomen acties kunnen vluchtelingen van de initiatieven een nieuwe thuis maken. Deze acties behoren dus tot hun '**home-making process**'.³⁰ Bovendien vragen ze geen expliciete aandacht van de initiatiefnemers.

Verder lijkt de mate waarin vluchtelingen acties ondernemen en aanpassingen doen afhankelijk te zijn van hun houding ten aanzien van de westerse cultuur. Op die manier staat het vermoedelijk in verband met hun fase in het **acculturatieproces** en hun gekozen acculturatiestrategie.

Ondanks de mogelijkheden tot personalisatie oefenen de woningen invloed uit op de levensstijl van de bewoners.³¹ Vermits levensstijl samen hangt met identiteit³² en met cultuur,³³ kan de stijl van de woning assimilatie van de vluchtelingen eisen en invloed uitoefenen op de **acculturatiestress** die ze ervaren.

Omwille van de invloed die eigen waarden hebben op de uitwerking van initiatieven en de assimilatie die woningen van vluchtelingen eisen, kunnen bij toekomstige initiatieven verschillen in levensstijl en waarden in rekening gebracht worden en, indien mogelijk, kunnen deze ondersteund worden in westerse woningen. In de literatuur werden twee mogelijke manieren teruggevonden waarop architectuur hiermee kan omgaan, namelijk het zoeken naar gelijkenissen tussen culturen en het ondersteunen van diverse culturele waarden en praktijken.³⁴

In het kader van deze eerste visie valt het mij op dat de manier waarop de bevraagde vluchtelingen een thuis beschrijven sterk aansluit bij de eerder besproken kenmerken die vanuit de fenomenologie naar voor komen.³⁵ Ook de bevraagde psycholoog ziet rust en veiligheid als universele waarden, maar mogelijk hebben vluchtelingen hier volgens hem meer nood aan door hun vluchtervaring.²⁰ Echter, cultureel gerelateerde waarden, zoals waarden omtrent ecologie,

²⁸ Rapoport, A. (1982). *The meaning of the built environment: a nonverbal communication approach*. Beverly Hills: Sage, pp. 87-100.

²⁹ Zie H1, §1.2.3. Affectieve band met de materiële woning

³⁰ Zie H1, §1.3. 'Home-making process'

³¹ Clapham, D. (2011). The Embodied Use of the Material Home: an Affordance Approach. *Housing, Theory and Society*, 28(4), 360-376. doi:10.1080/14036096.2011.564444

³² Clapham, D. (2005), *o.c.*, p. 16.

³³ Chaney, D. (1996). *Lifestyles*. London: Routledge., p. 5.

³⁴ Zie H1, §1.5.5. Ontwerpen voor verschillende culturen

³⁵ Zie §7.3.3. Private ruimte

verschillen vermoedelijk. Vandaar dat een combinatie van het zoeken naar gelijkenissen en verschillen tussen culturen mogelijk kan leiden tot een inclusief ontwerp. Zo kan gezocht worden naar **basiswaarden van verschillende culturen**. Indien architectuur al deze basiswaarden ondersteunt, kunnen bewoners de gebouwde omgeving op hun eigen manier decoderen. Zo kunnen ze een invulling geven aan gebouwen die aansluit bij de eigen culturele waarden, levensstijl en identiteit, waardoor een diversiteit aan gebruikswijzen mogelijk wordt. Dat initiatiefnemers en vluchtelingen de gebouwde omgeving op een andere manier kunnen decoderen door hun verschil in cultuur komt onder meer naar voor in mijn onderzoek. Zo aanzien Mahir en Selima, twee bevraagde vluchtelingen, een ruimte die de initiatiefnemers als slaapkamer beschouwen als een bezoekersruimte. In dit geval begrijpen ze de 'low-level' betekenis dus op een andere manier.³⁶

Indien de gebouwde omgeving de verschillende waarden ondersteunt, kan ook iedere acculturatiestrategie en fase van het acculturatieproces ondersteund worden. Dit kan geïllustreerd worden met volgend voorbeeld uit mijn onderzoek. De manier waarop bevraagde participanten omgaan met de leefruimte verschilt. Aansluitend bij de eigen cultuur leggen Semila en Mahir er matrassen. Nesrine en Kardal passen zich aan aan de westerse gewoonte om zetels te gebruiken. Mazal kan momenteel geen matrassen plaatsen en zegt dit te missen. Mogelijk is de onderliggende basiswaarde in deze gevallen de in de fenomenologie aangehaalde nood aan intieme relaties met het gezin.³⁷ Indien de woning deze intieme relaties toelaat, kan de uitdrukking ervan door de bewoners zelf ingevuld worden (al dan niet met matrassen). Vermits Mazal's gezin momenteel nog in Syrië is, associeert hij de afwezigheid van matrassen mogelijk met de afwezigheid van zijn gezin.

Wel stelt zich de vraag of er ook **conflicterende basiswaarden** zijn. Bovendien zijn deze basiswaarden een **abstractie** van culturele praktijken. Los van het feit dat onderzoekers of ontwerpers bepaalde basiswaarden in ruimtelijke vormen kunnen vertalen, zijn het de bewoners die de gebouwde omgeving decoderen en dus de mogelijkheid van bepaalde praktijken dienen te herkennen. Of bewoners de aansluiting met hun culturele praktijken terugvinden in een abstractie van hun vertrouwde omgevingen kan toekomstig onderzoek uitwijzen.

7.3.7. Verblijfsduur

Verschillende initiatiefnemers zetten in op transitwoningen om zo de vluchtelingen tijdelijk op te vangen, tot rust te laten komen en achtereenvolgens verschillende vluchtelingen te helpen. Verder is bij het Tiny House voor vluchtelingen het vrijheidsideaal, de hoofdwaarde van waaruit het huisje is ontwikkeld, inherent verbonden met de woning. De woning straalt dit dan ook uit door het mobiele karakter. Deze intenties omtrent tijdelijkheid lijken niet in overeenstemming te zijn met de wens van vluchtelingen naar stabiliteit, een wens die ook naar voor kwam bij eerder kwalitatief onderzoek bij vluchtelingen.⁹ Dit kan vermoedelijk verklaard worden door de onzekere tocht die veel vluchtelingen ondernamen en de verhuis van het collectief opvangcentrum naar een lokaal opvanginitiatief en vervolgens naar een eigen woning in België. Daarnaast is deze stabiliteit, naar mijn mening, ook nodig om door middel van het 'home-making

³⁶ Rapoport, A., *o.c.*, pp. 221-223

³⁷ Duyvendak, J. W., *o.c.*, pp. 37-38.

process' vertrouwdeheid met de plek en een thuisgevoel te ontwikkelen.³⁹ Dit lijkt mij essentieel om eventuele gevoelens van heimwee tegen te gaan.

Anderzijds komt naar voor dat keuzes op vlak van huisvesting in relatie staan met veranderingen in het leven van de vluchtelingen. Zo wensen alle vluchtelingen hun '**housing pathway**', of met andere woorden hun route langsheen verschillende vormen van huisvesting, in de toekomst verder te zetten.³⁸ Het is dan ook niet hun doel om zich meteen permanent te vestigen. In tegenstelling tot het voorgaande lijkt dit in overeenstemming te zijn met de beperkte verblijfsperiode van transitwoningen. Wel wil ik hierbij opmerken dat de huidige vooropgestelde termijnen kort zijn, waardoor er binnen deze periode vermoedelijk weinig veranderingen in socio-economische positie zullen plaats vinden. Bovendien kan ook gekozen worden om te verhuizen wanneer geen maximale verblijfsperiode wordt vastgelegd, terwijl dit mogelijk meer rust geeft. Echter, een meer belangrijke vraag die ik mij hierbij stel, en die op dit moment bevestigd lijkt te worden, is of een uitstroom uit deze woningen mogelijk is. Indien het aanbod aan permanente woningen niet toeneemt, blijft het vinden van zo een woning immers moeilijk.

7.4. Implicaties voor toekomstige huisvesting

Bij het ontwikkelen van **initiatieven voor vluchtelingen** is het wenselijk dat initiatiefnemers, in de mate van het mogelijke, rekening houden met **noden en wensen van vluchtelingen** die in dit onderzoek naar voor komen. Zonder de intentie te willen veralgemenen komt uit dit onderzoek naar voor dat vluchtelingen, naast basisvoorzieningen op vlak van bouwtechnische kwaliteit, verlangen naar vertrouwdeheid, veiligheid en controle, privacy, rust en vrijheid alsook sociaal contact en verbondenheid met anderen. Bovendien verlangen de bevroagde vluchtelingen naar een woonomgeving die rust uitstraalt en inzet op inclusie.

Aan de ontwikkeling van een initiatief dat aansluit bij deze wensen en noden zijn enkele **uitdagingen** verbonden. Waar het gewenste evenwicht tussen privacy en verbondenheid met anderen in de woning ligt, blijkt een struikelblok te zijn. Verder dient er aandacht te zijn voor de cultuurverschillen die gematerialiseerd worden in de gebouwde omgeving. Ook het creëren van een woonomgeving die inzet op inclusie is een uitdaging voor toekomstige initiatieven. In dit verband kan architectuur ingezet worden om sociale interacties uit te lokken, waardoor een gevoel van verbondenheid en er bij te horen kan ontstaan.

Verder botsen zowel initiatiefnemers als vluchtelingen tegen een aantal **obstakels** bij het zoeken naar oplossingen. Zo zijn er **budgettaire beperkingen** van beide partijen. Daarnaast zijn er **wettelijke voorschriften** die de creativiteit bij het zoeken naar oplossingen in de weg staan. Aansluitend bij deze obstakels formuleer ik enkele aanbevelingen naar beleidsmakers op verschillende niveaus in de hoop dat er in de toekomst meer rekening kan gehouden worden met de noden en wensen van vluchtelingen.

Vooreerst is het een feit dat heel wat woningen en appartementen in Vlaanderen langdurig leeg staan. Met beperkte herstellingen en renovaties, bij voorkeur in samenspraak met en met hulp

³⁸ Zie H1, §1.4. 'Housing pathways'

van vluchtelingen, kunnen deze woningen voor hen een oplossing bieden (zie initiatieven Woonhulp voor vluchtelingen en House of Colours). Steden en gemeenten kunnen in dit verband inzetten op een **actief leegstandsbeleid** waarbij subsidies en aanmoedigingspremies gegeven worden.

Aansluitend bij het idee van de initiatiefnemer van het Tiny House om leerwerkplekken voor vluchtelingen te voorzien, biedt het verder uitwerken van een project waarin **wonen, leren en werken** geïntegreerd worden kansen voor de toekomst.

Ten slotte verdienen de meest vernieuwende ideeën van ontwerpers en initiatiefnemers een kans, zoals geïntegreerde woongelegenheden, Tiny House Parken en leerwerkplekken voor vluchtelingen. Dit des te meer nu de druk op de woningmarkt hoog is. Er dient aldus ingezet te worden op nieuwe woonvormen. In dit kader kan ik de oproep van Minister Liesbeth Homans, bevoegd voor Wonen, toejuichen. Ze lanceerde op 15 februari van dit jaar een oproep tot deelname aan een proefomgeving voor experimentele woonvormen. De overheid is zich bewust van het feit dat experimentele woonprojecten moeilijkheden ondervinden om te starten binnen het bestaande wettelijk kader. Nieuwe evoluties en trends in de samenleving, waaronder de vluchtelingenstroom, vragen nieuwe regelgeving. Vandaar dat de proefomgeving gekenmerkt wordt door een 'regelluw kader' waarin de experimenten zich kunnen ontwikkelen. Alzo kan er expertise worden opgebouwd en onderzocht worden of deze projecten uitgebreid kunnen worden over heel Vlaanderen. Goed onderbouwde en aan de praktijk afgetoetste conclusies kunnen na evaluatie van de proefomgeving leiden tot aanpassingen aan de wetgeving.³⁹

7.5. Generaliseerbaarheid en betrouwbaarheid

Zoals in het hoofdstuk methodologie vermeld, resulteren de voorgaande bevindingen uit kwalitatief, interpretivistisch onderzoek. Vandaar dat kort wordt ingegaan op de generaliseerbaarheid en betrouwbaarheid van de resultaten.

7.5.1. Generaliseerbaarheid

Bij kwalitatief onderzoek kunnen representatieve cases die de diverse en relevante karakteristieken bevatten van het bestudeerde thema de mate waarin generalisatie mogelijk is verhogen.^{40,41} Dit hield ik dan ook voor ogen bij het selecteren van de cases.⁴² Generalisatie van de bekomen resultaten kan echter naar mijn mening slechts in beperkte mate gebeuren.

De **intenties van de initiatiefnemers** beschouw ik als persoonlijk en hierdoor niet generaliseerbaar. In deze context vormt dit naar mijn mening geen probleem. Het is immers niet mijn doel om iets te bewijzen, wel om nieuwe inzichten te genereren over hoe huisvesting voor

³⁹ De Vlaamse overheid (2017). Oproep voor experimentele woonvormen. Geraadpleegd op 6 juni 2017, van <https://www.wonenvlaanderen.be/nieuws/oproep-voor-experimentele-woonvormen>

⁴⁰ Ritchie, J., & Lewis, J. (2003). *Qualitative research practice: a guide for social science students and researchers* Ed. by Jane Ritchie and Jane Lewis (Reprint ed.). London: Sage, pp. 269-277.

⁴¹ Williams, M. (2000). Interpretivism and Generalisation. *Sociology*, 34(2), 209-224. doi:10.1177/0038038500034002001

⁴² Zie H2, §2.4.2. Dataverzameling initiatiefnemers en §2.4.3. Dataverzameling vluchtelingen

vluchtelingen aangepakt kan worden.⁴³ Case studies met betrekking tot de specifieke toepassing van initiatieven en innovatieve toepassingen worden beschouwd als geschikt om dergelijke nieuwe inzichten te genereren.⁴⁴ Vandaar dat ik de intenties van de initiatiefnemers een waardevolle inspiratiebron vind.

Ook de **woonervaring** van de bevroagde **vluchtelingen** varieert. Toch lijken mij de onderliggende noden en wensen die uit de analyse naar voor komen in sterkere mate generaliseerbaar. Hierbij klinken - naast de wenselijkheid van een basiscomfort op vlak van de bouwtechnische kwaliteit - het verlangen naar vertrouwddheid, veiligheid en controle, privacy, rust en vrijheid alsook sociaal contact en verbondenheid met anderen door. Ook voelen de bevroagde vluchtelingen zich goed in een woonomgeving die rust uitstraalt en inzet op inclusie. Deze gemeenschappelijke kenmerken kunnen beschouwd worden als 'moderatum' generalisaties.⁴¹ Het zijn namelijk bevindingen die mogelijk representatief zijn voor de populatie waarvoor het onderzoek gebeurde.⁴⁵ Hoewel ik mij enkel richtte tot vluchtelingen die verblijven in initiatieven ter verhoging van het aanbod aan private huurwoningen kunnen overeenkomstige ervaringen mogelijk teruggevonden worden bij vluchtelingen in Vlaanderen in het algemeen. Vermits er echter weinig gelijkaardig onderzoek voor handen is lijkt mij bijkomend inductief en deductief onderzoek nodig om over deze externe validiteit met meer zekerheid uitspraken te kunnen doen. Hierbij wil ik opmerken dat dezelfde voorkeuren op vlak van woonomgeving⁴⁶ vermoedelijk naar voor komen bij een groot aantal vluchtelingen die verblijven in de beschouwde initiatieven. Dit kan mogelijk de resultaten van mijn onderzoek op valk van gewenste woonomgeving sterk beïnvloeden. In Vlaanderen in het algemeen zullen wellicht andere vluchtelingen evenzeer een stedelijke omgeving verkiezen. De vernoemde voor- en nadelen met betrekking tot de woonomgeving blijven naar mijn mening sterker generaliseerbaar. Verder komen sommige resultaten mogelijk ook naar voor bij bevraging van mensen met een migratieachtergrond. Overeenkomsten tussen de zendende en ontvangende context kunnen dergelijke generalisatie immers mogelijk maken.⁴⁷

7.5.2. Betrouwbaarheid

De mate waarin de geselecteerde cases representatief zijn voor de beschouwde populatie staat bovendien in verband met de betrouwbaarheid.⁴⁸ Ook omwille van deze reden selecteerde ik de cases zo representatief mogelijk. Verder vergeleek ik de interviewdata van de initiatiefnemers met geschreven bronnen over de initiatieven. Data in verband met de woonervaring van vluchtelingen verzamelde ik op verschillende manieren en momenten, waardoor er meerdere gelegenheden ontstonden om hun ervaringen en perspectieven te delen. Vermits evenwel de resultaten en conclusies van mijn onderzoek hoofdzakelijk gebaseerd zijn op interpretaties is een exacte replicatie van de resultaten na interpretatie door een andere onderzoeker vermoedelijk niet mogelijk. Door de reflexiviteit, met name door een correcte en transparante communicatie van de verschillende processen van dataverzameling, -analyse en -verwerking in

⁴³ Eysenck, H. J. (1976) in: Case, J., & Light, G. (2011). Emerging Methodologies in Engineering Education Research. *Journal of Engineering Education*, 100(1), 186-210.

⁴⁴ Case, J., & Light, G. (2011). Emerging Methodologies in Engineering Education Research. *Journal of Engineering Education*, 100(1), 186-210.

⁴⁵ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 264.

⁴⁶ Zie H5, §5.3. Woonomgeving

⁴⁷ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 266-268.

⁴⁸ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 272.

hoofdstuk 2, wil ik de betrouwbaarheid van mijn interpretaties verhogen. Ook vermeldde ik in dit hoofdstuk methodologie⁴⁹ persoonlijke eigenschappen die deze interpretaties kunnen beïnvloeden.⁵⁰

7.6. Vervolgonderzoek

Tot slot wil ik suggesties aanreiken voor mogelijk vervolgonderzoek. In dit verband reflecteer ik op de door mij gehanteerde methodologie. Toekomstig onderzoek zou hiermee rekening kunnen houden. Aanvullend geef ik suggesties voor onderzoeksthema's.

7.6.1. Methodologische reflectie

De gehanteerde methodes voor het verkennend onderzoek en het onderzoek naar de intenties van de initiatiefnemers vond ik geschikt om de onderzoeks(deel)vragen te beantwoorden. Wel verzamelde ik deze data in een vroege fase van het onderzoek, waardoor mijn beperkte ervaring met kwalitatief onderzoek mogelijk een rol speelde. Bij de start van het verkennend onderzoek was ik bijvoorbeeld nog niet bekend met het belang van 'informed consent forms'. De interviews met de initiatiefnemers deden mijn vaardigheden met betrekking tot het opstellen en uitvoeren van semi-gestructureerde interviews toenemen.

Bij het onderzoek naar de woonervaring van vluchtelingen ervaarde ik meer obstakels, maar ook onverwachte voordelen. Hierop wordt in wat volgt dieper ingegaan.

INITIATIEVEN

Een tekortkoming van mijn onderzoek is dat de woonervaring van vluchtelingen wonende in een Tiny House niet aan bod komt. Hoewel bij de selectie van de cases verwacht werd dat een vluchteling in de nabije toekomst in het huisje in zou trekken, bleek dit door wetgevende obstakels niet mogelijk te zijn. Ook de Skilpod-woningen, welke behoren tot hetzelfde type initiatief, werden omwille van deze reden niet ingezet. Toch vond ik de intenties van de initiatiefnemer een interessant perspectief om mee te nemen in mijn verder onderzoek.

PROBES

De helft van de huishoudens vulde de probe, al dan niet in beperkte mate, in. De meeste participanten vertelden dat ze weinig tijd hadden door het studeren van Nederlands. In het algemeen kon ik de participanten dus te weinig motiveren, hoewel dit essentieel is om **expliciete informatie** te verzamelen met behulp van probes.⁵¹ De moeilijkheid om participanten te **motiveren** kan zijn oorzaak vinden in verschillende redenen. Zo stelde ik zelf aan de vluchtelingen de vraag of ze bereid waren om deel te nemen aan het onderzoek. Wanneer vrijwilligers zichzelf aanbieden is er mogelijk meer motivatie om ook zelfstandig informatie te documenteren. Verder zitten de bevraagde vluchtelingen met verschillende zorgen, waardoor het invullen van een probe mogelijk geen prioriteit heeft. Bovendien dient een probe aangepast

⁴⁹ Zie H2 Methodologie

⁵⁰ Tong, A., Sainsbury, P., & Craig, J. (2007). Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): a 32-item checklist for interviews and focus groups. *International Journal for Quality in Health Care*, 19(6), 349-357. doi:10.1093/intqhc/mzm042

⁵¹ Mattelmäki, T. (2005). Applying probes– from inspirational notes to collaborative insights. *CoDesign*, 1(2), 83-102. doi:10.1080/15719880500135821

te zijn aan de participanten.⁵¹ Hoewel ik de probe vertaalde en van verduidelijkende afbeeldingen voorzag, bleef deze vermoedelijk niet helemaal geschikt voor vluchtelingen. Zo vroeg ik om verschillende ervaringen visueel toe te lichten. Enkele bevraagde vluchtelingen beschikten wel over afbeeldingen van vroeger op hun gsm of laptop, maar geen van hen had een printer. Ook het afdrukken van foto's voor toekomstige wensen was hierdoor onmogelijk. Hoewel ik aangaf dat ze foto's mochten doorsturen, was dit vermoedelijk een te grote drempel. Om de huidige woonsituatie te documenteren voorzag ik een gezin van een instant-camera. Zij gebruikte deze wel. Ik had echter niet de mogelijkheid om alle huishoudens van een camera te voorzien. Ten aanzien van het tekenen van ervaringen bleken velen terughoudend te staan. Dat de probe slechts in beperkte mate aangepast is aan de doelgroep komt vermoedelijk doordat ik ten tijde van het opstellen van het protocol nog weinig wist over deze doelgroep. Echter, onafhankelijk hiervan is het bij probes moeilijk te garanderen dat de probe zal aanslaan bij de participanten.⁵²

Uit het gebrek aan mogelijkheden om ervaringen visueel te documenteren volgde dat de invulling van de probes vooral op verbale communicatie berustte. Zo ging de bijkomende sterkte van probes, namelijk dat ze het mogelijk maken om ervaringen met **verschillende media** uit te drukken, deels verloren.⁵³ Deze verbale invulling bood bovendien slechts een beperkte meerwaarde ten opzichte van interviews, welke ook op een verbale manier verliepen. Hierbij komt nog dat de taalbarrière en het schrift mogelijke obstakels vormden ondanks het feit dat de mogelijkheid gegeven werd om de probe in de eigen taal in te vullen. Wel zette het gebruik van de probes de vluchtelingen er toe aan om tijdens het tweede interview, waarbij de probe overlopen werd, ook visueel materiaal te tonen. Zo verduidelijkte verschillende vluchtelingen hun ervaringen tijdens dit interview met foto's op hun gsm of laptop. Hierdoor kwamen meer persoonlijke verhalen ter sprake. Een nadeel was echter dat ik als onderzoeker hiervan geen visuele data kon bijhouden, tenzij ik het interview voortdurend zou onderbreken om de foto's op te slaan.

Een andere reden waarom de meerwaarde beperkt bleef, is volgens mij de te sterke gerichtheid van de probe op het genereren van data. Zo peilde ik naar informatie die ook bevraagd kan worden tijdens interviews. Probes dienen echter informatie op een **speelse manier** te verzamelen en te bestaan uit **ambigue vragen**.^{51,52,54} Het is net deze openheid en dit verkennend karakter die het mogelijk maken om inlevingsvermogen te ontwikkelen voor de context van de participanten en verrassende informatie te bekomen.⁵¹

Ondanks de beperkte effectiviteit van de toegepaste probes in mijn onderzoek, geloof ik nog steeds dat ze bij bepaalde doelgroepen interessante data kunnen opleveren. Zo merkte ik tijdens het tweede interview bij het meest gemotiveerde huishouden dat zij **op voorhand** hadden **nagedacht** over hun woonervaring door het invullen van de probe. Hierdoor kwam rijke informatie naar boven. Echter, door de taalbarrière en de beschikbare materiële middelen van vluchtelingen lijkt het mij bij onderzoek met deze doelgroep effectiever om steeds in contact met de participanten data te verzamelen. Wel kan dit mogelijk op een speelse manier waardoor het interview informeler verloopt.

⁵² Lange-Nielsen, F., Lafont, X., Cassar, B., & Khaled, R. (2012). Involving players earlier in the game design process using cultural probes. In (pp. 45-54).

⁵³ Mullaney, T., Nyholm, T., & Edvardsson, D. (2011). *Wellbeing in Healthcare Environments: A Human-Centered Design Research Approach to Improving the Cancer Patient Experience during Radiation Therapy* Paper presented at the Proceedings of the First European Conference on Design 4 Health, Sheffield UK.

⁵⁴ Boehner, K., Vertesi, J., Sengers, P., & Dourish, P. (2007). How HCI interprets the probes. In (pp. 1077-1086).

Daarnaast vind ik dat de probes op een **impliciete wijze** een positieve bijdrage leverden aan mijn onderzoek. Zo heeft het opstellen ervan mij aangezet tot inleving in vluchtelingen en tot reflectie over wat een huis en thuis voor mij betekent. Dit droeg bij tot mijn 'bracketing'. Bovendien creëerde dit een duidelijk zicht op de topics die ik tijdens het tweede interview wou aanraken. Enerzijds gaf dit mij meer vertrouwen, wat ook een positief effect kan hebben op de participanten. Immers, wanneer de interviewer meer op zijn gemak lijkt te zijn, kan dit het vertrouwen van de participant verhogen.⁵⁵ Anderzijds kon ik zo op een flexibele manier inspelen op de antwoorden van de respondenten, gelijkaardig aan een vrije conversatie, en toch dezelfde topics aanraken bij de verschillende bewoners. Vermits een interviewer zich zoveel mogelijk moet aanpassen aan de geïnterviewde om diepte te krijgen in het verhaal⁵⁶ zie ik dit dus als een voordeel. Hoewel de probe dus weinig expliciete data opleverde, gebeurde dit wel op een impliciete manier.

PERSOONLIJK CONTACT

Ook bij het afnemen van de interviews met vluchtelingen ervaarde ik enkele obstakels. Zo speelde de **taalbarrière** een rol. Bij het telefonisch contacteren van vluchtelingen bleek het niet altijd eenvoudig om duidelijk te maken waarvoor ik belde. Tijdens de interviews kreeg ik de bedoeling van mijn vraag soms moeilijk verduidelijkt. Hiervoor werd wel een oplossing gevonden. Zo haalden verschillende bewoners hun gsm boven met een vertaalprogramma, wat een handig hulpmiddel bleek te zijn. Anderzijds creëerde het niet foutloos zijn van mijn Engels en Frans een wederzijdse geruststelling.

Kenmerkend aan een interview is bovendien dat het de participanten doet **reflecteren**. Hierbij botste ik op het obstakel dat vluchtelingen vaak weinig keuze hebben op vlak van de woning. Het nadenken over hun ervaring, wensen en noden vonden sommigen in eerste instantie dan ook niet aan de orde. Wel vertelden enkele participanten na het interview dat ze het fijn vonden hier over nagedacht te hebben.

Daarnaast was het mogelijk om een **vertrouwensband** te ontwikkelen met de participanten. Wel vond ik het belangrijk dat ik steeds 'de onderzoeker' bleef en geen 'vriendin'. Ik wou immers niet het gevoel creëren dat ik de toevertrouwde informatie misbruikte. Het behoud van dit evenwicht bleek niet altijd eenvoudig te zijn.

Ondanks deze obstakels vind ik semi-gestructureerde interviews en het persoonlijk contact met vluchtelingen geschikt om data te verzamelen bij vluchtelingen. De aangehaalde obstakels zijn volgens mij **eigen aan deze doelgroep en context** en zijn in mijn ogen zeker te overwinnen.

7.6.2. Mogelijke toekomstige onderzoeksthema's

Enkele thema's kunnen in de toekomst verder onderzocht worden. **Bijkomend inductief en deductief onderzoek** bij dezelfde en andere initiatieven kan uitwijzen of overeenkomstige resultaten verkregen worden met betrekking tot de woonervaring van vluchtelingen en de intenties van de initiatiefnemers. Ook de invloed van de fase in het **acculturatieproces** en de gekozen acculturatiestrategie op het gebruik en de betekenisgeving van woningen kan een

⁵⁵ Ritchie, J., & Lewis, J., o.c., p. 143.

⁵⁶ Mortelmans, D. (2013). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden* (4de herz. dr. ed.). Leuven: Acco, p. 229.

interessant onderwerp zijn. Volgens de 'housing pathway' benadering staat betekenisgeving immers in relatie met culturele veranderingen.⁵⁷ Verder kan nagegaan worden in welke mate het mogelijk is om woningen te ontwerpen die alle **basiswaarden** en wensen ondersteunen. Ook stelt zich hierbij de vraag of bewoners hun eigen waarden en daaruit volgend de gewenste culturele praktijken terugvinden in deze ontwerpen. Basiswaarden zijn immers een abstractie van culturele praktijken en de vertrouwde gebouwde vorm. Verder kunnen diverse **experimentele woonprojecten** onderzocht worden met het oog op een uitbreiding van deze innovatieve projecten over heel Vlaanderen en aanpassingen aan de wetgeving die hiervoor nodig zijn.³⁹ Verschillende initiatiefnemers en organisaties melden in deze context immers op obstakels te botsen. Tot slot kan in de context van het al dan niet gewenste spreidingsplan onderzocht worden in welke mate een meer inclusieve maatschappij tot een vrijwillige **spreading van vluchtelingen** leidt.

7.7. Tot slot

Na erkenning zoeken vluchtelingen een eigen woning en mogelijk een nieuwe thuis in Vlaanderen. Het beperkte aanbod aan kwaliteitsvolle en betaalbare woningen, de wettelijk meestal tot twee maanden beperkte zoekperiode, hun zwakke socio-economische positie en hun etnische achtergrond maken dit tot een **moeilijk proces**.

Vanuit deze problematiek ontstonden verschillende **initiatieven** die het aanbod aan private woningen voor vluchtelingen willen verhogen. Bij deze initiatieven werden drie types onderscheiden, namelijk initiatieven die leegstaande woningen opfrissen en zo terug activeren, initiatieven die inzetten op het samenwonen van en met vluchtelingen en initiatieven met de intentie om modulaire woningen te plaatsen in de tuin van een eigenaar. Van elk type werd in het kader van deze masterproef één representatieve case geselecteerd voor verdere analyse. Deze cases zijn respectievelijk Woonhulp voor vluchtelingen, House of Colours en het Tiny House voor vluchtelingen.

Uit een vergelijking van de intenties van drie bevraagde initiatiefnemers en de woonervaring van vluchtelingen die verblijven in de initiatieven komen overeenkomsten en verschillen naar voor. In eerste instantie blijkt de **beschikbaarheid en betaalbaarheid** van woningen een doorslaggevend punt. Wensen en noden komen hierdoor pas op de tweede plaats.

Wel zijn wensen en noden aanwezig. Ondanks voorkeuren voor de *ruimtelijkheid* van een grote woning, zoals financieel mogelijk is wanneer gekozen wordt voor cohousing, verkiest de meerderheid van de vluchtelingen het compromis van een **kleine, eigen woning** waarin *vertrouwde* relaties plaatsvinden binnen het gezin en/of met bezoekers. Dit is in overeenstemming met het aanbod van het initiatief Woonhulp voor vluchtelingen. Voor het Tiny House geldt dit gedeeltelijk omdat de grootte beperkt is en de woning bedoeld is voor een alleenstaande. Vooral de *vrijheid, privacy, rust, veiligheid* en *controle* in dergelijke woningen

⁵⁷ Hatuka, T., & Bar, R. (2016). Navigating Housing Approaches: A Search for Convergences among Competing Ideas. *Housing, Theory and Society*, 1-20. doi:10.1080/14036096.2016.1223166

wordt geapprecieerd. Ook in het geval van trauma's wordt de nood om zich af te kunnen zonderen aangegeven.

Bovendien sluit het initiatief Woonhulp voor vluchtelingen op vlak van de woonomgeving aan bij de wens naar een rustige buurt waarbij tegelijk **openbaar vervoer** en voldoende **voorzieningen** zoals scholen en **etnische winkels** aanwezig zijn. Deze voorzieningen ondersteunen immers de integratie. Naast voorzieningen zijn ook **sociale contacten** en een gevoel van verbondenheid in de omgeving noodzakelijk om te integreren en zich goed te voelen. Zoals aangegeven wordt door de initiatiefnemer van het Tiny House missen vluchtelingen deze sociale contacten, net zoals de nodige voorzieningen, op de huidige locatie. In een individuele woning zoals de woningen van Woonhulp voor vluchtelingen, en naar vermoeden ook in het Tiny House, ontstaan gevoelens van eenzaamheid doordat het leggen van contact met mensen in de buurt niet eenvoudig verloopt. Deze contacten blijken van cruciaal belang voor vluchtelingen omdat ze een nieuw netwerk wensen uit te bouwen in de nieuwe maatschappij. Bovendien wordt het gemis aan familieleden en vrienden uit het herkomstland op die manier verzacht. De geïnterviewde vluchtelingen wensen in deze context zowel een band met de eigen gemeenschap en lotgenoten als contacten met mensen met een verschillende culturele achtergrond, waaronder Belgen, op te bouwen.

De bewoners van House of Colours daarentegen, welke samenwonen met andere vluchtelingen, geven niet aan zich eenzaam te voelen. Bij dit project wordt immers expliciet ingezet op cohousing om de sociale interactie te vergroten. Ook gaat aandacht uit naar de ontwikkeling van een positief beeld over vluchtelingen bij buurtbewoners. Bovendien kunnen deze interacties eventuele trauma's verzachten. Wel ervaren vluchtelingen er een gebrek aan **privacy**, waardoor ergernissen en conflicten ontstaan.

Uit de bovenstaande bevindingen kan geconcludeerd worden dat het vinden van een **goede balans** tussen enerzijds mogelijkheden tot sociaal contact en anderzijds privacy in de woning voor initiatiefnemers en ontwerpers een uitdaging is. Bovendien is het wenselijk om in te zetten op een inclusieve woonomgeving. Dit omvat meer dan de aanwezigheid van diensten en voorzieningen georganiseerd vanuit de overheid. Het betreft vooral de creatie van een gemeenschapsgevoel tussen vluchtelingen en de plaatselijke bevolking.

Verder speelt de **culturele context** een rol. De initiatiefnemers zetten, al dan niet bewust, in op een westerse bouwstijl. Levensstijlen en waarden omtrent energieverbruik blijken echter te verschillen tussen de initiatiefnemers en vluchtelingen. Verschillende vluchtelingen verklaren dit door het warmere klimaat in het herkomstland. Ook geven ze aan dat acculturatie op vlak van levensstijl en waarden die opgelegd worden door de westerse woning niet altijd eenvoudig is. Wel accepteren ze de meestal niet vertrouwde westerse bouwstijl omwille van het Belgische klimaat. Om meer *vertrouwdheid* op te roepen ondernemen ze acties in de woning, hoewel personalisatie slechts in beperkte mate gebeurt. Volgens vluchtelingen komt dit onder meer doordat ze bijna alles achterlieten in hun herkomstland. Verder wordt hierbij, naast de maximale verblijfsduur die sommige initiatiefnemers opleggen, ook de wens om te verhuizen naar een, in hun ogen, meer geschikte woning als argument aangehaald. Deze verhuisbeweging staat in relatie met verwachte verbeteringen in hun socio-economische positie.

Daarnaast wordt de **bouwtechnische kwaliteit** van de woning hoofdzakelijk beïnvloed door de socio-economische positie van de vluchtelingen en de mogelijkheden van de initiatiefnemers. Op dit vlak worden momenteel gebreken ervaren door vluchtelingen. Wel accepteren ze dit. Door samen woningen te bouwen of op te frissen, zoals momenteel bij Woonhulp voor vluchtelingen en House of Colours gebeurt, willen zowel initiatiefnemers als vluchtelingen het *wooncomfort* verhogen. Verder leiden uitzichten, daglicht, frisse lucht en een tuin tot een gevoel van vrijheid en rust in de woning.

De in deze masterproef beschreven intenties, woonervaringen en hun interactie met contextuele factoren kunnen inzichten bieden aan huidige en toekomstige initiatiefnemers, de overheid en vluchtelingen. Toekomstige acties van **initiatiefnemers** kunnen onder meer ondersteuning vinden in de beschreven ervaringen omtrent de balans tussen privacy en verbondenheid, de nood aan een inclusieve woonomgeving, cultuurverschillen die gematerialiseerd worden in de gebouwde omgeving, de mogelijk bij vluchtelingen nog niet aanwezige waarden omtrent milieubewustzijn en de wens naar veiligheid en controle.

Verder kan dit onderzoek **beleidsmakers** informeren over obstakels in de wetgeving en experimentele woonvormen. Een knelpunt dat meermaals werd aangehaald is de regelgeving omtrent domiciliëring. Zo kunnen vluchtelingen in een vicieuze cirkel terechtkomen door het kip en ei verhaal tussen het vinden van een domicilieadres en de mogelijkheid tot het uitoefenen van burgerrechten, waaronder het ontvangen van een leefloon en een huurwaarborg. Verder worden verschillende innovatieve en beloftevolle projecten belemmerd door de huidige regelgeving. Ook wordt meermaals verwezen naar de leegstand in Vlaanderen, welke in de toekomst op een meer actieve manier ingezet kan worden.

Verder kunnen de bevindingen **vluchtelingen** aanzetten tot reflectie over de huidige woonsituatie. Zo kan er begrip ontstaan voor verschillen in bouwstijl. Tot slot kan het verwerven van inzicht in de intenties van de initiatiefnemers en achterliggende waarden hun acculturatieproces in positieve zin beïnvloeden. In dit verband kunnen waarden omtrent milieubewustzijn en cohousing, een samenlevingsvorm waarmee verschillende vluchtelingen niet vertrouwd zijn, waardevol zijn.

Bibliografie

Geraadpleegde literatuur

Agentschap Informatie Vlaanderen. Begeleiding van inburgeraars (het Inburgeringstraject). Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <https://www.vlaanderen.be/nl/gemeenten-en-provincies/dienstverlening-van-gemeenten-en-provincies/begeleiding-van-inburgeraars-het-inburgeringstraject>

Agentschap Informatie Vlaanderen. Conformiteitsattest voor (huur)woningen. Geraadpleegd op 31 maart 2017, van <https://www.vlaanderen.be/nl/bouwen-wonen-en-energie/huren-en-verhuren/conformiteitsattest-voor-huurwoningen>

Agentschap Integratie & Inburgering. ASIEL: Federale en Vlaamse bevoegdheden, en link met inburgering en integratie. Gedownload op 31 maart 2017, van http://www.vvsg.be/sociaal_beleid_en_werk/Documents/Documenten%20Werkgroep%20OCMW%20Centrumsteden/2016/OCS%202016%200329%20Schema%20Asiel%20Federale%20en%20Vlaamse%20bevoegdheden%20link%20inburgering%20en%20integratie_20160302.pdf

Agentschap Integratie & Inburgering (2016). Monitoring verhuisbewegingen erkend vluchtelingen- oktober 2016

Agentschap Integratie & Inburgering (2016). Verblijfsrecht en asiel. Geraadpleegd op 26 mei 2017, van <http://www.kruispuntmi.be/thema/vreemdelingenrecht-internationaal-privaatrecht/verblijfsrecht-uitwijzing-reizen/asiel/verblijfsrecht-en-asiel>

Agentschap Integratie en Inburgering. Waar heb je als asielzoeker recht op materiële opvang? Geraadpleegd op 29 maart 2017, van <http://www.kruispuntmi.be/thema/sociaal-medisch/materiele-opvang/asielzoekers-en-afgewezen-asielzoekers/waar-heb-je-als-asielzoeker-recht-op-materiele-opvang>

Agentschap Integratie & Inburgering (2016). Wat zijn de beroepsmogelijkheden in de asielprocedure? Geraadpleegd op 26 mei 2017, van <http://www.kruispuntmi.be/thema/vreemdelingenrecht-internationaal-privaatrecht/verblijfsrecht-uitwijzing-reizen/asiel/wat-zijn-de-beroepsmogelijkheden-in-de-asielprocedure>

Agentschap Integratie & Inburgering (2016). Welk traject legt een asielzoeker af? Welke rechten heeft een vluchteling of subsidiair beschermde? Gedownload op 18 december 2016, van http://www.integratie-inburgering.be/sites/default/files/atoms/files/Traject_asielzoeker_def2_1.pdf

Agentschap Integratie en Inburgering et al. (2016). Van opvang naar samenleven. Gedownload op 25 oktober 2016, van http://www.integratie-inburgering.be/sites/default/files/atoms/files/Inspiratiegids_van%20opvang%20naar%20samenleven_def_0.pdf

Al-Ali, N., & Koser, K. (2002). Transnationalism, international migration and home. In N. Al-Ali & K. Koser (Eds.), *New approaches to migration? Transnational communities and the transformation of home*. London: Routledge.

Amos, R. (1995). A critical look at het concept home. In D. N. Benjamin & D. Stea (Eds.), *The home: words, interpretations, meanings and environments*. Aldershot: Avebury.

Aydin, C. O. (2007). *De vele gezichten van de fenomenologie*. Kampen: Klement.

Beaumie, K. (2001). Social Constructivism. In M. Orey (Ed.), *Emerging perspectives on learning, teaching, and technology*.

Belgische federale overheid. Trends op de Belgische arbeidsmarkt (1983-2013). Gedownload op 1 april 2017, van http://statbel.fgov.be/nl/binaries/analyse-b_nl_tcm325-261813.pdf

Bendix, R., & Löfgren, O. (2007). Double Homes, Double Lives? *Ethnologia Europaea: Journal of European Ethnology*, 37(1-2), 7-15.

Beaumie, K. (2001). Social Constructivism. In M. Orey (Ed.), *Emerging perspectives on learning, teaching, and technology*. Geraadpleegd op 14 mei 2017, van <http://www.coe.uga.edu/epltt/SocialConstructivism.htm>

Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34. doi:10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x

Berry, J. W. (2000). Cross- cultural psychology: A symbiosis of cultural and comparative approaches. *Asian Journal of Social Psychology*, 3(3), 197-205.

Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712. doi:10.1016/j.ijintrel.2005.07.013

Berry, J. W. (2008). Globalisation and acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(4), 328-336. doi:10.1016/j.ijintrel.2008.04.001

Berry, J. W. (2009). A critique of critical acculturation. *International Journal Of Intercultural Relations*, 33(5), 361-371. doi:10.1016/j.ijintrel.2009.06.003

BespaarBelastingen (2017). Wat is een renovatiecontract? Geraadpleegd op 27 april 2017, van <http://www.bespaarbelastingen.be/algemeen/wat-is-een-renovatiecontract/>

Bilecen, B. (2017). Home-making practices and social protection across borders: an example of Turkish migrants living in Germany. *Journal of Housing and the Built Environment*, 32(1), 77-90. doi:doi:10.1007/s10901-015-9490-1

Blunt, A., & Dowling, R. (2006). *Home*. New York: Routledge.

Boccagni, P. (2012). Rethinking transnational studies. *European Journal of Social Theory*, 15(1), 117-132. doi:10.1177/1368431011423600

- Boccagni, P., & Brighenti, A. (2017). Immigrants and home in the making: thresholds of domesticity, commonality and publicness. *J Hous and the Built Environ*, 32(1), 1-11. doi:10.1007/s10901-015-9487-9
- Boehner, K., Vertesi, J., Sengers, P., & Dourish, P. (2007). How HCI interprets the probes. pp. 1077-1086.
- Bourgeois, V., & Juchno, P. (2016). Asylum in the EU Member States. Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015. Syrians, Afghans and Iraqis: top
- Boyd, M., & Nowak, J. (2013). Social networks and international migration. In M. Martiniello & J. Rath (Eds.), *An introduction to international migration studies*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Brettell, C. (2006). Introduction: Global spaces / local places: transnationalism, diaspora, and the meaning of home. *Identities*, 13(3), 327-334. doi:10.1080/10702890600837987
- Cancellieri, A. (2017). Towards a progressive home- making: the ambivalence of migrants' experience in a multicultural condominium. *J Hous and the Built Environ*, 32(1), 49-61. doi:10.1007/s10901-015-9489-7
- Caritas International (2016). U wilt een appartement of een huis aan een vluchteling verhuren? Veelgestelde vragen. Gedownload op 19 maart 2017, van <http://www.caritasinternational.be/wp-content/uploads/2016/08/FAQ-woning-verhuren-aan-vluchteling.pdf?x32395>
- Case, J., & Light, G. (2011). Emerging Methodologies in Engineering Education Research. *Journal of Engineering Education*, 100(1), 186-210.
- Casey, E. S. (2001). Body, Self and Landscape: A Geophilosophical Inquiry into the Place-World. In P. C. Adams, S. Hoelscher, & K. E. Till (Eds.), *Textures of Place: Exploring Humanist Geographies* (pp. 403-425). Minneapolis: University of Minnesota Press
- CAW De Kempen. Hulp voor vluchtelingen? Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.cawdekempen.be/hulp-voor-vluchtelingen>
- CGVS (2012). Asiel in België. Gedownload op 17 februari 2017, van http://www.cgvs.be/sites/default/files/brochures/2012_asiel-in-belgie_nl.pdf
- CGVS (2016). Asielstatistieken-overzicht 2015. Geraadpleegd op 21 maart 2017, van <http://www.cgvs.be/nl/actueel/asielstatistieken-overzicht-2015>
- CGVS (2015). U geniet subsidiaire bescherming in België. Uw rechten en plichten. Gedownload op 17 maart 2017, van http://www.cgvs.be/sites/default/files/brochures/2015-11-03_brochure_subsidiaire-bescherming_nl.pdf
- CGVS & Fedasil (2014). *Asiel in België*. Gedownload op 17 februari 2017, van http://www.cgvs.be/sites/default/files/brochures/asiel_in_belgie_-_nederlands.pdf
- Chaney, D. (1996). *Lifestyles*. London: Routledge.
- Ciré asbl (2004). Gids van de asielpcedure in België. Gedownload op 18 maart 2016, van <https://www.cire.be/guides/210-guide-de-procedure-nederlands-nl/file>
- Citizenships. Gedownload op 18 december 2016, van <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/>

- Clapham, D. (2005). *The meaning of housing: a pathways approach*. Bristol: Policy Press.
- Clapham, D. (2011). The Embodied Use of the Material Home: an Affordance Approach. *Housing, Theory and Society*, 28(4), 360-376. doi:10.1080/14036096.2011.564444
- Clapham, D., Munro, M., & Means, R. (1991). Housing, the life course and older people. *Annual Conference of the British Society of Gerontology*.
- Coenen, A., Van der Bracht, K. & Van de Putte, B. (2015). Hoe toegankelijk is de huurmarkt? *Ruimte & Maatschappij*, 6(3), 54-72.
- Creswell, J. W. (2007). Five qualitative approaches to inquiry. In J. W. Creswell (Ed.), *Qualitative inquiry and research design* (pp. 53-84). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Daskalaki, M., & Mould, O. (2013). Beyond Urban Subcultures: Urban Subversions as Rhizomatic Social Formations. *International journal of urban and regional research*, 37(1), 1-18. doi:10.1111/j.1468-2427.2012.01198.x
- (2014). De Belgische grondwet. Geraadpleegd op 26 mei 2017, van http://www.senate.be/doc/const_nl.html
- de Souza, T. R. C. B., Bernardes, J. L. J. (2016). The Influences of Culture on User Experience. In P.-L. P. Rau (Ed.), *Cross-Cultural Design. 8th International Conference, CCD 2016, Held as Part of HCI International 2016, Toronto, ON, Canada, July 17-22, 2016, Proceedings* (Vol. 9741, pp. 43-52). Switzerland: Springer International Publishing.
- De Vlaamse overheid (2017). Oproep voor experimentele woonvormen. Geraadpleegd op 6 juni 2017, van <https://www.wonenvlaanderen.be/nieuws/oproep-voor-experimentele-woonvormen>
- De Vlaamse regering (2007). Besluit van de Vlaamse Regering tot reglementering van het sociale huurstelsel ter uitvoering van titel VII van de Vlaamse Wooncode. Geraadpleegd op 26 mei 2017, van <https://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1016403.html>
- Departement RWO (2009). Vlaamse Wooncode. Geconsolideerde versie oktober 2009, p. 14. Gedownload op 23 maart 2017, van http://www.huisvesting-regio-izegem.be/websites/35/uploads/file/CA/Vlaamse_wooncode_2009.pdf
- Desmet, P., & Hekkert, P. Framework of Product Experience. *International Journal of Design*, 1(1).
- Dienst Welzijn en Gelijke Kansen (2017). Taskforce Vluchtelingen. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <https://stad.gent/samenleven-welzijn-gezondheid/diverse-stad/asiel-en-vluchtelingenbeleid/taskforce-vluchtelingen>
- Dierckx de Casterlé, B., Gastmans, C., Bryon, E., & Denier, Y. (2012). QUAGOL: A Guide for Qualitative Data Analysis. *International Journal of Nursing Studies*, 49, 360-371.
- Dom, L. (2005). Het nut van Giddens' structuratietheorie voor empirisch onderzoek in de sociale wetenschappen. *Mens en Maatschappij*, 80(1), 69-91.
- Duyvendak, J. W. (2011). *The Politics of Home: Belonging and Nostalgia in Europe and the United States* Palgrave Macmillan.

- Easthope, H. (2004). A place called home. *Housing, Theory and Society*, 21(3), 128-138. doi:10.1080/14036090410021360
- Ember, C. R., Ember, M., & Peregrine, P. N. (1973). Cross-Cultural Research. In R. Naroll & R. Cohen (Eds.), *A handbook of method in cultural anthropology* (Reissue ed., pp. 561-600). New York: Columbia university press.
- EVA-Centrum (Ekeren). Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <http://www.woninggezocht.be/de-buren/eva-centrum-ekeren/>
- Featherstone, M. (1987). Lifestyle and Consumer Culture. *Theory, Culture & Society*, 4(1), 55-70.
- Fedasil. Integratie in België. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://fedasil.be/nl/inhoud/integratie-belgie>
- Fedasil. Opvang asielzoekers. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://fedasil.be/nl/inhoud/opvang-asielzoekers>
- Fedasil (2015). Een opvangcentrum in uw gemeente. Informatiebrochure voor het gemeentebestuur. Gedownload op 23 maart 2017, van <http://fedasil.be/sites/5042.fedimbo.belgium.be/files/Informatiebrochure%20Fedasil%20gemeentebesturen.pdf>
- Fedasil (2015). Opening van een opvangstructuur voor asielzoekers. Gedownload op 20 maart 2017, van <http://fedasil.be/nl/spreadingsplan>
- Fedasil (2016). Instructie Fedasil 20 juli 2016 transitie: overstap van materiële naar maatschappelijk dienstverlening. Gedownload op 22 maart 2017, van http://www.vvsg.be/sociaal_beleid_en_werk/Vreemdelingen/Documents/2016%2007%2020%20Instructie%20transitie.pdf
- Fischer, C. T. (2009). Bracketing in qualitative research: Conceptual and practical matters. *Psychotherapy Research*, 19(4-5), 583-590. doi:10.1080/10503300902798375
- Gaver, W., Boucher, A., Pennington, S., & Walker, B. (2004). Cultural probes and the value of uncertainty. *interactions*, 11(5), 53-56. doi:10.1145/1015530.1015555
- Gerechtigd wetboek*. Geraadpleegd op 29 maart 2017, van http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1998113033&table_name=wet
- Giddens, A. (1993). *The constitution of society : outline of the theory of structuration* (Repr. ed.). Cambridge: Polity press.
- Gieryn, T. What buildings do. *Theory and Society*, 31(1), 35-74. doi:10.1023/A:1014404201290
- Gill, K. (2007). Rethinking the cross- cultural interaction architecture. *AI & Soc*, 21(4), 639-647. doi:10.1007/s00146-007-0102-9
- Gill, K. S. (2015). Cross- Cultural Encounters: a holonic model of stability. *IFAC PapersOnLine*, 48(24), 189-194. doi:10.1016/j.ifacol.2015.12.081
- Giuliani, M. (1991). Towards an analysis of mental representations of attachment to the home. *The Journal of Architectural and Planning Research*, 8(2), 133-146.

Giddens, A. (1993). *The constitution of society : outline of the theory of structuration* (Repr. ed.). Cambridge: Cambridge : Polity press.

Gieryn, T. What buildings do. *Theory and Society*, 31(1), 35-74. doi:10.1023/A:1014404201290

Gray, D. E. (2014). *Doing research in the real world* (3rd ed. ed.). London : Sage.

Hatuka, T., & Bar, R. (2016). Navigating Housing Approaches: A Search for Convergences among Competing Ideas. *Housing, Theory and Society*, 1-20. doi:10.1080/14036096.2016.1223166

Hofstede, G. H. (2001). *Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (Second edition ed.). Thousand Oaks: Sage.

Heylen, K., & Van Den Broeck, K. (2016). Discrimination and selection in the Belgian private rental market. *Housing Studies*, 31(2), 223-236. doi:10.1080/02673037.2015.1070798

Herremans, S. (2016). ASSE - Woongroep 'De Herberg' zoekt huurwoningen voor vluchtelingen. Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <https://editiepagot.com/regios/2/articles/52020>

Hoeveel kan ik lenen? Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.lening.org/hoeveel-kan-ik-lenen/>

Hofstede, G. H. (2001). *Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (Second edition ed.). Thousand Oaks: Sage

Hofstede, G. H., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2015). *Allemaal andersdenkenden: omgaan met cultuurverschillen* (3de ed. ed.). Amsterdam: Business Contact.

House of Colours vzw. Geraadpleegd op 26 april 2017, van <https://www.facebook.com/houseofcoloursvzw/photos/a.566453466751079.1073741828.192792470783849/1347141148682303/?type=3&theater>

House of Colours vzw. Het Cohousing-model. Geraadpleegd op 26 april 2017, van <http://www.houseofcolours.be/het-cohousing-model>

House of Colours vzw. Visie en Missie. Geraadpleegd op 26 april 2017, van <http://www.houseofcolours.be/visie-en-missie>

House of Colours vzw. Wat doet House of Colours? Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://www.houseofcolours.be>

Huizen van Vrede (2016). Huizen van vrede. Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <http://emmausparochie.be/huizen-van-vrede/>

Huysmans, L. & De Jaegher, E. (forthcoming). Signaalnota. Huisvesting Erkende Vluchtelingen Antwerpen-Rand.

Hyde, R. (2015). Special edition: exploring architectural science in the context of cultural sustainability. *Architectural Science Review*, 58(4), 275-277. doi:10.1080/00038628.2015.1047589

Interfederaal Gelijkekansencentrum (2014). *Diversiteitsbarometer Huisvesting*. Brussel: Interfederaal Gelijkekansencentrum

Internationaal verdrag betreffende de status van vluchtelingen, p.1. Gedownload op 30 november 2016, van http://www.cgvs.be/sites/default/files/content/download/files/verdrag_van_geneve.pdf

Jacobs, K., & Manzi, T. (2000). Evaluating the Social Constructionist Paradigm in Housing Research. *Housing, Theory and Society*, 17(1), 35-42. doi:10.1080/140360900750044764

Jenkins, R. (2014). *Social identity*. London: Routledge.

Kidd, W., & Teagle, A. (2012). *Culture and Identity: Second Edition*. New York: Palgrave macmillan.

Kusenbach, M. "Look at my house!" Home and mobile home ownership among Latino/a immigrants in Florida. *J Hous and the Built Environ*, 32(1), 29-47. doi:10.1007/s10901-015-9488-8

Lange-Nielsen, F., Lafont, X., Cassar, B., & Khaled, R. (2012). Involving players earlier in the game design process using cultural probes, pp. 45-54.

Lee, J.-J., Vaajakallio, K., & Mattelmäki, T. (2011). *Tracing situated effects of innovative design methods: Inexperienced designers' practices*.

Lewin, F. A. (2001). The Meaning of Home among Elderly Immigrants: Directions for Future Research and Theoretical Development. *Housing Studies*, 16(3), 353-370. doi:10.1080/02673030120049715

Ley-Cervantes, M., & Duyvendak, J. (2017). At home in generic places: personalizing strategies of the mobile rich. *J Hous and the Built Environ*, 32(1), 63-76. doi:10.1007/s10901-015-9492-z

Lievens, R. (2017, 10 februari). "Vluchteling is betrouwbare huurder". Woongroep wil angst bij verhuurders wegnemen door bemiddeling. *HLN*. Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <http://www.hln.be/regio/nieuws-uit-aalst/-vluchteling-is-betrouwbare-huurder-a3077159/>

Loopmans, M., Leclercq, E., & Newton, C. (2011). *Plannen voor mensen: handboek sociaal-ruimtelijke planning*. Antwerpen: Garant.

Marta Vilar, R. (2010). The domestic work of consumption: materiality, migration and home-making. *Etnográfica*, 14(3), 507-525.

Martin, T., & Casault, A. (2005). Thinking the other: Towards cultural diversity in architecture. *Journal of Architectural Education*, 59(1), 3-16.

Mattelmäki, T. (2005). Applying probes– from inspirational notes to collaborative insights. *CoDesign*, 1(2), 83-102. doi:10.1080/15719880500135821

Mattelmäki, T. (2008). Probing for co-exploring. *CoDesign*, 4(1), 65-78. doi:10.1080/15710880701875027

Memmott, P., & Davidson, J. (2008). Exploring a Cross-Cultural Theory of Architecture. *Traditional Dwellings and Settlements Review*, 19(2), 51-68.

Memmott, P., & Keys, C. (2015). Redefining architecture to accommodate cultural difference: designing for cultural sustainability. *Architectural Science Review*, 58(4), 278-289. doi:10.1080/00038628.2015.1032210

- Mertens, E., Heylighen, A., Declercq, A., Hannes, K., Truyen, F., Denier, Y., & Dierckx de Casterlé, B. (2017). 'How to improve your skills in analysing qualitative data?': the online 'QualiBuddy' support tool.
- Morris, Jacob James (2014). Immigrants' Acculturation as Expressed in Architecture: 19th Century Churches and Courthouses in South Central Texas. Doctoral dissertation, Texas A & M University.
- Mortelmans, D. (2011). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden* (Derde druk ed.). Leuven: Acco.
- Mullaney, T., Nyholm, T., & Edvardsson, D. (2011). *Wellbeing in Healthcare Environments: A Human-Centered Design Research Approach to Improving the Cancer Patient Experience during Radiation Therapy* Paper presented at the Proceedings of the First European Conference on Design 4 Health, Sheffield UK.
- Myria (2016). 2016 Migratie in cijfers en in rechten. Gedownload op 4 oktober 2016, van http://www.myria.be/files/MIGRA16_NL_AS-NEW.pdf
- Nes, F., Abma, T., Jonsson, H., & Deeg, D. (2010). Language differences in qualitative research: is meaning lost in translation? *Eur J Ageing*, 7(4), 313-316. doi:10.1007/s10433-010-0168-y
- Netto, G. (2011). Identity Negotiation, Pathways to Housing and "Place": The Experience of Refugees in Glasgow. *Housing, Theory and Society*, 28(2), 123-143. doi:10.1080/14036096.2010.503676
- Netto, G. (2011). Strangers in the City: Addressing Challenges to the Protection, Housing and Settlement of Refugees. *International Journal of Housing Policy*, 11(3), 285-303. doi:10.1080/14616718.2011.599132
- Nowicka, M. (2007). Mobile locations: construction of home in a group of mobile transnational professionals. *Global Networks*, 7(1), 69-86. doi:10.1111/j.1471-0374.2006.00157.x
- Nuñez, C., Nunez Mahdi, R., & Popma, L. (2010). *Interculturele communicatie: van ontkenning tot wederzijdse integratie* (2de herziene dr. ed.). Assen: Van Gorcum.
- Miller, D. (1987). *Material culture and mass consumption*. Oxford: Blackwell.
- OCMW (2008). De installatiepremie. Geraadpleegd op 26 mei 2017, van http://www.ocmw-info-cpas.be/fiche_FV_nl/la_prime_dinstallation
- OCMW Antwerpen. Huurwaarborg. Geraadpleegd op 26 mei 2017, van <https://ocmw.antwerpen.be/ik-zoek-hulp/wonen/financiële-tussenkomsten/huurwaarborg>
- OCMW Rumst (2016). Gezocht! Gemotiveerde vrijwilligers. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.rumst.be/nieuwsdetail/1187/gezocht-gemotiveerde-vrijwilligers>
- OCMW Schoten. Begeleiding daklozen en vluchtelingen. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.schoten.be/ocmw/daklozen-vluchtelingen>
- Orbit vzw. De bureu. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.woninggezocht.be/category/de-buren/>
- Orbit vzw. Ik doe mee! Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.woninggezocht.be/ik-doe-mee/3-trajecten/>

Orbit vzw. Living (Kuurne). Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <http://www.woninggezocht.be/de-buren/living-kuurne/>

Phillips, D. (2006). Moving Towards Integration: The Housing of Asylum Seekers and Refugees in Britain. *Housing Studies*, 21(4), 539- 553. doi:10.1080/02673030600709074

Phillips, D. (2006). Parallel lives? Challenging discourses of British Muslim self- segregation. *Environment and planning D*, 24(1), 25-40. doi:10.1068/d60j

POD Maatschappelijke Integratie (2016). (Equivalent) leefloon. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.mi-is.be/nl/equivalent-leefloon>

Porteous, J. D. (1976). Home: The Territorial Core. *Geographical Review*, 66(4), 383-390. doi:10.2307/213649

Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place- identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57-83. doi:10.1016/S0272-4944(83)80021-8

Radović, D. (2004). Towards culturally responsive and responsible teaching of urban design. *URBAN DESIGN International*, 9(4), 175. doi:10.1057/palgrave.udi.9000124

Rapoport, A. (1982). *The meaning of the built environment: a nonverbal communication approach*. Beverly Hills: Sage.

Ratcliffe, P. (2004). *Race, ethnicity and difference : imagining the inclusive society*. Buckingham: Open university press.

Regionale Welzijnsraad Roeselare-Tielt. Draaiboek voor het werken met woonbuddies. Gedownload op 3 augustus 2016, van http://www.vluchtelingenwerk.be/system/tdf/draaiboek_voor_het_werken_met_woonbuddysr_oeselaere.pdf?file=1&type=file&id=3185&force

Restart-House Of Hope. Kernactiviteiten. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van https://www.facebook.com/pg/Restart-House-Of-Hope-298653043806216/about/?ref=page_internal

Ritchie, J., & Lewis, J. (2003). *Qualitative research practice: a guide for social science students and researchers* Ed. by Jane Ritchie and Jane Lewis (Reprint ed.). London: Sage.

Ryder, A. G., Alden Or, L. E., & Paulhus, D. L. (2000). Is Acculturation Unidimensional or Bidimensional? A Head-to- Head Comparison in the Prediction of Personality, Self- Identity, and Adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(1), 49-65. doi:10.1037/0022-3514.79.1.49

Sanders, E. B. N., Brandt, E., & Binder, T. (2010). *A framework for organizing the tools and techniques of Participatory Design*.

Saunders, M. N. K., Lewis, P., & Thornhill, A. (2009). *Research methods for business students* (5th edition ed.). Harlow: Prentice Hall.

Schmal, P. C., Elser, O., & Scheuermann, A. (2016). *Making heimat. Germany, arrival country*. Ostfildern: Hatje Cantz Verlag.

Schuringa, L. (2001). *Omgaan met diversiteit: een uitdaging*. Soest: Nelissen.

- Schwandt, T. A. (1994). Constructivist, Interpretivist Approaches to Human Inquiry. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 118-137). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications.
- Sint-Michielsbeweging. Vriendschap met mensen in nood. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://www.sint-michielsbeweging.be/gent/agape-gent/>
- Smets, P., & Snee, K. (2017). Tenure mix: apart or together? Home- making practices and belonging in a Dutch street. *J Hous and the Built Environ*, 32(1), 91-106. doi:10.1007/s10901-015-9493-y
- Solidariteit Onthaalhuis Christus Koning vzw. Solidariteit onthaalhuis Christus Koning vzw. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://dehelewereldinbrugge.be/sock%20vzw.html>
- Solidariteit Onthaalhuis Christus Koning vzw. SOCK vzw (Brugge). Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <http://www.woninggezocht.be/de-buren/man-uit-brugge-verhuurt-ouderlijke-woning-aan-syrisch-gezin/>
- Soete, P. (2015, 13 maart). Woonbuddy helpt huurders. *Krant van West-Vlaanderen*, pp. 20-21.
- Somerville, P. (1992). Homelessness and the Meaning of Home: Rooflessness or Rootlessness? *International journal of urban and regional research*, 16(4), 529-539. doi:10.1111/j.1468-2427.1992.tb00194.x
- Sorbie, C. (2003). Probing the probes. *Orthopedics*, 26(8), 761-762.
- Squires, A. (2009). Methodological challenges in cross- language qualitative research: A research review. *International Journal of Nursing Studies*, 46(2), 277-287. doi:10.1016/j.ijnurstu.2008.08.006
- Stad Antwerpen. Cohousing CURANT. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <https://www.antwerpen.be/nl/overzicht/cohousing-curant-1>
- Stad Gent (2016). Hospitawonen. Gedownload op 15 september 2016, van https://stad.gent/sites/default/files/page/documents/20160818_PU_00695%20A4%20brochure%20hospitawonen%20uitgave%202016%20LR.pdf
- Taylor, D. (1998). Social identity and social policy: Engagements with postmodern theory. *Journal of Social Policy*, 27, 329-350.
- Temple, B. (2008). Narrative analysis of written texts: Reflexivity in cross language research. *Qualitative Research*, 8(3), 355-365. doi:10.1177/1468794106093632
- Tiny Home Builders (2017). Tiny Houses on Wheels. Geraadpleegd op 26 april 2017, van <https://www.tinyhomebuilders.com/tiny-houses>
- Tiny House Belgium (2017). Het California Tiny House. Geraadpleegd op 26 april 2017, van <http://www.tinyhousebelgium.be/our-work>
- Tiny House Belgium (2016). Het Refugee Tiny House. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://www.tinyhouseprojects.org/the-refugee-tiny-house>
- Tjoa, T., Pereira, E., Kessler, M., Van Duin, C., & Van Tijen, A. (2016). *Caleidoscopia: spelen met diversiteit : theorie, praktijk en ervaring*. Antwerpen: Garant Uitgevers.

Tong, A., Sainsbury, P., & Craig, J. (2007). Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): a 32-item checklist for interviews and focus groups. *International Journal for Quality in Health Care*, 19(6), 349-357. doi:10.1093/intqhc/mzm042

UNHCR (1996). Convention and protocol relating to the status of refugees, p. 14. Gedownload op 30 november 2016, van <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10>

UNHCR (2014). Vluchtelingen beschermen. Levens heropbouwen. Gedownload op 23 maart 2017, van http://www.unhcr.be/fileadmin/user_upload/pdf_documents/UNHCR-WRD_Brochure-Belgium-NLD_A4-screen-Z.pdf

UNHCR (2016). UNHCR Statistics. The World in Numbers. Geraadpleegd op 18 december 2016, van http://popstats.unhcr.org/en/overview#_ga=1.201071848.759965762.1462035528

UNHCR (2016). Veel gestelde vragen over vluchtelingen en migranten. Geraadpleegd op 18 december 2016, van <http://www.unhcr.org/nl/2016/10/veelgestelde-vragen-vluchtelingen-en-migranten/>

Vaes, K. (2014). *Product stigmaticity: understanding, measuring and managing product-related stigma*. [Delft] : [Delft Academic Press / VSSD], Delft.

Van de Vel, T. Mondiale Werken regio Lier. Geraadpleegd op 18 maart 2017, van <http://www.welzijnszorg.be/projecten/mondiale-werken-regio-lier>

Van Oudenhoven, J. P. (2012). *Crossculturele psychologie: de zoektocht naar verschillen en overeenkomsten tussen culturen* (3de herz. druk ed.). Bussum: Coutinho.

Van Wieringen, J.C.M. & Roelants, M. (2016). Omvang en kenmerken van de populatie asielzoekers in Nederland en België. *Tijdschrift voor Jeugdgezondheidszorg* 48(5), 86-89, doi:10.1007/s12452-016-0081-7

Vanbeselaere, N., Snauwaert, B., Soenens, B., & Meeus, J. (2006). De houding van allochtonen ten aanzien van hun maatschappelijke positie: een analyse vanuit de acculturatiepsychologie en vanuit de sociale psychologie. In M.-C. Foblets, J. Vrielink, & J. Billiet (Eds.), *Multiculturalisme ontleed* (pp. 87-112). Leuven: Universitaire Pers Leuven.

Vellinga, M. Review essay: Anthropology and the materiality of architecture. *American Ethnologist*, 34(4), 756-766. doi:10.1525/ae.2007.34.4.756

Verdonck, E. (2015, 2 juni). Koekoekwonen. AVS. Geraadpleegd op 19 maart 2017, van <http://www.avs.be/avsnews/koekoekwonen>

Vertovec, S. (1999). Conceiving and researching transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 447-462. doi:10.1080/014198799329558

Vlaamse maatschappij voor sociaal wonen. Bij een sociaal verhuurkantoor. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <https://www.vmsw.be/Home/lk-ben-particulier/Huren-van-een-sociale-woning/Bij-wie-kunt-u-huren/Bij-een-sociaal-verhuurkantoor>

Vlaamse overheid. Bindend sociaal objectief: welke opdracht heeft uw gemeente inzake het realiseren van sociaal woonaanbod? Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <https://www.wonenvlaanderen.be/grond-en-pandenbeleid/bindend-sociaal-objectief-welke-opdracht-heeft-uw-gemeente-inzake-het>

Vlaamse overheid. Voor wie is de Vlaamse huursubsidie? Geraadpleegd op 26 mei 2017, van <https://www.wonenvlaanderen.be/premies/voor-wie-de-vlaamse-huursubsidie>

Vluchtelingenwerk Vlaanderen. Buren Zonder Grenzen. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.gastvrijegemeente.be/initiatieven/buren-zonder-grenzen>

Vluchtelingenwerk Vlaanderen. Geef de wereld een thuis. Geraadpleegd op 31 maart 2017, van <http://www.vluchtelingenwerk.be/geef-de-wereld-een-thuis>

Vluchtelingenwerk Vlaanderen. Informatiefiche voor lokale besturen. Gedownload op 31 maart 2017, van <http://www.vvsg.be/zoeken/pages/results.aspx?k=informatiefiche%20lokale%20besturen>

Vluchtelingenwerk Vlaanderen. Mijn huis jouw thuis. Geraadpleegd op 31 maart 2017, van <https://www.mijnhuisjouwthuis.be>

Vluchtelingenwerk Vlaanderen vzw (2016). Asiel. Geraadpleegd op 22 maart 2017, van <http://www.vluchtelingenwerk.be/asiel>

Vluchtelingenwerk Vlaanderen (2016). Ik ben erkend als vluchteling en zoek een woning. Gedownload op 22 maart 2017, van http://www.vluchtelingenwerk.be/system/tdf/20161028_-_brochure_ik_zoek_een_woning.pdf?file=1&type=file&id=4735&force

Vluchtelingenwerk Vlaanderen (2016). Je woning verhuren aan een vluchteling. Gedownload op 3 augustus 2016, van http://www.vluchtelingenwerk.be/system/tdf/20160525_-_brochure_verhuren_aan_een_vluchteling.pdf?file=1&type=file&id=3821&force

Vluchtelingenwerk Vlaanderen (2017). Wanneer eindigt het recht op opvang? Geraadpleegd op 26 mei 2017, van https://steunpuntwonen.be/Documenten_2016-2020/Studiedagen/Het_grondrecht_op_wonen_naar_een_meer_resultaatsgerichte_aanpak_-_10_maart_2017/02-lore-robeyns-reshad-jalali-praktijk-huisvesting.pdf

Vluchtelingenwerk Vlaanderen & Ciré (2013). Wat is een vluchteling? Gedownload op 26 november 2016, van <http://www.vluchtelingenwerk.be/publicaties/wat-is-een-vluchteling>

VLOS. Noodopvang voor vluchtelingen. Geraadpleegd op 20 maart 2017, van <http://www.vlos.be/VLOS/index.php/nl/materiele-ondersteuning/materiele-ondersteuning/opvang.html>

What Is The Tiny House Movement? Geraadpleegd op 26 april 2017, van <http://thetinyhouse.com/what-is-the-tiny-house-movement/>

Williams, L. (2006). Social networks of refugees in the United Kingdom: Tradition, tactics and new community spaces. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(5), 865-879. doi:10.1080/13691830600704446

Williams, M. (2000). Interpretivism and Generalisation. *Sociology*, 34(2), 209-224. doi:10.1177/0038038500034002001

Winters, S. (2004). *De actoren van het Vlaamse woonbeleid*.

Woonhulp voor Vluchtelingen. Woonhulp voor Vluchtelingen zoekt dringend huurwoningen. Geraadpleegd op 18 maart 2017, van <http://www.vluchtelingenregiolier.be>

Yuan, S., & Dong, H. Adapting Data Collection Methods for Different Participants of the User Study: to Improve the Empathic Understanding between Designers and Users.

Zwart, S. (2015). Maintaining an Efficient and Equitable Housing Market in Belgium. *IDEAS Working Paper Series from RePEc*.

Persoonlijke communicatie

Bödgés, E. (CAW Antwerpen), *persoonlijke communicatie*, 16 maart 2017.

De Keyser, J. (Tiny House voor vluchtelingen), *persoonlijke communicatie*, 29 oktober 2016.

Dillen, J. & Annys, V. (Caritas International), *persoonlijke communicatie*, 29 november 2016.

Dresselaers, K. (OCMW Leuven), *persoonlijke communicatie*, 12 oktober 2016.

Dresselaers, K. (OCMW Leuven), *persoonlijke communicatie*, 29 maart 2017.

Özcan, M. (Vastgoedmakelaar), *persoonlijke communicatie*, 31 maart 2016.

Robeyns, L. (Projectmedewerker integratie Vluchtelingenwerk Vlaanderen), *persoonlijke communicatie*, 15 mei 2017.

Robeyns, L. (Projectmedewerker integratie Vluchtelingenwerk Vlaanderen), *persoonlijke communicatie*, 19 oktober 2016.

Schelkens, G. (Psycholoog), *persoonlijke communicatie*, 18 mei 2017.

Stockman, H. (House of Colours), *persoonlijke communicatie*, 2 november 2016.

Vogels, L. (Collectief goed cvba), *persoonlijke communicatie*, 2 november 2016.

Vogels, L. (Collectief goed cvba), *persoonlijke communicatie*, 20 februari 2017.

Van de Vel, T. (Woonhulp voor vluchtelingen), *persoonlijke communicatie*, 27 oktober 2016.

S.n. (Mahir en Selima), *persoonlijke communicatie*, 18 oktober 2016.

S.n. (Mahir en Selima), *persoonlijke communicatie*, 22 november 2016.

S.n. (Haruni en Mazal), *persoonlijke communicatie*, 23 december 2016.

S.n. (Jaafar en Adia), *persoonlijke communicatie*, 23 december 2016.

S.n. (Mazal), *persoonlijke communicatie*, 18 februari 2017.

S.n. (Jaafar en Adia), *persoonlijke communicatie*, 18 februari 2017.

S.n. (Akil), *persoonlijke communicatie*, 21 februari 2017.

S.n. (Nesrine en Kardal), *persoonlijke communicatie*, 21 februari 2017.

S.n. (Haruni), *persoonlijke communicatie*, 24 februari 2017.

S.n. (Akil), *persoonlijke communicatie*, 13 maart 2017.

S.n. (Nesrine en Kardal), *persoonlijke communicatie*, 14 maart 2017.

S.n. (Collectief opvangcentrum Klein Kasteeltje), *persoonlijke communicatie*, 15 maart 2016.

S.n. (Collectief opvangcentrum Sint-Truiden), *persoonlijke communicatie*, 17 april 2016.

Fiche masterproef

Student: Sara Willems

Titel: Een nieuw(e) (t)huis voor erkende en subsidiair beschermde vluchtelingen in Vlaanderen

Engelse titel: A new dwelling for refugees in Flanders

UDC: 72

Korte inhoud:

Het aantal erkende en subsidiair beschermde vluchtelingen in Vlaanderen kende een stijging in 2015. Deze vluchtelingen vinden moeilijk een woning vermits de beschikbaarheid van betaalbare en kwaliteitsvolle woningen beperkt is. In deze masterproef wordt onderzocht in welke mate initiatieven, ingezet ter verhoging van het aanbod aan private huurwoningen voor vluchtelingen, afgestemd zijn op hun wensen en noden. Hierbij wordt een overzicht gegeven van de huidige context en ingezette initiatieven. Voor drie types van projecten wordt gepeild naar de intenties van de initiatiefnemers met behulp van semi-gestructureerde interviews. Verder wordt de woonervaring van negen vluchtelingen onderzocht via twee semi-gestructureerde interviews, waarbij hen werd gevraagd om in de periode tussen de interviews ervaringen te documenteren met behulp van een probe. Uit een vergelijking tussen de intenties en de woonervaring wordt geconcludeerd dat zowel de initiatiefnemers als de vluchtelingen belang hechten aan sociale relaties. Ze zoeken naar een evenwicht tussen privacy en verbondenheid op niveau van de woonomgeving en de woning. Verder weerspiegelt het cultuurverschil tussen beiden zich in gewoonten omtrent bouwstijl, levensstijl en dieper gelegen waarden. Het verschil in bouwstijl accepteren de meeste vluchtelingen omwille van het Belgische klimaat. Acculturatie op vlak van levensstijl en waarden blijkt moeilijker. De socio-economische positie van vluchtelingen en de mogelijkheden van de initiatiefnemers zijn meebepalend voor de bouwtechnische kwaliteit. De beschreven perspectieven met betrekking tot huisvesting voor vluchtelingen kunnen initiatiefnemers, de overheid en vluchtelingen inzicht bieden en toekomstige acties ondersteunen.

Thesis voorgedragen tot het behalen van de graad van Master of Science in de ingenieurswetenschappen: architectuur

Promotoren: Prof. dr. ir.-arch. Ann Heylighen
Prof. arch. Henk De Smet